

AIDAI

1956

No. 7 – Nr. 8

SKIRTAS KULTŪROS KONGRESUI

TURINYS

psl.

Dr. A. Baltinis — Kultūros kongresas, mūsų žmoniškumo liudytojas 289
"Aidų" redakcijos žodis 291
Stasys Barzdukas — Į savo kultūrą mes sudedam tautos ateities viltis 292
Dr. Juozas Girnius — Tautinė kultūra, tautos gyvybės pagrindas 297
Izabelė Matusevičiūtė — Būdai ir priemonės tautinei kultūrai išlaikyti 305
Dr. Jonas Grinius — Lietuvių rašytojams aktualios problemos 309
Prof. Steponas Kolupaila — Augštojo mokslo raida nepriklausomoje Lietuvoje 315
Dr. Antanas Kučas — Aktualios mūsų istorijos problemos 317
Kazys Žoromskis — Tautinio meno esmė ir jo reikalingumas tremtyje 321
Stasys Pilka — Mūsų teatras dabarties metu JAV ir Kanadoje 324
Gasparas Velička — Mūsų teatro ateitis 326
A. Rinkūnas — Lietuviškos mokyklos turinys 328
Ignas Malėnas — Lituanistinis švietimas JAV 334
Kazys Mockus — Būdai ir priemonės lituanistiniam švietimui sustiprinti 336
L. Dambriūnas — Mūsų kalbininkų uždaviniai tremtyje 340
Leonas Sabaliūnas — Tautinės kultūros išlaikymas vyresnėje kartoje 347
Arvydas Barzdukas — Tautinės kultūros išlaikymas studentijoje 348
Gabrielė Prialgauskaitė — Tautinės kultūros išlaikymas priešmokyklinio ir mokyklinio amžiaus jaunime 350
Juozas Žilevičius — Amerikos lietuvių įnašas į lietuvių muziką 352
Stasio Barzduko žodis kultūros kongresą uždarant 363
Lietuvių kultūros kongreso rezoliucijos 364

KŪRYBOS PASAULY

VISUOMENINIS GYVENIMAS

L. Andriekus — Pirmasis kultūros kongresas tremty 369
Jeronimas Ignatonis — Švietimo sekcijos posėdis 371
Jonas Kardelis — Spaudos sekcijos posėdis 372

MENAS

Vladas Jakubėnas — Dainų šventei praėjus 373
L. A. — Dainų šventės eiga 374
A. Skridulis — Muzikos sekcijos posėdis 375
Elena Petrokaitė-Rukuižienė — Teatro sekcijos posėdis 375
M. Šileikis — Dailės sekcijos posėdis 376

LITERATŪRA

Ben. Babrauskas — Literatūros sekcijos posėdis 377
L. D. — Lietuvių kalbos sekcijos posėdis 377

(Nukelta į viršelių 3 pusl.)

OCTOBER, 1956

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunkport, Maine. Subscription $6.00, single copy 60c. Entered as second class matter at the post office at Kennebunkport, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1956 METAI — RUGSĖJO-SPALIO MĖNESIAI — Nr. 7-8 (93-94)

KULTŪROS KONGRESAS — MŪSŲ ŽMONIŠKUMO LIUDYTOJAS

DR. A. BALTINIS

1. Kultūros kongreso reikšmė

Kaip gėlė nuolatos siekia saulės, jos žiedas nesulaikomai atskleidžia jai, taip ir žmogus siekia tobulesnio gyvenimo. Visa mūsų kultūra yra ne kas kita, kaip šio tobulesnio gyvenimo troškimo regimoji išraiška. Šią mintį patvirtina ir šių metų birželio mėn. 30 d. Čikagoje įvykęs pirmasis lietuvių kultūros kongresas.

Į jį suvažiavo apie tūkstantis mūsų kultūrininkų, atstovaujančių įvairioms mūsų kultūrinio gyvenimo sritims, o spauda ir visuomenė šiam kongresui pritarė ir jį moraliai ir medžiagiškai rėmė. Visa tai parodė, kad kultūrinės vertybės mums visiems yra brangios ir artimos, kad jos yra toji didžioji jėga, jungianti mus į darnią bendruomenę ir neleidžianti mums sunykti tremties kasdienybėje.

Kultūros kongreso sušaukimu parodėme pasauliui, kad nors mūsų dokumentuose įrašyta, jog esame tik darbininkai, jog daugelis mūsų turime dirbti tik fizinį darbą, tačiau mes nenorime pasitenkinti tik šiais medžiaginiais laimėjimais. Mūsų troškimai siekia daug plačiau ir toliau: toliau negu tik pavalgymas ir apsirengimas, toliau už banko knygutę, automobilį ir namą. Kultūros kongresas parodė, jog mumyse dar yra tvirtas žinojimas, kad šie dalykai nėra viskas, ko mes reikalaujame iš gyvenimo.

Kultūros kongresas patvirtino senąją išmintį, kad "ne viena duona žmogus gyvena", kad mes visi sąmoningai ar nesąmoningai jaučiame šią regimąją tikrovę nesant vienintele, kad šalia jos yra dar kita, gal realesnė, dvasinė tikrovė, apsireiškianti religija, filosofija, menais ir mokslais bei mūsų dvasios kūryba apskritai. Ir jei mes artinamės į šią dvasinę tikrovę, jei bent akimirką pergyvename religines, etines, menines bei mokslines vertybes, pasijuntame pakilę dvasioje ir laimingi, mes tada prarandame savo izoliaciją ir jaučiamės įsijungę į gilesnį, tikresnį gyvenimą. Mums sušvinta kažkokia nauja šviesa, kurioje suvokiame, kad tik čia yra tai, ko labiausiai trokštame, kas patenkina giliausią mūsų prigimtį. Ir visų amžių kompetentingiausieji žmonės, kurie sugebėjo kultūrines vertybes pergyventi ir jas kurti,— šventieji ir genijai — yra pripažinę, kad tik šios vertybės sudaro tikrąjį mūsų žmogiškumą ir jų pergyvenimas bei pasisavinimas pripildo mūsų gyvenimą turiniu, įprasminančiu mūsų būtį. Šių minčių akivaizdoje išryškėja kultūros kongreso reikšmė ir pasiteisina tos viltys ir aukos, kurias į jį sudėjo Amerikos ir Kanados lietuvių bendruomenė, o ypač Čikagos apygarda, ant kurios gulė visa rengimo našta.

2. Kultūrinės kūrybos sąlygos kongreso šviesoje

Kad galėtumėm naudotis kultūrinėmis vertybėmis ir tuo būdu džiaugtis tikru žmogišku gyvenimu, reikia išpildyti tam tikros sąlygos: 1. kad būtų Dievo įkvėpti žmonės, sugebą kurti kultūrines vertybes; 2. kad ankstyvesniosios kartos būtų atlikusios paruošiamuosius darbus, davusios priemones, reikalingas kultūrinei kūrybai, t. y., reikalinga kultūrinė praeitis, nenutraukiamas ryšys su tautos kultūros lobiais; 3. reikalinga paruoštų žmonių, kurie sugebėtų pergyventi kultūrines vertybes, jas branginti ir jomis naudotis.

Tai yra esminiai ir pagrindiniai klausimai, kuriuos stengėsi apimti Čikagoje įvykęs kultūros kongresas.

Pirmasis klausimas neįeina į kongreso darbus, nes kūrėjai pasirodo kiekvienoj tautoj mums nežinomais keliais. Ne mūsų galioje yra apspręsti jų bu-

vimą. Tačiau antras klausimas, liečiąs kultūrinės kūrybos tęstinumą ir jos ryšį su tauta, ir trečias, liečiąs paruošimą kultūrinėmis vertybėmis naudotis, jau įeina į kongreso darbų eilę ir sudaro jo svarstomųjų dalykų pagrindus.

Šiems dviems klausimams svarstyti ir buvo paskirtos dvi pagrindinės paskaitos: dr. J. Girniaus "Tautinė kultūra — tautos gyvybės pagrindas", ir Iz. Matusevičiūtės: "Būdai bei priemonės tautinei kultūra išlaikyti". Be šių pagrindinių paskaitų, atskirose sekcijose buvo nagrinėjami skirtingų kultūros sričių aktualūs klausimai.

Nors pagrindinės paskaitos buvo parinktos su giliu įsijautimu į esamąją padėtį ir savo nagrinėjamais klausimais visai atitiko kultūros kongreso prigimtį, tačiau atskiros sekcijos ne visos išlaikė ryšį su pagrindinėmis temomis ir nuklydo į smulkius savo einamųjų reikalų nagrinėjimus, kurie buvo galima atlikti ir eiliniuose tų organizacijų posėdžiuose. Sekcijų darbas turėtų būti suderintas su pagrindinėmis kongrese keliamomis problemomis ir visi jose klausimai turėtų būti sprendžiami šių problemų šviesoje. Taip būtų pasiekiamas didesnis darbų racionalumas ir pats klausimų sprendimas būtų gilesnis ir vispusiškesnis.

Taip pat kultūros kongresas neturėtų apsiriboti vien teoretiniais klausimų sprendimais bei praktiškomis jų išvadimis, bet ir pačią mūsų kultūrą parodyti žavingiausiomis savo formomis. Vykęs buvo dalykas su kultūros kongresu jungti dainų šventę, tačiau dar prasmingiau būtų tokių kongresų metu suruošti žymesniųjų mūsų menininkų darbų bei spaudos parodas, vaidinimus, baletą bei tautinius šokius, atskirų dainininkų pasirodymus, mokslo ir meno veikalų premijavimą bei naujų premijų ir konkursų skelbimą. Toks kongresas reikalautų daug didesnio pasiruošimo ir užimtų daugiau laiko, tačiau jis įspūdingiau svetimiesiems parodytų mūsų kultūrą, o mums patiems padėtų giliau pergyventi kultūros vertybes, įaugti į jas. Tai turėtų didelės reikšmės visam mūsų kultūriniam gyvenimui ir pačiai lietuvybei.

Šiomis pastabomis nenorime kritikuoti ar nuvertinti buvusio kultūros kongreso, o tik iškelti kai kurių sugestijų ateičiai, kilusių iš to didžio įspūdžio, kurį padarė kultūros kongresas su dainų švente ne tik jų dalyviams, bet ir plačiajai mūsų išeivijos visuomenei ir svetimiesiems, kurių spauda gražiai jį paminėjo.

Dr. J. Girnius pagrindinėje savo paskaitoje "Tautinė kultūra — tautos gyvybės pagrindas" iškėlė esminį ryšį tarp tautos ir kultūros, pabrėždamas, kad tautos nariais mes tampame ne tiek biologiniu gimimu, kiek tautinės kultūros pasisavinimu, įaugimu į ją. Kokios tautos kultūra pasisavinsime, tos tautos nariais ir tapsime. Ši pagrindinė paskaitos mintis yra esminė tiek lietuviškajai kultūrai skleisti, tiek pačiai lietuvybei išlaikyti. Ji yra toji ašis, apie kurią sukosi ne tik kultūros kongresas, bet apie kurią turi suktis ir visas mūsų išeivijos gyvenimas. Paskaita nors teoretinė, tačiau savo tolimesnėmis išvadomis veda prie praktiškų planų išdirbimo ir įneša daug šviesos tautinio auklėjimo klausimuose, kuriuose pas mus viešpatauja dideli prieštaravimai ir net sumišimas.

Iš šios paskaitos mums aiškėja, kad kultūros negalima nusivilkti kaip kokio rūbo ir užsivilkti kito, bet reikia į ją įaugti, o tai vyksta metais ir kartais net ištisomis generacijomis. Todėl jei kas yra palikęs savo kultūrą, nereiškia, kad jis jau yra įsigijęs kitą, o dažniausiai reiškia, kad jis yra praradęs bet kokią kultūrą ir išsivilkęs iš žmoniškumo apskritai. Iš antros pusės, kaip įsakmiai pabrėžė dr. J. Girnius, pasisavinimas svetimos kultūros reiškia išėjimą iš savo tautos, todėl apsisprendimas už savo kultūrą reiškia apsisprendimą už savo tautą.

Išlaikyti savo tautinę kultūrą tautos daliai, esančiai emigracijoje, yra sunkus, tačiau galimas dalykas. Jei emigrantai patenka į tos pačios kultūros kraštus ir jei ryšys su tėvyne nėra nutrūkęs, tai savo kultūrą galima išlaikyti net šimtmečiais. Tačiau padėtis pasidaro skirtinga, jei patenkama į skirtingos kultūros tipą ir jei ryšiai su tėvų žeme nutrūksta. Tokioje padėtyje yra mūsų dabartinė emigrantų karta. Kraštai, į kuriuos daugiausia esame patekę, nors turi kai kurių Europos kultūros elementų, tačiau nepriklauso Europos kultūros tipui. Europos kultūra yra humanistinė, statanti pirmoje vietoje žmogų ir jo dvasios kūrybą. Tuo tarpu užjūrio kraštuose vyrauja civilizacija, statanti pirmoje vietoje daiktą— turtus ir jų gamybą. Šie skirtingi kultūros tipai nors esmėje gali būti suderinti, tačiau tikrovėje susikerta, griaudami mūsų kultūrinį paveldėjimą. O dėl "geležinės uždangos" nutrūkus ryšiui su kultūros lopšiu — tėvų žeme, ši grėsmė pasidaro ypatingai didelė ir pavojinga.

3. Lietuvių bendruomenė — lietuviškosios kultūros židinys

Tokioje padėtyje vienintelė vieta, kurioje gali klestėti kultūra, yra mūsų lietuviškoji bendruomenė. Mes turime gyventi iš tos kultūros, kuri joje užsilikusi ir kurių aktyviausieji jos nariai stengiasi ne tik palaikyti, bet ir toliau kurti. Šiam svarbiam mūsų kultūros išlaikymo klausimui buvo paskirta antroji kultūros kongreso paskaita: "Būdai ir priemonės tautinei kultūrai išlaikyti", kurią skaitė Kanados kultūros fondo pirmininkė Iz. Matusevičiūtė. Jai teko didžioji pareiga — išryškinti visa tai, ko reikia, kad būtų paruošti žmonės, kurie sugebėtų ne tik mūsų kultūrines vertybes pergyventi, į jas įaugti, bet ir jas toliau kurti ir perteikti būsimosioms generacijoms.

Apžvelgusi padėtį, į kurią yra patekusi mūsų tauta, ji trumpai, bet sugestyviai ir įtikinančiai iškėlė esminius būdus bei priemones, galinčias užtikrinti mūsų kultūros klestėjimą tremties gyvenimo tikrovėje. Gerai suvokdama, kad kultūra priklauso vertybių sričiai, o vertybių negalima pasisavinti vien protu, negalima jų "išmokti", nors ir baigianti aukščiausias mokyklas, bet reikia į jas įaugti, jas pergyvenant ir pamilstant, ji ypač iškėlė šeimos ir vaikų darželio svarbą tautiniame auklėjime. Iš tikro, šeima yra toji vieta, kurioje žmogus įauga į savo kultūrą, pradedant pirmąja motinos lopšine bei žaislais ir baigiant visais tautos kultūros turtais. Šeimoje kūdikis

nesąmoningai "įčiulpia" tautos dvasią, pirmuosius kultūros pradus. Šioje "šeimos bendruomenėje" vaikas visiškai išsitenka, šeimos dvasia apsprendžia visą jo tolimesnį gyvenimą ir nuo to, ką šeima, o per ją tauta jam bus davusi, priklausys, ar jis kaip gyvis gyvens tik juslėmis suvokiamų daiktų pasaulyje, ar suvoks dar ir kokią gilesnę dimensiją — dvasios vertybes ir jomis puoš savo gyvenimą. Nuo šeimos kultūros priklausys, ar jis užaugęs sutilps lietuviškoje bendruomenėje su jos religiniais, moraliniais ir kultūriniais laimėjimais, ar juos paneigęs, ieškos "platesnės perspektyvos" svetimybių visumoje.

Sustojus prie šių klausimų, mums išryškėja kultūros kongreso ir pačios lietuvių bendruomenės tikslai. Tiek kultūros kongresas, tiek pati lietuvių bendruomenė su savo institucijomis: kultūros ir švietimo tarybomis bei kultūros fondu, turi išlaikyti ir ugdyti tas kultūrines vertybes, kurios turi papildyti ir atbaigti mūsų praktiškąjį gyvenimą. Tik jos sudaro tikrąjį žmogiškumą ir patenkina giliausius mūsų prigimties troškimus. Jei užleisime šią dvasios kultūrą, tai galima prieiti prie tokios padėties, kad muzika virs mums tik triukšmu, paveikslai — dažų krūvomis, poezija — nenatūraliai sudėtų žodžių virtine, filosofija — nesuprantama abstrakcija, žodžiu, nuslysime į visai primityvių žmonių būvį, pasitenkinančių tik nuoga fizine egzistencija. Todėl išlaikyti savo tautinę kultūrą ir ją toliau kurti nėra mums vien lietuviškumo reikalas, juo labiau nėra mums prabanga ar kokia nors iš šalies primesta pareiga, bet yra mūsų žmogiškosios esmės, mūsų asmenybės išlaikymo klausimas. Mums, tremtyje esantiems, yra tik du keliai: arba laikytis savo kultūros ir tuo pačiu būti vertingomis asmenybėmis, arba degraduoti. Nei mums patiems, nei kraštams, kurie yra mus priglaudę, nėra naudinga, kad taip su mumis atsitiktų. Jei žmogus pameta savo senąją kultūrą, o į naują nepajėgia įaugti, tai susidaro toks žmogaus tipas, kuris, kaip liudija istorija, yra visokių nusikaltimų ir katastrofų priežastimi. Jei tokių žmonių susidaro daug, iškyla rimta grėsmė tiek kultūrai, tiek pačiai žmonių bendruomenei.

Įsteigtoji lietuvių bendruomenė, jos sušauktasis kultūros kongresas su dainų švente rodo, kad mes nepriklausome šiam tipui, kad esame žmonės su sveika dvasia, galintieji pergyventi ir kurti kultūrines vertybes ir didinti žmonijos kultūros lobyną. Demokratiškieji kraštai, kurių globoje esame, todėl netrukdo mums šio darbo, bet dar skatina ir remia. Nuo mūsų pačių priklauso, ar mes išlaikysime sveiką savo dvasią ir tikrąjį žmogiškumą, kurį sudaro mūsų tautinės kultūros pagrindai, ar, praradę šią kultūrą, nugrimsime į primityvų būvį ir išnyksime kitų tautų jūroje.

Lietuviškoji bendruomenė su savo institucijomis sudaro mums sąlygas savo kultūrai išlaikyti ir mūsų žmogiškajai asmenybei apsaugoti ir tapti vertais nariais pasaulio tautų šeimoje.

"AIDŲ" REDAKCIJOS ŽODIS

Šį "Aidų" numerį skiriame lietuvių kultūros kongreso darbams apžvelgti. Darome tai su džiaugsmu, patį kongresą laikydami stambiu įvykiu laisvojo pasaulio lietuvių žygiuose. Buvo tai drauge ir sveika pastanga svorio dalį permesti mūsų kultūrinėn veiklon vietoje ligšiol vyravusio politinio momento.

Skaitytojas šio numerio lapuose ras įvairios medžiagos ir istorinių faktų. Jis čia susidurs su mintimis apie dabartinę mūsų padėtį ir su gairėmis ateities darbams. O po to nuosekliai turėtų eiti antras tarpsnis — pagrindinių minčių ir planų įgyvendinimas, kad tai nepasiliktų vien tik teorijos ir svarstymų plotmėje. Mūsų nuomone, kai ką galima ir nedelsiant vykdyti, pavyzdžiui, kai kurias išvadas iš kultūros kongreso pritaikant ruošiamam pasaulio lietuvių suvažiavimui, — jo proga parodant visas mūsų meno ir mokslo pajėgas. Kiti kultūros kongreso nutarimai ir planai pareikalaus atkaklaus darbo ir tvirtos organizacijos.

Kultūros kongresas atliko rimtą, svarbų ir naudingą žygį. Buvo pabrėžta mūsų tautinė ir kultūrinė misija, tartas lietuvio kultūrininko žodis, parodytas ryžtas, atkreiptas dėmesys į esamą grėsmę, įpūsta naujos dvasios išeivijos nuotaikose. Buvo tai lyg savotiška kryžkelė — šuolis į naujus akiračius.

Telieka linkėti, kad kultūros kongreso dvasia, mintys ir planai išsiskleistų naujais darbais, laimėjimais ir veikalais, kurie augštai keltų kultūrinį lietuvių tautos pašaukimą.

"AIDŲ" REDAKCIJA

Į SAVO KULTŪRĄ MES SUDEDAM TAUTOS ATEITIES VILTIS

JAV LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS CENTRO VALDYBOS PIRM. ST. BARZDUKO ŽODIS LIETUVIŲ KULTŪROS KONGRESĄ ATIDARANT*

Dėl kultūros vaidmens tautos gyvenime

Kalbėti tokio kultūrinio įvykio proga, kokią turime šiandien, yra ne tik didelė garbė, bet lygiai ir didelis įsipareigojimas: JAV Lietuvių Bendruomenei, pasiėmusiai Kultūros Kongreso organizavimo iniciatyvą, negali juk nerūpėti ir jo visokeriopas pasisekimas. Kongrese juk iškils ir mūsų tautinės kultūros problemų, ir kultūrinio mūsų gyvenimo klausimų. Kai kurie jau tokie seni, kaip ir pati tautinė mūsų kultūra. Į kai kuriuos dar negalime rasti atsakymo. Kai kurie yra nauji, atsiradę su naujai mūsų tėvynę užgriuvusiomis nelaimėmis. Štai kodėl Lietuvių Bendruomenei rūpėjo kviesti mūsų kultūrininkus ir visus savo kultūra besisielojančius lietuvius, kad visi stabtelėtume ties kultūriniais mūsų rūpesčiais, nes, kaip teisingai savo metu yra pabrėžęs prof. St. Šalkauskis, tautai, kuri nori eiti prie savo kultūrinių uždavinių sprendimo, tenka taip pat sąmoningai susirūpinti kultūrinėmis savo problemomis ir jas spręsti su planingu nusistatymu.

Kultūra yra kūrybinių tautos galių vaisius. Kaip gražiai pastebi kitas didis mūsų tautos vyras Vydūnas, kūrybinė galia padaro tautą išrinktą. Todėl tokie žydai šią galią net vadinę savo Dievu. Ir mes, lietuviai, savo tautos ateities ir gyvybės viltis taip pat sudedame į savo kultūros gyvastingumą. Šita tiesa buvo pabrėžta Lietuviškos Kultūros Kongrese, įvykusiame 1935 m. kovo 5 d. Kaune, ją mes prisiminsime ir dabar, po 21-erių metų susirinkę Čikagoje. Ten, Kaune, prof. V. Mykolaitis-Putinas, kalbėdamas mūsų literatūros ugdymo problemomis, sakė:

> "Mes manome, kad šiandien lietuvių tautai savos dvasinės kultūros—mokslo, meno ir literatūros reikalas yra toks pat būtinas, kaip duonos kąsnis. Kai mes nugirstame iš mūsų kaimynų, o ypač priešų, kad mes esame tauta, kuri neturi savos literatūros, arba teturi ją labai menka, tai tokis priekaištas skamba ne tik panieka, bet ir noru bei grasinimu mus nužudyti. Kai gyvenąs Lietuvoj svetimtautis arba klaipėdietis nenori mokytis lietuvių kalbos, nes lietuviškai, girdi, nesą ko skaityti, tai mes suprantame, kad literatūros reikšmė nėra menkesnė už betkurį kitą gyvybingą dabarties reikalą. Kai pagaliau pats lietuvis dar netaip seniai tėvynės meilės turėjo semtis iš lenkų rašytojų, o ir šiandien dar su pavydu žvalgosi į Pribačio bei vokiečių Buchhandlungo vitrinas, tai mums vėl paaiški, kad stiprinti literatūros produkcijai yra atėjęs paskutinis laikas".

Prof. Mykolaitis-Putinas Kaune įvykusiame kultūros kongrese specialiai kalbėjo apie literatūros reikšmę tautos gyvenime, bet jo tada tarti žodžiai didele dalimi tinka ir kitoms tautinės kultūros šakoms — muzikai, dailei, vaidybai, apskritai menui. Taigi pasekdami tolimesnę jo minčių eigą, apie šią reikšmę randame štai ką pasakyta:

> "Juk literatūra tai nėra vien pramogos dalykas, bet didelėmis dvasios pastangomis sukrautas tautos lobynas, kuriame atsispindi tobuliausia tautos gyvenimo sintezė, jos charakteris ir jos dvasios savybės. Literatūra auklėja tautai jaunąsias kartas ne abstraktiniu įtikinėjimu, bet gyvais pavyzdžiais moko orientuotis įvairiose gyvenimo situacijose, moko pažinti žmogaus sielą ir susidaryti tam tikrus pasaulėžvalgos principus arba bent juose sustiprėti. Vienas kitas literatūrinis herojus lydi mus nuo pat jaunystės per visą gyvenimą, ir jo žygiuose, jo išgyvenimuose mes nekartą randame save. Knygos lapuose užburta fikcija nekartą tampa realesnė, amžinesnė už apčiuopiamiausią tikrovę. Tokiu būdu literatūra pasidaro gyvas židinys, aplink kurį spiečiasi visa tauta. Atimkime iš tautos literatūrą, išbraukime žymiausius jos rašytojus — ir iš tautos pasiliks griaučiai, beformė masė, pakrikusi, sunkiai suvokiama, nesuprantama paslaptybė. Įsivaizduokime, kad pvz. rusai, kuriuos mes geriausiai pažįstame, neturi nei Puškino, nei Gogolio, nei Dostojevskio, nei Ostrovskio, nei Turgenevo, nei Tolstojaus, nei Čechovo, nei didžiųjų savo lyrikų — ką mes tuomet žinotume apie rusų tautą, apie ruso sielą? Ką pats rusas apie save žinotų? Atimkime iš lenkų didžiuosius patriotus Mickevičių, Slovackį, Krasinskį, Sienkevičių, Wyspianskį — ir lenkų tautos nuotaika, o gal ir jos politinis kelias būtų visai kitoks. Jei lenkų tauta šiandien visame pasauly įsigijo atspariausios nutautinimui tautos garbę, tai didelis dėl to ir jų literatūros nuopelnas".

Kultūra — mūsų tautos ginklas

Tai, ką Mykolaitis-Putinas yra pasakęs apie rusus bei lenkus, tinka ir kiekvienai kitai tautai. Ypačiai mums, lietuviams, kurie visas likimines savo teises esame išsikovoję daugiausia kultūriniu savo ginklu. Tik atsiminkme tautinį kultūrinį žemaičių sąjūdį XIX a. pradžioje, vėliau "Aušrą", "Šviesą", "Varpą", "Tėvynės Sargą", dar toliau "Vilniaus Žinias", "Draugiją", "Viltį" ir visą užjūrio lietuvių leidžiamą spaudą, atsiminkime savo chorų ir vaidintojų veiklą (klojimų teatrus), atsiminkime savo motinų "vargo mokyklas" ir knygnešių laikus — ir bus aišku, kodėl mes tautiškai išlikome ir tebesame gyvi. Kam, jei ne Donelaičiui XVIII a., jei ne Daukantui, Valančiui, Baranauskui, Basanavičiui, Kudirkai XIX a., jei ne Maironiui, Vaižgantui, Vydūnui, Krėvei ir kt. vėlesniais laikais mes turime būti dėkingi už gyvąją tau-

* Kultūros kongreso aprašymas 369 p.

JAV LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS CENTRO VALDYBA
Sėdi iš kairės į dešinę: Ignas Malėnas — narys švietimui, Stasys Barzdukas — pirm., Alfonsas Mikulskis — narys kultūros reikalams, dr. Algirdas Nasvytis — vicepirm. Stovi iš kairės į dešinę: Julius Staniškis — iždininkas, Juozas Stempužis — narys kult. informacijai, Kazys Augulis — sekretorius.

tinę mintį. Stambūs ir svarūs vardai taip pat ir kitose mūsų kultūros srityse — Čiurlionis muzikoj, dailėj, Naujalis ir Sasnauskas muzikoj, Adomas Galdikas, Petras Rimša ir Adomas Varnas dailėj, Kazimieras Jaunius ir Kazimieras Būga — mūsų kalbos moksle ir t.t. Jonas Aistis, "Gabijos" almanache apibūdindamas spaudos laisvės pirmąjį dešimtmetį, kartu pastebi, kad kaikurie čia suminėtieji, ypač pora jų, visais atžvilgiais tinka ir "eksportui":

> "Kai kalbu 'eksportui', — sako jis, — tai turiu galvoje ne iškišamą prekę, o vertybę, kuria galime didžiuotis. Šiandien ir rytoj. Ir kas yra nuostabu, kad tada buvo jaučiama, sakytume, pati dalykų esmė, nors tų galimybių, kurios yra buvusios nepriklausomybės laikais, ano meto žmonės neturėjo".

Paskutinėj citatoj užsiminta apie galimybes, kurias buvo sudariusi mūsų kultūrai nepriklausoma Lietuvos valstybė. Iš tikrųjų intensyvesniam kultūriniam gyvenimui yra būtina ir savo mokykla, ir teatras, ir spauda, ir mokslas, ir laisvė, ir pagaliau minimali materialinė gerovė. Tačiau šitų vienų išorinių sąlygų toli gražu nepakako. Prof. St. Šalkauskis, vertindamas mūsų nepriklausomo gyvenimo kultūrinių vertybių balansą, pvz. rašo:

> "Todėl per dvidešimt mūsų nepriklausomumo metų mūsų visuotinai reikšmingų kultūrinių vertybių balansas atrodo man labai nekoks. Tuo dar anaiptol neneigiu, kad, kaip buvo pradžioje sakyta, padaryta labai daug kasdieninio kultūrinio darbo, užtaisiusio elementarinius kultūrinius mūsų trūkumus. Bet visai kitas dalykas yra tautinės kultūros žydėjimas visuotinai reikšmingomis vertybėmis, kurios galėtų mums atidaryti kelią į garbingą vietą kultūringų tautų tarpe. Šituo atžvilgiu mums telieka vien viltis, krepiama į ateitį".

Prof. Mykolaitis-Putinas 1935 m. kultūros kongrese buvo nusiteikęs taip pat gana pesimistiškai:

> "Kiekvienam aišku, kad mažoj tautoj, neturinčioj nei gilesnių kultūros tradicijų, nei turtingo miestelėnų luomo, o teturinčioj tik neturtingą valstietį ir knygos nereikalingą inteligentą, literatūra be valdžios paramos tinkamai tarpti negali. Anksčiau buvo siūlyta įsteigti Kultūros Fondą, kuris paremtų ir literatūrą, buvo siūlyta per-

KANADOS LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS KRAŠTO VALDYBA
Žiūrint iš kairės, sėdi: V. Vaidotas — vicepirm., I. Matusevičiūtė — kultūros fondo pirm., B. Sakalauskas— krašto valdybos pirm., E. Senkuvienė — sekr., I. Yakubynas — vicepirm. Stovi, žiūrint iš kairės: V. Sonda — centrinio šalpos fondo pirm., A. Kašemekaitis — valdybos narys, Pr. Kvedaras, ižd., kun. dr. J. Gutauskas — protokolo sekr., dr. S. čepas — valdybos narys. Nuotraukoje trūksta valdybos nario B. Jackevičiaus.

organizuoti knygų leidimą, skirti stipendijas, konkursus, premijas. Visi tie sumanymai ir dabar dar tebėra aktualūs". (Kitos kultūros sritys, Mykolaičio-Putino manymu, buvo geresnėj padėty: "Lėšų kultūros ir meno reikalam, tiesa, buvo skiriama gana daug, bet jas visas prarydavo teatras, plastika, muzika . . .").

Tai netolima praeitis.

Maža ką tenka pasakyti apie dabartines sąlygas okupuotoje Lietuvoje: tėvynėje kultūrinio gyvenimo laisvė visiškai užgniaužta, natūrali jo raida sustabdyta, anemijos ir išsekimo negali paslėpti nė patys okupantai. O tai, kas leidžiama ir viešai pasirodo, tėra ne kas kita, kaip dvasios nuodai.

O pas mus? Mūsų tikrovė mūsų pačių gyvenama ir stebima, tad labai gerai pažįstama. Turime šviesaus idealizmo ir gražios iniciatyvos pavyzdžių, šalia jų — rezignacija, apatija, nuovargis, įsipolitikavimas, ambicijos, turtėjimas, amerikonėjimas ir t.t.

Tačiau, kai kalbame apie kultūrinio gyvenimo sąlygas, negalime išleisti iš akių ir tos aplinkybės, kad kultūra, gražiu Jono Aisčio pasakymu, **įkvėpuojama, ne įryjama.** Kultūrai augti ir bręsti reikia laiko. Reikia kažko didingo ir tauraus. Reikia entuziazmo ir užsidegimo. Ana, kad ir toji mūsų minėta "Aušra": ėjusi nereguliariai, gana skurdaus turinio ir išvaizdos, ilgiau nebeišsilaikiusi, tačiau pajėgusi padaryti tai, kad parapinis reikalas ilgainiui tapo visos tautos reikalu. Taigi sąlygos yra labai svarbus veiksnys, bet jos dar neviskas.

Lietuvių Bendruomenė Sveikina Kultūros Kongresą

Tad štai kokiomis mintimis ir nuotaikomis pasitinkame šį pirmąjį JAV ir Kanados lietuvių kultūros kongresą. Suglaustai mes norime pabrėžti ypačiai du dalykus:

1) Tautos kultūra turi būti atremta į pačią tautą. Į kultūrinį vyksmą ir gyvenimą turi būti traukiama visa tauta, taigi ir toji jos dalis, kurią sudarome mes. Todėl vienas iš pagrindinių Lietuvių Bendruomenės siekimų ir yra tas, kad kultūrinio gyvenimo pagrindą ir atramą sudarytų visi lietuviai.

JAV Lietuvių Bendruomenės čikagos apygardos valdyba, atlikusi visą kultūros kongreso paruošiamąjį darbą.

Žiūrint iš kairės, sėdi: T. Blinstrubas — I vicepirm., dr. J. Bajerčius — pirm., J. švedas — III vicepirm. Stovi iš kairės: Z. Dailidka — narys organizaciniams reikalams, V. Radžius — II sekr., J. Jasaitis — ižd., St. Daunys — I sekr. Nuotraukoje trūksta J. Deveikio — II vicepirm. Darbo sėkmingumui valdyba buvo pasiskirsčiusi į programos komisiją — dr. J. Bajerčius (pirm.), Vyt. Radžius, J. švedas — ir organizacinę komisiją — T. Blinstrubas, Z. Daunys ir S. Daunys.

2) Tautinė kultūra yra pagrindinis mūsų puolimo ir gynimosi ginklas, todėl reikia viską padaryti, kad jis neiškristų iš rankų tiems, kurie jį laiko iškėlę. Tai vėl yra ne vienos kurios grupės, ne atskirų profesijų, bet visos lietuvių bendruomenės pats gyvasis ir aktualusis reikalas. Šioj vietoj ypačiai pabrėžiame: jei kultūra bus palikta viena kaip koks vadas be kareivių, tai visa kita bus tuščia ir nevaisinga.

Todėl JAV Lietuvių Bendruomenė, kurios vardu turiu garbę ir pasididžiavimą čia kalbėti, nuoširdžiai sveikina visus į šį kultūros kongresą atvykusius, jam dėmesio parodžiusius, jo tikslams pritarusius, savo kultūros būtinybe ir reikšme tikinčius. Ypačiai malonus ir sveikintinas aktyvus mūsų akademinio jaunimo — studentų — dalyvavimas.

Taip pat man didžiai malonu Jums pristatyti kultūros kongreso garbės komitetą ir garbės svečius. Garbės koimteto nariais sutiko būti mūsų **dvasinio, visuomeninio ir politinio gyvenimo** priešakyje stovį asmenys, tuo suteikdami kultūros kongresui reikiamą svorį ir pripažinimą. Jų eilėse mes turime:

J. E. vyskupą Vincentą Brizgį;

Vliko prezidiumo pirm., buv. Kanados LB krašto valdybos pirm. Joną Matulionį;

Lietuvos įgaliotą ministerį ir nepaprastą pasiuntinį JAV Povilą Žadeikį;

Lietuvos konsulus JAV ir Kanadoje Joną Budrį, Vytautą Gylį ir dr. Petrą Daužvardį;

Alto vykdomojo komiteto narius mūsų visuomenininkus "Draugo" red. Leonardą Šimutį, Antaną Olį ir "Naujienų" red. dr. Pijų Grigaitį;

Lietuvos Savanorių Kūrėjų Sąjungos pirm. dr. Kristupą Gudaitį;

Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio reprezentantą dr. M. Anysą.

Kultūros kongreso garbės svečiais turime į JAV atvykusius Lietuvos diplomatijos šefą min. Stasį Lozoraitį ir Vliko vykdomosios tarybos pirm. Aleną Devenienę.

Toliau kultūros kongreso garbės komiteto nariais yra **draugijinio mūsų gyvenimo reprezentantai:**

abu JAV LB tarybos pirm. — garbės pirm. prel. Jonas Balkūnas ir prezidiumo pirm. Jonas Šlepetys;

Balfo pirm. kan. dr. J. B. Koncius ir Kanados LB Šalpos Fondo pirm. V. Sonda;

Tautos Fondo įgaliotinė Kanadoje M. Arlauskaitė;

ALRK Federacijos pirm. dr. Adolfas Damušis;

Ateitininkų Federacijos vadas Simas Sužiedėlis;

Skautų Brolijos ir Seserijos vadai vyr. sktn. St. Kairys ir vyr. sktn. Ona Zailskienė.

Tautos kultūrą kuria jos **mokslininkai ir menininkai.** Jie yra švyturiai, spinduliuoją tautos dvasios šviesa. Kultūros kongresas susirinko jų pagerbti, jų darbais pasididžiuoti ir padėką išreikšti už kūrybine šiluma palaikomą tautos gyvybę. Kultūros kongreso garbės komitete mes turime šiuos **kūrybinės mūsų dvasios** atstovus:

Vilniaus ir Kauno Vytauto Didžiojo universitetų rektorius profesorius Mykolą Biržišką ir Julių Gravrogką;

Kauno ir Klaipėdos konservatorijų direktorius kompozitorius profesorius V. K. Banaitį ir Juozą Žilevičių;

Poetus ir rašytojus — Lietuvos valstybinės literatūros premijos laureatą Joną Aistį, Lietuvos valstybinės literatūros premijos laureatą, "Lietuvių Dienų" redaktorių Bernardą Brazdžionį, redaktorių ir Lietuvos Meno Kūrėjų Draugijos steigėją Faustą Kiršą, kan. Mykolą Vaitkų, "Aidų" žurnalo redaktorių Antaną Vaičiulaitį;

dirigentus Vilniaus ir Kauno valstybinės Lietuvos operos meno vadovus komp. Jeronimą Kačinską ir Vytautą Marijošių;

dailininkus prof. Adomą Galdiką, Vytautą Kazį Jonyną, prof. Adomą Varną ir Telesforą Valių;

aktorius Henriką Kačinską ir rež. Stasį Pilką;

solistus — Lietuvos operos kūrėją Vladislovą Grigaitienę, lietuvių liaudies dainų interpretatorę Vincę Jonuškaitę, Aleksandrą Kutkų.

Kaip augalui augti yra reikalinga žemė, drėgmė ir oras, taip kultūrai augti ir tarpti yra reikalingi tie, kurie ją supranta, globoja ir remia. Todėl kultūros kongreso garbės komiteto narių sąraše randame ir šiuos vardus:

lietuvių kultūros mecenato Kultūros Instituto pirm. prel. P. M. Juro, lietuvių kultūros mecenato Juozo J. Bačiūno, JAV LB Kultūros Fondo pirm. Juozo Kreivėno, Kanados LB Kultūros Fondo pirm. Izabelės Matusevičiūtės, pagaliau istoriko, "Tėviškės Žiburių" red., dr. Adolfo Šapokos ir teatro kritiko "Nepriklausomos Lietuvos" red. Jono Kardelio.

Mes gerai žinome, kad į šį sąrašą pateko ne visi mūsų pagarbos ir pripažinimo nusipelniusieji. Skaudu būtų, jei kas dėl to jaustų skriaudos. Prašau tikėti, kad JAV ir Kanados LB centrinės valdybos, sudarinėdamos garbės komiteto ir garbės svečių sąrašą, ko ko, bet blogos valios tai tikrai neturėjo. Taip pat ne jos kaltos, jei ne visi kviečiamieji atsiliepė.

Pabaigoj dar žodelis ir mums **visiems eiliniams lietuviams,** kurių yra visų daugiausia ir kurie ir šioj salėj atstovaujami gausiausiai. Jiems pagerbti skiriu šiuos poeto Jono Aisčio žodžius: "Kultūrą, tautos kultūrą kuria ne vieni tiesioginiai mokslininkai ir menininkai, bet lygia dalia ir tie, **kurie meno ir mokslo pasigenda, priima ir palaiko".**

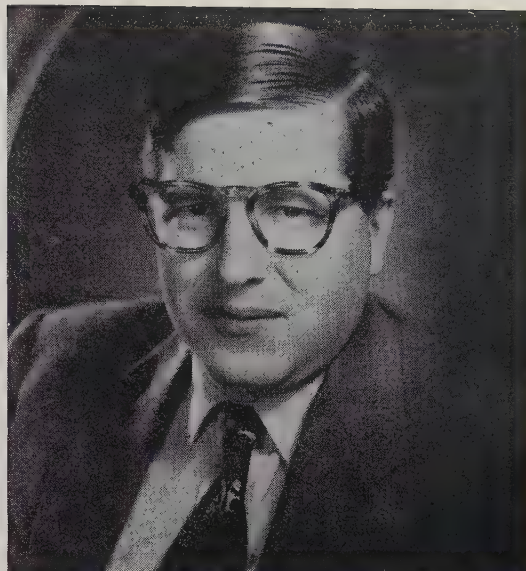
Bet ryždamies dirbti savo tautai ir trokšdami jai pasiekti patvaresnių vertybių, turime taip pat atsiminti ir tuos, kurie savo kūrybinius laimėjimus mums gyviesiems paliko, o patys išėjo amžinybės keliu. Jų atminimą prašau pagerbti atsistojimu ir rimties valandėle.

Tad geros visiems darbo nuotaikos ir konkrečių žingsnių, realių darbo vaisių. "Vėjo" ir "sūkurių", kurie užgriebtų ko daugiausia lietuvių. Dieve padėk!

Prie registracijos langelių kultūros kongreso organizaciniam komitetui talkino akadamikės skautės

TAUTINĖ KULTŪRA — TAUTOS GYVYBĖS PAGRINDAS

Nuotr. V. Maželio

DR. JUOZAS GIRNIUS

1.

Didelės viltys, sutelkusios į šią vietą, įpareigoja visus, turinčius šiandien viešai pasireikšti. Jaučiu šį atsakomybės nerimą ir aš, nes man pavestoji tema yra tiek pat lengva, kiek ir sunki. Lengva tai tema, nes liečianti tai, kas iš tiesų gali būti pavadinta savaime suprantamu dalyku. Bet kaip tik dėl to ši tema yra ir sunki, nes visose savaime suprantamybėse tiesą paprastai apraizgo įvairios iliuzijos, besigaubiančios tuo pačiu savaime suprantamybės šydu. Mūsų atveju pirmąja pagrindine tokia iliuzija man atrodo stebuklingo recepto laukimas. Turiu iš karto pasisakyti nuviliąs tuos, kurie iš šio kongreso laukė "receptų". Nėra jokio recepto stebuklui įvykdyti. Paprastų gi receptų yra pakankamai: jie žinomi ir paprasti, daugelio kelti, bet nedaugelio vykdomi. Vargas tas, kad jokie receptai negelbsti savaime, jei stokoja valios juos vykdyti. Manau, kad klausimas eina ne apie receptų išrašymą, o apie **dvasių išjudinimą**. Kalbant medicinos terminais, mūsų negerovė priklauso psichoanalitinei terapijai, kuri kreipiasi į dvasią. Tai, kas mus slėgia, yra paprastas emigrantinis kompleksas, kurio eiga yra tokia: didžiuojamasi iš pradžių, kad esama atsparių, ir nesiimama to, kas privalu tautinei gyvybei išlaikyti; paskui pradedama aimanuoti, kad "jau blogai', kad uždaviniai yra sunkesni, negu jėgos; galų gale imama save teisinti ir įrodinėti, kad nėra jau taip blogai, kad kitaip negali ir būti, kad prieš neišvengiamybę nepapūsi. Esame šio komplekso vidurinėje stadijoje: nebedeklamuojame apie tremties misiją, bet dar nešokame perdaug save tikinti, kad nėra "jau taip blogai". Greičiau dauguma esame susirūpinę, lyg tik dabar pastebėję, prieš kokius sunkius uždavinius stovime. Šio rūpesčio išraiška bus ir manasis žodis.

Neišvengiamai manasai žodis liks teorinėje plotmėje, nes jai priklauso manoji tema. Atvirai tai pabrėžiu, nors ir skaičiau spaudoje balsus tų, kurie iš anksto baiminosi "teorijos". Teorijos baimė savo pagrinde yra minties baimė. Kiek daugeliui ji bebūtų sava, dėl to ji nepasidaro pagrįsta. Niekur netenka minties baimintis: nei moksle, nei gyvenime. Šviesus žvilgis visur yra pravartus. Nėra pagrindo jo baimei ir mūsų atveju. Priešingai, tam dvasių išbudinimui, be kurio nepadės jokie receptai, pirmoji sąlyga yra nusikratyti nemintijančio savęs raminimo visokiomis iliuzijomis ir atvirai pažvelgti tikrovei į veidą, koks rūstus jis bebūtų. Tik pamatę, kiek toli esą nuo pažadų tėvų žemei, kuriais ją palikome, gal išbudinsime savo dvasias ir savo sąžines.

2.

Konkrečių kelių mūsų tautinei kultūrai gyvai išlaikyti ieškos panelė Iz. Matusevičiūtė. Savo žodžio paskirtimi laikau teorinį žvilgį į mūsų padėtį tautos ir kultūros santykio analize. Koks kultūros vaidmuo tautinei gyvybei išlaikyti? Klausimas atrodo tiesiog nereikalingas, nes savaime aiškus. Tai tiesa, bet tik iš dalies: pačius artimiausius dalykus dažnai yra sunkiausia praregėti — apsipratimas su jais daro mūsų žvilgį lyg aklą. Yra tam tikro aklumo ir tame kasdieniniame žvilgyje į tautą, kuris ją laiko tik kilmės dalyku, kuris tautą ima tik biologine kraujo bendruomene. Sakoma: tautinę priklausomybę nulemia kilmė, arba kraujas. Bet kur bendras šveicarų kraujas? Ar nėra jie tauta, nors ir ne bendros kilmės — vieni germanai, antri romanai? Bet kam imti šveicarus: pakanka ir vokiečių! Kiek juose nuo seno įlieta romaniško ir slaviško kraujo! Iš antros pusės, tos pačios kilmės gentys gali susiformuoti atskiromis tautomis. Neskaičiuojant visų germaniškosios kilmės tautų, net ta pačia vokiečių kalba šnekantieji yra išsiskyrę trimis tautomis: vokiečiais, austrais ir šveicarais. Pats būdingiausias pavyzdys parodyti, kiek ana tautos samprata nepakankama, yra naujai besiformuojančioji amerikiečių tauta, kur vienon tau-

ton susilydo įvairiausios kilmės žmonės, atstovaują visoms žemės rutulio tautoms. Pagal aną sampratą, apibrėžiančią tautą tik kilme, tektų apskritai ginčyti amerikiečių tautos realumą. Bet tikrovė nenuginčijama. Ją liudijame mes patys: jei nebūtų amerikiečių tautos, tai nebūtų nė mums pavojaus nutausti. Juk ne suairišėjame ar sunegrėjame, o tik suamerikonėjame.

Nors ir atremta į biologinį pagrindą, **tauta nėra tik kraujo bendruomenė.** Kaip žmogus yra daugiau negu tik gamtos padaras, taip ir tauta. Būdama žmogiškoji bendruomenė, tauta visų pirma yra dvasinė bendruomenė, tuo pačiu — ne prigimties, o kultūros dalykas. **Kultūra yra tasai pagrindas, kuris atitinkamą bendruomenę sutelkia į tautą.**

Galimas dalykas, kad tokia tautos samprata gali pasirodyti "pavojinga". Dvasinė tikrovė iš tiesų yra mažiau saugi ir stabili, negu gamtinė tikrovė. Jei tauta tebūtų gamtos dalykas, kaip gyvulių rūšys kad yra, tautą tegrėstų fizinio išnykimo pavojus. Nutautimo pavojui išvengti pakaktų saugotis mišrių šeimų. Pagaliau, ir sumišus kraujui, būtų galima jame jieškoti "savosios dalies". Svarbiausia: jei tauta tebūtų kraujo dalykas, atskiras individas liktų joje ir nutautęs. Šita iliuzija remiamės, kai sau priskaitome ir tuos, kurie mus jau paliko. Šita iliuzija guodžiamės, kai save raminame: kuo gimę, tuo mirsime, arba dar populiariau: viščiuku gimęs, ančiuku nevirsi. Kas yra tiesa šių gamtos padarų atveju, yra tačiau iliuzija žmogaus atveju. Kilmės atžvilgiu tėvų tauta iš tiesų nepakeičiama, kaip nepakeičiami ir tėvai. Bet tai nereiškia, kad nebūtų pakeičiama ir pati tautybė. Kas gi yra nutautimas, jei ne tėvų tautos iškeitimas į kitą tautą, įaugimas į kitą tautybę?

Patinka ar nepatinka, bet taip yra: kadangi tauta visų pirma yra dvasinė bendruomenė, jai priklausoma ne paprastu kilmės faktu, o vidiniu į ją įaugimu. Ir būtent, įaugama į tautą ne kitaip, kaip įaugant į jos kultūrą. **Kultūra yra tautos siela. Gimsta žmogus tėvų tautoje, bet į kurią tautą jis įsijungs, priklauso nuo to, kurios tautos kultūrą jis įsisavina.** Neįaugus į tėvų tautos kultūrą, dvasia išsijungiama iš tėvų tautos. Gali būti nesigėdima savo kilmės, leidžiama savimi didžiuotis tiems, kurie nori, net simpatizuojama tėvų tautai, bet, kartą įaugus į svetimą tautą, nebebus dėl tėvų tautos kenčiama ir kovojama, nes ji bebus tik tėvų tauta, nebe sava tauta. Iš antros pusės, įaugant į tėvų tautos kultūrą, įaugama tuo pačiu ir į tėvų tautą taip, kad ji iš tiesų pasidaro asmeninės būties branduoliu, nepakeičiamai brangiu ir todėl neiškeičiamu į nieką pasaulyje.

Čia yra ta baugioji tiesa, kurią baiminamės pripažinti: **lietuviu būti yra daugiau, negu būti gimusiam iš lietuvių tėvų.** Šios tiesos akivaizdoje nutautimo grėsmė atsiskleidžia visu dramatizmu. Vyresnieji galime drąsiai ragintis: lietuviais gimę, lietuviais būkime! Galime save be baimės raginti, nes iš tiesų mums nėra pavojaus kitais pasidaryti, negu jau esame. Galime lietuvybę išduoti, neatlikdami jos uždedamų pareigų, bet negalime jos atsikratyti lygiai taip, kaip negalime nuo savęs pačių pabėgti. Visiškai kitaip yra mūsų vaikų atveju. Griežtai imant, **tautybė nėra paveldima, kaip nėra paveldima ir kultūra.** Naivus to prileidimas, dengiamas tariamu "savaime suprantamu", yra kaltas, kad tautinio auklėjimo uždaviniai persiaurai ar dargi klaidingai suprantami.

3.

Samprotaujame: jei vaikas yra lietuvis, tai jo pareiga tokiu likti — pakanka jam šią pareigą įkalti. Deja, tokia kalba apie "pareigos įkalimą" slepia savyje didelį nesusipratimą, ir būtent visų pirma pačios pareigos nesupratimą. Visų pareigų vidinis pagrindas yra meilė: kur šio pagrindo stokuoja, ten ir pati pareiga stokoja vidinės jėgos. **Meilė gaivina visas pareigas. Bet kaip tik dėl to ir yra naivu pačią meilę laikyti pareiga.** Meilė siekia giliau už visas pareigas. Ji nėra nei įsakoma, nei įrodoma. Ne dėl pareigos kas nors mylima, o dėl to, kad tai nepakeičiamai brangu (jei kas sakytų mylįs savo žmoną iš pareigos, ar nespręstume, kad jis mandagiai pasisako jos nebemylįs?). Meilė įpareigoja, bet negalima meilei įpareigoti. Kildindama pareigas, pati meilė nebėra pareiga, o visų pareigų versmė. Užtat naivia pavadinau ir aną kalbą apie lietuvybės pareigos įkalimą. Nepasiseks šios pareigos įkalti, jei nebus vaike įsižiebusi meilė.

Visada tokiu atveju teks susilaukti klausimo: o kodėl turiu mylėti? Liudys toks klausimas, kad dar nemylima, kas liepiama mylėti. O kas nemylima, tam ir pareigos nejaučiama. Kada jieškoma pagrindo meilei, esama kryžkelėje. Tokiu kryžkeliniu klausimu buvo ir viename mūsų studentų suvažiavime keltasai klausimas: kodėl turiu likti lietuvis? Bergždžia įrodinėti, kad lietuvių tauta yra tuo ar kituo vertinga (kalbos senumu ar istorijos didvyriškumu), nes, jei ne tuo pačiu, tai daug kuo kitu yra vertinga ir amerikiečių tauta. Kiekviena tauta yra kuo nors vertinga. Prieš argumentus visada galimi kiti argumentai. **Jokie argumentai neįžiebs meilės, nes meilė nėra reikalinga jokių argumentų.** Ji savaime įsižiebia, tačiau — ne tuštumoje ir ne iš nieko, o įaugant į tam tikrą tikrovę, paverčiant ją savo paties būtimi. Nekitaip yra ir su tautos meile, konkrečiai — su lietuvybės meile. Kol nebus įsigyventa į lietuvybę, kol ji nebus tapusi asmeninės būties branduoliu, tol visada iš naujo kils klausimas: kodėl turiu likti lietuviu? Nėra šiam klausimui teorinio atsakymo, nes šį klausimą **asmeniškai kiekvienam** gali atsakyti tik jo paties vykdomas lietuvybės įsisavinimas. **Lietuvybės meilė savaime įsižiebs ir tiek giliai įsižiebs, kai ir kiek pakankamai bus į ją įaugta, joje išaugta.** Štai kodėl reikia rūpintis ne "pareigą įkalti" mūsų vaikams, o iš tiesų juos lietuviais išugdyti. Tai nėra tik žodžių skirtumas: "pareigą įkalti" nėra sunku, bet sunku lietuvybę paversti tuo veiksniu, kuris brandintų mūsų vaikų sielas.

Minčiai teisingai suprasti įsigyvenkime į kasdieninę tikrovę, kurion patenka mūsų vaikas čia, svetur. Pirmuosius jo kūdikystės įspūdžius formuoja nebe Lietuvos gamta, o kurio nors didmiesčio gatvė. Svetima mokykla perduoda jam mokslo lobyną ir tam tikras pažiūras į gyvenimą. Svetimų draugų

Kultūros kongreso plenumo posėdžių prezidiumas. Iš kairės: A. Rinkūnas, dr. P. Jonikas, dr. K. Pakštas. Trūksta dr. J. Puzino ir prof. Vl. Jakubėno.

Kultūros kongreso plenumo posėdžių sekretoriatas. Iš kairės: V. Vygantas, V. Gaškaitė, L. Maskeliūnas.

aplinka plėtoja jo nusiteikimus ir nusistatymus. Svetimųjų tautinės manifestacijos virpina jo širdį per atitinkamas šventes. Svetimoje kariuomenėje jis rengiamas ginti svetimam kraštui. Pagaliau, visu savo darbu jis savaime įsilieja į svetimo krašto gyvenimą, tampantį jo ateities galimybių lauku. Sakome: svetima gamta, svetima mokykla, svetima draugų aplinka ir taip toliau. Bet tam, kurio visas gyvenimas vyksta tik šiose svetimybėse, tai nebėra svetimybės, o savi dalykai. Priešingai, jam lieka svetima tai, ką mes savu vadiname. Visa jis bus gavęs iš šios tautos, kuri tuo pačiu ir bus tapusi jam sava tauta, suformavusi jį tuo, kas jis yra. Mūsų apeliavimai saugoti ištikimybę tėvų šaliai neras jo širdyje atgarsio. Jis galės mums atsakyti: ko norite, visa, ką gavau, gavau iš šios tautos — kaip gali ji būti man svetima, ir kaip gali būti man sava ta tauta, kuri nieko man nedavė! Savosios tautos neišsigynimas geriausiu atveju tebus tėvų neišsigynimas: tiesa, esu kilęs iš lietuvių tėvų ir juos gerbiu, kaip vaikui pridera.

4.

Kaip tačiau išvengti mūsų vaikams tokio likimo, kaip juos įugdyti į lietuvybę, kad ji taptų jiems sava ne tik dėl tėvų? Nėra kito kelio, kaip juos įugdyti į lietuviškąją kultūrą. Atsakymas skamba bendrai, bet kaip tik tuo jis ir slepia visą tą plotį ir visą tą gylį, kuris yra savas kultūros žodžiui. Kaip viena prasme tauta yra tapati su jos kultūra, taip antra prasme kultūra yra tapati su žmogiškąja būtimi.

Šia savo bendrybe įsakmiai kreipiuosi prieš populiarią, bet seklią nuomonę, kuri lietuvybės įskiepijimą ima lygiomis **tik** su gimtosios kalbos išmokymu. Dieve gink, nemanau nuvertinti reikalo vaikus išmokyti gimtosios tėvų kalbos. Kalba yra pagrindinis kilmės liudijimas ir nepakeičiamas saitas su tėvų tauta. Kiek sunku svetur vaikams įskiepyti pagrindine kalba tėvų kalbą, tiek pat privalu visomis priemonėmis dėl to kovoti. Bet vienos tik kalbos neužtenka. **Mūsų vaikų įugdymas į lietuvybę yra daug platesnis uždavinys, negu tik jų lietuviškai išmokymas.** Tai akivaizdžiai matome iš seniau atvykusiųjų. Gausu pavyzdžių, kad ir lietuviškai išmokytieji ir lietuviškas šeimas sudariusieji yra sugebėję "švariai" nutausti. Kalba, sakyčiau, yra raktas į lietuvybę, bet ne pats jos branduolys. Raktas yra būtinas įrankis, jei norima juo pasiekti tai, ką jis užrakinęs. Bet jei nesidomima tuo, ką jis slepia, raktas virsta nenaudingu gelžgaliu. Taip atsitinka su gimtąja kalba, jei nesinaudojama ja niekam kitam, kaip namie su tėvais ar seneliais susikalbėti. Žinoma, doram vaikui daug reiškia namai. Bet niekada namai negali atstoti pasaulio, t. y. viso gyvenimo. Tokia lietuvybė, kuri tėra namuose tėvų kalbos vartojimas, negali būti atspari: jos amžius pasibaigs su tėvų mirtimi.

Lietuvybė yra daugiau, negu lietuvių kalba. Kaip apskritai kultūroje, taip ir lietuvybėje yra trys pagrindiniai klodai, kuriais lietuviškoji dvasia save išreiškia atitinkamomis vertybėmis. Pirma, pats mūsų **tautinis charakteris** kaip mūsų gyvenime ir papročiuose objektyvuotos vertybės; antra, **istorija** kaip valstybinio bei apskritai visuomeninio gyvenimo objektyvacija; trečia, **kultūrinės vertybės,** objektyvuotos moksliniais laimėjimais, literatūros, meno ir muzikos kūriniais. Visa tai priklauso lietuviškajai kultūrai, ir į visa tai turi būti įugdytos mūsų jaunosios kartos.

Skurdi buitis ir kančios patirtis formavo mūsų **tautinį charakterį.** Šie veiksniai lengvai galėjo mus išugdyti vergiškus. Bet lietuvio atveju jie tik ištaurino jo gilų žmoniškumą, pagrįstą tauria išmintimi, kad augščiau visų turtų ir visų laimių yra žmogus. "Nenusineši į karstą" yra būdingas lietuviui matas, liudijąs jo santykio su gyvenimu gelmę. Tačiau charakteris nėra paveldimas. Ypačiai jis atsiduria pavojun svetur, nebetekęs savo suformuotų papročių atramos ir visos jais alsuojančios aplinkos. Atsidūrus reklamos krašte, nevieno mūsų išdidumas subliūkšta į juokingą ekshibicionizmą, besigiriant visokiais laimėjimais, jei ir pasiektais, tai dešimt kartų išpūstais. Iš sveiko veržlumo bei taupumo dažname išsivysto begėdiškas šykštumas, lyg būtų rengiamasi doleriais ir nuo mirties atsipirkti. Vidinio taurumo rūpestį neretai pakeičia egoistiškai suprasta laimės medžioklė. Šitoks nusiteikimas gyvenimo atžvilgiu, vaikų regimas tėvuose, yra savaiminga paskata ir jiems gyvenimo dėsniu padaryti seklų egoizmą: "nėra ko savo laimę drumsti nereikalingais rūpesčiais — gyvenimas mums prieš akis! Čia yra pagrindas, iš kurio lengva širdimi, "išsilaisvinus iš prietarų", leidžiamasi nutautinimo keliu.

Istorija yra antrasis tautinės kultūros klodas. Per istoriją tauta sieja dabarties kartas su amžių praeitimi. **Kiek toli siekia tautos istorija, tiek toli siekia ir atskiro individo dvasinės gelmės.** Istoriniai didvyriai žadina jo ryžtį ir riša jį vidine ištikimybe savai tautai. Priešingai, kada stokojama šios istorinės sąmonės, tauta susiveda tik į tėvus — tautinę ištikimybę pakeičia paprasta pagarba tėvams. Tai ir regime nutautimo atveju.

Pagaliau **kultūra** yra objektyvuota mokslo, filosofijos, literatūros, meno kūriniais. Jie yra tasai šaltinis, kurio gaivinama išsiskleidžia žmogaus dvasia. Savo reikšme visi kultūriniai žygiai yra universalūs, laimėti visai žmonijai. Bet kiekvienas žmogus į šį universalinį lobyną eina per atskiros tautos tarpininkavimą. **Ta tauta, kuri jam perduoda kultūrą, savaime tampa jam savąja.** Su jos laimėjimais jis visų pirma suauga, ir jie visų pirma pripildo jo dvasią. Nieko negavus iš tėvų tautos, ji liks vaikams tik blankiu "extraction" žodžiu. Ypačiai tai galioja mūsų tautai, savo kultūriniais laimėjimais neišėjusiai į vadinamąją pasaulio sceną. Svetimosiose mokyklose nebus progos pažinti mūsų kūrybą, kaip kad bet kurioje mokykloje pažįstamos didžiųjų tautų kultūros. Kada gi nepažįstama savosios tautos kultūrinių laimėjimų, neišvengiamai formuojasi menkavertybės kompleksas, būdingai prasiveržiąs pastanga rasti bent vieną plačiau žinomą vardą (tegu ir bokso čempioną!). Bet jei ir Kantas su Dostojevskiu būtų buvę lietuviai, jais didžiavimasis dar nieko nereikštų lietuviškosios dvasios suformavimui. Gerai būtų, kad galėtų mūsų jaunimas didžiuotis pasaulinio garso vyrais, kilusiais iš mūsų tautos. Bet vieno didžiavimosi vistiek nepakaktų jiems lietuviais išaugti. Kad lietuviais išaugtų, jie turi patys, kiekvienas asmeniškai, įaugti į lietuvybę.

5.

Tezė labai paprasta: tik sava kultūra padarys mūsų vaikams savą ir tautą. Bet kaip padaryti savą mūsų vaikams lietuvių kultūrą? Čia pagrindinis klausimas, slepiąs savyje visas sunkenybes. Paprastai mūsų dėmesys čia kreipiasi į lituanistinę mokyklą, bet vėl tokiu naivumu, lyg visas klausimas būtų išspręstas visose kolonijose sukūrimu šeštadieninių mokyklų. Vienu ar kitu pavidalu turime tokias mokyklas veik visose kolonijose ir tačiau matome, kad jos yra tiek pat nepakankamos, kiek ir būtinos. Lituanistinė šeštadienio mokykla yra būtina, negalint turėti savų lietuviškų mokyklų. Ji yra nepakeičiama išmokyti mūsų vaikus skaityti ir rašyti gimtąja kalba, o taip pat ir elementarinėms žinioms apie Lietuvą perteikti. Liūdna užtat konstatuoti, kad apie 45% tėvų palieka savo vaikus šalia šeštadieninių mokyklų. Bet lygiai liūdna tiesa, kad ir tie, kurie išsiunčia vaikus šeštadieniais lietuviškai mokytis, manosi padarę visa, kas galima. Lituanistinės šeštadienio mokyklos realios galimybės yra labai apribotos. Tėvai faktiškai nulemia, kiek jai sekasi savo uždavinius atlikti. Viena diena lietuviškai negali atstoti penkių dienų angliškai, jei nebus tėvų prižiūrima,

Kultūros kongreso pirmojo plenumo posėdžio prezidiumas ir dalyviai

kad kiekvieną dieną būtų vaiko bent šiek tiek lietuviškai paskaitoma. O ką gi vaikas skaitys, jei dažnų (ir perdažnų!) tėvų pagailima jam dolerio lietuviškai knygai. Nėra pravesta statistikos, bet iš lietuviškosios knygos vaikams merdėjimo yra pagrindo spręsti, kad bauginančiai daug tėvų patys išduoda savo vaikų lietuvišką sielą, palikdami juos be lietuviškos knygos. Nusikalstamai naivu tikėti, kad pats šeštadienių atsėdėjimas įkvėps vaikams lietuvišką dvasią (pakanka atsilankyti į mūsų pačių vasaros stovyklas vaikams, kad akivaizdžiai pamatytume, kaip yra su mūsų vaikais po 7 metų!). Lietuviškos dvasios nepagautas vaikas savaime vėliau išaugs tokiu studentu, kuris iš lietuviško minėjimo, susirinkimo ar kito kurio sambūvio programos domėsis tik šokiais. Tokių studentų jau turime. Privalu suprasti, kad pagrindinė atsakomybė už mūsų vaikų lietuviškumą negali būti tėvų perkelta tik šeštadieninei mokyklai. Pastaroji tiek padės tėvams, kiek patys tėvai jai talkins. Pagrindinė atsakomybė galutinėje sąskaitoje lieka tėvų rankose. **Koki kieno vaikai išaugs, jie liudys, kiek jų tėvams rūpėjo lietuvybė.**

Tačiau ir prileidus, kad lituanistinė mokykla, šeimos talkinama (ar teisingiau — atvirkščiai), patenkinamai įdiegia vaikui lietuvybės pagrindus, to gali pakakti nebent tiems vaikams, kurie pasitenkins pradžios ar viduriniu mokslu. Giliau leisdamiesi į mokslą, mūsų vaikai turi giliau leistis ir į lietuvybę (tegu ir savo pačių pastangomis!). Antraip — pats mokslas virs veiksniu, juos tolinančiu nuo lietuvybės, paliktos liaudiniame lygyje. Vaizdžiai tai liudija ankstesnės kartos patirtis: daug vaikų buvo išsiųsta į mokslus ir anksčiau, bet, deja, drauge jie buvo išsiųsti ir iš lietuvių tarpo. Kaip mes nepaliekame visi liaudiniame lygyje, taip ir **lietuviškoji kultūra negali likti liaudiniame lygyje.** Išlaikyti laisvę prieš svetimą kultūrą galime tik turėdami augštą savą kultūrą. Nebegalėdami turėti atramos iš tėvų krašto, turime čia, savo tarpe, sukurti viso pločio ir viso gylio kultūrinį gyvenimą. Akcentuoju "viso pločio ir viso gylio": nuo vaikams pasakų ligi augštosios poezijos, nuo beletristinės lektūros ligi filosofijos, nuo lietuviškų drožinių ar lėkščių ligi grynojo meno kūrinių, nuo liaudies dainų harmonizacijos ligi simfonijų!

Paraližuojantis prietaras yra laikyti "prabanga" visa, kas yra augščiau liaudinio lygio ar kas netarnauja tiesiogine priemone patriotizmui žadinti. Kūrybos tautiškumas nėra specialiai susijęs su tautine tematika (nors, aišku, jos neišskiria), nes visų pirma jo pagrindas yra paties kūrėjo tautiškumas, įaugimas į tautą, sutapimas su jos gelmėmis. Lygiai tautiškumas nesutampa nė su liaudiškumu, nes tautai lygiai priklauso ir šviesuomenė. Liaudies kūryba ga-

li būti pagrindu atskiram kūrėjui, bet niekada galutiniu tikslu ar galutine norma. Todėl, pagaliau, kūrybos tautiškumas negali būti vertinamas vien praeities normomis, nes gyvybė reiškiasi nuolatiniu kitimu. Vietoje sukęsi tik praeityje ar telaukę **patriotizmo žadinimo, turime žinoti: galingas lietuviškas žodis, tegu ir neįsijungęs į jokią tarnybą, veiks giliau už sterilų** sentimentalizmą. **Gyvenkime normaliu gyvenimą, nevaidinkime ligonių, kuriems reikalingos vis naujos injekcijos patriotizmui išsaugoti.** Patys vaidindami tokius ligonis ar iš tiesų tokiais pasidarydami, nesitikėkime susilauksią iš savo vaikų užuojautos. Niekas iš jų neliks lietuviu tik iš pasigailėjimo mums.

Ar nėra peraugštai šokti, reikalaujant **pilno** kultūrinio gyvenimo lietuviškoje bendruomenėje? Augšta ar neaugšta, bet tai būtina, jei norime gyvi išlikti. Pirma: **yra reikalas išlaikyti lietuviškąją atsparą prieš amerikietiškąją kultūrą visuose jos lygiuose.** Kada ligšiol kalbėjau apie mūsų vaikų įugdymą į lietuviškąją kultūrą, nebuvau pamiršęs ar įsivaizdavęs, lyg galėtume savo jaunimą atitverti nuo gyvenamojo krašto kultūros. Kuriame krašte gyvenama, savaime įsijungiama į jo kultūrą. Pasinaudojant Šalkauskio žodžiu, visi emigrantai stovi ant dviejų pasaulių ribos. Kultūrinis mūsų reiškimasis savaime sudarys JAV ar Kanados lietuvių kultūrą — specifinę apraišką, būdingą **dviejų kultūrų įtampą.** Neišvengiamai jaunųjų poezijoje Nemuną pakeis Hudson ar Mississippi, o žavesį vyturėliu — technikos ir didmiesčių tematika. Visose srityse mūsų pačių kūrybon įsilies gyvenamasai kraštas, kaip, antra vertus, mūsų kūryba bus savaime įnašu į gyvenamojo krašto kultūrą. Tai natūralu. Bet **yra mūsų rūpestis, kad, nors dviejų kultūrų įtampoje skleisdamasi, mūsų vaikų siela liktų lietuviška.** Apskritai imant, dviejų kultūrų įtampa gali būti ypatingai naši. Liudija tai ypačiai žydų pavyzdys. Bet tas pats pavyzdys iš antros pusės liudija, kad kūrybinis našumas pasiekiamas ne savosios tautos dvasinių pagrindų išsižadėjimu, o giliu juose įsišaknijimu. Praradus šaknis savojoje tautoje, bergždžiomis ateinama ir į naujo krašto tautą (čia yra pagrindas, kodėl paprastai pirmosios emigrantų kartos lieka bergždžios). Priešingai, savosios tautos dvasinių pagrindų neišsižadėjimas, o jų išskleidimas sudaro originalų įnašą ir į gyvenamojo krašto kultūrą. Kad tačiau pasektume žydų, o ne įprastinių emigrantų pavyzdžiu, turime savo bendruomenę paversti tokiu kultūriniu židiniu, kuris būtų pajėgus išlaikyti dviejų kultūrų įtampą, vergiškai nesukniumbant, išsaugant savo laisvę.

Antrasis pagrindas, kodėl privalome sukurti viso pločio ir viso gylio kultūrinį gyvenimą, yra savo prieauglio išsaugojimo reikalas. **Nepakanka tautinę kultūrą tik išsaugoti,** kaip dažnai šnekama. Niekas neišlaikoma kitaip, kaip negęstančia kūryba. Vadinamasis išlaikymas visada baigiasi tik lavoniniu įbalzamavimu. Tiek liksime gyvi, kiek mus pakeis naujos kartos. Bet jei mūsų atstovaujamoji lietuviškoji kultūra liktų tik liaudinio lygio, mūsų pajėgiausi talentai būtų neišvengiamai pasmerkti grimsti svetimuosiuose, nerasdami galimybės savuosiuose reikštis. Laikydami augštąsias kultūros apraiškas nereikalinga "prabanga", patys stumtume iš savo tarpo tuos, kurių nepatenkintų liaudiniame lygyje užkonservuota lietuvybė. Tik tada lietuvybė liks mūsų vaikuose gyva, jei jie padarys ją ir savo asmeninio reiškimosi erdve. Antraip — eis veltui visa, kas bus buvę anksčiau įdiegta. Visiems talentams turi būti vietos mūsų tarpe, visų jų kūryba turi būti mūsų laukiama, nežiūrint, ar jie bus iš tų, kurie kalbės "visiems", ar jie savo kūryba bus prieinami tik šviesuomenei ar dargi tik pačiam elitui. Aš galiu savo rankraščius krauti ir į stalčių (filosofijos liaudis nei reikalinga, nei žino), bet jaunesnieji mano bičiuliai to nebedarys. Bus gerai, jei jie pajėgiai reikšis angliškai ar kitaip (tiesos karalija nežino tautinių ribų!), bet nebus gerai, jei jie niekuo nebesireikš mumyse, mūsų tautoje.

Tie du yra pagrindai, kuriais savo reikalavimą sukurti viso pločio ir viso gylio kultūrinį židinį mūsų bendruomenėje laikau ne "peraugštai šokimu", o gyvybiniu reikalu. **Tautinei gyvybei svetur išlaikyti nepakanka pusinių priemonių. Arba ištesėsime visa, ko reikia, arba niekais eis ir tai, ką būsime atlikę.**

6.

Yra daug ko, kuo galime džiaugtis. Bet lygiai daug kas kelia ir rūpesčio. **Daug kūrybinių galimybių paliekame neišnaudotų.** Daug kūrybinių jėgų paliktos jau dabar šalia mūsų gyvenimo. Farizeiniu šalčiu aiškiname, kad kūrėjai turi nebijoti ir bado. Tas tiesa, kaip tiesa yra ir tai, kad šiame krašte nėra ko badauti. Bet už šių abiejų tiesa yra trečia: nieko nereikš nei badavimas ar duonos užsidirbimas, jei nebus kas laukia kūrybos. Gali būti kuriama ir badaujant, bet negali būti kuriama tuštumoje, nes kuriama ne sau, o žmonėms.

Mūsų padėtis yra tokia, kad **pakankamo dėmesio faktiškai susilaukia tik tos kultūrinės apraiškos, kurios susietos su pramoginiu momentu,** su draugėn susitelkimu, su viešumoje pasirodymu. Šiuo pagrindu laikosi chorai, tautinių šokių grupės, dramos mėgėjų būreliai ir pan. Nedaug tačiau domimės visu tuo, kas neturi tokios pramoginės ir reprezentacinės traukos. Kad chorai reikalingi, neneigiame. Nedaug tačiau domimės originaliąja mūsų kompozitorių kūryba. Dėkingai apsirūpiname kalėdiniais atvirukais, savų dailininkų darytais, bet nepasigendame jų tikrosios kūrybos (nei monografijų apie juos, nei kūrinių reprodukcijų veik nepasirodo!). Šiaip taip laikosi pasiskaitymų knyga, bet mokslinė kūryba įšalusi į ledus. Tiesiog neįsivaizduojame, kad turėtų ir teisės kas nors pasirodyti, išskyrus specialiai siaura prasme lituanistinius veikalus. Deja, ir tie patys labai sunkiai randa viešumon kelią, nors ir sukūrėme Lituanistikos Institutą. Visur domesys tik pritaikymui: kiek pravers propagandai? Lyg mums patiems nieko nereikėtų! Lyg pakaktų tik propagandos svetimuosiuose! Būdingai gyvesnio atgarsio susilaukia tik atsiminimai (ir atskiromis knygomis, ir periodikoje). Jų, palyginti, nemaža. Jei šalia jų būtų kito, tai nekristų akin (nieko neturiu prieš atsiminimus, pats

juos mėgstu), bet kada jie ima vyrauti, noromis nenoromis iškyla rūpestis, ar ne labiau gyvename praeitimi, negu kovojame dėl ateities. Kada iš vienos pusės kone aistringai rūpinamasi viską "užfiksuoti", iš antros pusės veržiasi klausimas: ar išaugs tie, kurie šiuos atsiminimus brangins? Ar neliks visa "užfiksuota" tik popieriuje?

Džiugu, kad pasigėrėtinu veržlumu mūsų jaunimas veržiasi į universitetus. Bet kelia rūpesčio tai, kad, palyginti, permaža jo renkasi humanistines studijas. Humanistinės studijos tautiniu atžvilgiu yra nepakeičiamos, nes humanitarai yra specialiai pašaukti tautinei kultūrai kurti. Pritaikomieji mokslai tiesioginio ryšio su ja neturi. Todėl kaip inteligentija yra tautos širdis, taip humanitarai yra inteligentijos širdis. Humanitarai atstovauja visuotiniems dvasios interesams, suteikiantiems žmogui tą vidinį šviesumą, kurį vadiname inteligentiškumu. **Svetur tautybei išlaikyti humanitariniai interesai (suprasti plačiąja dvasinių interesų prasme) yra lygiai visiems privalomi.** Tautinis apkiautimas visada eina drauge su dvasiniu apkiautimu. Užtat svarbu, kad mūsų studentijoje būtų pastangos išlaikyti gyvą dvasinį interesą, nelaikant jo tik humanitarų specialybe. Stokojant šio intereso, ir mūsų akademiniame jaunime neišvengiamai formuosis mokytas tamsuolis, susirūpinęs tik savo asmeniniu gerbūviu. Iškylant tokiam tipui mūsų studentijoje, iškyla grėsmė ir pačius studentų junginius iš kovojančios lietuvybės židinių paversti į paprastus pramoginius klubus. Specialiai reiškiu rūpesčio, kad permažai turėdami humanitarų studentų, stovime prieš grėsmę visiškai netekti lituanistinio prieauglio. Težinau vieną lituanistą, bebaigiantį studijas čia, ir vieną, baigusį studijas Europoje. Siūlau Kultūros Fondui skirti vieną ar dvi stipendijas tiems studentams (tikiu, kad studentijoje atsirastų tokių idealistų, sutinkančių savo laiką paaukoti), kurie sutiktų metus atsidėti vienokioms ar kitokioms lituanistinėms studijoms tokiu būdu, koks dabartinėse sąlygose yra įmanomas (kurio nors mūsų senųjų lituanistų vadovybėje leistis į savarankiškas bibliotekines studijas). Laikyčiau tai reikšmingesniu uždaviniu, negu įprastinį visų rūpesčių išsėmimą tik premijomis. Svarbiau už premijas rūpintis, kad apskritai mūsų kūryba rastų kelią viešumon ir kad neliktume be savo kūrėjų prieauglio.

7.

Amerikietiškoji reklamos psichologija liepia visa lengvai ir viliojančiai pristatyti. Tačiau negaliu lengvais pavadinti tų uždavinių, prieš kuriuos stovime. Jie sunkūs ir dideli. Mažai bendruomenei tenka įsipareigoti tam, kas normaliai yra visos tautos reikalas. Bet nelaikau šių uždavinių neįvaliojamais, jei visi jiems įsipareigotume. Reikia **viso**, ir todėl **reikia visų** talkos. Likimas mūsų bendras: arba visi drauge išsilaikysime, arba visi drauge ištirpsime. Atskiromis oazėmis neišliksime. Atskirai niekas lietuvybės neišlaikys, nes tautiniam atsparumui sąlyga esame **visi**.

Jei ką pavadinti "stebuklingu receptu", tokiu galėčiau rasti tik mūsų visų santarvę, visų mūsų talką. Daug kas pasidaro neįmanoma tik dėl to, kad, vieniems ko nors imantis, "antri" su dar didesniu negatyviu entuziazmu šokasi "likti nuošaliai". Kada tačiau kalbu apie visų bendrą talką, nemanau apeliuoti tik į aukas, nors jau ir mūsų įprasta visas pareigas suvesti į aukas (lyg jos būtų koks nuo pareigų atsipirkimo mokestis!). Atvirai sakant, turiu tam tikros aversijos "aukos" žodžiui, nes labiau pasitikiu tvarka, negu labdara. Jei laikraščio ar knygos kaina turi būti tokia, tai ir reikia jos prašyti, o ne aukų elgetauti. Tiesa, labdara reikalinga aukų, reikalingas jų todėl BALFas. Bet, noriu pabrėžti, **kultūrinio gyvenimo bare visų pirma reikia ne aukų,**

Kalbėtojų žodį lydėjo plojimai

o paprasto visų naudojimosi kultūrinėmis vertybėmis (nors ir jos, kaip visa, gali būti prieinamos tik "užsimokant"). Neteks knyga skųstis, jei ji bus visų perkama. Lygiai ir su kitomis kultūrinio gyvenimo sritimis. Tikiu, kad ir Kultūros Fondas stengsis išaugti ne į kokią pašalpinę organizaciją, o į kooperacinio tipo instituciją.

Tiesa, nesant valstybinės paramos, liks uždavinių, kur nepakaks "vartotojų", kur prisireiks **mecenatinės paramos.** Visi tautiečiai, jai pajėgūs, privalo laikyti savo lietuviškos sąžinės pareiga ir asmens garbe įsipareigoti lietuviškosios kultūros globai. Ypatingai kreipiuosi į **gydytojus ir inžinierius.** Turiu karčios patirties, kad šių finansiškai pajėgių profesijų žmonės nedaug turi išimčių, jautrių lietuviškajai kultūrai. Bet, antra vertus, visada turiu prieš akis, kokį pagrindinį vaidmenį šiedvi korporacijos, ypačiai gydytojai, atliko tautinio atgimimo metais. Negi dabartinėje gydytojų kartoje neiškiltų nauji Basanavičiai, Šliūpai, Spuduliai, Bukantai, Janušiai ir kiti? Iškilmingai apeliuoju į šias korporacijas ir šio kongreso metu.

Kultūrinis gyvenimas nestovi nuošaliai: visos bendrosios negerovės atsiliepia ir jame. Žinojome, kad emigrantus ėda tarpusavio pjautynės, todėl visą laiką rūpinomės vienybe, ir vistiek atsidūrėme įprastan emigrantų erzelin. Paradoksiška padėtis: visi laikome vienybę šventu dalyku ir kaip tik užtat su visu šventu pasipiktinimu puolame visus, kuriuos įtariame vienaip ar antraip vienybę laužant. Nors ir beviltiškai, bet tenka sakyti: nesisukime beprotiškoje karuselėje, skelbdami vienybę vieni kitų niekinimu bei įtarinėjimu! Laikykime visi savo garbe **nieko neplūsti ir niekuo neplūsti,** atsimindami, kad kiekvienas lietuvis savotiškai atstovauja pačiai Lietuvai. Nei politinės ar pasaulėžiūrinės, nei krypčių ar kartų skirtybės negali daryti mūsų vienų kitiems mirtinais priešais. Bendru visų priešu tėra abejingumo grėsmė: jai neturime likti abejingi, būdami vieni kitų sargais ne kam nors atstumti, o neleisti niekam užsidaryti į savo kiautą.

8.

Kaip žiūriu visumoje į dabartį ir ateitį? **Daug atliekama, bet nedaugelio pastangomis.** Kas betgi yra daug pagal dirbančiųjų skaičių, lieka nepakankama visų žiūrint. Dauguma anksčiau skendėjo iliuziniame optimizme: buvo nedirbta, nes tikėta visa greit "susitvarkysiant". Šiandien ta pati dauguma skendi defetistiniame pesimizme: nedirbama, nes nebetikima, kad kas "išeis". Čia yra pagrindas, kodėl raktas į visus klausimus yra paslėptas **visuose.** Lieka mūsų uždaviniu suneraminti tuos "visus", kurių pigus optimizmas greitai virto tokiu pat pigiu defetizmu. Nėra tačiau kelio žmogui suneraminti, kol jis nusitikęs savęs težiūrėti. Egoistinė ramybė neišjudinama. Baimina mane daugumos abejingumas net tam paprastam jausmui, kokiu yra emigrantui gimtosios žemės išsiilgimas. Veltui jieškojau tarp medikų ir psichologų, kas aprašytų enciklopedijai išsiilgimo žodį. Neradau: matyti, esame sveiki nuo šios ligos! Bet užtat ir neregime visu blaivumu to, kas šiuo metu Lietuvai lemiama. Tyliai retina eiles tremtis (ne čia, o ten). Tyliai blėstame Lietuvai ir mes čia. Tyliai, nes visa nustelbia vidaus erzelis. Jei šis erzelis aptiltų, negalėtų mūsų akys nepraregėti, kad klausimas eina nebe apie atstovavimus, o prieš bendrą mūsų žūtį ar būtį Lietuvai. Dar daugiau: prieš būties ar žūties klausimą atsidūrusi ir pati Lietuva. **Dviejų milijonų tautai lengva žūti. Bet ar lengva mūsų širdims tai priimti?** Leidžiame sau paaimanuoti, bet tik ligi tam tikros ribos, kad tikras skausmas širdies nesuspaustų. Pusiau padejavimas savotiškai apramina: matai, ar nesame jautrūs? Bet **reikia tikro skausmo, kuris ne savimeilę glostytų, o sąžinę budintų.** Kančia negali būti norima, bet kada ji yra atėjusi, žmogaus didybė reikalauja ją pakelti, nesislapstant į užsimiršimą asmeninės laimės Nojaus arkoje. Tokia kančios valanda atėjusi mūsų tautai: ji turi būti persunkusi ir mūsų būtį (nežiūrint viso gero asmeninio "įsitaisymo"). Bet kada kančios šauksmas suvirpa mūsų poetų ar dailininkų kūryboje, dienraštinio optimizmo atstovai tuojau pat skubinasi pasiilgti giedros ar tiesiog apkaltinti ramybės drumstimu lietuvio sieloje. Lyg ne kančios, o poilsio valanda būtų mūsų tautos dabartis!

Ir tačiau, nežiūrint viso, neužmirštu žinomojo civilizacijų istoriko A. Toynbee žodžių, prieš dešimtį metų tartų (veikale "Civilization on Trial"): "Galimas dalykas, kad pagrindinė pažangos priemonė buvo kančios patirtis bežlungant civilizacijoms. Abraomas buvo mirštančios civilizacijos emigrantas. Pranašai buvo kitos bemirštančios civilizacijos vaikai. Krikščionybė gimė beirstančio graikų-romėnų pasaulio skausmuose. Ar panašus dvasinis atgimimas įsižiebs išvietintuose (displaced persons), kurie mūsų dienomis atitinka tremtinius žydus, kuriems skausmingoje tremtyje tiek daug apreiškė Babilono vandenys?". Baigiu citatą klausimu: ką mums apreikš Amerikos didmiesčių mūrai, teisingiau — ką mes iš jų apreikšime savo laikui? Ar tik tyliai paliudysime, kas jau seniai žinoma, būtent, kad Amerikoje galima neblogai įsitaisyti, ar iš savo kančios prabilsime kūrybiniu žodžiu, skelbiančiu naujo žmogaus ir naujų laikų ilgesį? Pirmasis atsakymas sutaps su mūsų išblėsimu tėvų tautai. Antrasis atsakymas, reikšdamas kūrybinę mūsų gyvybę, drauge reikš ir mūsų tautinę gyvybę (net jei būtų mums lemtas pasaulyje išsisklaidymo likimas). Tikiu antruoju atsakymu ta neviltimi, kuri niekada nesutinka, kad jau "viskas žuvo, nebėra prasmės". Žiūrėdama tikrovei į jos siaubingąjį veidą, dabarties neviltis niekada neatsisako tikėjimo kita ateitimi. Tikrovė sudaužo iliuzijas, bet tasai tikėjimas, kuris remiasi ne šansų apskaičiavimu, o negalėjimu išsižadėti to, kas brangu kaip pati asmeninės egzistencijos prasmė, yra nepalaužiamas — jis lydi ir į mirtį! Kol liks mumyse nepaguodžiamas skausmas, tol liks gyva mumyse ir Lietuva. **Tikiu Lietuvos istorine amžinybe, nors miršta ir tautos. Tikiu lietuviškosios dvasios kūrybiniu nemirtingumu, nors miršta ir kultūros. Tikiu Lietuva ir laikau šio visų mūsų bendro tikėjimo viešą išpažinimą šio kultūros kongreso siela.**

BŪDAI IR PRIEMONĖS TAUTINEI KULTŪRAI IŠLAIKYTI

IZABELĖ MATUSEVIČIŪTĖ

Vyriausiojo Lietuvių Išlaisvinimo Komiteto pastangos suburti visus lietuvius į vieną bendruomenę yra nemažesnės reikšmės, kaip aušrininkų ar varpininkų užsimojimas "prikelti tautą iš miego". Liet. Bendruomenės gi vyriausi uždaviniai yra kultūriniai: sulaikyti lietuvišką visuomenę nuo nutautimo ir kurti bei puoselėti visais būdais lietuvių tautos meną.

Lietuviais išlikti, nors ir varge savoje žemėje, savoje aplinkumoje yra lengviau nei išlaikyti lietuviškumą kitų tautų tarpe, kur kasdien yra grasoma lietuviškai minčiai, lietuviškam žodžiui bei lietuviškam gyvenimo būdui. Suaugusiems tokių didelių pavojų čia nėra, tik kliudo dažnas neištesėjimas, apsileidimas ir kovos dvasios stoka.

Tos žydinčios Lietuvos vaikai nuėjo ketveriopu keliu: pirmieji į mirtį, antrieji į ištrėmimą ar kalėjimus, trečiųjų — mintis ir kūno laisvė apribota, o ketvirtieji laimingai išspruko į laisvąjį pasaulį.

Lietuvoje paskutiniosios okupacijos metu daugybė kultūrinių paminklų sunaikinta: sugriautos mokslo bei meno įstaigos, o sukurtos naujos, lietuviškai dvasiai priešingos. Patriotinis bei religinis švietimas taip pat sunaikintas, nėra spaudos bei kūrybos laisvės.

Laisvėje esančių lietuvių mokslo bei meno žmonių pareiga yra tęsti lietuvių tautos kultūrinę tradiciją. Tad šis kultūros kongresas turi ir panagrinėti konkrečius būdus bei priemones sėkmingesniam kultūriniam pasireiškimui. Lietuvių meno žmonių laisvajame pasaulyje yra neperdaugiausia, todėl kuriančiųjų jėgos turi būti apskaičiuotos ir tinkama kryptimi pasuktos.

Kad lietuvių tauta galėtų toliau kurti savo literatūrą, meną, muziką, dainą bei sportą, reikia turėti lietuvišką visuomenę. Jei neteksime visuomenės, kurioje būtų gyva lietuviška dvasia, kame pasirodys lietuvis kūrėjas, kas skaitys lietuvišką knygą, kas rengs šventes bei pasirodymus su meninėmis programomis?

Senesnioji lietuvių karta, ypač naujųjų pokarinių tremtinių, jaučiasi po visų audrų ir kūrimosi vargų naujame pasaulyje pavargusi ir dažnai apatiškai žiūri ir pamoja į viską ranka.

Niekas lietuviams dabar nėra taip pavojinga, kaip ši abejingumo dvasia. Todėl daugelis mūsų meno sričių ir pats naujosios kartos darbuotojų paruošimas labai silpnas ir jų maža.

Jei nebus atkreiptas tinkamas dėmesys į jaunosios kartos lituanistinį švietimą, kuris parengtų veiklių ir naujų kūrybinių jėgų, tai veltui tos didžiulės pastangos mūsų atskirų kūrėjų.

Lietuviškoji šeima yra tas pirminis pradas mūsų naujosios kartos paruošime. Jie šeimoje užges tautinė dvasia, iš kur jaunoji karta gaus įkvėpimo bei idėjų būti gerais lietuviais? Žinokime, kad ir šitame turtų pertekusiame ir laisvių krašte lietuvybė yra labai dideliame pavojuje. Lietuvių kalbai bei lietuviškumui kasdien be pasigailėjimo grasoma, ir mes tirpstame kaip šiltas vaškas. Vis mažiau ir mažiau šeima turi progos kalbėti lietuviškai ir rūpintis lietuviškais reikalais.

Jei lietuviškoje šeimoje nebus parodyta tam tikro pasiaukojimo ir dėmesio lietuviškam reikalui, čia išaugusi jaunoji karta bus tolima ir svetima visam lietuviškam veikimui bei lietuviškajai kultūrai.

Jau šiandien labai dažnas reiškinys, kad šeima gauna laišką apie senelę motiną tremtinę Sibire ar Lietuvoje, o anūkas nebemoka jo perskaityti. Daugybė lietuvių žuvo ne vien Sibiro ir Kazachstano dykumose, bet ir čia, laisvių krašte, pirmiausia šiame milijoniniame Čikagos mieste. Kur vienas milijonas Amerikos lietuvių? Čia nebuvo nei karų, nei koncentracijos stovyklų, o savo žmonių čia taip pat netekome.

Kokie būtume šiandien stiprūs, jei visi lietuvių išeivių palikuonys būtų susipratę ir eitų kartu su kovojančia tauta. Ir turtai, kuriuos čia sukūrė mūsų

broliai bėgliai nuo 1863 m. sukilimo, galėtų kelti mūsų kultūrinį pajėgumą.

Tiesa, čia buvo sukurta daug: pastatyta daug gražių katalikiškų šventovių, daug pinigo persiųsta į tėvynę padėti savo vargstantiems broliams. Sukurta spauda, išauginta net trečioje ir ketvirtoje kartoje patriotų lietuvių. Bet tai padarė tik dalis ryžtingųjų, kiti pasidavė laiko ir aplinkos tėkmei, be kovos palikę savo gabius vaikus svetimiesiems. Daug tūkstančių mūsų brolių per Atlantą pasveikino Laisvės Statulą, bet palyginti labai maža dalis atsigrįžo ir atidavė dovanėlę savo kraujuojančiai tėvynei.

Nemanykime, kad Lietuvą išduoda tik tie, kurie dabar yra gimtoj žemėje — pavergėjų tarnai, klusniai vykdą mūsų tautos naikinimo darbą. Savo tautos dvasios išdavimas vyksta ir laisvuosiuose kraštuose gyvenančių lietuvių šeimose.

Jei lietuvis, kaip koks nusikaltėlis, pakeičia savo pavardę svetimai skambančią, vengia lietuvių, bijo su jais susitikti, niekada jokia proga neparemia nei lietuviškos kovos reikalų, nei spaudos, nei fondų — jis taip pat išduoda lietuvybę ir nusikalsta savo motinai bei pasilikusiems nelaisvėje broliams.

Tik budėjimas ir darni pusiausvyra šeimoje tarp materialinių ir idealinių lietuviškųjų reikalų gali mūsų išeivius apsaugoti ir padėti jiems išlikti lietuviais. Šeima turėtų būti ta nepamainoma lietuviškumo pilis, kurioje mąstoma bei kalbama lietuviškai ir kurioje siekiama tik lietuvybės išlaikymo. Reikia rasti laiko pašnekėti su savo vaikais tėvų kalba apie labai rimtus dabar tėvynėje vykstančius įvykius, planingai ir švelniai prieinant prie vaiko sielos. Jaunimas yra jautrus — jis savo tėvelių kalbą supras, kaip suprato lietuvio vaikas vargo mokyklos laiko uždavinius ir dėkingumo ženklan savo motinai - mokytojai atkūrė nepriklausomą Lietuvą.

Visas auklėjimas šeimoje priešmokyklinio amžiaus vaikų turi būti tik lietuviškas. Labai pavojingas bandymas vaiką atiduoti į kitataučių vaikų darželius. Tada gimtoji kalba bus nustelbta, pirma išmokęs svetimos kalbos, vaikas lietuviškai mokytis kratysis, ir bus sunku tėvams bei mokyklai šią klaidą atitaisyti. Lietuvis vaikas turi lankyti tik lietuvišką vaikų darželį ir išmokti skaityti ir rašyti pirma tik lietuviškai. Lietuviškas vaiko mokymasis priešmokykliniame amžiuje turės jo lietuviškumui tvirtus pamatus ir jo gimtoji kalba bus lietuvių, o ne kuri kita svetima.

Lietuviškų parapijų klebonai turėtų būtinai ateiti pagalbon lietuviškai šeimai šiame reikale ir suorganizuoti lietuviškus vaikų darželius. Tiesa, daug JAV bei Kanados lietuvių parapijų tokius darželius jau turi. Tik visa nelaimė, kad šie darželiai sunkiai verčiasi, nes lietuviškos šeimos nenori į juos leisti savo vaikų. Parapijų klebonai bei spauda turėtų šią kliūtį nugalėti ir išvesti iš merdėjančios padėties lietuviškus vaikų darželius. Priešmokykliniam lietuviškam vaiko auklėjimui reikalinga vaikų literatūra, teatras, tinkamos filmos bei vasaros aikštelės.

Lituanistinis švietimas pradžios mokyklose turi būti organizuojamas visu atsidėjimu. JAV-se parapinėse katalikų mokyklose mokosi apie 40,000 lietuvių vaikų. Jei ši jaunoji armija bus tinkamai lietuviškai paruošta, visas lietuviškas kultūrinis gyvenimas gaus naujo kraujo ir jėgos.

Bet, kaip kartais pasitaiko, kad tokiose mokyklose yra apleidžiamos lietuvių kalbos pamokos ar jos visai išstumiamos, daroma labai didelė skriauda lietuvybei.

Neturi būti pasmaugta lietuviškumo dvasia pačių tėvų rankomis savo vaikuose, kada jie jokių pastangų nededa išmokyti savo vaikus lietuvių kalbos. Ir parapijų vadovybės labai nusidėtų, jei apleistų ar išguitų lituanistinį švietimą iš mokyklų.

Kur nėra parapinių mokyklų, ten turėtų būti suorganizouta šeštadieninės lituanistinės mokyklos. Tokios šeštadieninės pradžios mokyklos Kanadoje veikia gana sėkmingai.

Lietuviška parapija bei Lietuvių Bendruomenė turi parodyti šiuo atveju lietuviškajam švietimui daug dėmesio ir kovoti dėl vaiko lietuvybės. Visos vasaros stovyklos bei iškylos su sporto programomis yra geriausia priemonė šia linkme patraukti vaikus. Šeima, parapija bei bendruomenė turi sutartinai veikti švietimo srityje, kad ateičiai nebūtų prarastas nė vienas lietuvis vaikas.

Lietuviška šeima yra ta išganinga oazė dykumoje, kur galėtų įžengti ir atsigauti lietuviška kultūra. Todėl šeimoje turi būti atviros durys lietuviškai spaudai bei knygai. Šeima, tvarkydama savo biudžetą, reguliariai turi skirti dalį savo pajamų švietimui bei kitoms kultūrinėms institucijoms išlaikyti. Tik patys lietuviai gali išlaikyti savo švietimą ir puoselėti savo kultūrą. Kokia paguoda bus tėvams, jei senatvėje juos sups jų kraujo svetimtaučiai vaikai ir jų anūkai. Nebudrių šeimų vaikams iš pradžios mokyklos patekus į augštesniąsias ir augštąsias mokyklas, bus sunku jau lietuvybės srityje ką nors iš jų laimėti.

Lietuviškas jaunimas, išaugęs svetimoje dvasioje, kratysis savų tėvų, gėdysis kaip žemesnės visuomenės, neprasimušusios į augštesnį luomą. Vengs toks jaunimas, svetimoj dvasioje išauklėtas, bet kokio lietuviškumo. Apie tokio jaunimo idealizmą ir pasišventimą savo tautą išvaduoti visai netenka nė kalbėti — jis galutinai žuvęs lietuvių tautai. Tokių pavyzdžių turime iš ankstesnės emigrantų lietuvių kartos, turime ir iš naujausios.

Labai dažnai skaitome, kad mūsų šviesuomenė vis geriau įsikuria Šiaurės kontinente, bet spauda užsimerkia, kad tų tautiečių vaikai jau kalba tik angliškai. Kartais skamba kažkokiu kontrastu, kad tėvai reiškiasi kaip gilūs lietuviai patriotai, o vaikai jau nebekalba lietuviškai. Ši problema yra sunkiausia ir skaudžiausia mūsų išeivijos gyvenime.

Liet. parapija yra viena tarp didžiausių lietuvybės išlaikymo būdų bei priemonių. Liet. parapija turi 500 metų tradiciją. Yra daug lietuvių, kurie nepriklauso jokiai organizacijai, nesideda į Liet. Bendruomenę, o bažnyčias lanko ir yra geri parapijiečiai. Tuo būdu per bažnyčią lietuviai kunigai turėtų veikti tas šeimas, kad tėvai, jeigu jau ne patys, tai bent savo vaikus leistų dėtis prie lietuviškojo vei-

kimo. Kiekviena Šiaurės Amerikos moderni parapija tautinės kultūros ugdyme galėtų pasiekti gražių vaisių.

Labai gera tradicija buvo Lietuvoje, kai parapijos sudėdavo ištisus tūkstančius studentų bei akademijų fondams. Prieškarinė Lietuvos šviesuomenė puikiai suprato mokslo bei meno reikšmę, ir beveik nerasime kunigo, kuris nebūtų buvęs išmokslinęs visą eilę mūsų jaunosios kartos žmonių. Ši garbinga tradicija turėtų būti parapijų palaikoma ir toliau. Šalia didžiųjų statybų, tebūna statomas ir ateinančios Lietuvos šviesuolis—kovotojas, kultūrininkas.

Reikėtų mums labai gerai apsiskaičiuoti, kad, vykdant plataus masto statybas, ne visas dabartinis kapitalas būtų sulaidotas pastatų sienose. Nepakartokime Lietuvos bajorų klaidų, kurie statydino ir puošė Vilniaus milijonines bažnyčias, o neruošė tautai veiklios katalikiškos šviesuomenės.

Parapijos bendradarbiavimas su šeima vaikų katekizacijos klausimais turėtų būti labai glaudus. Vaikas privalo išmokti katekizmo tik lietuviškai. Iš mažens vaikučiai turi būti pratinami per savo pamaldas lietuviškai giedoti. Jaunimas turėtų priprasti prie gražių bažnytinių tautinių gegužės mėnesio pamaldų ir kitų bažnytinių iškilmių.

Toronto kardinolas J. McGuigan pareiškė pageidavimą ir net įsakė angliškų parapijų klebonams nepriimti katekizuoti vaikų tų tautinių grupių, kurios turi savo kalbos bažnyčias.

Šv. Sosto pageidavimu ir ypatinga globa yra kuriamos atskirų kalbų parapijos, kur pageidaujama, kad čia būtų išauginti kunigai misionieriai toms tautoms, kurios dabar kenčia persekiojimą nuo komunizmo.

Vaikas, pradėjęs nuo svetimos kalbos vaikų darželio ir tikybos mokymo svetima kalba, lietuvių tėvų kalbą jau laikys svetimąja.

Palaikyti gyvą tautinę dvasią padeda ir patriotiniai pamokslai bei lietuviškas giedojimas. Todėl parapijoje choras yra būtinas — be jo parapija yra negyva. Modernios parapijos kultūrinė veikla gali plėstis labai toli asmenybės ugdyme ir kultūrinėje srityje. Čia gali būti organizuojami sporto klubai, jaunimo orkestrai, teatras, net meno parodos. Tai parodė neseniai įsikūrusi Toronto Prisikėlimo parapija, vedama Tėvų pranciškonų.

Šiaurės Amerikos kontinente kultūrinį spaudos gyvenimą gerai suorganizavo vienuoliai marijonai ir pranciškonai. Šioje dirvoje veikia ir jėzuitai. Vienuolynai ir praeity Lietuvoje yra daug nuveikę švietimo srityje. Antai jėzuitai 16, 17 ir 18 amžiuje sukūrė Vilniaus garsiąją akademiją, vėliau išsivysčiusią į universitetą.

Didelės reikšmės turi Amerikos ir Kanados švietimui Nekalto Prasidėjimo Seserys iš Putnamo, Šv. Kazimiero Seserų kongregacija Čikagoje, pastatydinus mergaičių gimnazijos rūmus. Ten mokosi 500 lietuvaičių, o 1000 kitataučių. Švietimo srityje veikia ir mūsų pranciškietės bei Nukryžiuoto Jėzaus vienuolės.

Šiame kongrese yra beveik visi mano kolegos mokytojai, su kuriais dirbau Bavarijoje—Eichstaette. Mokėsi ten apie 500 mokinių, nedavalgiusių, neapsirengusių, o viena klasė buvo net pašiūrėje, kita malkinėje. Sunku net šiandien įsivaizduoti, kaip mes, mokytojai ir mokiniai, galėjome pakelti tokį vargą ir šaltį. Mokslas buvo nenutrauktas, ir šiandien mūsų mokiniai, jau išėję į žmones, patriotiškai reiškiasi kultūriniame lietuvių gyvenime.

Jei šiuo metu sotūs ir besimokydami puošniuose rūmuose vaikai išaugtų šalti ir abejingi mūsų tautinei kultūrai, tai veltui puoštume tų mokyklų sienas ir dėtume tvirtus grantus į jų pamatus.

Būtų beveik nusikaltimas, jei paliktume ir atstumtume vaikus vargo mokyklose Vokietijoje. Šioje srityje didelių nuopelnų turi kun. Sugintas, parodęs nepaprastos meilės vargo moksleiviui. Jo veikla yra lyg knygnešių darbas.

LIETUVIŠKASIS ŠVIETIMAS

Lietuviškąjį švietimą organizuoja ir išlaiko pati lietuvių visuomenė.

a) Pradžios parapinės mokyklos ir lituanistinės šeštadieninės pradžios mokyklos sėkmingiausiai veikia, bendradarbiaujant su lietuviška vietos parapija. Kur tokių sąlygų nėra, lituanistines mokyklas organizuoja Lietuvių Bendruomenė.

b) Lietuvių Bendruomenės pareiga išlaikyti jau esamas lietuviškas gimnazijas, kaip Vasario 16-sios gimn. Vokietijoje ir berniukų saleziečių gimnaziją Italijoje.

c) Ieškoti būdų, susitarus su didesnėmis vienuolijomis Jungtinėse Amerikos Valstybėse bei Kanadoje, steigti lietuviškas gimnazijas.

d) Organizuoti augštesniuosius lituanistinius kursus, kur yra didesnis moksleivių skaičius. Tokių kursų išlaikymu rūpinasi Liet. Bendruomenė, susitarus su lietuviškomis parapijomis.

e) Lietuvių Bendruomenė organizuoja didesnėse kolonijose viešus lituanistinius seminarus studentams, spaudos darbuotojams, visuomenininkams, mokytojams.

f) Didesnėse kolonijose Liet. Bendruomenė sistemingai kas metai šalia viešojo pobūdžio minėjimų, sukakčių duoda ciklą paskaitų iš lituanistikos srities plačiausia prasme, kaip: kalbos, istorijos, archeologijos, tautodailės, religinių papročių, lietuviškos muzikos, teatro, meno bei architektūros.

Visam lituanistiniam švietimui lėšas turėtų sukelti Liet. Bendruomenės kultūros fondai. Fondai savo iždą papildo iš nuolatinio visų lietuvių solidarumo mokesčio, aukų ir ekonominių lietuvių bendrovių bei verslininkų.

Lituanistinio švietimo programa:

a) Sukūrus Pasaulio Lietuvių Bendruomenę, turi būti sukurtas ir pasaulio lietuvių švietimo centras. Jo pareiga būtų sukoordinuoti visų šalių pradžios, augštesniojo ir augštojo lituanistinio švietimo programas.

b) Pasaulio lietuvių švietimo centras plačia prasme turėtų nustatyti būdus ir priemones, taikantis prie kiekvieno krašto kultūrinio lygio, ekonominio pajėgumo.

c) Turėdami pasaulio lietuvių švietimo centrą, galėtume susilaukti sistemingo ir augštesnio lygio mokslo priemonių pagaminimo bei leidimo, kaip vadovėlių, vaikų bei jaunimo literatūros ir visų kitų vaizdinių priemonių, kurios palengvintų priaugančiai kartai geriau pažinti Lietuvą.

d) Paliekant visą švietimą keleto idealistų iniciatyvai bei nuožiūrai, jaunosios kartos auklėjimą išleistume iš savo rankų.

Sportas

Šalia lituanistinio švietimo nemažesnės reikšmės turi sportas. Liet. Bendruomenė palaiko jau esamą Šiaurės Amerikos fizinio auklėjimo bei sporto lygą. Sportas auklėja ir drausmina jaunimą. Lietuviai sportininkai ne kartą garsina lietuvių tautos vardą kitataučių tarpe.

Lietuvių sporto lyga, visokiariopu būdu remiama Liet. Bendruomenės, galėtų plėstis ir klestėti, o jos klubai augtų ne vien nariais, bet ir fizinio auklėjimo pažanga. Vykusiai organizuoti sporto klubai yra geriausia priemonė patraukti ir išlaikyti lietuviškąjį jaunimą. Santykiams tarp sporto lygos ir Lietuvių Bendruomenės palaikyti turėtų būti sukurtos tam tikros komisijos.

Lietuviškoji visuomenė turėtų daugiau domėtis jaunimo sporto veikla. Tai pakeltų jaunimo dvasią ir sujungtų su vyresniąja karta.

Organizacijos

Ateitininkų, skautų, vyčių, sporto klubų ir kitos jaunimo organizacijos yra labiau lietuvybę ugdančios institucijos, bet suaugusiųjų kultūrinės bei sritinės organizacijos tikslas būtų jau puoselėti lietuvišką kultūrą. Lietuvių kultūra daugiau laimėtų, jei šios organizacijos, bendradarbiaudamos su Lietuvių Bendruomene, dirbtų pagal tam tikrą nustatytą planą, kaip Vilniečių Sąjunga, Mažosios Lietuvos Bičiulių Dr-ja, Samogitia, Sudavia ir panašios.

Kartais mūsų visuomenė perdaug nesidomi, kada jaunuolis duoda įžodį ir bučiuoja iš Lietuvos atvežtą žemę. Tiesa, toks jaunuolis dar mus negali sudominti, bet priesaikos metu jo dvasia gauna įkvėpimo, didybės bei ryžto. Vieną dieną subrendęs, jis stos ginti svetimųjų teriojamą kraštą.

Pasaulio Lietuvių Bendruomenė

Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto mintis sukurti Lietuvių Bendruomenę toli nuo savo gimtojo krašto yra didelės reikšmės įvykis tautiniame bei kultūriniame gyvenime. Bendruomenės tikslas yra ne vien lietuviškumą palaikyti, bet ir paruošti Lietuvai mokslininkų lituanistų—humanitarų bei visų kitų sričių menininkų. Per didelis tautos galių atidavimas specialiosioms profesijoms bei tiksliesiems mokslams galėtų sužlugdyti savą lietuvišką kultūrą.

Visas mūsų lituanistinis mokslas privalo turėti bent tą patį lygį, koks šiuo metu yra Vakarų Europos universitetuose. Esu tikra, kad vokiečių specialistų lingvistų—paruoštų lituanistikai—yra daugiau, nei mes šiuo metu turime.

Lietuvių Bendruomenės tikslas turėtų būti išvesti mūsų jau suorganizuotas mokslines įstaigas į pilną veikimą, kaip Lituanistikos Institutas Čikagoje, Liet. Kat. Akademija ir t.t.

Kultūros fondų uždavinys yra labai svarbus. Nuo mūsų šviesuomenės energingumo ir kovingumo priklausys viso mūsų meninio bei mokslinio gyvenimo pasisekimas.

Prieš šaukiant pasaulio lietuvių seimą, reikėtų organizuoti ir pasaulio lietuvių kultūros fondą, kuris koordinuotų atskirų šalių kultūros fondų veiklą. Pasaulio liet. kultūros fondas koordinuotų mūsų spaudos, laikraščių bei žurnalų skaičių bei jų meninį lygį. Įvestų tam tikros pusiausvyros ir saiko literatūrinių premijų skyrime. Dabar atskirų kraštų kultūrinės institucijos skelbia net lygiagrečias literatūrines premijas. Tokio fondo užduotis būtų ir koordinuoti meno, teatro, dainos bei muzikos gyvenimą. Yra sričių labai apleistų, kur dirbama tik partizaniniu būdu.

Pasaulio lietuvių kultūros fondas, kaip labai garbinga ir rimta mūsų švietimo įstaiga, tiesiogiai turėtų pasirūpinti ir lietuviškuoju mokslu bei lietuviškos šviesuomenės paruošimu. Kiekvienais metais reikėtų spaudoje nagrinėti šie klausimai.

Lietuva turi labai daug kūrybinių jėgų, tik, deja, šiuo metu jos nebegali reikštis. Todėl lietuvių visuomenę išeivijoje įpareigoja dabartiniai tautos vargai visą kūrybinę galią bei dvasią aukoti tėvynei. Mokslas ir menas yra mūsų tautos galingas ginklas už laisvę.

LITERATŪROS SEKCIJA

LIETUVIŲ RAŠYTOJAMS AKTUALIOS PROBLEMOS

DR. JONAS GRINIUS

Mūsų draugijos valdyba mano referatui pasiūlė keletą temų, bet drauge leido pasirinkti tokią, kuri man atrodys svarbi ar aktuali. Pasinaudodamas duota laisve, čia nekalbėsiu nei apie literatūros reikšmę tautinei sąmonei išlaikyti, nei apie lietuviškos knygos leidimą išeivijoj, kaip man buvo sugestionuota. Pirmoji tema man atrodo, kaip visiems suprantama aksioma, o antroji, apie knygos padėtį tik netiesiog priklauso nuo rašytojų. Man atrodo, kad svarbiau ir aktualiau yra kalbėti apie tokias problemas, kokias iškelia lietuviams rašytojams išeivijoj jų dabartinė situacija.

Šitą situaciją, man atrodo, apibrėžia trys svarbios aplinkybės. Pirma, lietuvių tautos istorijoj pirmą kartą didelis būrys rašytojų gyvena Vakaruose. Pirmą kartą mūsų rašytojai susiduria veidas į veidą su Vakarų tautų rašytojais ir savaime yra priversti stoti su jais į kūrybines varžybas. Tačiau, antra, Vakaruose gyveną lietuvių rašytojai yra gyvenimo aplinkybių verčiami daugiau ar mažiau degraduotis, nes dažniausiai jie turi dirbti tokius darbus, kurie yra nepalankūs literatūrinei kūrybai. Tačiau, trečia, stovėdami okupuotos tėvynės ir emigravusios tautos dalies akivaizdoje, lietuvių rašytojai turi atlikti tokias pareigas, kokios normaliose aplinkybėse turėtų atitekti pirmiausia rašytojams, likusiems tėvynėje. Normaliose aplinkybėse pirmiausia šie rašytojai turėtų tarti kas kartą naują kūrybinį žodį visiems tautiečiams, tiek gyvenantiems Lietuvoje, tiek išeivijoje. Tačiau sovietinė okupacija rašytojams tėvynėje šitos pareigos atlikti neleidžia, nes jie yra priversti rašyti tik tai ir taip, kaip to reikalauja svetimieji atėjūnai. Šitoji trečioji aplinkybė lietuviams rašytojams, solidariems su visa lietuvių tauta ir gyvenantiems Vakaruose, uždeda dvigubas pareigas: rašyti tai ir taip, ko ir kaip negali atlikti rašytojai tėvynėje, ir drauge savo raštais aptarnauti tą tautos dalį, kuri gyvena laisvuose Vakaruose. Tačiau, norėdami šitas dvigubas pareigas atlikti, lietuvių rašytojai turi stoti į kūrybines varžybas su Vakarų rašytojais, kurių aplinkoje jie gyvena. Tai vėl mus grąžina į pirmąją aplinkybę, o ši vėl nuveda į antrąją.

Iš šitos trumpos aplinkybių analizės matyti, kad lietuvių rašytojų bei poetų situacija Vakaruose dabartiniu momentu yra užburto rato situacija. Ji ir sudaro pagrindinę problemą tiems rašytojams, kurie nori pasilikti ištikimi ir savo pašaukimui ir lietuvių tautai.

Tačiau ši užburto rato situacija nėra neišsprendžiama. Pirmiausia ji lengvai išsisprendžia tiems asmenims, kurie atsisako arba linkę atsisakyti rašytojo pašaukimo. Metę ar mesdami plunksną, jie tampa tokiais pat piliečiais ar emigrantais, kaip daugelis kitų. Jie dirba kasdieninį darbą, jie rūpinasi savo šeima ir jos patogumais, jie deda santaupas "juodai dienai", jie dalyvauja lietuvių organizacijose, ten pasako proginių kalbelių arba parašo straipsnelį į laikraščius, gyvena prisiminimais iš tėvynės, pasidžiaugia kadaise parašytais kūrinėliais ir padejuoja, kad dabar nebėra laiko rašyti. Šitiems užburto rato problema yra išspręsta. Ir man atrodo, kad nemaža dalis lietuvių rašytojų Vakaruose šitą problemą jau yra panašiai išsprendę. Būtų labai malonu, jei tai būtų mano klaida. Tačiau, kiek galima spręsti iš laikraščių apie lietuvių rašytojų kūrybinius darbus, vis dėlto atrodo, kad žymi dalis rašytojų užburto rato problemą yra išsprendusi arba baigia išspręsti lengviausiu būdu — ji nusilenkia tremties aplinkybėms ir emigracijos pagundoms ir atsisako rašytojo pašaukimo bei kovos dėl jo. Be abejo tai skaudus reiškinys. Todėl jam vaizdžiau įrodyti čia nesinori minėti nei vardų, nei pavardžių.

Tačiau, dėkui Dievui, dar toli gražu ne visi lietuvių rašytojai nulenkė savo galvas emigracijos aplinkybėmis, nevisi nutekėjo su minia pasroviui ir nevisi nuslydo nuo savo pašaukimo. Yra dar nemaža tokių, kurie tebekovoja, tebekuria ir net neketina

---

Sekcijos posėdis 377 p.

nustoti rašę. Jie ir yra rašytojai rezistentai, nors šitokiu vardu jie ir nesivadina. Su jais ir tėra prasmės pasvarstyti vieną antrą problemą, kurią iškelia augščiau charakterizuotas užburtas ratas.

Šitoji situacija, ypač emigracinė aplinkybė ir rašytojo dvigubos pareigos pavergtai tėvynei ir lietuvių tautos daliai išeivijoje, dažnai kelia klausimą: ką rašyti? Į tai atsakant, pirmiausia reikia nurodyti, ko nebereikia.

Pirmiausia nebereikia savęs imitavimo tiems rašytojams ir poetams, kurių tematika kartojasi. Antra, užtenka epigonizmo, kuris reiškiasi Žemaitės, Vaižganto, Vinco Krėvės pratęsimais ir nežymiais papildymais. Kitaip sakant, užtenka pasitenkinimo tik lietuviška etnografija ir lietuvišku peisažu bei jo detalėmis. Kad ir kaip brangi mums būtų vaižgantiška ir krėviška Lietuva, tačiau tai yra negrąžinama praeitis. Tik ją vaizduoti ir ja grožėtis reiškia užsidaryti praeity. Tai reiškia dusimą ir netolimą mirtį.

Tačiau šituo nenoriu pasakyti, kad praeities apskritai nereiktų vaizduoti. Ją galima ir net reikia vaizduoti, nes rašytojai okupuotoj Lietuvoj yra priversti ją falsifikuoti. Tačiau, vaizduojant praeitį, reikia žvelgti ne į jos paviršių, bet į apskritai žmogiškas gelmes. Gana užkonservuotų, praeity sustingusių papročių ir tipų, bet reikia praeity rasti dinamiškų žmonių, kurie rašytojų kūriniuose atskleistų savo sielas su tokiais siekimais, problemomis ir rūpesčiais, kurie būtų panašūs į mūsų dienų rūpesčius ir problemas. Kitaip sakant, mūsų rašytojams reikia savo žvilgsnį nukreipti į lietuvių sielas, o tada nebus sunku pastebėti praeity tų pačių rūpesčių ir problemų, kurios kankina mūsų laikų žmones.

Kada rašytojas šliaužioja tik gamtos paviršium, etnografinių papročių ir gyvenimo būdo paviršiumi, kitaip sakant, žmogiškos prigimties paviršiumi, jis negali būti įdomus nei dabarčiai, nei ateičiai, nei išeivijos lietuviškam jaunimui, nei dailiąją literatūrą mėgstančiam svetimtaučiui. Tik gilindamasis į žmonių sielų problemas, ieškodamas jose sunkiai įžvelgiamų gelmių, nors jos ir būtų susijusios su kai kuriais praeities momentais, rašytojas tegalės patarnauti savo tautos kultūrai ir stoti į varžybas su Vakarų rašytojais.

Šitas varžybų žodis neturi būti suprastas, kaip piršimas tuščios ambicijos. Tai yra lietuvių rašytojų nelengva pareiga, kurią jiems diktuoja gyvenamojo momento aplinkybės. Tos varžybos taip pat nėra nė nepasiekiama utopija.

Šitam suprasti reikia priminti, kad Vakarų rašytojai nėra jokie dievai, kurie turėtų talentų ir išminties monopolį. Jie turi plačią visuomenę, jie turi geresnes materialines sąlygas, tačiau taip pat jų dažnas daugiau prigamina literatūrinio šlamšto. Jų dažnas yra labiau paklydęs šių dienų pažiūrose į būtį ir į žmogų. Jų dažnas nemato nei tos lemtingos dilemos, kurioj yra atsidūrusi mūsų dienų žmonija, nei tos didžiulės grėsmės, prieš kurią stovi paskiras žmogus, kaip asmuo. Šitaip pasiklydę yra net kai kurie patys didieji Vakarų rašytojai, jau nekalbant apie komercinius autorius. Tuo tarpu žmogiško asmens problema dar niekada nebuvo taip aštriai gyvenimo iškelta pasauliniu mastu, kaip dabar. Ir niekas šitos problemos negali giliau ir visapusiškiau suvokti ir pergyventi, kaip rašytojas, išblokštas iš savo tėvynės. Tik rašytojas tremtinys gerai težino, kaip kenčia, kaip yra smukdomas ir persekiojamas žmogus už geležinės uždangos. Tik jis gerai temato ir tejaučia, kaip klysta ir nusikalsta laisvasis Vakarų pasaulis žmogaus asmens atžvilgiu.

Tiesa, kiekvienas dailininkas bei rašytojas, kuris jaučia savo augštą pašaukimą, yra daugiau ar mažiau tremtinys tarp savo tautos miniažmogių, ypač tarp standartizuotų šių dienų miniažmogių. Tačiau savo tėvynėje gyvendamas, rašytojas vistiek turi silpnesnį savo tremtininkiško gyvenimo jausmą, nes jį pridengia įvairių patogumų ir smulkmenų tankus tinklas. Tik tikroji tremtis, t. y. priverstinis gyvenimas svetimame krašte nuogai teatskleidžia tiek pašauktojo rašytojo, tiek apskritai žmogaus tremtišką būvį pasauly. Tik tremtinys tegali neapgražintai ir nemeluotai pamatyti bei pajusti, kad žmogaus buvimas pasauly yra amžinojo tremtinio buvimas, kuris baigiasi jo išėjimu iš pasaulio be jokio daikto ir be jokio žmogiško palydovo. Todėl tik iš savo tėvynės išrautas ir svetur neprigijęs žmogus tegali nuogai pajusti, ką reiškia žmogui vienatvė, jo rūpestis rasti atramą, jo meilė ir viltis, tos egzistencinės atramos bejieškant. Tik tremtinys mato žmogiškų pastangų, darbų ir žygių reliatyvią vertę ir gali geriau nustatyti vertybių gradaciją negu pastovios situacijos žmogus. Tai yra tremtinio pirmenybė ir gal net privilegija.

Todėl gerai jausdamas žmogišką buvimą, pažymėtą tremties ženklu, rašytojas tremtinys gali giliau bei tikriau suvokti ir atskleisti visas žmogiškas problemas, negu rašytojas savo tėvynėje Vakaruose, taigi ir šių dienų žmonių rūpesčius bei nuotaikas. Kad iš šito suvokimo gimtų dideli ir vertingi kūriniai, tereikia tik talento ir darbo.

Tuo tarpu talentų lietuvių tautoj nėra mažiau, proporcingai imant, negu kitose tautose. Jų yra ir lietuvių rašytojuose, gyvenančiuose Vakaruose. Jei jie gerai išmedituotų žmogaus situaciją ir tas grėsmes, prieš kurias stovi asmuo, jie galėtų sukurti reikšmingų kūrinių, įdomių ir lietuviams emigrantams, ir svetimiesiems, ir broliams pavergtoje tėvynėje, nes tie kūriniai vistiek kada nors juos pasieks. Kas be konvencinių prietarų vienu, antru ar trečiu atžvilgiu meniškai atvaizduotų mūsų laikų aspiracijas bei rūpesčius, suvoktus jų giliausioje prasmėje, tas galėtų savo vardą palikti amžiams nemarų. Tai, be abejo, augštas ir sunkus uždavinys. Tačiau jis nėra negalimas tiems rašytojams, kurie literatūrinį darbą laiko savo pašaukimu. Lietuviai rašytojai turi pasistatyti šį augštą uždavinį, jei nori jie pasitarnauti savo tautai anapus ir šiapus geležinės uždangos. Jau pats faktas, kad lietuvių rašytojai už savo tėvynės sienų niekada nebuvo tokie gausūs ir čia gali laisvai rašyti, turi juose pažadinti tikrą ambiciją duoti savo tautai tai, kas būtų įdomu ir vertinga taip pat kitiems. Jei savo geriausius kūrinius sukūrė tremty Dante, Chateaubriand ir

Literatūros sekcijos posėdžio prezidiumas. Iš kairės: J. Cicėnas, L. Andriekus, Alė Rūta-Nakaitė, E. Skujeniekas, Bern. Brazdžionis. Kalba LRD pirm. B. Babrauskas.

Literatūros sekcijos posėdžio dalyviai

A. Mickevičius, tai kodėl to negalėtų atlikti lietuviai rašytojai?

Tačiau, prisiminus šituos vardus, reikia dar kartą pasakyti, kad anie vyrai nebuvo užsidarę nei savo etnografinėse smulkmenose, nei vienuose savo krašto rūpesčiuose, nei savo individualiose tremtinio nuotaikose. Nors anie vyrai nekartą pergyveno desperatiškas nuotaikas, panašiai, kaip nevienas mūsų, tačiau nė vienas jų neužsisklendė savo individualioj tremty ir nė vienas jų savo kūriniuose apie ją nerašė. Jie buvo atviri savo laiko idėjoms bei problemoms ir savo dvasioj bendravo su visais žmonėmis. Jie, turbūt, gerai suprato, kad jų tremtis tėra tik vienas momentas amžinojoje žmogaus tremty, nes jie savo kūriniuose kalbėjo apie rūpesčius, kovas, klaidas, kentėjimus, viltis ir džiaugsmus, suprantamus visiems žmonėms. Šita jų kūrybinė kalba nereikalavo iš jų nei atsisakyti savo gimtosios kalbos, nei etnografinių smulkmenų, nei savo tėvynės specialių rūpesčių. Juos mokėjo jie suderinti su savo laiko kitų

žmonių problemomis, nes jie nebuvo užsisklendę savo kiautuose.

Pasisakant prieš užsidarymą praeity, etnografijoj, tautinėse problemose, tremties rūpesčiuose, dar nereiškia, kad šituos dalykus reikia atmesti ar niekinti. Ne. Ir jie gali būti naudingi. Atmestinas tik pasitenkinimas jais ir užsidarymas juose, nes tai veda į sustingimą ir mirtį. Tačiau, antra, reikalaudami atvirumo ir plataus bei gilaus žvilgsnio į šių dienų pasaulį bei žmogų, taip pat nesiūlome Vakarų literatūrinių madų. Maža mums tegali padėti Kafka, Sartre, Anouilh, Faulkner, Hemingway, Steinbeck ar kuris kitas madingas rašytojas. Nors reikia stengtis pažinti viską, kas vertinga Vakaruose, nors galima iš Vakarų rašytojų pasimokyti taip, kaip iš kiekvieno reiškinio, tačiau tų rašytojų sąmoningas sekimas mus nukreiptų į epigonizmą, kuris dar gali būti pateisintas normaliame gyvenime, bet ne užburto rato situacijoj. Ši mūsų rašytojams stato sunkesnius ir reikšmingesnius reikalavimus. Pasekimas paskui žymius ar madingus svetimuosius neduotų to, ko iš mūsų laukia tautiečiai abiejose geležinės uždangos pusėse ir ko turi teisės laukti net svetimieji.

Tačiau, antra vertus, nenormalus tremtinio būvis taip pat saugo mūsų rašytojus nuo perdidelio susižavėjimo svetimais madingaisiais rašytojais. Juk rašytojas tremtinys, kuris jaučia savo pašaukimą, taip stipriai pergyvena savo individualią tremtį ir drauge taip intensyviai sielojasi savo tautos likimu, kad svetimų rašytojų problemos jam atrodo silpnu atspindžiu to, kuo jis pats gyvena. Jis netiki ar nenori tikėti, kad svetimas rašytojas žmogiškas problemas suvoktų tikriau už jį. Rašytojui tremtiniui dažnai atrodo, kad užtenka stebėti gyvenimą aplink save ir gyventi savo tautos problemomis, kad jis pasiektų žmogiškos būties gelmes ir suvoktų jų prasmę. Jeigu jis iš tikro šitas gelmes yra suvokęs ir jų vieną antrą aspektą yra supratęs ir juo užsidegęs, daugelis dalykų jam tampa nebepavojingi. Tada nebepaglemš jo nei svetimos įtakos, nebeužsklęs jo nei praeitis, nei tautinės politikos specifinės problemos, nepavergs jo nei etnografinės retenybės. Visa tai jam tebus medžiaga išryškinti tam žmogiškos būties aspektui, kurį jis bus suvokęs ir kuriuo bus užsidegęs.

Neketindamas mūsų rašytojams siūlyti konkrečių temų, vis dėlto iliustracijai norėčiau sustoti prie trijų lietuviško gyvenimo aspektų. Pirma, prie dabartinio gyvenimo okupuotoje Lietuvoje. Kodėl ligi šiol jis nėra susilaukęs nei vienos žymios apysakos, nei romano? Ar jis neturi savy labai gilių problemų, kurios būtų įdomios tiek lietuviams, tiek svetimiesiems? Iš paviršiaus, daugiau ar mažiau į jį žiūrint politiškai, jis gali atrodyti monotoniškas, daugiau ar mažiau uniformizuotas. Tačiau žvelgiant giliau į žmonių sielas, į jų konfliktus bei dramas, neišskiriant nei komunistų ar prokomunistų dramų, gyvenimas okupuotoje Lietuvoje pasirodys toks turtingas ir gilus, atskleidžiąs tiek svarbių problemų, kad nė dešimty tomų jų visų neatvaizduosi. Tiesa, tą gyvenimą mėgina pavaizduoti lietuvių sovietiniai rašytojai. Tačiau jie vaizduoja jį socialistinio realizmo atžvilgiu, t. y. partiniu komunistiniu atžvilgiu. Kitaip sakant, jie vaizduoja gyvenimą suschemintą ir paviršutinišką, nes jie tiki arba apsimeta tikį, kad žmonių sielų gyvenimą nulemia ekonomiškai socialiniai interesai ir reikalai. Todėl rašytojai okupuotoje Lietuvoje negali nei į žmonių sielas pažvelgti nesuinteresuotai, nei jų gelmių tinkamai atskleisti, nei estetinių lietuvių poreikių patenkinti. Bet tai gali ir tai turėtų atlikti lietuvių rašytojai Vakaruose.

Žiūrėdami giliu ir plačiu žvilgsniu į žmonių gyvenimą okupuotoje Lietuvoje, jie taip pat pastebėtų, kad daugelis etnografiškai charakteringų apraiškų dar tebėra gyvų. Nei gandonešės moterys, nei “davatkos”, nei kaimo išminčiai, nei padaužiški bernai, nei vakaruškos, nei dainos dar nėra tėvynėje išnykę. Nors šiek tiek pasikeitė, bet dar neišnyko nei Lietuvos peisažas — tebėra kalneliai, miškeliai, lygumos, raistai, tebėra dobilėliai, kačpėdėlės, smilgos, saulėleidžiai, vėjai ir lietūs. Dar ne visai išnyko kryžiai ir kaimų kapinėlės. Tik į šituos peisažinius ir etnografinius dalykus Lietuvos žmonės dažnai kitaip reaguoja negu seniau — daugiau dramatiškai negu lyriškai — nes jų visas gyvenimas yra tapęs sudėtinga nesibaigiančia drama, iš paviršiaus vienokia, iš vidaus kitokia. Gilindamasis į šitos sudėtingos dramos vidaus aspektus, lietuvis rašytojas pamatys, kad dramoj yra neprasminga rodyti tik peisažinį scenovaizdį ir veikėjų sustingusius siluetus, bet kad reikia atskleisti vidaus gyvenimą ir jo kovas, nors tų kovų vieni dalyviai ramiai vaikščiotų galvas nuleidę, o antri lengvai ar ironiškai šypsotųsi. Kiek charakteriams pavaizduoti ir jų sieloms atskleisti reikalinga sovietinės tikrovės elementų, to laisvieji lietuvių rašytojai gali pasisemti iš sovietinių lietuvių rašytojų, iš sovietinių laikraščių, iš knygų apie sovietiją ir iš komunistų teorijos. Be abejo, šitam viskam reikia laiko ir pasiruošimo. Tačiau be šito nėra jokių reikšmingų darbų.

Tačiau kam žmonių sielų gyvenimas ir jų sudėtingos dramos pavergtoje tėvynėje būtų sunkiai įžvelgiamos meniniam atvaizdavimui, tam lieka nepriklausomos Lietuvos gyvenimas, į kurį taip pat smelkėsi svetimos įtakos, geros ir piktos, neišskiriant nė komunistinių. Šitas gyvenimas taip pat buvo gana turtingas įvairiomis problemomis bei dramomis. Eidamas nuo kaimo iki akademinių ir meninių sferų, rašytojas gali pasirinkti įvairių aspektų, tik jis į tą gyvenimą turi žiūrėti be prietarų, be politinių schemų, be padailinamųjų tendencijų. Šitaip, iš perspektyvos žvelgiant į nepriklausomo gyvenimo laikotarpį ir jį atvaizduojant, gal jis neatrodys toks šviesus, kokio dabar daugumas mūsų norėtų, tačiau meniniam uždaviniui tiesa patarnauja labiau negu nenoras ją matyti. Pavyzdžiui, yra faktas, kad kai kurie universiteto lietuviai profesoriai, atlikdami savo pareigas 1932-38 metais savųjų valdžioje, kartais turėjo sunkesnes vidaus dramas pakelti negu 1941-42 metais nacių okupacijoj. Šituo pavyzdžiu nenoriu rasakyti, kad reiktų vaizduoti tolaikinio režimo klaidas. Ne. To nereikia, nes tai duotų kažin kokį demokratinį realizmą, apie kurį kadaise kalbėjo J. Kardelis.

Šį lietuvio šviesuolio dramos pavyzdį suminėjau

svarbiausia tam, kad mūsų rašytojai labiau susidomėtų lietuvių šviesuolių gyvenimu nepriklausomybės laikais. Nors ir lietuviško kaimo kūrybinės galimybės tebėra neišsemtos, tačiau lietuvių šviesuolių gyvenimas, ypač jų vidaus problemos tebėra menkai meniškai paliestos. Jas vaizduodamas plačiu ir giliu žmogišku (ne politiniu) žvilgsniu, lietuvis rašytojas gali pasidaryti įdomus ir saviesiems ir svetimiesiems. Gilindamasis į vidaus gyvenimą, rašytojas pats nustebs, pamatęs, kad lietuvis šviesuolis nepriklausomybės laikais jau sirgo kai kuriomis problemomis, kurios jam ypač aktualios pasidarė, gyvenant svetur.

Pagaliau emigracinis ir tremtinis gyvenimas taip pat gali atskleisti vertingų problemų, turinčių apskritai žmogišką prasmę. N. Mazalaitės "Negestis" tai įrodė, nors autorė į savo problemą tepažiūrėjo šiek tiek persiauru žvilgsniu ir ją apipavidalino su meniškomis ydomis.

Tačiau kaip minėtus augštus uždavinius įvykdyti, kad mums laiko nėra? — gali pasakyti man nevienas lietuvių rašytojas Vakaruose. Be abejo, tai viena svarbių mūsų charakterizuoto užburto rato problemų. Bet ji nėra neišsprendžiama tam, kuris jaučia, kad rašytojo pašaukimas yra ne tik privilegija, bet taip pat pareiga.

Kokia kryptimi šita problema spręstina, paaiškėja prisiminus, kad jokiam rašytojui, bent jo darbo pradžioje, jo pašaukimas nesutampa su jo profesija ar dirbamu darbu. Pašaukimas ir profesija tesutampa tik didelių tautų pagarsėjusiems rašytojams, kai jie gali atsidėti tik kūrybos darbui. Tačiau, kol jie šito pasiekia, jie turi dažniausiai pragyvenimą pelnytis kitu darbu. Šitokioje padėty lietuvių rašytojai buvo savo laisvoje tėvynėje, tokioj jie tebėra ir tremtyje. Nevienam dabartinė tremties padėtis atrodo tik dramatiškesnė dėl dviejų priežasčių. Viena, lietuviai rašytojai yra veikiami materialinio gerbūvio tvaiko, kuris yra apnikęs emigrantinę lietuvių visuomenę, ypač miniažmogius Šiaurės Amerikos kontinente. Antra, sąmoningai ar nesąmoningai, daugiau ar mažiau pasiduodami materialinio gerbūvio ir komforto įtakai, lietuvių rašytojai neorganizuoja savo gyvenimo pagal savo pašukimą.

Čia reikia priminti, kad rašytojo pašaukimas yra aiškiai individualinis. Todėl jam gyvenimo pagal pašaukimą niekas nesuorganizuos, jei šito jis nedarys pats ir jo šeima. Be abejo, visuomenė galėtų rašytojui gyvenimą palengvinti. Tačiau reikia atminti, kad kiekviena visuomenė yra kolektyvas, o lietuviškoji — dargi beveik neorganizuotas kolektyvas. Šitoks kolektyvas niekada nebuvo jautrus individui. Jis visada ir yra nedėkingas, nejaučiąs savo atsakomybės ir beveik nusikaltėliškas kūrybinio asmens atžvilgiu. Todėl ir sakėme, kad net savo tėvynėje rašytojas yra daugiau ar mažiau tremtinys tarp savųjų. Tik išsiskirdamas iš savo tautiečių minios, ne savo išvaizda, bet savo sielos struktūra, savo dvasiniais siekimais ir darbais, rašytojas tegali šį tą naujo pasakyti savo tautiečiams ir svetimtaučiams. Nusileidimas iki inertinės ir savanaudiškos minios interesų yra pražūtingas kiekvienam asmeniui, ypač kūrėjui. Kad šito neįvyktų, rašytojas ne tik savo asmenine kultūra turi stovėti augščiau minios, bet ir savo gyvenimą suorganizuoti kitaip negu minia, kurioj jis gyvena ir kurią nori paskui save patraukti. Trumpai tariant, jis savo gyvenimą turi taip sutvarkyti, kad galėtų kurti. Šis reikalavimas tinka kiekvienam rašytojui, tiek gyvenančiam tėvynėje, tiek svetimame krašte.

Skirtumas tik tas, kad svetimame krašte rašytojas turi padėti daugiau pastangų apsiginti nuo gresiančios degradacijos, nes jam dažniausiai priseina dirbti nepalankų darbą kūrybai. Be to, ir materialiniams interesams išeivijoj jis yra jautresnis. Tačiau šitas nepalankias aplinkybes rašytojas vistiek turi nugalėti, jei nori pasilikti ištikimas savo pašaukimui.

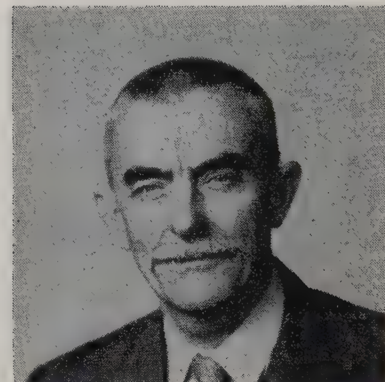
Rašytojas jas gali ir turi nugalėti, atsisakydamas pirmiausia eilės materialinių patogumų, kokių ypatingai geidžia minia. Jis turi atsisakyti mašinų ir aparatų, kurie nėra būtini rašytojo darbui. Jis turi trumpinti ir retinti lengvo pobūdžio pramogas ir įsivesti tam tikrą askezę savo gomuriui tiek valgyme, tiek gėrime. Rašytojas ir savo uždarbio santaupas pirmiausia turi skirti savo kūrybinėms atostogoms.

Šitą kūrybinių atostogų reikalą čia norisi ypatingai pabrėžti. Kas šitokių atostogų nesusiorganizuos, tas nieko didelio ir reikšmingo neparašys. Poetas lyrikas dar gali parašyti eilėraščių kasdieninio darbo pertraukose, bet šitų pertraukų neužtenka tam rašytojui, kuris nori sukurti romaną, apysaką, dramą ar komediją. Tuo tarpu šitokių kūrinių, reikalingų ilgesnio sutelkto darbo, kaip tik šiandien mums labiausiai reikia. Jų reikalauja mūsų rašytojų atsidūrimas veidas į veidą su Vakarų rašytojais. To taip pat reikalauja lietuviai šiapus ir anapus geležinės uždangos. Todėl tų didesnių kūrinių turėtų imtis tiek rašytojai prozaikai, tiek tie poetai, kurie pradeda kartotis. Tačiau be kūrybinių atostogų šitie didesni kūriniai yra neįmanomi.

Kad ilgesnės ar trumpesnės kūrybinės atostogos yra praktiškai įmanomos, tai mums parodo eilė lietuvių dailininkų. Padirbėjęs ne savo pašaukimo darbą keletą metų, jau ne vienas dailininkas savo santaupas yra panaudojęs savo atostogoms nuvykti į Europos meno centrus ir ten dvasiškai atsigaivinti. Amerikos kontinento rašytojams vykti į Europą nėra būtina, tačiau jiems taip pat reikia susiorganizuoti atostogas, per kurias jie galėtų atsidėti tik savo pašaukimo darbams.

Kai mūsų rašytojai pradės tvarkyti savo gyvenimą periodinių kūrybinių atostogų kryptimi, jie pastebės, kad net sunkus darbas fabrike ir kitur jiems pasidarys prasmingesnis ir lengvesnis. Tada sumažės skundai dėl tremties aplinkybių, kad jos žlugdančios rašytojus. Iš tikrųjų jos yra nemalonios ir trukdančios, bet jos nėra žlugdančios tiems, kurie jaučia savo pašaukimą. Kaip sakyta, šitos aplinkybės net duoda tam tikrų pirmenybių, kokių sunku turėti Vakarų rašytojams savo tėvynėse, tik reikia jas išnaudoti kūrybiškai. Be abejo, organizavimas savo gyvenimo pagal rašytojo pašaukimą, įsivedimas savo gyvenime tam tikros askezės, kuri sunkiai suprantama aplinkinei miniai, reikalauja ryžto ir tam tikrų aukų. Tačiau be to nėra jokio didelio prasmingo darbo ir kūrinio.

MOKSLO SEKCIJA

AUGŠTOJO MOKSLO RAIDA NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE

PROF. STEPONAS KOLUPAILA

Erškėtingas kelias

Neįmanomai sunki buvo augštojo mokslo pradžia Lietuvoje. Neturėjome augštosios mokyklos nuo 1832 metų, kada atžagareivių rusų valdžia, keršydama už sukilimą prieš okupantus, užsmaugė seną Vilniaus universitetą. Tik atskiri pasiryžėliai studijavo Rusijos ar Vakarų Europos augštosiose mokyklose. Kiti, pasiekę augšto mokslo, likdavo dirbti svetur. Tik labai retas siekė akademinės karjeros.

Atgavus nepriklausomybę valdžia turėjo daug svarbių reikalų: teko ginti ir tvarkyti nualintą šalį. Ypatingai trūko išmokslintų žmonių. Augštosios mokyklos idėja kilo iš visuomenės: Vilniuje, vėliau Kaune ėmė veikti Augštojo Mokslo kursai. Žiaurios jų darbo sąlygos buvo panašios į mūsų tremties stovyklas!

1922 metų Vasario 16 d., kai suėjo lygiai 4 metai nuo Nepriklausomybės deklaracijos, Kaune buvo įsteigtas Lietuvos Universitetas. Kukliose iškilmėse ministeris pirmininkas E. Galvanauskas paskelbė vyriausybės aktą, kuriuo skiriamas rektorium prof. J. Šimkus ir keliolika profesorių paskirti į fakultetų branduolius. Žodis tapo kūnu: retas universitetas pasaulyje buvo pradėtas iš nieko, ir nedaugelis padarė tokią nuostabią pažangą!

Šeši fakultetai tilpo dviejų augštų rūmuose, kur seniau buvo komercijos mokykla, o karo metu ligoninė. Paskaitos buvo skaitomos vakarais, nes dieną visi tarnavo. Marga studentų minia veržėsi į keliolika auditorijų, kur nauji profesoriai skelbė augštąjį mokslą, kiekvienas kita terminologija, kiti net ne lietuvių kalba. Dėstytojais buvo pakviesti visi asmenys, kurie bent kiek tiko mokslo darbui. Eilė profesorių buvo pakviesta iš užsienio, atvyko keli Amerikos lietuviai. Trūko mokslo įstaigų, laboratorijų, bibliotekų, nebuvo vadovėlių, stigo patyrimo, tradicijų. Tačiau visi buvo pilni gero noro ir entuziazmo, visi kantriai dirbo ir džiaugėsi kiekvienu nauju laimėjimu. Net svetimieji profesoriai, su mažomis išimtimis, pagauti mūsų ūpo, stengėsi sklandžiai įsijungti į bendrąjį darbą.

Sekcijos posėdis 378 p.

Pažangos šuoliai

Reikia stebėtis, kaip greit augo mūsų universitetas. Praplėstos patalpos, pristeigta kabinetų, laboratorijų, muziejų. Biblioteka augo iš aukų ir palikimų: pavyko įgyti vertingą prof. Bezzenbergerio lituanistinį rinkinį. Imta planuoti universiteto miestelio statyba. kaip čia vadina "campus": pradėta prie radijo stoties, vėliau gautas sklypas Linksmakalnyje, virš Kauno senamiesčio. Suplanuota keliolika rūmų, pradėta Fizikos ir Chemijos Instituto statyba. Sutikta nemažai kliūčių, nes tada vyravo pažiūra, jog neverta rūmų statyti Kaune, jei tikimės atgauti Vilnių! Linksmakalnio rūmuose tilpo dar Technikos fakultetas, prisistatęs dirbtuvių. Daugiau statyti neleido aerodromas, tad Medicinos rūmai išdygo mieste, kiti fakultetai gavo valstybės spaustuvės rūmus, un-to klinikos pastatytos kitame miesto gale.

Universiteto personalą papildė jaunimas, kuris buvo nusiųstas į Vakarų Europą pasiruošti akademinei karjerai. Per keletą metų padaryta pažanga dėstyme, patobulinta mokslo terminologija, pradėta leisti vadovėlius, disertacijas, mokslo žurnalus. Nustatyti ryšiai su kitų šalių mokyklomis, imta dalyvauti tarptautiniuose kongresuose.

Išryškėjo ir akademinio jaunimo veidas, nors universitetas tiesiog jo auklėjimu nesirūpino. Daug reiškė studentų organizacijos, kurios jungė jaunimą įvairiais pagrindais: ideologiniu, politiniu, regioniniu, ekonominiu, tautybių, specialybių ir t.t. Prisižiūrint į nepaprastą visuomenės politinį susiskaldymą, studentų organizacijų prisisteigė tiek daug, kad un-to vadovybė buvo priversta kiek suvaržyti jų laisvę.

Vienos augštosios mokyklos Lietuvai neužteko: joje negalėjo tilpti tos specialybės, kurios pasirodė daugiau gyvybingos. 1924 metais įsteigta Žemės Ūkio Akademija Dotnuvoje, absorbuojant puikiai išvystytą Žemės Ūkio Technikumą. Vėliau buvo įkurta Veterinarijos Akademija, pakeitusi buvusį Medicinos fakulteto skyrių. Pradėjo veikti Prekybos Institutas Klaipėdoje, Pedagoginis Institutas Šiauliuose. Kauno Muzikos Mokykla buvo reorganizuota į Konservatoriją, ja sekė Klaipėdos Muzikos Mokykla. Meno Mokykla buvo plečiama į Taikomojo Meno Institutą.

Kariuomenė bene nuo 1937 metų turėjo Vytauto Didžiojo Augštąją Karo Mokyklą su dviem skyriais — štabo ir intendantūros. Kai grįžo Vilnius, keli fakultetai buvo nukelti iš Kauno: tada turėjom Vytauto Didžiojo universitetą Kaune ir Vilniaus universitetą Vilniuje. Visoms mokykloms užteko klausytojų ir dėstytojų! 1941 metais Vilniuje pradėjo darbą Lietuvos Mokslų Akademija, vien mokslo įstaiga.

Niekas nėra pranašas savo tėvynėje.

Vienoje iš lietuvių konferencijų Šveicarijoje buvo sielotasi, kad Lietuvoje nėra gydytojų, mokytojų, amatininkų, pagaliau apskritai stinga inteligentų: reikalingi bankai — nėra buhalterių, reikalinga pramonė — trūksta vertelgų (Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis, 2 leid., p. 69). Kai universitetas išleido pirmąsias laidas, nebeteko skųstis išmokslintų žmonių stoka, atsirado ir inteligentų, ir buhalterių, ir "vertelgų". Iš mūsų un-to sienų išėjo nauja generacija mokytojų, gydytojų, inžinierių, filosofų, rašytojų ir mokslininkų.

Nuostabią mūsų augštojo mokslo pažangą daugiau vertino svetimi, negu savi. Būdavo piliečių, ypač daugiau pasiturinčių, kurie siuntė vaikus į užsienius, kartais į nepirmaeiles mokyklas, nepripažindami savo jauno universiteto. Vienas augštas valdininkas, Statistikos biuro direktorius, parašė ministrui pirmininkui oficialų memorandumą, siūlydamas

Mokslo sekcijos posėdžio prezidiumas. Kalba prof. S. Kolupaila.

uždaryti Technikos fakultetą, kad jis neprigamintų blogesnių inžinierių, kaip esamieji. Tas raštas pateko į Technikos fakultetą ir virto linksmu anekdotu.

Man, tuomet Universiteto Senato sekretoriui, teko pareiga redaguoti pirmųjų penkerių metų veikimo apyskaitą (Lietuvos Universitetas 1922-1927, Kaunas 1928). Buvo pasistengta faktais ir skaičiais parodyti, kiek atlikta per trumpą pradinį periodą. Teko išgirsti daug komplimentų: nesitikėta tokių rezultatų šalyje, kuri per keliasdešimt metų neturėjo

MOKSLO SEKCIJOS POSĖDŽIO DALYVIAI
Pirmoj eilėje iš kairės: kun. dr. A. Baltinis, Vliko pirm. J. Matulionis, vysk. V. Brizgys.

augštosios mokyklos. Tai tebuvo pradžia: toliau pažanga kilo pagal geometrinę progresiją!

Kitų šalių mokyklos pripažino mūsų universitetą, jo pažymius ir diplomus. Jos kviesdavo Lietuvos un-to delegatus į savo iškilmes ir traktavo lygiomis su senų ir garsių mokyklų atstovais. Mūsų un-tas buvo reprezentuotas Jeruzalės universiteto atidarymo šventėje: rektorius prof. P. Avižonis hebraiškai sveikino naują Izraelio židinį...

Tiems, kurie dalyvavo Lietuvos augštųjų mokyklų steigime ir plėtime, nekuklu girtis savo darbais. Mūsų alumnai, patekę į užsienius, gavo progą palyginti savo išmokslinimą su geriausiomis mokyklomis: dabar jie įsitikino, koks buvo mūsų mokslo lygis. Mūsų išduoti diplomai visur pripažinti ir tinkamai vertinami. Būdinga smulkmena: Vokietijos augštosios mokyklos pakeitė repatriantams iš Lietuvos lietuviškus diplomus savais su augščiausiais pažymiai.

Iš kitos pusės kartais buvo skleidžiama žinių, esą, Lietuvos vyriausybė varžiusi universiteto autonomiją. Dabar žinome, kad laisviausioje ir demokratiškiausioje šalyje augštosios mokyklos nesinaudoja nė šešėliu mūsų turėtos autonomijos. Reikia pasakyti teisybę, kad, išskyrus keletą apgailėtinų atsitikimų, un-tas buvo globojamas ir palaikomas vyriausybės. Profesoriai praktiškai naudojosi beveik neribota laisve savo mokslo ir mokymo darbuose.

Sunkių bandymų laikai

Nežiūrint įvairiaspalvių organizacijų susiskaldymo, mūsų akademinis jaunimas rodė pasigerėtiną vieningumą gyvybinių valstybės įvykių akivaizdoje. Kai buvo jaučiamos gresiančios Lietuvai nelaimės, didesnės studentų organizacijos rengė bendrus susirinkimus: pirmininkaudavo bešališkos studentų-skautų "Vyčio" korporacijos atstovas. Mūsų studentija susilaikydavo nuo politinių išsišokimų, nors kartais būdavo tamsių gaivalų provokuojama.

Neilgai mums buvo lemta džiaugtis nepriklausomu gyvenimu: pasipylė ultimatumai, grobimai, karai, okupacija... Mūsų mokslo tvirtovė pasirodė tiek stipri, kad rusų bolševikams nepavyko jos sugriauti per metus. Profesūra laikėsi vieningai ir mažai nukentėjo areštų ir deportacijų metu, nors jos tarpe neatsirado nei vieno komunisto! Daugiau slėgiami buvo studentai, į kurių tarpą buvo įsprausta provokatorių. Studentų kolona demonstratyviai tylėjo per gegužės 1 d. paradą.

Jaunimas aktyviai dalyvavo 1941 m. sukilime. Kai kurie, kaip Statybos fakulteto adjunktas J. Milvydas, paaukojo savo gyvybę už tėvynės laisvę. Atėjo kita okupacija. Banditai vokiečių karių uniformoje apiplėšė un-to įstaigas. Studentai vengė vokiečių darbo batalionų, profesoriai slapstėsi nuo areštų, kiti pateko į koncentracijos stovyklas.

1943 m. kovo 17 d. okupantai staiga uždarė visas augštąsias mokyklas ir sunaikino kai kurių įstaigų įrengimus. Mokymas nesustojo, tik pasitraukė į pogrindį. Su nuolatiniu pavojum rinkosi jaunimas į paskaitas konspiratyviose patalpose. Tokiomis sąlygomis nemažai jaunimo baigė studijas ir gynė diplominius projektus bei disertacijas beveik viešai. Vokiečių gestapas veltui vertė šnipinėti kai kuriuos personalo narius: mūsų moralės palaužti nepavyko!

Priminsiu vieną faktą, kaip puikiai laikėsi akademinis jaunimas po sunkia okupacijos letena. Universiteto vadovybė pašaukė studentus į talką — paruošti žiemai kuro įstaigoms šildyti. Miško kirtimas Skardupio girioje virto grandioziška jaunimo stovykla po trispalve vėliava, su tradicinėmis skautų apeigomis ir turiningais laužais! Stovyklos dalyviai, kaip ir jos komendantas, niekad neužmirš darnios nuotaikos tuo pavojingu metu...

Be tėvynės

Antroji bolševikų okupacija išblaškė iš Lietuvos apie pusę augštųjų mokyklų personalo ir studentų. Mokslo žiburys atgijo tremtyje, lietuvių stovyklose. Niūrioms nuotaikoms praskaidrinti buvo steigiami įvairūs kursai, skaitomi viešų paskaitų ciklai, organizuojami chorai, teatrai, opera ir baletas. Veikė Pabaltijo universitetas Hamburge-Pinneberge, UNRRA — universitetas Miunchene, Meno mokykla Freiburge, Augštieji Technikos kursai Kemptene. Mūsų jaunimas studijuoja, dirba mokslinį darbą, siekia doktoratų. Leidžiami laikraščiai, knygos, vadovėliai. Visa tai mūsų gražiai įsiliepsnojusio mokslo darbo tėvynėje žiežirbos!

Lietuva paliko už geležinės uždangos. Mus priglaudė laimingesnės šalys. Įsikūrėm, vėl pasidarėm žmonės, ne benamiai. Deja, nedaugelis mūsiškių tęsia mokslo darbą. Vieni negalėjo patekti į augštąsias mokyklas dėl amžiaus, kiti dėl kalbos; kitus patraukė pelningesnis darbas pramonėje. Užtat jaunimas, tik pajutęs pagrindą po kojomis, energingai studijuoja, siekia mokslo laipsnių, nebojant visų sunkumų.

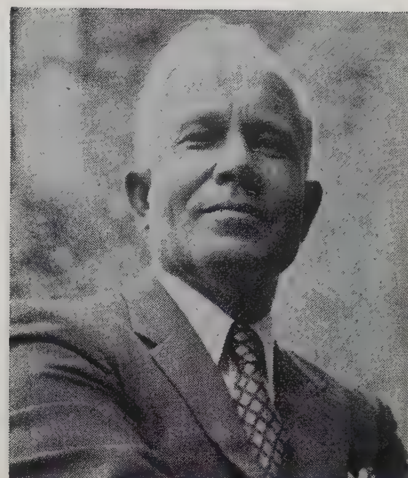
Norėčiau raginti mūsų akademinį jaunimą imtis dėstymo universitetuose, nors tai ir būtų nuostolinga materialiniu atžvilgiu. Profesorių darbas čia daug sunkesnis, negu buvo Lietuvoje, ir menkiau apmokamas. Tektų aukotis kilnesnių idealų vardan.

Yra galimybių dirbti naudingą mokslinį darbą ir šalia universitetų. Turime autoritetingą mokslo įstaigą — Lituanistikos Institutą, kurio veiklą varžo lėšų stoka. Turime ir kitą ryškų pavyzdį — Lietuvių Enciklopediją, kurios ruošimą ir leidimą palaiko vien prenumeratoriai. Reikalingi paramos ir kiti būtini organai, kaip Bibliografijos biuras su jo buleteniu "Knygų Lentyna".

Neleiskime užgesti mokslo šviesos liepsnai, kurią išsinešėme iš tėvynės. Mūsų kolegos, likę Lietuvoje po žiauria okupanto priespauda, veikia ir padaro daug pozityvaus. Istorija įpareigoja ir mus neatsilikti!

ISTORIJOS SEKCIJA

AKTUALIOS MŪSŲ ISTORIJOS PROBLEMOS

DR. ANTANAS KUČAS

Temos apimtis

Istorijos sekcijos organizatoriai, kviesdami padaryti šį pranešimą, išreiškė pageidavimą, kad referatas iškeltų lietuvių tautos istorijos problemas, kurios svarstytinos ir keltinos esamose sąlygose. Drauge buvo pažymėta, kad referatas nesiimtų nagrinėti problemas iš pagrindų, o tik jas suminėtų bendroms diskusijoms, ir tik tokias, kurios yra galimos spręsti dabar, mūsų turimomis sąlygomis ir pajėgomis. Tai yra grynai praktinis požiūris, kuriuo, kiek esu pastebėjęs, pasižymi beveik visi kongreso numatytieji darbai, liudijantieji, kad jo rengėjai yra akcijos žmonės, pasiryžę studijoms ir veiklai, bet pirmenybę teikiantieji tiems uždaviniams, kurie šiuo metu yra aktualesni ir realesni. Pilnai pritardamas šiai linkmei, mėginsiu liesti tik tuos klausimus, kurie mano supratimu šiuo metu mums yra svarbesni ir daugiau ar mažiau įgyvendinami. Pastaroji aplinkybė vėl įpareigoja ribotis Amerikos ir Kanados lietuvių turimomis sąlygomis ir galimybėmis. Imdamasis šio darbo, tikiuos aktingo visų istorijos sekcijos dalyvių pasireiškimo ne tik paliestus klausimus svarstant, bet ir kitus iškeliant.

Istorijos uždaviniai

Pagrindinis istorijos uždavinys yra praeities pažinimas. Tas pažinimas privalo būti objektyvus ir utilitarinis, suteikiąs galimybės pasinaudoti įgytais laimėjimais ir išvengti įvykusių klaidų pasikartojimo. Pastaroji aplinkybė turi auklėjamosios reikšmės ir yra akcentuojama visose tautose, su romėnais tvirtinant, kad istorija yra gyvenimo mokytoja. Nors ši tiesa kartais mėginama iškraipyti, pridėtai pabrėžiant kurią nors gerą ypatybę arba sumažinant ydą, o kaimynų atžvilgiu elgiantis atvirkščiai, vis tik turime sutikti, kad tai yra neginčijama tiesa. Istorija kaip mokytoja yra tarsi kraitis kiekvienai naujai kartai.

Nei pavieniai žmonės nei tautos negyvena atsiskyrėlio gyvenimą. Kaimynystės įtaka neišvengiama. Iš čia kyla tarpusavio santykiai, kurie nejučiomis sąlygoja vienų ir kitų veiksmus, paskatinančius prie gerovės, kūrybos ar naikinančių karų. Visa tai ir sudaro medžiagą istorijai, kurios pažinimas yra reikalingas ir kai kuriais atvejais net būtinas. Konkrečiai kalbant apie mūsų tautos istoriją, tenka pasakyti, kad jos pažinimas ypač būtinas šiais laikais, kai Lietuva atsidūrė žiaurioje okupacijoje, kai okupantas skubina ištrinti visus jos istorinius pėdsakus, ir kai tautos dalis emigracijoje pasisklaidė po visą pasaulį.

Šiandien mums reikia savo tautos istoriją perduoti ne tik jaunajai mūsų kartai, bet ir svetimiesiems, kurie gali mums padėti kovoje dėl Lietuvos išlaisvinimo. Mūsų istorija dabar turi būti ne tik mokytoja, bet ir kovotoja. Iš čia ir išplaukia mūsų istorikų uždaviniai, apie kuriuos tenka šiame referate kalbėti.

I. Mūsų istorija svetimiems

Norėdami žvelgti istorijon aktualybės akimis, mes turime žiūrėti kam ir kuriam tikslui mes ją taikome. Kai kalbame saviesiems, mes galime gilintis į problematiką ir lukštenti net smulkius klausimus, o kai ją norime perteikti kitiems, ji turi būti aiški, trumpa ir objektyvi. Visi ginčijamo pobūdžio aspektai tenka eliminuoti, pasitenkinant tiesioginiais konstatavimais, nes kontroversinių nuomonių aiškinimas ir savų, kad ir teisingų, išvadų darymas labai apsunkina pašalietį skaitytoją. Tuo aš visai nenoriu pasakyti, kad mes turime tik girtis ir nuslėpti pralaimėjimus.

Tautos ir kalbos kilmė

Vienas iš pagrindinių dalykų, kuriuos mes turime pirmiausia pasakyti svetimiems, yra lietuvių išskyrimas iš slavų ir germanų šeimos. Ši taip aiški tiesa, deja, nežinoma daugeliui Amerikos intelektualų, jau nekalbant apie žurnalistus ir šiaip plačią visuomenę. Jei ligi šiol tas painiojimas dar vis užtinkamas amerikiečių spaudoje, tai čia daugiau kalti patys lietuviai, ne kiti, kuriems žemėlapyje Lietuva yra permažas taškas tarp didžių slavų ir germanų kaimynų. Mūsų pačių reikalas yra nurodyti lietuvių

Sekcijos posėdis 379 p.

kalbos tiesioginį gimininingumą su sanskritu ir pastarojo reikšmę kalbotyros moksluose. Ryšy su tuo nesunku išaiškinti pačios tautos senumą ir jos sėslumą, gyvenant tūkstančius metų tose pačiose vietose.

Nepriklausomybė

Greta šių dalykų yra pabrėžtina senosios Lietuvos nepriklausomybė, kurios amžius yra matuojamas tūkstančiais metų, ne tik tuo laikoatrpiu, kurį mes įpratome žymėti nuo Mindaugo laikų, vadindami jį Lietuvos valstybės įkūrimu. Lietuviai niekur nepajudėjo iš savo gyvenamųjų vietų, kai Europoje IV-V amžiuje vyko didysis tautų kraustymasis, ir, reikia tikėtis, jie tvarkėsi savo bendruomeninį gyvenimą pagal tokius dėsnius, kurie galėtų atitikti valstybines formas.

Mūsų kova dėl Lietuvos išlaisvinimo visai nejučiomis kartais perdaug pabrėžia paskutiniuosius laikus ir nereikalingai sudaro įspūdį, kad mes gavome nepriklausomybę tik po I karo ir ją iš viso teturėjome tarp paskutinių dviejų pasaulinių karų. Čia mes užmirštame mūsų nepriklausomo gyvenimo tęstinumą, kurį tebuvo laikinai nutraukę stipresnių kaimynų imperialistinės užmačios. Todėl ir patį Lietuvos Lenkijos padalinimą tenka aiškinti ne tik "auksinių bajorijos laisvių" pagimdyta netvarka, bet ir kaimynų godžiu imperializmu. Rusija, Prūsija ir Austrija, išaugusios į dideles galybes, tykojo pasigrobti Lietuvą ir Lenkiją sau, bet, privengdamos viena kitos, rado kompromisinį pasidalinimo kelią, kuris ir nutraukė (1795) Lietuvos ir Lenkijos nepriklausomo gyvenimo siūlą.

Ryšiai su vakarų Europa

Taip pat netenka praleisti progos pažymėti, kad Lietuva nuo senų laikų siejosi su vakarų Europos kultūra ir ji nebuvo kažkokia nežinoma izoliuota sala, kaip tai buvo mėginama net XIX amžiaus gale įrodinėti, kad vakarų civilizacija baigiasi ties Kybartais. Santykių su vakarais pėdsakus aptinkame beveik visais laikais ir jie labai aiškiai iškyla Mindaugo laikais, kai jis krikštijosi (1251) ir kai jam popiežius Inocentas IV atsiuntė karališką karūną. Tais laikais vakarų Europos krikščioniškoji civilizacija gyveno viduramžių žydėjimo gadynę, o popiežiaus autoritetas buvo iškilęs aukščiausiai ir jo vasalinėje globoje buvo beveik visi karališki Europos sostai. Tokiu metu popiežiaus parodytas dėmesys Lietuvai nėra mažos vertės įvykis. Tai yra iškalbingas liudijimas, kad anų laikų Lietuva buvo pažįstama vakarams, besipuošiantiems smailabokštėmis gotikos katedromis, išdidžiomis miestų rotušėmis ir savo uostuose priglaudžiantiems įvairių prekių prikrautus sunkius laivus.

Didžioji Lietuvos klestėjimo bei ekspansijos gadynė Gedimino, Algirdo, Kęstučio ir Vytauto laikais taip pat glaudžiai siejosi su vakarų krikščionybe, nors lietuviams teko pusantro šimto metų kovoti besiginant nuo geriausiai militariškai organizuotų kryžiuočių. Atkakliose kovose saugodami savo vakarų sienas, lietuviai plėtėsi į rytus ir pietus, laisvindami slaviškus kraštus nuo mongolų totorių užkariavimų ir tuo apsaugodami Europą nuo tolimesnių mongolų antplūdžių. Žinoma, šią Lietuvos ekspansiją galėtume nedengti jokia idėjine skraiste ir pavadinti tiesiog imperializmu, kuris istorijoje nelaikomas jokia nuodėme, bet tas lietuvių imperializmas pasižymėjo gana neįprasta imperialistams ypatybe — tolerancija ir nesiekimu išnaudoti. Lietuvai išaugus į didžią politinę galybę, įėjus į krikščionišką vakarų Europos tautų šeimą, Balkanuose, kur kitados buvo galingoji Bizantijos imperija, ėmė Europai augti naujas mongolų-turkų pavojus. Pralaimėję kelis kryžiaus karus, Europos valdovai, popiežius ir imperatorius kreipėsi ne kur kitur, tik į Vytautą, prašydami jį būti vyriausiu visų vakarų vadu prieš turkus.

Nors dėl Vytauto mirties Lietuvai neteko vadovauti kovai su antra mongolų grėsme, vis tik ji liko keliems šimtmečiams vakarų krikščionybės avangardu Europos rytuose. Vilnius ilgai buvo dominuojančiu politiniu, prekybiniu, o jėzuitams akademiją įkūrus, ir kultūriniu centru, kur pražydo nepaprasto grožio architektūra.

Informacija

Visi čia suminėteji dalykai, tinkamai nušviesti bei paryškinti, gali daug patarnauti prezentuojant Lietuvą, kaip subrendusią ir šimtmečiais nepriklausomą valstybę. Gi iš mūsų santykių su rusais mes galime ir privalome užakcentuoti, kad jie uždarė Vilniaus universitetą ir atėmė mums spaudą. Kova dėl spaudos yra mūsų kultūrkampfas, ginąs ne tik mūsų kalbą, religiją, bet ir visas vakarų civilizacijos vertybes. Šių dienų kovoje dėl Lietuvos išlaisvinimo mūsų byla alma gyvuoju tautos krauju, kuris mūsų pavergtoje tėvynėje liejasi ligi šiol istorijoje negirdėtu azijatiškuoju genocidu.

Mes turime šaukti, mes turime apeliuoti į laisvąjį pasaulį, bet drauge mes turime pasisakyti ne tik savo skausmą, bet ir nurodyti, kad mūsų teisė į laisvę ir nepriklausomybę yra amžiais nupelnyta ir darbais paliudyta. Gyvendama rytų ir vakarų civizacijų sankryžoje, lietuvių tauta per ugnį ir kraują pasiliko ištikima krikščioniškai vakarų kultūrai.

Šiuos dalykus mes privalome akcentuoti santykiuose su svetimais, juos informuodami per pasikalbėjimus, per paskaitas ir per spaudą. Tai yra ne tik istorikų, bet kiekvieno lietuvio pareiga. Kad mūsų darbas būtų sėkmingas, mes pirmuoju savo uždaviniu turime pasistatyti informaciją. Tai jau gerai suprato prof. K. Pakštas I karui baigiantis ir jis parūpino keletą knygelių angliškai apie Lietuvą, lietuvių kalbą bei literatūrą. Tada mūsų inteligentija buvo negausi, o dabar, kai jos pilna visame pasaulyje, mes teturime keletą pripuolamai paruoštų leidinių, kurių informacija ne visur vienoda ir mažai patraukli. Nors mes turime šiam reikalui apmokamus laisvinimo komitetus bei veiksnius, deja, mes dar neregėjome knygos, kuri ir svetimtaučiams ir mums patiems galėtų būti patikimu šaltiniu apie Lietuvą, — jos istoriją, kalbą, literatūrą, meną, geografiją, pramonę bei ekonomiką ir visas politines teises bei aspiracijas. Tokia knyga galėtų vadintis ALL ABOUT LITHU-

Kultūros kongrese prie spaudos stalo

ANIA — Viskas apie Lietuvą. Tada gal netektų mums skųstis, kad svetimųjų leidžiamos enciklopedijos, atlasai, almanachai bei spauda klaidingai parašo apie Lietuvą.

II. Mūsų istorija saviesiems

Grįždamiesi į savuosius, mes turime daug daugiau aktualių uždavinių bei problemų, kurios prašosi gvildenamos tuojau, neatidėliojant tolimesnei ateičiai nė laukiant, kad kas nors kitas už mus atliks.

Istorija jaunimui

Pats svarbiausias šiuo metu uždavinys yra perteikti mūsų tautos istoriją emigracioje pasisklaidžiusiam ir mokslus einančiam jaunimui. Iš dalies, kaip žinome, tai atlieka mūsų šeštadieninės mokyklos. Bet jos ne visą lietuvišką jaunimą pasiekia. Ir tos pačios mokyklos turi gerokai vargo dėl tinkamų vadovėlių bei pasiskaitymui knygų stokos. Storoji Šapokos istorija jau nebegaunama knygų rinkoje, bet Dr. Sruogienės istorija jau pasirodė. Plačioji Šapokos istorija yra gal perdaug akademiška ir daugybė smulkmenų gerokai apsunkina skaitymą ir faktų pasisavinimą — išmokimą.

Jaunimas mėgsta veiksmą, heroizmas jį žavi, praeities legendos bei padavimai jame sužadina norą pažinti tikrąją praeitį. Dėl to ir jaunimui skirtoji istorija negali ignoruoti šių elementų. Žavaus heroizmo savo istorijoje mes turime apsčiai, tik vietoje sausų datų bei faktų išskaičiavimo duokime gyvus asmenis, su jų troškimais, laimėjimais bei pralaimėjimais, džiaugsmais bei sielvartais. Mūsų istorijos aukso gadynė, kuri prasideda Mindaugu ir dar ne visai baigasi Vytautu, turi tiek daug heroizmo bei dinamizmo, kad lengva atkreipti dėmesį ir širdį net abejingo jaunuolio. Bet visa tai turi būti tinkamai perduota.

Lietuvių tautos istorija turi ir savo dramatinius laikotarpius: kovos su kryžiuočiais, Vytauto karūna, Liublino unija, spaudos draudimas ir paskutinė genocidinė sovietų okupacija. Turi ir savo misiją — būti pertvara tarp slavų ir germanų ir išsaugoti tautinį savitumą, atsispiriant kaimyninėms įtakoms. Visa tai vėl teikia daug medžiagos tautinės savigarbos ugdymui.

Ligšioliniai mūsų istorijos vadovėliai perdaug susikoncentruodavo vien Lietuvos istorijos įvykiuose, nedaug tekreipdami dėmesio į to pat meto vakarų Europos tautų gyvenimą, tarsi mes neturėtume nieko bendra. Iš tikrųjų gi Lietuva naudojosi daugeliu bendrų kultūrinių gėrybių, ar tai imsime prekybą, ar karo techniką bei ginklus, ar statybą, ar religines misijas bei švietimą. Daug panašumo buvo ir ūkiniame bei socialiniame gyvenime. Žodžiu, norėdami patraukti jaunimo dėmesį ir meilę gimtajam kraštui, turime parodyti, kad tas kraštas gyveno bendroje vakarų Europos šeimoje, savo rūtų ir dainos šalies neatitvėręs jokia uždanga.

Žvelgdami į Lietuvos diduomenės gyvenimą ir žymesnes jų asmenybes, mes neretai juos sutapdiname su lenkiškos kultūros atstovais, tuo tarpu kai jie siekėsi daug toliau, vakaruose mokslindamiesi ir renesanso idėjomis persiimami tiesiogiai. Mūsų Radvilams, Sapiegams ir Katkams-Katkevičiams bei Pacams atitikmenų mes galime rasti italų Sforcuose bei Medičiuose, ar Olandų Oranijuose. Gražių romantiškų pavyzdžių mes turime Kęstučio ir Birutės ir Zigmanto Augusto bei Barboros Radvilaitės istorijoje.

Leisdamiesi į lietuviškąją liaudį, mes galime gėrėtis ne tik jos dainomis, audinių ir drožinių kūryba, bet ir jos heroizmu kovoje su rusinimu. Knygnešių epopėja yra vienintelis pavyzdys visoje pasaulio istorijoje. Pasaulis yra girdėjęs apie daug visokių kontrabandų, bet jam neįsivaizduojama knygos,

vadovėlio ar maldaknygės kontrabanda. Jam nelengva suprasti ir lietuviškoji daraktorių ar prie verpiančios motinos ratelio mokykla. O visa tai, išmintingam didžiajam mūsų Valančiui diriguojant, juk išugdė tautinį mūsų atgimimą, kuriame sušvito Basanavičaius Aušra, suskambėjo Kudirkos Varpas ir po visą kraštą nuaidėjo Maironio dainos.

Bendroji lietuvių tautos istorija

Bendroji mūsų tautos istorija buvo vos pradėta savarankiškai tyrinėti nepriklausomoje Lietuvoje. Tas darbas greitai nutrūko ir dabar vos vienas kitas asmuo tegali atsidėti jos tyrinėjimui, nors gvildentinų problemų yra šimtai. Prie Lietuvos valstybinės istorijos šiandien jau turime pridėti pasaulio lietuvių istoriją. Ypatingo dėmesio yra verta JAV lietuvių istorija. Bemaž trečdalis lietuvių tautos susirado sau naują tėvynę ir, kietu darbu čia įsikūrę, nepamiršo savo senosios. Laisvės šalin atvykę, jie užsidegė daug didesne tėvynės meile, negu ją atsivežė iš gimtosios šalies. Steigėsi lietuviškos draugijos, plito spauda, augo bažnyčios ir šalia jų lietuviškos mokyklos. Lietuvoje savanoriams ginant savo žemę, Amerikos lietuviai surinko ne tik milijoną parašų, reikalaujančių Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo, bet dar daugiau dolerių kovai už laisvę ir kraštui atstatyti. Jie uoliai rėmė ne vieną kilnų sumanymą nepriklausomoje Lietuvoje ir jų ranka nepavargo aukojant II pasaulinio karo tremtiniams šelpti bei globoti ir okupuotai Lietuvai išlaisvinti. Amerikos lietuvių nuopelnai savo gimtajam kraštui yra neaprėpiami jokiu skaitmeniu ir laukia istoriko tyrinėtojo žodžio. To žodžio laukia ne tik politinė ar ekonominė, bet ir kultūrinė bei meninė veikla. Kad ir mažesniu mastu, istorija galėtų daug pasakyti ir apie kitur įsikūrusių lietuvių veiklą. Istoriko plunksnos jau laukia ir II pasaulinio karo lietuvių tremtinių gyvenimas vakarų Vokietijoje ir kituose kraštuose. Jų varganos tremties dienos, jų kūrybinis pasireiškimas visuose kultūrinio gyvenimo baruose, švietimas bei jaunuomenės auklėjimas ir emigracija į platųjį pasaulį jau įvykęs faktas ir visa tai verta istorijai užfiksuoti dabar, kol dar nesunyko dokumentai ir nepasitraukė iš šio pasaulio gyvieji liudininkai. Lietuvių tautos martirologija šiandien yra vienas iš aktualiausių tyrinėjimų objektų.

Mūsų kultūrininkų talka

Visi augščiau suminėtieji uždaviniai, arba vadinamos aktualiosios mūsų istorijos problemos, yra reikalingi visų mūsų kultūrininkų talkos. Pirmon eilėn privalėtų į šį darbą įsijungti istorikai ir literatai, o greta jų lygiomis talkon testoja mūsų dvasininkai, visuomenininkai ir visi kiti kultūriniais reikalais besidomėdami. Labai aktingais talkininkais galėtų būti ir lietuviškoji studentija, kurios vien JAV universitetuose yra bemaž visas tūkstantis.

Kad šis talkon kvietimas neliktų tik tyruose šaukiančiojo balsu, norėčiau čia pat suminėti kelis praktiškojo darbo būdus ir veikimo plotus. Visų pirma mums pageidaujamos istorinės studijos iš bet kurios augščiau suminėtos srities. Studijuojantis jaunimas savo diplominiams darbams galėtų imtis lituanistikos temas, kurių dalis tektų mūsų istorijai. Kiek iš praktikos žinau, tokios temos yra labai palankiai priimamos. Akademikai galėtų pagvildenti vieną kitą specialią problemą, kurios apimtis nebūtinai turi išaugti į storą knygos tomą. Kurie neturi galimybės atsidėti platesnėms studijoms, tie didžiai pasitarnautų, kiek patyrinėdami savo gyvenamos vietos lietuvių istoriją, aprašydami lietuviškos kolonijos atsiradimą, jos augimą, organizacijas, parapijas, mokyklas, visuomeninę, tautinę bei kultūrinę veiklą. Tokios rūšies medžiaga labai reikalinga Lietuvių Enciklopedijai ir būtų didelė pagalba ruošiamai platesnei Amerikos lietuvių katalikų istorijai, kuri yra užsimojusi apimti ne vien katalikų gyvenimą. Jei kam būtų persunku apimti visą kurios nors lietuviškos kolonijos gyvenimą, tas galėtų pasitenkinti viena kuria sritimi ar organizacija, — svarbu, kad padarytų, kiek pajėgia.

Iš mūsų pedagogų istorikų laukiama augščiau nurodyta kryptimi paruoštų vadovėlių, o iš literatų — istorinių apysakų ir romanų. Ir vieni ir kiti dalykai šiandien yra neapsakomai aktualūs ir būtini tautinei gyvybei palaikyti. Mano giliu įsitikinimu, tik patraukli istorinė grožinė lektūra gali išauginti skaitytoją ir kitokiai lietuviškai knygai, kuri dabar gerokai skursta. Ji skursta gal ne vien tik dėl to, kad mūsų šviesuomenė lobsta. To skurdo priežasčių yra ir pačiose knygose, bet tai paliekame tyrinėti literatams.

Suprantama, kad tiems, kurie nori tirti mūsų istorines, etnografines, politines bei ūkines problemas, yra reikalingi prieinami šaltiniai, arba bibliotekos. Nors nedaug, bet turime ir jų. Čikagoje yra gana didelė Šv. Kazimiero seserų lituanistinė biblioteka, gausybė medžiagos ir nemaža knygų Pasaulio Lietuvių Archyve, yra medžiagos ir Lietuvos konsulate. Naujojoje Anglijoje yra Marianapolio biblioteka Thompson, Conn., ir Alkos muziejus bei biblioteka ir archyvas Brockton, Mass. New Yorke yra Lietuvos generalinio konsulato biblioteka. Pennsylvanijos universitetas Philadelphijoje turi gausią buv. dr. Jurgio Šaulio lituanistinę biblioteką ir dar galima daug kur ką aptikti Kongreso bibliotekoje Vašingtone ir kitur, apie ką galėtų painformuoti Lituanistikos Institutas.

Lietuvių tautos istorijos tyrinėjimas ir medžiagos rinkimas yra ne vienos dienos ir ne vieno užsimojimo darbas. Jis reikalingas atsidėjimo, kantrybės ir ištvermės. O tai sėkmingai gali būti atlikta tik organizuotai, turint kokį nors koordinacijos centrą. Ar toksai centras turėtų glaustis prie Lituanistikos Instituto, ar veikti savarankiškai, ar Lietuvių Bendruomenės ribose, — tenka spręsti šios sekcijos dalyviams. Mano baigiamas žodis ir linkėjimas, kad nė vienas iš čia neišeitų aiškiai neįsipareigojęs atlikti kurį nors darbą.

DAILĖS SEKCIJA

TAUTINIO MENO ESMĖ IR JO REIKALINGUMAS TREMTYJE

KAZYS ŽOROMSKIS

Į keletą punktų padalinau šią temą, norėdamas atskirais klausimais išryškinti tautinio meno sąvoką ir patį meną.

*

Tarptautinis ar tautinis menas buvo pirma? Manyčiau, kad tautinis. Bet čia svarbiausia tik vienas klausimas: yra menas, ar nėra meno? Tai jo visuotinė prasmė ir vertė. Toje savo prasmėje menas yra žmogaus pojūčių gemalas, per technikines priemones duodąs konkretų vaisių — meno kūrinį.

Formalioji meno pusė susideda iš šių pagrindinių elementų: pajutimo ir jautrumo. Pajutimas išsidalo į pajutimo įgimtą kultūrinį lygį, arba inteligenciją, plius intelektas; jautrumas — į sąskambį tarp inteligencijos ir techniškųjų pasiekimų, plius medžiagos kokybė ir jos pažinimas. Tai jo sintetinė formulė.

Analizuojant šią formulę, yra keliolika galimybių, kurios leidžia meną laipsniuoti, einant nuo jo iki rankdarbio, o nuo rankdarbio — iki diletantizmo. Todėl jo tarptautinėje formoje gaunasi du griežti terminai — yra, nėra.

Bendrinėje tautinėje sąvokoje labai dažnu atveju menas neklasifikuojamas. Dažnai menu vadinami visi rankdarbiai, kurie tarptautiniu mastu yra visai mažaverčiai arba nereikšmingi. Paprastai sakoma, kad yra tos ar anos tautos menas, ir tuo nuplaunamos rankos.

*

Pasitaiko, kad kritikas, kartais negalėdamas išvengti kai kurių nepatogumų, rašo: olandas toks ir toks, lietuvis toks ir toks, tokioje ir tokioje galerijoje surengė savo kūrinių parodą. Dailininkas gerai žinomas savo krašte...

Ką tai reiškia? O tai, kad kažkuris kritikas, gal negalėdamas kitaip apsiginti, nusiplovė rankas, atliko Piloto darbą ir išvengė tarptautinio skandalo.

Tik šitokia prasme tarptautinis forumas tokią kritiką ir tepriima. Bet tuo pačiu pasakoma, kad tautinės mokyklos lygis gali būti žemesnis, o tarptautinis forumas nuo to nenukenčia. Dažnai ir visai menkavertį kurios nors nors tautos primityvų ar kultivuotą meną (tos tautos vardu) šiuo atveju menu pavadina.

*

Kalbant apie tautinį meną, tenka pažymėti, kad jis buvo pirmiau negu tarptautinis, nes žmonijos išsivystymo istorija rodo pirma buvus šeimas, gentis, o iš jų išsivysčius tautas, kurios jau turėjo savo meną: dažnu atveju labai skirtingą nuo kitos tautos meno. Tarptautinė bendruomenė yra pati vėliausioji sąvoka.

Tik menas pačioje savo augštumoje yra, buvo ir liks tarptautinis, nežiūrint kurios tautos genijus tą jo augščiausiąją lygį pasieks. Tai jau yra laikoma žmonijos laimėjimu, o ne atskiro individo, ar kurios tautos, nors ta garbė nei iš jo, nei iš jo tautos neatimama, nekonfiskuojama.

Taigi čia, sakyčiau, jautriai susiglaudžiančia paralele tautinis menas ir atsiriboja nuo tarptautinio.

*

Čia turime vėl sustoti prie kito jautraus klausimo — meno mokykla ir tautinio meno mokykla, taip pat individo svarba.

Impresionizmą sukūrė prancūzai, tai jų tautos išradimas, kuris pagal gabių individų surastus ir sutartus naujus principus, pakeitusius spalvinę harmoniją tapyboje, davė pamatus visai naujai mokyklai, skirtingai nuo senosios pačiais jos esminiais pagrindais.

Taigi mokyklą sudaro tam tikri sutarti dėsniai tam tikroje socialinėje ir kultūrinėje epochoje. Ji gali būti natūraliai išaugusi arba diktatoriaus padiktuota (Napoleonas, Hitleris, Stalinas). Natūralioje mokykloje individas yra laisvas, padiktuotoje dažnai yra verčiamas meną daryti, o ne kurti.

Kaip atskiras individas bet kurioje mokykloje suranda savo atskirą charakterį, taip ir kiekviena tau-

---

Sekcijos posėdis 376 p.

ta gali surasti ir suranda savo atskirą charakterį, nes savo dvasioje jį turi. Šis tautinių charakterių, papročių ir socialinių sąlygų skirtumas ir duoda tautinę mokyklą.

*

Mokykla ir stilius yra dvi skirtingos sąvokos. Gali keli stiliai ir kelios kryptys tilpti toje pačioje mokykloje arba visos tautinės mokyklos sugyventi tame pačiame stiliuje.

Renesansas yra ir stilius ir mokykla, kai tuo tarpu bizantika ir gotika yra tik stiliai, priklausą senajai mokyklai. Arba impresionizmas yra ir stilius ir mokykla, kai tuo tarpu modernistinei arba naujajai mokyklai priklauso keli stiliai ir daug krypčių: impresionizmas, kubizmas, surrealizmas, abstraktizmas ir visa eilė kitų.

*

Bet trumpai aptarus mokyklas, iškyla pats kiečiausias klausimas, kur yra riba tarp meno ir rankdarbio.

Visuotinė mokykla arba tarptautinis forumas turi pakankamai išlavintų žmonių atskirti meną nuo rankdarbio ir juos abu nuo diletantizmo. Kaip yra su mumis? Kur pas mus autoritetai? Pažymėtina, kad kai kurie veteranai per pigiai pardavinėjo savo autoritetą. Dėl to buvo atsispausdintos labai abejotinos vertės knygos ir kai kurie straipsniai.

O mūsų spauda be atodairos ir be rezervų tas visas autoritetų nuomones paskelbia ir tuo būdu plačiausiai visuomenę klaidina. Štai, kas kaltas, kad mūsų visuomenė dar vis negali nustatyti normų savajam menui nei jomis bazuotis.

Artista — dailininkas, artisano — meistras, deletante — dailidė. Bet... Kas pas mus autoritetas?

Ir taip visi šie reikalai, terminai ir įvykiai maišomi iš vieno, kaip Babelio bokšto statyboje. Bet Babelė griuvo susimaišyme ir nesusikalbėjime. Kaip ilgai ir mes maišysime įvykius, dalykus ir terminus? Kaip ilgai nerasime išminties prisipažinti, ką mokame ir ko nemokame? Babilonas žuvo didybėje ir nesusikalbėjime...

Vyresniosios ir jauniausioji mūsų dailininkų kartos jau pasiekė tarptautinio lygio. Jau yra iš mūsų krašto išėjusių dailininkų įregistruotų į visuotinę meno istoriją (Soutine, Lipszitz). Manau, jau atėjo laikas ir mums priimti tarptautines normas ir jomis pradėti atskirti meną nuo rankdarbio ir rankdarbį nuo meno.

1954 m. gegužės 22 d. "Drauge" rašiau, kad kryžių ir bakūžių piešimas gali ir nieko neturėti nei su tikruoju menu, nei su lietuviškuoju stiliumi...

Rankdarbį šiuo atveju rekomenduoju — tautinį rankdarbį!

Rankdarbio apibrėžtis galėtų būti tokia: plastiniai arba ornamentiniai elementai, perkartojami iš jau žinomų kanonų ar rinkinių, nebereikalaują jokios kūrybinės minties ar nuovokos, nebetarnaują niekam kitam kaip tik puošiamajai gamybai! Tai yra rankdarbis arba gamyba. Todėl tarptautinėje terminologijoje randami du terminai: kurti paveikslą ir daryti paveikslą. Tuo būdu tūlas paveikslas ir prie rankdarbio gali priartėti, nors jis būtų ir "itališkas"...

Ir priešingu atveju: viskas, kas eina iš tikros širdies, lietuviško proto ir talento, yra mūsų tėvų žemės vaisius, sava duona užaugintas kraujas — savas ir autentiškas menas! Nesvarbu, ar tai būtų nupieštas pats bjauriausias Čikagos kampas, ar rašytais raštais išaustas rankšluostis.

Rankdarbis yra gamyba, menas yra kūryba!

*

Lietuvių menui ir lietuvių rankdarbiui taikomi tie patys terminai. Stilius yra kultivuoto žmogaus ir kultivuotų tautų kūrinys. Joks folkloras ar liaudies menas niekada ir niekur nebuvo vadinami stiliumi! Tarptautinė bendruomenė tai vadina primityvu arba kultūromis, o iš primityvo jau kultivuotą stilių primityvizmu vadina. (Primityvizmas modernioje mokykloje turi didelį vaidmenį).

Vienas asmuo stiliaus nesukuria. Dažniausiu atveju jis sukuria tik manierą. Tai jau menas su tam tikru defektu, kuris manierizmu vadinamas. Vienas asmuo gali sukurti tik savo individualų charakterį.

Kad pavienis žmogus paliktų stilių, jis turi būti labai didelis genijus. Bet ir tuo atveju jis bus tiktai pradininkas to stiliaus, teisingiau pasakius, mokyklos, paskui kurį nueis visa eilė kitų kūrėjų.

*

Lietuviško stiliaus mes dar neturime, nes dar neturėjome ir neturime lietuviškos meno mokyklos.

Mes turime tik labai gražų, vertingą ir turtingą primityvą ir... vieną antrą gotikos, baroko ir pseudoklasikos kultivuotą paminklą, kaip visai skirtingą refleksą nuo kitų europinių tautų.

Manau, kad **ant šito pagrindo galėtume (ir reikėtų) pastatyti savą mokyklą,** iš kurios ir lietuviškieji stiliai išsivystytų. Žinoma, juokinga būtų imituoti tai, kas buvo.

Kūrybos ir jėgos reikalauju. Ir savo keliu parodau, kur yra šaltinių refleksai.

Imitacija yra dar skaudesnis meno nukrypimas nuo stiliaus, kaip manierizmas. Imitacijos riba yra meno išvirtimas į rankdarbį.

Yra manančių, ir praeityje taip yra buvę, kad, jeigu paimsi iš vieno kūrinio, kas ten geriausio, ir iš kito, kas ten geriausio, ir iš trečio, ir iš viso to padarysi naują "gerą" kūrinį — ergo jis turėtų būti geras...

Eklekticizmu buvo vadinama ši kompiliacijos priemonė. Pats eklekticizmas davė vieną kitą kūrėją, kaip Carpaccio ar Caravagio, bet šiandien ši meno (kompiliavimo) rūšis yra pasmerkta ir kompiliacija vadinama.

Kompiliacijos silpnumas yra tas, kad kūrėjas nesąmoningai suvaržo savo fantazijos polėkius ir žaloja šitą veržlųjį kūrybingumą. Beveik nežinomas atsitikimas, kad kompiliacija duotų ištisą, gaivalingą, veržlų ir monolitinį kūrinį. Visada ji stokoja to, ką mes vadiname vientisumu. O labai dažnu atveju išeina viena kertė nuo Panevėžio, kita nuo Pakruojaus, o trečia iš Grinkiškio.

Detalės šiuo atveju (tinkamai ar netinkamai parinktos) nieko teigiamo nebepadaro.

Persilauždamas į kitą pusę ir bandydamas eiti į baigmę, dar priminsiu, kokią naudą arba žalą neša menui suminėti devyni pirmieji punktai.

*

Pirmoje eilėje noriu pagirti ir paskatinti visus tuos, kurie studijuoja nuosavo tautinio meno problemas ir daro pirmuosius bandymus, nežiūrint, jeigu ir visos čia suminėtos klaidos būtų daromos.

Norėčiau tik, kad tie bandymai nebūtų atsilikę nuo mūsų laiko dvasios, nes to reikalauja ir skirtingomis aplinkybėmis išaugęs žmogaus jausmų ir protinis pasaulis, ir skirtingas gyvenimo standartas, ir jau skirtinga medžiaga.

*

Kada žmonės pajėgia suprasti, kas tinkamo ir kas netinkamo daroma jų adresu, koks menas kuriamas jų vardu, kada pajėgia savus kūrėjus įvertinti pagal jų (kad ir apytikrę) vertę, tada kūrėjas gauna moralinį pagrindą ir paskatinimą.

O priešingu atveju, viršuj suminėtų normų maišymas apsunkina kūrėjo visokiariopą būklę ir duoda galimybę į paviršių išplaukti pataikūnams ir visokeriopo plauko pirkliams, kurie nesiskaito nei su estetinėmis, nei su etinėmis priemonėmis. Didesnės inteligencijos kūrėjas tuo atveju skursta, o kartais ir palūžta, nes jam gėda kovoti abejotinos moralės varžybose, nebeturinčiose sveiko pagrindo tikrajai konkurencijai, kuri bazuojasi talentu ir menu.

Tokia sumaištim pasinaudoję, išeina grafomanai ir snobai vadovauti bendruomenėms. Vietoje paveikslo daromi paveiksliukai, o vietoje architektūros statomos arklidės ir vištininkai. Ir taip pirmieji skursta, neturėdami nei tikrosios satisfakcijos, nei moralinės atramos, o antrieji niekada nepajėgs pakilti iki tos auksinės raidės, nes nei jų prigimties inteligencija, nei intelektas, o dažniausiai moralė, tam lygiui neparuošti.

Naivu ir klaidinga būtų manyti, kad genijus gimsta jau užbaigtas, galutinis ir susiformavęs ir kad jokia aplinka jo nebeveikia, kad kovoms ir laimėjimams jis nesužalojamas.

Genijus dažnai yra jautrus daigas ir trapus medis. Todėl įvairios bendruomenės, o juo labiau joms vadovaujantieji privalėtų:

1. Turėti nors minimumą intelekto išmanymui ir sprendimui.

2. Spauda privalėtų turėti tiems reikalams eruditus (autentiškus ir nepolitinius).

3. Spaudai turėtų rūpėti ir pedagoginis darbas, išvengiant visuomenę klaidinančių rašliavų.

Neužmirškime vieno, ir tai paties svarbiausiojo daikto, kad menas yra įvairiausių kultūrų binominis rodiklis — kaip tautinių taip tarptautinių.

Iš vienos pusės jis parodo, kokio lygio menas išsivystė toje tautoje ar toje žmonijos kultūroje, o iš kitos pusės pasako, kiek kultūringa ir morali buvo šita tauta ar šita tarptautinė bendruomenė.

Įvairių žuvusių kultūrų dydis labai dažnu atveju nustatomas ir pagal jų meno palikimą. Nedaug gerų dalykų žinome apie tautas, kuriose menas neišsivystė.

Šitokią savo moralinę galią turėdamas, menas, aišku, yra tautos auklėtojas, moralinių ir patriotinių jausmų koordinatorius, prižiūrėtojas ir ugdytojas. Iš kitos pusės ir tauta tam, sakyčiau, kilniam gimdymui turi būti nėščia ir pasiruošusi.

Menininkas ir tauta — tai moralinis medžiagų pasikeitimas. Jis išeina iš savo tautos kaip jos dvasinių galių vaisius ir savo keliu savo kūrybos jėga vėl pasidaro savo gimdytojos penėtojas, naujų jėgų šaltinis ir teikėjas. Tai moralinis perpetuum mobile. Ir todėl jam reikalinga bazė, tikras ir moralinis ramstis.

Čia sakau: nesistebėkime, jeigu didesnis talentas, negalėdamas pakelti suminėtų trūkumų, dažnai palieka savo tautinę bendruomenę ir nueina pas svetimus, jei ten yra jo moralinei jėgai ramstis ir pritarimas.

Ir menas ir rankdarbis yra reikalingi tautos egzistencijai (ypač tremtyje) ir abu individualiai svarbūs, **jeigu jie atlieka jiems skirtas funkcijas ir savu vardu vadinasi.**

Kada palikome vieni tarp svetimųjų, nežinomi ir nepažįstami, ko pirmiausia griebėmės savo pažinimui patikrinti ir savo vertei nusakyti?

Meno! Visokiausių šakų meno griebėmės sau pateisinti ir savo egzistencijai garantuoti. Ar kitos tautos nepamatė, kad mes verti tiek pat, kiek ir jos?

Argi tai nebuvo mūsų nelaimėje menas mūsų ramstis, priebėga ir ugnelė, šita nematoma jėga, kuri mūsų dvasią globojo ir maitino — židinys, apie kurį susėdome? Ar ne juo ir dabar savo vaikus maitiname ir penime, kaip savo krašto žemės išsivežta duona? Ar ne jį svetimiems parodome ir savo tautos vertę nusakome?

Kad tik nepristigtume išminties ir išmanymo!

*

Gaila man sakyti—kada pavartau istorijos lapus, randu, jog **lietuvis inteligentas** (vadeivos ir ponija) **neparodė nei pagarbos, nei intereso savajam menui bei rankdarbiui (amatams).** Tai, ką sukūrė vargo spaudžiamas dievdirbis, artojas, ką jis išdainavo, ar ką sesutė, rūtas ravėdama, išaudė—**buvo liaudies menas.** Šiaipgi **amatininkas ir menininkas buvo gabenamas "iš užsienio"...**

Ir kai aš į visa tai pažiūriu iš tam tikro (gal kiek augštesnio) tautinio taško, man (labai atsiprašau) gaunasi įspūdis, kad **mes niekada neturėjome savos inteligentijos.**

O kaip yra dabar, kada jau yra visa eilė gerų dailininkų, skulptorių ir architektų? **Dar negalėčiau pasakyti, kad jau viskas tvarkoje—gerai!**

Dar daug pastatų, kuriuos galėtų suprojektuoti savi architektai, nueina svetimiems, dar daug skulptūrų, paveikslų, mozaikų ir vitražų, kuriuos puikiausiai galėtų sukurti savi menininkai—nueina svetimiems.

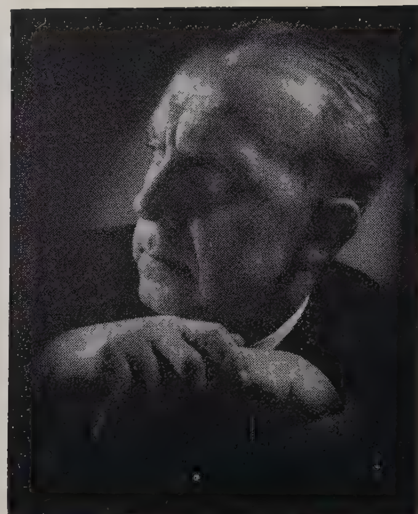
Gaila sakyti, bet **dar vis yra galvojančių, kad "svetur geriau, negu pas mus"**, o rezultate gaunasi, kad **skriaudžiamas savas menininkas, iš svetur gi** vietoje meno, dažnu atveju, **perkamas diletantizmas.**

Argi aš turėčiau dėl to minėti faktus ir vardus?

TEATRO SEKCIJA

MŪSŲ TEATRAS DABARTIES METU JAV IR KANADOJE

STASYS PILKA

Šio pranešimo teigimai yra kondensuoti. Išvados sintetinės, sinchronizuotos.

Lietuvių kalba teatras ir drauge lietuviškoji dramaturgija užgimė 1889 m. JAV. Čia susikūrė ir visos populiarios tautinio teatro formos: drama, komedija, tragedija, muzikinė komedija, operetė ir netgi opera. Sceninių veikalų kūryba ir jų įgyvendinimu Amerikos lietuviai buvo pradininkai.

Tai buvo liaudinis ir liaudiškas teatras (Volksbuene, teatro del popolo, teatry narodowy ir pan. turinio ir formų). Iš Europos pasisavintoji pagarba scenai atitiko ir amerikinę madą: teatras anuo metu naujajame pasaulyje buvo nemažiau patrauklus, kaip mūsų dienomis futbolas ar kitoks sportas.

Idealizmas, noras gajumu prasiveržti, troškimas per teatrą kultūrėti, kovos už savąją kultūrą priemonė — toks buvo lietuviškos scenos išeivijos akstinas ir veržlumo paskatas.

Nūdien lietuviškuoju sceniniu veikimu merdinti Pennsylvanijos valstybė buvo mūsų teatro lopšys. Philadelphia, Baltimore, Brooklynas prasiveržė pirmieji, tomis kolonijomis pasekė Bostonas. Nuo Atlanto vandenyno tautinio teatro bangos persimetė Čikagon ir į šio didmiesčio apylinkes. Naujoji Anglija ypač entuziastingai rėmė savąją sceną ir jos skatintojus—vadovus. Tautinių teatrinių citadelių atsirado daug, jose vyravo helenistinė nuotaika: pasišventimo, tautai per teatrą tarnavimo džiaugsmas. Vaidinti, spektaklyje bet kuriuo būdu dalyvauti buvo garbė, kurios visi troško, kuriai gal lygios ir nebuvo.

Šiandien dar yra užtinkami asmenys, be jokios pertraukos vienu ar kitu būdu jau 40 metų dalyvaują šioje teatrinėje veikloje. Buvo sezonai, kada Čikagoje buvo suvaidinta bent 30-40 skirtingų pavadinimų veikalų. Juozo Vaičkaus pasiryžimu bei ištverme, beveik sezoną išsilaikė nuolatinis lietuvių kalba teatras Čikagoje, kur kiek anksčiau kitas Lietuvos scenos įkūrėjas Aleksandras Vitkauskas bandė idėją įgyvendinti, vaidindamas mažame teatrėlyje trimis ar keturiais seansais vienaveiksmius veikalus. Mikas Petrauskas supažindino su įvairiausių formų sceniniu veiksmu, pastatydamas net didžiąją operą "Eglę, žalčių karalienę". Tos spontaniškos veiklos dėka, Lietuva turėjo M. Rakauskaitę, A. Sodeiką ir kitus teatro menininkus.

Helenistinį pobūdį ilgainiui pakeitė judaistinė tendencija: praktiškiems tikslams savosios scenos panaudojimas ir drauge jos išnaudojimas. Veikėjų prisiminimai ir dokumentacijos duomenys aiškiai rodo, jog organizacijos bei tendencingi spaudos balsai buvo kalti dėl veikimo sušlubavimo, dėl vienetų suirimų. Istorijos pasikartojimas ir šiandien rodo aiškaus pavojaus žymes.

Jei JAV dėl teatro atsiradimo yra iškeltini liberalinių srovių žmonės bei susigrupavimų organai, Kanadoje teatru ypač rūpinosi katalikų dvasiškija. Kai liberalai rodėsi rengėjų (producers) vaidmeny, konservatyvios srovės labiau tenkinosi praktišku spektaklių išnaudojimu (promoters). Apskritai daugelyje vietovių visos srovės savaip rėmė tautinio teatro žygius, bet vis iš savojo utilitarinio taško vertindamos vaidinimus. Negalima nutylėti fakto, kad kai kurios dešinesnės srovės gana ilgai į teatrinių vežimų ratus ir pagalių kišti nevengė. Kultūrinėje evoliucijoje panašūs reiškiniai nėra vien tik lietuvių tautai būdingiausieji, nes tai, kad ir ankstyvesniais laikotarpiais, užtinkama ir kitų žmonių kultūros bei teatro raidoje.

Miko Petrausko, Jono Griniaus, Pijaus Bukšnaičio, Marės Dundulienės ir daugelio kitų vardai jau įrašyti mūsų scenos puslapiuose šalia Lietuvos teatro pionierių.

Teatrą kūrė ir tebekuria asmenybės. Pasikeičia kolonijos, vietovės, bet veikimą skatina paskiri žmonės. Kur yra tenkinamasi buvusių nuopelnų pagalvėmis, ten ir vakar ir šiandien teatriniai ežerai baigia maurais apželti. Nūdien turime pakankamai "mirusių sielų", kurių vienintelis pasitenkinimas, atrodo, yra tik matyti laikraštinėje kronikoje stambiu titulu papuoštą savąjį vardą.

Nuo 1949 m. Amerikoje ir iš dalies Kanadoje prasidėjo naujas lietuviškojo teatro išeivijoje etapas. Dažnai naudojamas specialiai veikalui sukurtas apipavidalinimas, kuriam pasitelkiami žinomi (Jonynas,

---

Teatro sekcijos posėdis 375 p.

Petravičius, Andriušis, Valius, Janušas) ir jauni dailininkai. Scenon atėjo naujos pajėgos, nauji veidai. Atsirado režisūros jėgų, nešančių ir moderniąsias tendencijas.

Emigracinės, reminiscencinės tematikos veikalai, tariamoji patriotika galimumus suvaržo. Žiūrovas yra linkęs heroikai, romantikai, linksmesnio turinio žanrams. Iš senųjų autorių populiariausias pasirodė Petras Vaičiūnas, kurio vaidinami net 5 veikalai, o iš išeivijos dramaturgų laimė yra nusišypsojusi vien Antanui Škėmai, kurio visi veikalai buvo jau suvaidinti, o du konkursuose laimėjo pirmąsias premijas. Statomi prancūzų, amerikiečių naujosios dramaturgijos pavyzdžiai ir šiuo atžvilgiu avangardinėje padėtyje pirmenybė tenka Čikagos kolonijai.

Koks gi buvo per tą septynmetį mūsų teatro amerikinėje išeivijoje veidas? Manyčiau, jog tai buvo vien saviveiklos reiškinys. Gerąja žodžio prasme, mylėtojų scena. Toks teatro pobūdis yra sveikas, našus ir keliąs pasigėrėjimo jausmą. Panašūs bandymai yra reikšmingi ir amerikiečių tarpe, netgi Amerikos scenos pažangai. Kartais tai būna laboratorijos, kur gimsta naujos dramaturgijos turinys ir šviežios, laiką atitinkančios sceninio veiksmo formos.

"Profesionalizmo" mūsų sąlygose netinkamas spaudoje apibūdinimas bei vertinimas klaidina ir žiūrovus ir pačius sceninio veikimo dalyvius. Ar ne tiksliau būtų kalbėti apie ugdymą, apie meninių siekimų pastangas? Gal tai būtų prasmingiau ir išdidžiau.

Kas kliudė ir tebekliudo tautiniam teatrui išbujoti? Ištvermės stoka ir dar menkas organizacinis sugebėjimas, o šalia — grupiniai bei sroviniai diktatai. Žiūrovas mūsuose yra jautrus, nuoširdus, teatru linkęs domėtis. Bet dažnai publika neateina į vaidinimus, nes jos teatras neelektrizuoja: ar tai nejaudina ar nepatenkina. Naujos idėjos, aiškesnis tematikos perteikimas, didesnė scenai energija žiūrovo neatbaidys, bet jį savaime patrauks.

Mūsuose įsivyrauti linkęs diletantizmas temato siauras problemas, bet kartu rodo gal pernelyg didelį savimi pasitikėjimą, žinojimo ir neklaidingumo kaukę. Teatrinėje teisybėje yra daug matavimų, daug pavidalų, daug spalvų ir idėjų. Scenos menas yra viso gyvenimo niekad nebaigta mokykla ir kažin ar šį meno kelią yra naudinga keisti paviršutiniškumo ir lengvabūdiško savim pasigėrėjimo šunkeliais?

Pasišventęs scenai dirbti, iki karsto lentos turi būti teatrui ištikimas. Manyčiau, jog profesiją ar pašaukimą pakeitę, turėtų ir savo titulus iš vizitinių kortelių išbraukti. Dėl tų titulų ir ambicijų jau perdaug yra liūdnų ir juokingų nesusipratimų. Esame juokingi, kai ne teatrą, bet save teatre gerbiame.

Mūsų emigracinė kultūros, o drauge ir teatro ateitis buvo atiduota į ambicingų, bet mažai tinkamų reikalus išspręsti žmonių rankas. Tačiau rankų ir gražių žodžių neužtenka — turi būti inteligencija, patyrimas, nusimanymas ir drąsa.

Kas gyvybę neša scenon, teatran? Sunkus, nepailstamas, nesibaigiantis darbas ir meilė. Kas dirba teatrui, kas rašo apie sceną, kas eina vaidinimų žiūrėti, tegu užsidega ir nepaliauja degti meile. Ir tuomet mūsų sceninis veikimas šioje Atlanto pusėje žydės ir klestės!

Dar neseniai — ir JAV ir Kanados vietovėse, kai buvo ryžtas, lietuviai sceninio veiksmo rezultatais toli buvo pralenkę kitas ateivių tautybes. Kai snausime, nieko, žinoma, nepadarysime.

Naujoji era yra pradėta. Ji tegu skelbia veržlumą ir pažangos šūkį. Esame kultūriškai dar labai jauna tauta. Kiekviename žemės kampelyje privalome atgaivinti senąją Amerikos lietuvių tradiciją: neatsiliksime ir bandysime būti gyvi ir kūrybingi.

Teatro sekcijos posėdžio prezidiumas. Iš kairės: J. Nivinskaitė, St. Pilka, A. Brinka.

MŪSŲ TEATRO ATEITIS

GASPARAS VELIČKA

Susumavus visas liūdnas mintis, kokios mane slėgia skaudžios tremties metais dėl per didelio lietuvių pasidavimo pašalinėms įtakoms, kyla klausimas: ar iš viso bereikalingas savitas dvasia ir charakteriu teatras? Ar ir toliau vaidinti tuščioms salėms? Ar svaidysime bereikalingai savo pastangas, aukodami širdis ir laiką, patys nuo vargo vos atsigindami?

Aš žinau, kad jūs nusivylę ir abejingi, kaip ir aš, todėl leiskite man truputį atskleisti savo dvasios.

Kai dairausi aplink save, ryžtuosi į viską numoti ranka ir eiti kalti tos kietos akmens uolos, kurios žiežirbos nuskaidrintų mano asmenišką gyvenimą, suteiktų drąsą, gal ir išaugštintų kitų akyse, kai liepiu sau eiti neatsisukant ir nesakant savo vardo ir kilmės, — nusiaubia mane gąsdinanti mintis ir įsako sustoti. Susiimu savo galvą, susvyruoju ir bijau tolyn žengti, bijau pasitraukti nuo to, ką apleisdamas palieku. O ta mintis man įtikinančiai sako: nė viena pastanga nenueina niekais. Tu turi likti tas pats.

Ir grumiuosi su sąžine, įrodinėju, kad esu nereikalingas, vienišas ir apleistas, kad mano žingsniai nesulaukia jokio savos tautos respekto, todėl einu šalin, einu... O širdis pilna skundo ir nusižeminimo, širdis rauda ir gailisi visų draugų, kurie liko nežinomi, dienos reikalui pritaikomojo meno darbininkai, kaip tie anų laikų kaimo puodžiai, kurie įdegindavo molyje paukštelius ir lelijas velykinio stalo papuošimui, kaip tie meisteriai, kurie išrašydavo kraitines skrynias primityviais kaimo žmogaus grožio ir laisvės ilgesio motyvais. Juokėsi iš tų jų darbų išprususi ponija, o kultūringieji vakarai jais gėrėjosi.

Ir aš sustoju prie tų paukšteliais — laisvės simboliais — išmargintų alvučių, prie nuometais aprašiotų galvų, kurios išsaugojo tautos gyvybę, jos dorą ir širdy išnešiojo didį grožio pajautimą iki mūsų laikų. Visa tai šių dienų tuščiame blizgėjime atrodo tokiais didžiais dalykais, kurių pasaulis už jokius pinigus nenupirktų, kuriuos gal mes atiduotume tik už tautos laisvę, jeigu pasaulis susiprastų ją mums grąžinti.

Grįžtu atgal. Tegul ir būsiu nežinomas, tegul už mano darbą fondai ir mecenatai neskirs jokių premijų, tegul niekas nerems, bet žinau, kad aktorius nemažiau už juos tautai reikalingas, nes jis, kaip vaidila, kalba miniai gyvu širdies žodžiu—tiesiog į širdį.

Tad prašau: sugrįžkime atgal visi, kurie esame nutolę ir abejingi. Tai kas, kad atvėsusi ir priblėsusi mūsų visuomenė. Jos nuodėmės dar nėra tokios didelės. O juk didžiausi nusidėjėliai ir atšalėliai pakyla, pasitaiso ir tampa šventaisiais.

Nelaikykime išeivijos sostinės galutiniu dinaminio veikimo kriterijum. Yra didelis skaičius mūsų kolonijų, kurios nieko neturi ir mūsų laukia. Tenai tokie pat savi tautiečiai, turį nemažesnį supratimą už čionykščius. Ir jie nepasmerks mūsų pastangų, ką dažnai padaro perkrauta Čikaga.

Suburkime į profesinį teatrą visus mūsų po fabrikus išmėtytus ir ten nykstančius geruosius aktorius ir paleiskime per kolonijas. Aš esu tikras, kad tas teatras išsilaikys ir be efektyvios kultūros ar kitokio fondo paramos, nes ribotas skaičius žmonių, duodami savaitėje bent du spektaklius, patys užsidirbs sau duoną. Surizikuokim ir išeikim į ofensyvą. Šito bandymo dar mes nedarēm, taigi negalime skaityti, kad jau esam pralaimėję.

Konkrečiai kalbant, susisiekimas mums nekelia jokios problemos. Jis pigus ir lengvas: trys automobiliai ir viena priekaba, arba vienas "station wagon". Už mažą pinigą mes galim nugalėti didelius atstumus. Aš nematau reikalo čia pateikti smulkų kalkuliacijos planą. Jį išdirbsime, jeigu pakilsime į žygį. Bet šio užmanymo sutvirtinimui imkime vieną pavyzdį: už spektaklį, kuriame bus 500 žiūrovų, mums tikrai liks 400 dolerių. Taigi du spektakliai 10-čiai žmonių sudarys kuklius savaitės atlyginimus. O turėsim spektaklių, į kuriuos ateis po 1000 žiūrovų. Iš tokių spektaklių jau mes galim padėti ir į atsarginę savo kasą. Jeigu dar mus paremtų Kultūros Fondas ar kiti šaltiniai, mes jau būtume drąsūs ir nebijotume jokių netikėtumų.

Visus Amerikos ir Kanados lietuviškų kolonijų vaidintojų būrelius reikia sujungti į vieningą organizaciją, kuri turėtų taip pat remti vienintelį mūsų keliaujantį teatrą. Tos organizacijos nariai turėtų

Teatro sekcijos posėdžio dalyviai

mokėti nario mokestį ir skirti bent 2% nuo savo parengimų pelno. Būreliai mus remtų ir moraliai: išvystytų savo kolonijose propagandą, pasiimtų visus techniškus spektaklio parengiamuosius darbus, gal net pasirūpintų nakvynėmis. Tai jų neapsunkintų, nes teatras tegalėtų vieną koloniją aplankyti gal tik porą kartų per metus.

Vyriausioji Bendruomenės vadovybė turėtų padėti pravesti propagandą ir Bendruomenės skyrius įpareigotų vispusiškai moraliai ir organizaciniai tą teatrą paremti. Po kultūros kongreso tikėkime, kad Bendruomenės vadovybės svoris žymiai pakils ir šį tikslą ji galės lengvai pasiekti.

Pradžioje galėtume susiburti Čikagoje ar kitame mieste, kur lengviau gauti darbo. Paruošiant pirmąjį veikalą, trupė galėtų pragyventi dar iš fabrikinio uždarbio. Per tą laiką administracija užmegstų ryšį su kolonijomis ir paruoštų kelionės planą.

Su Vilniaus Liaudies Ansambliu man teko apkeliauti visą Lietuvą karo sąlygose ir tai atrodė lengvai pakeliama. Amerikos sąlygose tokį keliavimą tektų laikyti net turizmu.

Žinau, kad jūsų didesnė dalis į tai žiūrite gana skeptiškai. Net keliate klausimą: o kas rizikuos leistis į tokią kelionę? Atsakymas gana tiesus: be ryžto ir drąsos nieko nepasieksime. Jei nebandysime naujų galimybių, trinsimės vietoje ir iš lengvo dilsime kaip delčia. Čikagoje nematau jokių galimybių teatrui išsilaikyti ir klestėti. Pagaliau mes turime išeivijoje atlikti misiją visuotiniu mastu. Jeigu pajusime, kad lietuviškajai visuomenei mes nesame reikalingi, tada nuleisime rankas. Mes būsime pralaimėję tik savąją visuomenę. Savo dabartinės padėties mes neprarasime, nes tikėkime, kad fabrikai dar neužsidarys.

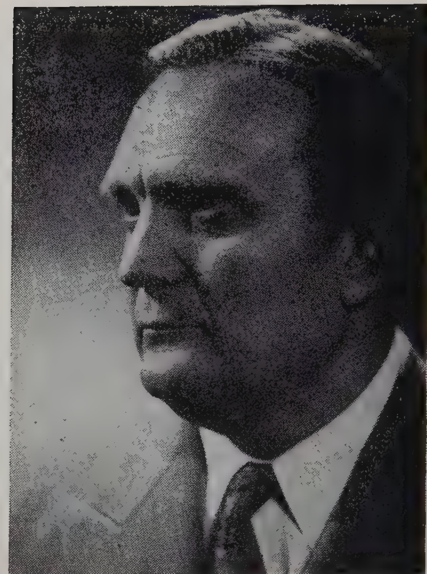
Dauguma aktorių surišti su šeimomis, namais ir jų išmokėjimu — žodžiu, lokalizavęsi. Šiuos aktorius būtų sunkiau iš namų išplėšti. Bet neturėtų likti be darbo ir šie aktoriai. Jie turėtų kurti pastovų teatrą Čikagoje. Mažiausiai du stambūs pastatymai per sezoną turėtų gulti ant jų pečių. O keliaujančiam teatrui tektų rinkti gabesniuosius aktorius iš visų kolonijų. Esu tikras, kad atsiras būrelis pasišventėlių, kurie ryšis šiam dideliam žygiui. Tik suimkime tai neatleidžiamai, nelaukime, kad slenkantis laikas tai padarytų. Laikas tik gali paimti mūsų pastangas ir apsisukęs grįžti su laimėjimu.

Juk niekas kitas, o mes statome namus, mokyklas, bažnyčias; ne kas kitas, o mes išlaikome parapijas, vienuolynus, tad rasime būdų išlaikyti ir savą teatrą.

Kai išvystysime sistemingą ir profesinį teatro darbą, su aiškiu ateities tikslu, galėsime ruošti tam darbui jaunus mūsų talentus. Visi senesnieji tuojau pasitrauks, o kas tada stos į šią mūsų amžinos ugnies estafetę, jei naujų jėgų neparuošim? Kas neš mūsų vaikams naikinamos tautos šauksmą, kels savos tautinės gyvybės išlaikymo užsispyrimą, kas atskleis jiems mūsų žemės lyrikos aruodą? Aktorius ne tik savo talentu, energija, vidaus šiluma veikia minias. Jis byloja mūsų poetų žodžiais, kurių mes jau beveik neskaitome. Mūsų poetai liko vieniši, jie tautos skausmą lieja patys sau, ieškodami pusiausvyros šiame neapsakomam savo tragizme. Jie kuria, nes augštesnės valios jiems paskirta tokia sunki dalia. Prislėgti eina mūsų tautos pranašai, kad jų niekas neklauso ir neskaito. Kai tauta negirdi savo poetų, ji jau nyksta, iš gėdos glaudžiasi už kitų ir svetimiems atiduoda savo dvasinę potenciją. O teatras yra ta tribūna, iš kurios minios išgirsta savo kūrėjų žodžius.

Mes šiandien čia susirinkome ne patogumų ieškoti. Mes eidami nešėmės ryžtą tapti išblaškytos tautos vaidilomis. Todėl nebijokime, pakilkime ir eikime. Minios mūsų nepaliks. Ne minkštoj kėdėj gimsta ir spinduliuoja dvasinės tautos galios. Jos gimsta kovoj, pasiaukojime ir nuolatiniame ieškojime.

ŠVIETIMO SEKCIJA

LIETUVIŠKOS MOKYKLOS TURINYS

A. RINKŪNAS

Įžangos vietoje

Lietuvai vėl netekus nepriklausomybės, gana didelis tautiečių skaičius pabiro po visą platųjį pasaulį. Turint šalia to senąją mūsų emigraciją įvairiuose kraštuose, šiuo metu nedaug bėra laisvojo pasaulio valstybių, kur nebūtų didesnio ar mažesnio lietuvių kiekio. Visur, žinoma, yra ir lietuvių vaikų, kuriems tėvų bei visuomenės iniciatyva suorganizuotas ir vienoks ar kitoks lietuviškasis švietimas. Įvairūs lietuvių gyvenamieji kraštai, įvairios tėvų pragyvenimo sąlygos, nevienodos tų kraštų viešosios mokyklos, skirtingi apribojimai, liečią mokymą nevalstybine kalba, tad labai nevienoda ir mūsų išeivijos lietuviškoji mokykla. Savo ribomis iš vienos pusės ji siekia tokias mokyklas, kaip Vasario 16-sios gimnaziją, kur kasdien visas mokyklos darbas eina lietuvių kalba pagal programą, artimą nepriklausomos Lietuvos mokyklų programai, o iš kitos pusės randame tik nereguliarius vaikų susirinkimus sekmadieniais po pamaldų, didžiąją laiko dalį užimant žaidimams, dainavimui ir panašiems lietuviškojo laisvalaikio dalykams.

Norėdami vis dėlto šiame visame mokyklų margumyne susigaudyti, turime nusistatyti lietuviškosios mokyklos išeivijoje ribas. Tai yra atsakyti į klausimą, kokį turinį privalėtų turėti lietuviškojo ugdymo išeivijoje institucija, kad ją galėtumėm vadinti lietuviškąja mokykla.

Žemiau duodamos mintys ir bando šį klausimą nagrinėti. Autorius iš kalno atsiprašo, kad dėl temos platumo negalima buvo visko pakankamai išsamiai aptarti. Be to, tenka pažymėti, kad daugelyje svarstymų autorius buvo vienas: visa eilė čia keliamų dalykų labai mažai arba ir visai nebuvo bent kiek plačiau spaudoje nagrinėta. To dėliai kartu reikia ir pasidžiaugti, kad susidarė proga tokioje plačioje auditorijoje rūpimus klausimus iškelti. Kviesčiau kolegas mokytojus kuo plačiausiai dalyvauti diskusijose bei prijungti savo nuomones, pastabas, patyrimus. Jei šio posėdžio gale pavyktų bent kai kuriais klausimais padaryti konkrečių nutarimų, būtų daug pasiekta.

Pagaliau noriu pažymėti, kad kalbu daugiausia apie pradžios mokyklą. Augštesniosios lituanistinės mokyklos reikalai čia mažiau liečiami, nes juos tenka nagrinėti kartu su bendrąja jaunimo išlaikymo problema. Šioji gi paskaita atkreipta į vaiką.

A. Lietuviškosios mokyklos turinys praeityje

Vienokis ar kitokis lietuviškasis švietimas jau turi savo seną praeitį. Šio švietimo tradicijas pradėjo prieš kelis šimtus metų Lietuvoje gausiai veikusios įvairaus tipo pusiau religinės mokyklos, daugiausia laikomos įvairių vienuolynų bei parapijų. Tiesa, tos mokyklos tik savo dalimi tebuvo lietuviškos: svarbiausia dėl to, kad jose mokėsi lietuviai moksleiviai ir dirbo vienas kitas lietuvis mokytojas. Šiaipjau daugelio tikrosios lietuviškosios mokyklos elementų joms trūko. Vis dėlto jos pradėjo vieną lietuviškojo švietimo tradiciją — pabrėžtinai rūpintis gerojo žmogaus ugdymu.

Pirmas ryškus lietuviškosios pedagogikos kūrėjas yra vysk. M. Valančius. Nors ir neturėdamas specialaus pedagoginio išsilavinimo, nors ir neparašęs specialių pedagoginių traktatų, didysis vyskupas, vadovaudamasis savo bendruoju bei teologiniu išsilavinimu bei praktiškąja mokytojo nuovoka, sukūrė pirmąją lietuviškosios pedagogikos sistemą. Ši sistema ryški iš jo didaktinių raštų ir veiklos,

Pagrindu eina tradicinis gerojo žmogaus ugdymas, kuris nesibaigia vaiko ir jaunuolio amžiumi. Valančius teisingai manė, kad suaugęs taip pat reikalingas auklėjimo. Tam suaugusių auklėjimui skirta jo "Paaugusių žmonių knygelė".

Toliau Valančiaus sistemoje randame dar šiuos lietuviškojo švietimo pagrindus:

Sekcijos posėdis 371 p.

a) Šalia bendrojo ugdymo, kuris remiamas religija (plg. "Vaikų knygelę"), eina lietuviškasis auklėjimas. Romantikų įtakoje Valančius remia tautinį auklėjimą praeities faktų bei legendų romantiniu pasakojimu. Tam daugiausia skirti "Antano Tretininko pasakojimai". Be to, mokiniai supažindinami su gyvaisiais tautos papročiais atskirose krašto dalyse ("Palangos Juzė").

b) Lietuvius vaikus moko lietuviai mokytojai. Nors ir be didelio išsilavinimo, sakysime, tik "apsitrynę", bet svarbu, kad lietuviai.

c) Kruopščiai žiūrima, kad vaikai išmoktų pagrindinių dalykų: lietuviškų poterių, lietuviškai skaityti, rašyti ir gautų žinių iš Lietuvos praeities.

Vėlybesnė Lietuvos mokyklinė pedagogika, taip gražiai pražydusi Nepriklausomosios laikais, rėmėsi jau Valančiaus iškeltais lietuviškojo švietimo principais. Pirmoje eilėje mums visad ėjo gerojo žmogaus ugdymas. Tad mūsų Nepriklausomoji mokykla buvo humanistinė ir idealistinė. Visa mokyklos dvasia ir daugelis dėstomųjų dalykų svarbiausia tam tarnavo.

Mokinių įjungimas į tautinę bendruomenę ėjo ne tik pamokų metu, bet ir per gausią papildomą veiklą: moksleivių organizacijas, dalykinius būrelius, ekskursijas, kultūringus pasilinksminimus ir t.t.

Šalia viso to, mokomoji pusė nebuvo apleista. Tai rodo tremtinių mokyklų Vokietijoje pavyzdys. Nors šios mokyklos daugeliu atžvilgių buvo tik Nepriklausomosios mokyklų šešėlis, bet jos visvien stovėjo greta geriausių pasaulio mokyklų. Su jų pažymėjimais vėliau stoję į kitų kraštų augštesniąsias mokyklas ar universitetus, kartais dar vienus dvejus metus praleidę ar peršokę, daugumoje buvo visur pirmieji mokiniai.

B. Lietuviškosios mokyklos turinys išeivijoje

Neturime pagrindo galvoti, kad minėtieji lietuviškosios mokyklos principai, išsilaikę istorijos bėgyje, gražiai žydėję nepriklausomybės laikais, būtų negeri ir mūsų išeivijos mokyklai. Pagal šiuos principus išaugę moksleiviai šimtais mirė kankinių mirtimi už Lietuvą ir lietuviškuosius idealus. Kankinių mirtis yra geriausias šių principų teisingumo įrodymas. Tad tenka tik pažiūrėti, kaip šie principai galėtų būti taikomi išeivijos mokykloje.

I. Gerojo žmogaus auklėjimas

Šis mokyklos elementas nėra nei vien mokyklinis nei specialiai lietuviškas, nors mūsų mokyklai ir būdingas. Šalia mokyklos, gerojo žmogaus ugdymu rūpinasi visi, kam svarbi priaugančiųjų ateitis: tėvai, Bažnyčia, valstybių vyriausybės, organizacijos. Ir nežiūrint viso to, daug kur auklėjimo trūksta, daug yra mokyklų tik su mokymu, bet be auklėjimo, arba tariamasis auklėjimas eina stačiai žalinga kryptimi.

Kokio auklėjimo lietuviškoje išeivijos mokykloje norime? Pirmiausia, kad tas auklėjimas iš viso būtų. Ir būtų ne vien išorinės dresūros prasme (rikiuotis, stoti, sėsti), bet toks, koks išplaukia iš lietuviškosios mokyklos tradicijų, pradedant Valančiumi ir einant per Nepriklausomosios mokyklą. O to tradicinio mūsų auklėjimo elementai buvo:

a) sugebėjimas atsigręžti į savo dvasinį gyvenimą ir jį kontroliuoti, b) pasirinkimas kilnių idealų ir aukojimasis jiems, c) išorinė elgesio ir išvaizdos tvarka.

Nelengva su šitokiais principais šiandien išeiti. Didžioji mūsų tautos dalis šiuo metu kaip tik gyvena kraštuose, kur aplinka suka kita kryptimi: į materializmą ir praktiškumą, į ieškojimą patogumo tiek vidiniuose reikaluose, tiek net ir išvaizdoje.

Nors ir nelengva, bet vis dėlto tenka palaikyti lietuviškąją mokyklą arčiau tradicinių mūsų auklėjimo kelių. Keletas praktiškų patarimų:

a) Mažiau triukšmo mokykloje, mažiau futbolo, o daugiau tylos ir vidinės koncentracijos darbui.

b) Galimai daugiau auklėjamosios medžiagos visų pamokų metu: ne tik skaitymo, bet ir istorijos ir kitų.

c) Atgaivinti Lietuvoje plačiai praktikuotus auklėjamuosius pasikalbėjimus klasėje.

d) Atgaivinti Lietuvoje praktikuotą mokytojų lankymąsi į mokinių namus—šeimas.

e) Daugiau paremti gerąją mokinių saviveiklą būreliuose, organizacijose, choruose, meno rateliuose ir pan.

f) Reikalauti, kad mokiniai turėtų kultūringam žmogui tinkamą aprangą. Pavyzdžiui, neleisti mergaitėms eiti į mokyklą, o ypač į bažnyčią, dėvint vyriškas kelnes, arba berniukams su marškiniais, ištrauktais virš kelnių.

Tai, žinoma, yra tik vienas kitas patarimas iš daugelio ta kryptimi galimų pastangų.

II. Lietuviškasis tautinis ugdymas

Šioje vietoje tenka kalbėti apie mokyklą, kaip vieną iš pagrindinių faktorių lietuvybei išlaikyti. Klausimas platus ir sunkus, ypač dėl to, kad toje srityje nedaug teturime patyrimo. Senesnėje praeityje, tiesa, lietuviškoji mokykla buvo svetimųjų persekiojama, kartais turėjo beveik eiti net į pogrindį, bet vis dėlto rėmėsi vienu didžiuliu kertiniu akmeniu — stovėjo ant lietuviškos žemės, ją supo sava aplinka. Nepriklausomosios laikais lietuvybės išlaikymo problemos savame krašte tiesiogine prasme nebuvo. Tad vienintelis šiam klausimui nagrinėti šaltinis yra senosios mūsų emigracijos pavyzdžiai, o taip pat naujųjų ateivių, jau artėjančių į dešimtmetį šiame žemyne, patyrimai.

Ką jie rodo? Gi rodo, kad trečiojoje kartoje ne visą lietuviškosios išeivijos masę pavyko Lietuvai išlaikyti. Trečiosios kartos prieauglį ta prasme galėtumėm suskirstyti į keletą grupių:

a) tie, kurie protu, širdimi ir kalba tebėra lietuviai, b) tie, kurie protu ir širdimi tebėra lietuviai, bet lietuviškai silpnai bekalba, c) tie, kurie tik protu save laiko lietuvių kilmės, tačiau jų širdis plaka jau kitam kraštui, d) visai nutraukę ryšius su lietuvybe.

Idealu būtų visus matyti pirmojoje grupėje visą laiką, tad pravartu pastudijuoti jų išsilaikymo pagrindus ir sau prisitaikyti.

Vienu iš didžiųjų jų išsilaikymo pagrindų buvo sveika, lietuviška šeima. Kartą teko kalbėtis su vienu kunigu — idealiu lietuviu patrijotu, gražiai lietuviškai kalbančiu ir plačiai dalyvaujančiu lietuviškoje veikloje, bet gimusiu bei augusiu Amerikoje ir Lietuvos net nemačiusiu. Į klausimą, kas padėjo lietuvybėje išsilaikyti, atsakė: "Tėvo diržas". Šiame atsakyme, žinoma, yra dalis humoro, tačiau pasakyta ir labai daug tiesos. Išlaikyti lietuvybę be tėvų pagalbos, vien mokyklinėmis priemonėmis, neįmanoma. Su dideliu liūdesiu tenka pripažinti, kad dalis tėvų (o jų atsiranda kaskart vis daugiau) savo pareigų lietuvybės išlaikymo reikale neatlieka: dėl nesusipratimo, nerangumo ar sumaterialėjimo. Tuo būdu mokytoją, norintį pasiekti lietuvybės išlaikyme kankrečių rezultatų, užgula dar viena sunki pareiga — auklėti tėvus: pasakyti jiems, kaip žaloja savo vaikus, kalbėdami namie nelietuvių kalba, kokią skriaudą daro, nerasdami bent kas kelintą dieną valandos laiko su vaikais pabendrauti, pasikalbėti apie Lietuvą, mažesniems paskaityti lietuviškų pasakų, pamokyti eilėraščių, su vyresniaisiais padiskutuoti vieną kitą lietuviškąjį klausimą. Daug ką daugiau turėtų mokytojas pasakyti tėvams, kurie mano, kad užtenka vaiką pagimdyti, rengti ir maitinti, o šiaipjau — tegu auga, kaip tas girios medis, tegu maitina savo dvasią, kuo nori, tegu didina kitataučių masę.

Antrasis vaikų ir jaunimo lietuvybės išlaikymo pagrindas yra jų bendruomeninis lietuviškasis gyvenimas. Lietuvoje tuo rūpintis nereikėjo: vaikas savaime augo savųjų tarpe. Čia jis auga tarp svetimųjų, jų aplinkoje praleisdamas didžiąją dienos dalį. Milžiniška svetimųjų įtaka yra vienas iš didžiausių lietuvybės išlaikymo priešų. Reikalą bent kiek taisyti galime tik vieninteliu būdu: sukurti eilę lietuviškojo gyvenimo židinių ir sudaryti vaikui sąlygas kuo daugiausia laiko tuose židiniuose praleisti. Vienas iš tokių židinių yra jau minėta lietuviškoji šeima. Kitais židiniais gali būti lietuviškoji bažnyčia, vasaros vaikų stovyklos, vaikų ir jaunimo organizacijos, įvairūs būreliai, meniniai vienetai (kaip choras, teatras ir pan.). Nepakanka vien vaikus į tuos lietuviškuosius židinius įrašyti. Tenka dar pasirūpinti, kad jie taptų sąmoningais jų nariais, įsijungtų į jų darbą su noru, visa tai pamiltų, laikytų sava ir brangu. Tuose lietuvybės židiniuose vaikas turi rasti realią gyvąją Lietuvą ir pasijusti tos gyvosios Lietuvos sąmoningu nariu. Didžioji šio viso darbo dalis taip pat gula ant mokytojo pečių.

Vienu iš didžiausių lietuvybės židinių gali būti lietuviškoji mokykla, jei ji tokiu židiniu yra. O kad ji tokiu židiniu būtų, nepakanka vien įrašyti į mokyklos programą vieną kitą lituanistinį dalyką. Daug svarbiau negu sausi programiniai dalykai yra mokyklos lietuviškoji dvasia. Toji dvasia remiasi tėvynės Lietuvos tikra meile. O meilės negalime išmokyti. Meilę tik meile galime sužadinti. To dėliai tos savosios žemės meilės pirmiausia privalo turėti mokytojas. Tas, kuris ateina į lituanistinę mokyklą tik todėl, kad reikia, ir niekas kitas neapsiima, tas, kuris yra mokytojų tarpe tik dėl garbės, atlyginimo ar kitokių panašių motyvų — geriau tegu neina į klasę. Lietuviui išeivijos mokytojui tegu amžiais šviečia pavyzdžiai Petro Kriaučiūno ir kitų didžiųjų mūsų tautos mokytojų, kurie, pasinaudodami negausiomis lituanistinėmis pamokomis ano meto mokyklose, išugdė tautos dvasios milžinus. Jei mokytojas spinduliuos į klasę kriaučiūniškos Lietuvos meilės šilumą, tai neabejotinai ras panašų atgarsį ir vaikų širdyse. Tada klasėje nuolat neges dvasinis Lietuvos meilės aukuras — tikrasis lietuviškosios mokyklos pagrindas.

Tautinio auklėjimo srityje mokytojui į pagalbą turi ateiti programos, vadovėliai ir visi apylinkėje esą lietuviškieji veiksniai.

Prie programos dalykų dar sustosime atskirai. Šioje vietoje tik pažymėsime, kad bendrų viso laisvojo pasaulio lituanistinių mokyklų programų dar neturime ir jų netgi niekas neruošia. Programas turi atskiri kraštai (Kanada, Vokietija, Australija), kur jas yra paruošę Pasaulio Lietuvių Bendruomenės organai. Ar turi bendrą programą JAV lituanistinės mokyklos — negalėčiau tvirtinti. Prieš keletą metų tokią programą buvo paruošusi JAV-bių Liet. Mokytojų Sąjungos centro valdyba New Yorke. Nežinau, kiek ji rado pritarimo mokyklose. Berods, tas pritarimas nebuvo visuotinis, sprendžiant jau ir iš to, kad kai kurios JAV lituanistinės mokyklos pirkosi programų knygeles iš Kanados. Siūlyčiau šiandien pat, kongreso rezoliucijose, konstatuoti neatidėliojamą reikalą turėti minimalią bendrą viso pasaulio lituanistinių mokyklų programą ir surasti organą, kuris tokias, realiai galimas įvykdyti, programas paruoštų.

Toliau — vadovėliai. Juose turi atsispindėti svetur augančios, bet Lietuvą mylinčios ir ją bestudijuojančios klasės veidas. Atsižvelgiant į tai, esamomis sąlygomis nebetinka Lietuvoje rašyti ir kaimo mokyklai taikyti vadovėliai, lygiai kaip ir tie, kurie būtų tik angliškųjų vadovėlių lietuviškieji vertimai. Nors ir sunkiomis sąlygomis, bet turime palengva eiti prie išeivijos lituanistinių mokyklų aprūpinimo specialiai rašytais vadovėliais, iš kurių dvelktų tėvynės Lietuvos meilė, bet kurie nebūtų persunkūs toli nuo tėvynės augančiam vaikui.

Nemažu faktorium, pagaliau, yra ir išorinė lituanistinės klasės išvaizda: jos dekoravimas lietuviškais, vaikų pagamintais, pagražinimais bei lietuvių menininkų pieštais paveikslais, portretais. Deja, šioje vietoje susiduriame su beveik neįveikiamomis kliūtimis. Daugumas mūsų lituanistinių mokyklų yra svetimose patalpose, apie kurių lietuviškąjį dekoravimą negalima ir kalbėti. Tenka pasveikinti ir pasidžiaugti tomis retomis mokyklomis, kurios turi atskirus lituanistikos klasių kambarius.

Liūdną lietuviškųjų sieninių spalvotų paveikslų ir portretų reikalą galima būtų kiek pataisyti. Turime jau Kultūros Fondus net trijuose kraštuose — Australijoje, Kanadoje ir JAV-bėse. Kasmet atsiranda mecenatų, paaukojančių vieną kitą tūkstantį literatūros premijoms. Nejau negalima surasti globėjų, kurie išleistų bent vieną kitą sieninį Lietuvos paveikslą, Lietuvos žemėlapį ir keletą portretų? Tikriausiai atsirastų. Tik reikia, kad kas pajieškotų.

ŠVIETIMO SEKCIJOS POSĖDŽIO PREZIDIUMAS
Iš kairės: B. Lesevičiūtė, J. Ignatonis, P. Balčiūnas, ses. Perpetua.

III. Lietuviškasis mokymas

Kol nėra vienodos viso laisvojo pasaulio lituanistinių mokyklų programos, mokymo reikalu vyrauja didelis nuomonių skirtumas. Yra manančių, kad svarbiausia yra vaikų lietuviškasis bendruomeninis gyvenimas, ir mokyklai beveik jo vieno pakanka. Šitaip manantieji tiesiog siūlo paversti lituanistinę mokyklą į vaikų lietuviškąjį klubą, kur susirinkusieji galėtų užsiimti tuo, kas jiems įdomu: dainuoti, žaisti ir pan. Kito kraštutinumo šalininkai visą svorio centrą nukelia vien į mokymą, visai išbraukdami lietuviškojo laisvalaikio medžiagą ir tuo atgrasindami vaikus nuo lituanistinės mokyklos. Tiesa, kaip visad, yra kur nors viduryje. Svarbu duoti vaikams progų laisvai susitikti ir lietuviškoje aplinkoje pabendrauti, bet vis dėlto mokykla nebūtų mokykla, jei joje neišmokytumėm pagrindinių lituanistikos dalykų.

Šitaip galvodami, pabandykime kiek sustoti prie tradicinių lituanistinės mokyklos programos dalykų ir dėl jų pasisakyti. Pasisakę ir padiskutavę, sudarysime medžiagos būsimai programos ruošimo komisijai.

TIKYBA einama visose mūsų lituanistinėse mokyklose, vietomis (pavyzdžiui Toronte) ir R. Katalikų ir evangelikų. Atrodo, kad išeivijos mokyklose tikybos mokymas galėtų ribotis šiais dalykais:

a) išmokymas lietuviškų poterių, b) priėjimas lietuviškai prie pirmosios išpažinties, c) lietuviškų religinių papročių pažinimas ir kultivavimas, d) religiniai momentai iš Lietuvos istorijos, žymesnės Lietuvos šventovės.

Atsižvelgiant į laiko stoką, kažin ar tikslu lituanistikai skirtu laiku eiti katekizmą ištisai?

Religingumo, kaip ir kitų ugdomųjų dalykų, negalima išmokyti: jį galima tik įugdyti. To dėliai tikybos dėstytojas turi būti glaudžiame kontakte su vaiko lankoma bažnyčia ir vaiko šeima. Tik tuo būdu galima sekti vaiko religinį gyvenimą ir jį kreipti lietuviškų religinių tradicijų keliu. Jei vaikas mokykloje išmoks lietuviškų poterių ir religinių tradicijų, bet toliau gyvenime jų nepraktikuos — vargu ar apsimoka ir mokyti.

LIETUVIŠKASIS SKAITYMAS yra vienas iš populiariausių lituanistinės mokyklos objektų. Reikia pripažinti, kad šioje srityje pasiekiama pakankamų rezultatų: vaikai skaityti išmoksta. Vis dėlto ir šiuo atveju dar turime daug neišspręstų problemų. Suminėsime jų keletą.

1. *Kada pradėti lietuviškąjį skaitymo mokymą?*

Prieš angliškąjį, po angliškojo ar kartu? Visi duomenys kalba už tai, kad pradėti prieš angliškąjį. Svarbiausias argumentas: kartu su abėcėlės mokymu eina ir vaiko garsyno tvarkymas. Iš tėvų atsineštasis garsynas dažniausiai yra netaisyklingas. Kitataütiškos aplinkos įtakoje jis dar daugiau sugenda. Tad

ir svarbu tą garsyną sutvarkyti ir sustiprinti anksčiau, negu kitatautiškoji mokykla spėja jį galutinai sugadinti. Deja, ši logiška išvada praktikoje sunkiai įvykdoma. Turint galvoje, kad vietinių mokyklų tinklas daug tankesnis, negu lituanistinių, ir kad į tas mokyklas priima labai jaunus mokinius (6-rių ir net 5-rių metų), išmokyti vaiką lietuviškai skaityti anksčiau už angliškąjį neįmanoma. Lieka rinktis dvi kitas galimybes: mokyti kartu arba vėliau. Pasirinktinas mokymas kartu. Tėvų ir kai kurių mokytojų baimė, kad tokiu atveju mokiniams pradės painiotis dviejų kalbų garsai ir raidės — neturi rimto pagrindo. Tai priklauso nuo mokytojo ir ypač nuo vadovėlio. Jei mokytojas pats tikrai sugeba kalbėti dviem kalbom su gražiu kiekvienos kalbos garsynu, tai jis sugebės ir mokinius išmokyti taisyklingų ir sklandžių abiejų kalbų. Ten, kur vienas mokytojas to nepajėgia — tenka turėti du: kiekvienai kalbai atskirai. Tas pats pasakytina ir apie elementorių. Jo autorius turi gerai kalbėti abiem kalbom ir gerai pažinti abiejų kalbų skaitymo mokymo metodus. Tada jis sugebės parinkti, ypač pradžiai, tokį elementoriaus tekstą, kuris vaikams nesipainios su kita kalba.

2. *Tolimesnis lietuviškasis skaitymas*

Kaip minėjome, tradicinė mūsų lietuviškoji mokykla yra idealistinė, tautinė. Ta kryptimi turi eiti ir skaitomosios medžiagos parinkimas. Ji turi turėti idealistinių, didaktinių, tautinių ir estetinių elementų. Žinoma, šiuo atžvilgiu mokytojas labai priklausomas nuo vadovėlio, tačiau ir tame pačiame vadovėlyje paprastai būna gana įvairios medžiagos: mokytojui tenka pasirinkti geriausią.

Gera skaitomoji medžiaga privalo ne tik turėti augščiau minėtųjų elementų, bet turi būti parašyta vaikui įdomia forma. Darome didelę klaidą, versdami vaiką skaityti jo nepatraukiančia, neįdomia forma patiektą medžiagą. O tai kyla iš to, kad nepakankamai suprantame išeivijoje augančio vaiko dvasinį pasaulį. Vis manome, kad mūsų vaikai yra tokie, kokiais buvome patys savo vaikystėje arba kokius mokėme Lietuvoje. Bet taip nėra. Išeivijos, ypač Amerikos, vaikas gerokai kitoks. Kol to nesuprasime, tol neišeisime iš užburto rato: vis kišime vaikui neįdomią medžiagą ir vis dejuosime, kad vaikas jos nenori skaityti.

Šalia skaitymo iš vadovėlio, mokykloje tenka pratinti vaikus ir prie savarankiško lietuviškųjų knygų skaitymo. Tai platus klausimas, bet jau spaudoje nagrinėtas. Tad čia padarysime tik išvadas:

a) savarankiškas knygų skaitymas turi būti vadovaujamas ir ugdomas per mokyklą, b) tam reikalui lituanistinėse mokyklose reikia turėti pakankamo didumo lituanistinę bibliotekėlę.

LIETUVIŠKOJO RAŠYMO MOKYMAS. Jeigu apie skaitymą kalbėdami sakėme, kad jis savo tikslą bent dalinai pasiekia, vaikai, kad ir su tam tikrais trūkumais, skaityti išmoksta, tai apie rašymą to pasakyti negalime. Daugelyje mūsų lituanistinių mokyklų lietuviškojo rašymo reikalai stovi žemiau minimalaus lygio. Priežasčių tam yra labai daug. Suminėsime keletą:

a) Daugumas mūsų išeivijos vaikų auga angliškoje aplinkoje ir lanko mokyklas su anglų dėstomąja kalba. Anglų rašyba iš esmės skiriasi nuo mūsiškės: ji yra kilminė ir dar priedo — labai tradicinė. Tuo tarpu kai gyvoji anglų kalba, kaip ir kitos kalbos, palengva kinta ir paprastėja, jų rašyba užkonservuota senovinėse formose. Vaikams sunku net tesekti tos rašybos kilminius pagrindus, ir jie mokomi taisyklingo rašymo kitu pagrindu: mechaninės atminties pagalba. Mokyklose figūruoja net atskiras dėstomasis dalykas — spelling. (Žodžių rašybos mokymasis mintinai).

Mūsų rašyba didele dalimi yra fonetinė. O ten, kur į ją įsiskverbia kilminiai elementai, jie nesunkiai susekami iš gana paprastų kalbos dėsnių. Vaikui, gerai mokančiam lietuviškai kalbėti, žodžių rašybos atmintinai mokytis nereikia. Lietuvoje per ketverius metus išmokydavome rašybos gana patenkinamai.

Kad to nepasiekiame čia, pirmiausias kaltininkas yra anglų rašybos mokymo metodo įtaka mūsų vaikams. Vaikai, anglų mokyklose įpratę mokytis rašybos kitu būdu, sunkiai sugeba atsekti mūsų kalbos fonetinius bei kilminius pagrindus ir pirma proga bando "spelinti" — mokytis rašybos mintinai.

Kitas sunkumas — vaikų nemokėjimas pakankamai lietuviškai kalbėti. Lietuvoje iš gyvosios kalbos pavyzdžių susekdavome gramatikos taisykles bei rašybos dėsnius. Čia to padaryti negalime, nes jau nemaža klasės dalis taisyklingo lietuviško sakinio nepasako.

Šalia rašymo mokymo sunkumų, kylančių iš svetimos aplinkos ir iš vaikų, tenka, deja, suminėti ir eilę trūkumų, kylančių iš mūsų pačių. Pirmon eilėn čia eina vienodos rašybos nebuvimas. Lietuvoje visi rašėme vienoda jablonskine rašyba. Toki buvo vadovėliai, knygos, spauda. Mokytojas kiekvienu atveju nedvejodamas žinojo, kaip tas ar kitas žodis rašomas. Dabar to nebeturime. Pajudinus jablonskinės rašybos pagrindus, sugriuvo visas rūmas. Nesinori ir čia tam ne vieta aiškintis su kalbininkais rašybos reikalus, bet tenka mokytojų vardu konstatuoti, kad esame įvesti į akligatvį: sukeltas nepasitikėjimas jablonskine rašyba, o tuo tarpu naujovės nei turi visuotinio pripažinimo, nei mokytojai tų naujovių yra kieno nors nuosekliai išmokyti. Taip ir painiojamės. Kone kiekvienas laikraštis, knyga ar vadovėlis rašo kitaip.

Šioje vietoje noriu suminėti dar vieną jautrų klausimą: lietuviškosios rašysenos stiliaus reikalus. Lietuvoje standartinio rašto stiliaus neturėjome. Mokyklose kone kiekvienas mokinys rašė kitu stiliumi: vertikaliai ar pakrypusiai į dešinę ar į kairę; paprastai ar išraitytai; storai, vidutiniai ar plonai; stambiai, smulkiai ar smulkiausiai ir t.t. Angliškosios mokyklos vartoja standartinį rašto stilių. To stiliaus jie labai kruopščiai moko. Žemesniuose skyriuose daug kur vartojami specialūs vandeninių raidžių sąsiuviniai, vyresniesiems yra vadovėlis, nagrinėjąs kiekvienos rašto raidės standartinius elementus ir jų rašymo būdą.

Tuo būdu atsiduriame prieš problemą. Viena — vaikai į angliškąjį stilių įpratę ir jį naudoja. Antra— savojo standartinio stiliaus neturime, nors ir matome, kad įprastinis lietuviškasis raštas nuo angliškojo gerokai skiriasi. Trečia — dėl laiko stokos vargiai pajėgiame išmokyti dviejų stilių, o dar mažiau pajėgiame sudaryti įprotį, kad vaikas kasdieniame gyvenime naudotų du stilius. Ką daryti? Esu bandęs ieškoti vidurinio kelio, derinant abu stilius. Mokytojai tam mažai tepritarė.

Baigiant kalbėti apie rašymą, dar tenka pasakyti, kad iš visų lituanistinėse mokyklose einamų dalykų rašymo mokymas mažiausiai aprūpintas vadovėliais. Ilgą laiką buvome visai be jokio gramatikos vadovėlio. Paskui atsirado vienas perspausdintas iš senųjų, o kitas, kad ir naujai rašytas, bet per sunkus ir nepritaikytas. Neturime mokyklinių lietuvių kalbos žodynėlių. Neturime specialių rašymo pratimais sąsiuvinių. Nenuostabu... kad rašymo mokymo rezultatai tokie menki.

Šiuo reikalu reikia ką nors daryti. Priešingu atveju greit priartės laikas, kada iš mūsų lituanistinių mokyklų pradės eiti abiturientai, moką lietuviškai kalbėti ir skaityti, bet beveik nebesugebą lietuviškai rašyti. O tai jau bus mūsų kultūrinio gyvenimo pabaigos pradžia.

APLINKOS IR TĖVYNĖS PAŽINIMAS atėjo į mokyklą tada, kai pastebėta, kad aplinka gali būti didelis mokytojas, jei tik vaikas sugebės ją tinkamai stebėti ir pasidaryti reikiamas išvadas. Kartu aplinkos pažinimas gali būti neišsemiama tėvynės meilės ugdymo priemonė. Patosiškas tėvynės meilės deklamavimas dar nėra tikrasis patriotizmas. Tikrai tėvynę myli tas, kas myli kiekvieną jos žolelę, žiedą, medį, kiekvieną paukštelį, žvėrį, žvėrelį, kiekvieną jos gyvosios ir negyvosios gamtos reiškinį, kuriam kalba pilių griuvėsiai ir jų iškasenos. O šitokia tėvynės meilė išugdoma tik per aplinkos ir tėvynės pažinimą.

Taip supratome reikalą Lietuvoje. Išeivijoje susidarė kita padėtis. Čia lietuviškosios mokyklos nesupa lietuviškoji aplinka. Iš to išeinant, atsiranda net balsų su klausimu, ar iš viso aplinkos ir tėvynės pažinimas mūsų mokyklai reikalingas? Esu šalininkas nuomonės, kad reikalingas, tik reikia pakeisti tikslus.

Dabartinėmis sąlygomis svarbiausias aplinkos pažinimo tikslas būtų vaiko lietuviškojo žodyno didinimas. Kartais stebimės, kai girdime vaiko lietuviškoje kalboje eilę svetimųjų žodžių. Bet vaikas čia nekaltas. Atitinkami lietuviškieji žodžiai jam nebuvo laiku duoti, o jei ir duoti, tai, kaip sako, "pro vieną ausį įėjo, pro kitą išėjo". Tinkamas vaiko žodyno plėtimas turi eiti konkrečiu keliu. Imkime pavyzdį. Jei norim, kad vaikas žinotų lietuviškųjų gėlių vardus, galime klasėje papasakoti apie gėles ir liepti jų vardus išmokti. Bet tai bus prastas kelias. Daug geriau, jei mokytojas tokiu atveju atsineš į klasę gėlių paveikslus, dar geriau — pačias gėles, o geriausiai, jei prie mokyklos bus lietuviškas darželis, kur vaikas ateis padirbėti, sodins gėles, jas laistys, prižiūrės. Tuo atveju gėlių vardai liks ne tik jo atmintyje, bet ir pasąmonėje visam amžiui.

Kitas aplinkos pažinimo tikslas esamomis sąlygomis būtų pratinimas vaiko žiūrėti į svetimą aplinką lietuviškomis akimis, sugebėjimas rasti svetimoje aplinkoje tuos elementus, kurių yra ir Lietuvoje, sugebėjimas palyginti ir padaryti išvadą, kad ir Lietuvoje yra ar bent buvo daug gražių dalykų, kartais net gražesnių ir malonesnių, negu vaiko gyvenamame krašte. Tinkamai ir atsargiai tuo keliu eidami, galime išeiti teisinga kryptimi: parodyti vaiko gyvenamą kraštą kaip gerą, gražų ir pagarbos vertą. O Lietuvą — kaip nepamirštamą svajonių ir ilgesio karalystę, kurioje sukaupta didžioji mūsų praeitis, kur kiekvienas akmenėlis ar žolelė mus myli ir mūsų laukia.

Tėvynės pažinimas yra tolimesnė aplinkos pažinimo tąsa. Vokiečiai su savo Heimatkunde buvo pasiekę gražių rezultatų tėvynės meilės ugdymo kryptimi. Šalia teorijos mokykloje, kasmet, vasaros atostogų metu, būreliai mokyklinio jaunimo pasileisdavo pėsti ar dviračiais važiuoti išilgai ir skersai visą kraštą, kartais šimtus kilometrų. Taip jie pamilo tėvynę. Pamilo tiek, kad reikalui atėjus ėjo mirti už savo gražiuosius kalnus, slėnius ir lygumas — savanoriškai ir nesvyruodami.

Lietuvoje tėvynės pažinimas taip toli dar nebuvo nuėjęs. Pradžios mokyklose jis buvo kaip einamasis dalykas, paremtas pasakojimais apie įdomesnes ir gražesnes Lietuvos vietoves. Šitokio pobūdžio tėvynės pažinimo medžiagą galime ir mes mokiniams pateikti. Į klausimą, kokią Lietuvą rodyti, dabartinę ar nepriklausomą, tenka, žinoma, atsakyti, kad nepriklausomą, nors būtojo laiko naudojimas kartais ir sudaro tam tikrų sunkumų.

LIETUVOS ISTORIJA IR GEORGRAFIJA. Išėjus tėvynės pažinimą, paskirus Lietuvos vaizdus, tenka vis dėlto istorinius ir geografinius dalykus susisteminti. Tai atliekama vyriausiuose skyriuose istorijos ir geografijos pamokų metu. Jei tėvynės pažinimas tvarkingai išeitas, šiedu dalykai nesudaro sunkumų, nes daug kas kartojasi, tik kitokia tvarka sudėstyta.

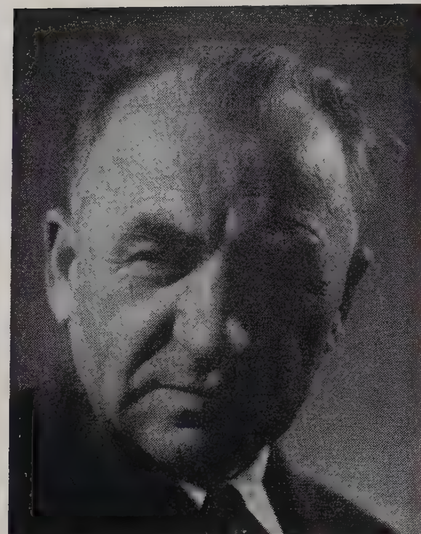
Dėl laiko stokos abiejuose dalykuose galima būtų išleisti neesminę, antraeilę, medžiagą. Duoti nedaug pagrindinių faktų, neperkraunant jų datomis, skaičiais bei kitokia statistine medžiaga, kuri vėliau visvien pamirštama.

Lietuvos istoriją tenka privesti iki naujausių laikų, įjungiant, sakysime, net struktūrą ir darbą tokių pagrindinių mūsų veiksnių, kaip VLIKas, ALTas, BALFas ir kit. Vyriausius mokinius tenka supažindinti su dabartine padėtim Lietuvoje bei su tarptautinio komunizmo problema iš viso.

DAINAVIMAS, TAUTINIAI ŠOKIAI, DAILĖS DALYKAI. Yra mokyklų, kur šiems dalykams skiriama ypač daug laiko, motyvuojant, kad vaikai juos mėgsta. Neneigdamas tų dalykų reikšmės bendrajam ir tautiniam auklėjimui, manyčiau, kad perdėti nereiktų. Jei mokykloje vien tik dainuosime ir šoksime, tai kurgi vaikai išmoks lietuviškai skaityti ir rašyti? Mokymo darbas turėtų turėti savo vietą, meniniai dalykai — savo.

LITUANISTINIS ŠVIETIMAS JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

IGNAS MALĖNAS

Nuotr. V. Valaičio

Tiksliau pažinti dabartinį lituanistinio švietimo būvį rūpi kiekvienam lietuviui švietėjui, o taip pat ir kiekvienam lietuviui patriotui. Šiam tikslui LB valdyba pereitų metų pačioje pabaigoje išsiuntinėjo per apygardų ir apylinkių valdybas lituanistinį švietimą liečiančių klausimų lapą. Deja, atsakė tik 26 lituanistinės mokyklos. (Tiesa, kai kurios vietovės apjungė net po kelias lituanistines mokyklas, sakysim, Clevelande — normaliąją šv. Jurgio parapijos mokyklą, šeštadieninę ir ketvirtadieninę — viduriniosios mokyklos mokiniams).

Šias mokyklas lanko 2538 mokiniai. Tai sudaro apie 55% lietuvių vaikų, kurie turėtų lituanistinę mokyklą lankyti. Lituanistiniu švietimu nepasinaudoja 2114 mokinių. Tai apie 45% lietuvių vaikų, kurie, esant visais atžvilgiais geroms sąlygoms ir geriems

---

Baigiamosios pastabos

Trumpai peržvelgus lietuviškosios mokyklos turinį išeivijoje, kiekvienam tuoj kyla du sekantieji klausimai: a) iš kur gauti laiko tam turiniui išeiti? ir b) kaip išspręsti mokytojų klausimą? Tai platūs ir svarbūs klausimai, kuriems šiuose posėdžiuose skiriamos atskiros paskaitos, tad šioje vietoje jų ir neliesime.

Suglausdami visa, kas anksčiau sakyta, galime padaryti sekančias išvadas.

I. Švietimo institucija, norinti vadintis lituanistine mokykla, turėtų turėti šiuos požymius:

a) Ji turi ugdyti arba prisidėti prie ugdymo gerojo žmogaus — nepalaužiamo idealisto, kuris sugeba pasirinkti gražius idealus ir pajėgia toliau be atodairos už juos kovoti, nesigailint aukų.

b) Ji turi būti lietuvybės židinys, kuriame nuolat degtų tėvynės Lietuvos meilė, išeinanti net ir už mokyklos ribų ir gaivinanti, kur reikia, šeimas, organizacijas bei kitus lietuvybės išlaikymo veiksnius.

c) Ji turi suteikti vaikui pagrindinių žinių iš lituanistinių dalykų, kad jis galėtų tarnauti Lietuvai ne tik širdimi, bet ir protu, kad žinotų Lietuvos praeitį ir dabartį bei sugebėtų savo mintis dėstyti žodžiu ar raštu gražia lietuvių kalba.

II. Minimiems tikslams pasiekti pageidaujama:

a) Kuo greičiausiai turėti viso laisvojo pasaulio lituanistinėms mokykloms bendrą programą, kurioje tilptų lietuviškojo švietimo minimumas.

b) Baigti spręsti mokomojo laiko klausimą ir susirūpinti mokytojų trūkumu.

c) Spartesniu tempu gaminti trūkstamus vadovėlius, vengiant paralelizmų.

d) Aprūpinti mokyklas lituanistinėmis bibliotekomis.

e) Aprūpinti mokyklas vaizdingumo priemonėmis, ypač Lietuvos geografijai ir istorijai eiti.

III. Dar šiame kongrese apsvarstyti viso laisvojo pasaulio lietuvių švietimą rikiuojančios institucijos klausimą ir padaryti atitinkamų pasiūlymų VLIKo Lietuvybės Išlaikymo Tarnybai, kuri pati, būdama toli nuo pagrindinių išeivijos lietuvybės centrų, to padaryti negali.

Kai matau lituanistinėje mokykloje dirbantį mokytoją, prisimenu Vaižganto "Dėdžių ir dėdienių" dėdę Mykolą. Kaip ir anas, taip ir šis, tiesa, turi duonos ir pastogę, bet kaip ano, taip ir šio sieloje šviečia kitas pasaulis. Pasaulis, kurio Mykoliukas nesuprato, bet jautė ir reiškė savo primityvaus smuikelio garsais. Mokytojas tą vidinį pasaulį supranta. Jame nėra fabrikų dulkių, dūmų ir triukšmo. Jame žaliuoja Lietuvos laukai, šlama beržynėliai. Mokytojo sieloje tebėra gyvoji Lietuva, ir ji reiškiasi stipriau, negu Mykoliuko muzika. Ji pasireiškė galingu Lietuvos himnu 1940 m. okupantų sušauktame suvažiavime Kaune. Ji tebėra gyva Sibiro taigose ir pačioje okupuotoje Lietuvoje. Ji tebėra gyva ir čia. Pagelbėkime mokytojui dirbti sunkų darbą — VARDAN TOS LIETUVOS!

norams, tuo švietimu turėtų pasinaudoti. Žinoma, čia vaikai negali būti kaltinami, nes už tėvų tamsumą vaikai neatsakingi.

Šis vaizdas būtų dar tikslesnis, jeigu būtų atsiliepusios visos lituanistinės mokyklos, jeigu nebūtų pasilikusios už tylos uždangos net New Yorko, Waterburio, Hartfordo ir kai kurių mažesniųjų lietuviškųjų vietovių mokyklos.

12-koje iš minėtųjų mokyklų lituanistiniai dalykai jau įjungiami į bendrąją pamokų lentelę, o 14-je mokyklų (įskaitant ir šeštadienines ar sekmadienines mokyklas) šis švietimas vyksta už normaliųjų lietuvių parapijų mokyklų durų. Taigi jau **arti pusės lietuvių parapijų mokyklų įtraukia lituanistinį švietimą į kasdieninę mokyklos pamokų lentelę.** Kunigams klebonams, kurie parodė gilų šio klausimo supratimą ir jį parėmė, čia tenka išreikšti ne tik gilią lietuviškosios širdies padėką, bet ir tikrą jais pasididžiavimą.

Mokyklose dėstomieji lituanistiniai dalykai ne visur vienodi, ne visur tie patys. Vienur tenkinamasi tik lietuvių kalba, kitur — ir liet. literatūra, o dar kitur aptinkama ir Lietuvos istorija, ir Lietuvos geografija, ir liet. tautodailė bei menas, o taip pat dainos ir žaidimai.

Visa mokinių masė—pradžios mokyklos. Vidurinių mokyklų mokiniai į lituanistinį mokymąsi yra įsitraukę tik vietomis — Putname, Čikagoje, Clevelande, Hartforde. Vadinasi, ši idėja dar nėra nei pakankamai išplitusi, nei išpopuliarėjusi.

Dar mažiau išplitusi bei išpopuliarėjusi augštesniosios lituanistinės mokyklos idėja. Jeigu prisiminsime Annhursto Kolegiją (Putnam), kur praktikuojamas ir lituanistinis auklėjimas, ne vien tik lituanistinis mokymas, dažnas Lituanistikos Instituto organizuojamas lituanistines paskaitas (Čikagoj ir Philadelphijoj), lituanistų suorganizuojamas kiek dažnesnes lituanistines paskaitas bei studentų organizacijų progines lituanistines paskaitas didesniųjų studentų susitelkimų metu — tai ir visa.

Neišnaudojamos pakankamai lituanistiniam švietimui bei auklėjimui ir vasaros stovyklos. O gražiu pavyzdžiu čia galėtų būti N. Pr. Seserys (Putnam), kurios savo vasaros stovyklos įvedė tai į bendrąją lavinimo ir auklėjimo sistemą ir geba surasti žmonių, atliekančių darbą su geru nusimanymu, gebėjimu ir neabejotina sėkme. Artima linkme vyksta ir Ateitininkų S-gos organizuojamos vasaros stovyklos berniukams Marianapoly, tikrai sėkmingai vadovaujamos kun. V. Martinkaus. Šitokios stovyklos tai jau tikra Dievo dovana ir lietuviškajam jaunimui ir lietuviams tėvams. Iš šitokių stovyklų vaikai sugrįš sustiprėję ne tik kūnu, bet ir lietuviškąja dvasia, nes kalbamieji lituanistiniai dalykai čia grindžiami ne primestinumu, o gyvumu, patrauklumu.

Programos. Jų klausimas šiuo metu sudaro dėstantiesiems gana didelių sunkumų. Nepriklausomos Lietuvos mokyklų programos neįkandamos, per sunkios. Kai kuriems dalykams, jau čia pasigamintos, yra bendrinės, nekonkrečios, taip pat per sunkios. Nors kai kurių mokytojų ir sakoma, kad laikomasi programų (bet nenurodyta kurių), tai, gerai pažįstančiam lituanistinės mūsų mokyklos realią padėtį, šis teigimas skamba naiviai. Kitų mokytojų šis klausimas visiškai apeinamas, o senų mokyklos vilkų stačiai sakoma, kad programų nesilaikoma. Aptinkame šiuo klausimu ir karčių pastabų bei minorinių motyvų, pvz.: "Paruoštos programos gal tiktų Lietuvoje, bet ne čia tremtyje". "Lietuvių kalba vaikams darosi kaskart svetimesnė ir dabar ją tenka dėstyti ne kaip gimtąją kalbą, bet kaip svetimą". "Daug tremtinių vaikų jau sunkiai kalba lietuviškai, ir kiekvienais metais padėtis blogėja".

Taigi, konkrečių, dabartinėms sąlygoms gerai priderintų programų parengimas yra degantis reikalas, nors darbas yra didelis ir sunkus, reikalaująs ne vien itin gero pažinimo planuojamojo dalyko, bet ir gilaus metodinio nusimanymo, puikaus pačių konkrečiųjų mokyklinio darbo sąlygų pažinimo. O lituanistinių dalykų programos turi būti parengtos aštuonmetei pradžios mokyklai (atskiros normaliosios mokyklos tipui ir atskiros šeštadieninei mokyklai), taip pat keturmetei augštesniajai — vidurinei šeštadieninei mokyklai. Taigi, reikalinga 3 tipų programa kiekvienam lituanistiniam dalykui. Šitą didelį darbą galės atlikti tik sutelktinės seselių mokytojų ir naujai atvykusiųjų mokytojų jėgos. Šis tikrai didelis, milžiniškas, daugeliui, ypač jo nedirbusiems, stačiai neįsivaizduojamai sunkus darbas laukia Švietimo Tarybos pečių.

Lituanistinės mokyklos mokytojo pageidavimai, pareikšti 9 mokyklų anketose. Čia jie visi susisteminti bei suglausti. Tačiau esame tikri, kad jie atitiks kiekvieno lietuvio švietėjo ir lietuvišku švietimu susirūpinusiųjų nuotaikas bei pageidavimus. Štai jie:

1. Kad lankytų lituanistines pamokas visi lietuvių vaikai.
2. Kad tėvai daugiau bendradarbiautų su mokykla (prižiūrėtų, ar vaikai rengia pamokas, ir pan.).
3. Kad būtų visiems mokomiesiems dalykams vadovėliai ir visi vaikai būtų jais aprūpinti.
4. Kad būtų kiekvienam mokyklos tipui (taigi ir šeštadieninei mokyklai) parengtos atskiros lituanistinių dalykų programos.
5. Kad lietuviškos jaunimo organizacijos įtrauktų savo veiklon visą moksleiviją ir kad lietuviškų mokyklų vadovai stengtųsi vaikus ta linkme nukreipti.
6. Kad būtų parūpinta jaunimui jo amžių, išsilavinimą ir ypač jo žodyną atitinkančios ir jiems įkandamos literatūros.
7. Parūpinti vaizdingumo priemonių Lietuvos istorijai ir Lietuvos geografijai dėstyti.
8. Stengtis rengti lietuvių moksleivių platesnius (kur galima—sritinius) susitelkimus—šventes, iškylas, organizuoti pastatymus, sporto varžybas, skiriant prasiveržėliams premijas.
9. Mokytojai nepakankamai atlyginti. Šituo turėtų daugiau susirūpinti lietuvių visuomenė, ypačiai lietuvių organizacijos. Tai padėtų į darbą įtraukti geresnių mokytojų.
10. Sukelti lituanistinio švietimo nuotaiką ir ją nuolat gaivinti, kad būtų galima išvengti ir to didžiojo mokinių "nubyrėjimo", pasitaikančio jau ir mokslo metų eigoje.

BŪDAI IR PRIEMONĖS LITUANISTINIAM ŠVIETIMUI SUSTIPRINTI

KAZYS MOCKUS

Organizacinis požiūris

Šio posėdžio rengėjų man duotoji tema gali būti nagrinėjama dviem požiūriais — metodiniu ir organizaciniu. Klausimą svarstant, taip pat yra būtina gerai žinoti dabartinę to reikalo situaciją. Ignas Malėnas ir pavaizduos dabartinę padėtį, todėl to klausimo neliesiu. Antanas Rinkūnas šiame posėdyje, kaip suprantu, daugiau lies metodinius klausimus, kurie jam yra artimi, kuriems jis yra skyręs didžiąją dalį nuo dabartinės kasdienybės atliekamo laiko. Suprantu, kad švietimo sekcijos posėdžio rengėjų, lygiai kaip ir mano, yra toks pat noras — šiame referate kiek paliesti mums opius švietimo klausimus organizaciniu atžvilgiu. Taip pat noriu daugiau apsiriboti grynai mokykliniu švietimu ir kalbėti apie mokyklinio amžiaus lietuvių vaikų bei jaunuolių švietimą bei auklėjimą.

Nėra abejonės, kad tas mokyklinis prieauglis bręsta ir mokosi labai įvairiose, daugeliu atžvilgiu labai skirtingose aplinkybėse, kurias sąlygoja gyvenamojo krašto aplinka ir kiti dalykai. Kalbėdami apie lietuviškąjį prieauglį, mes, naujosios imigracijos žmonės, dažnai vienašališkai nukrypstame į tą negausų naujosios imigracijos prieauglį ir primirštame tą gausų lietuviškąjį prieauglį, kuris yra išaugęs šio krašto aplinkybėse iš vyresnės imigrantų kartos ir kurio vaidmens bei svarbos neturime išleisti iš akių. Suprantama, kad kiek skirtingi gali ir turi būti metodai bei siekimai, siekiant lituanistinio švietimo platesnės organizacijos. Naujieji imigrantai daugumoj dar natūraliai savo tarpe kalba lietuviškai ir savo vaikus iš mažens išmoko tos kalbos bei stengiasi perduoti jiems iš gimtosios žemės išsivežtą gyvosios lietuvybės ne tik supratimą, bet ir pajutimą. Neneigsime fakto, kad po dešimties su viršum metų auga skaičius tokių, kurie pratinasi prie tautinio atšalimo ir nerodo minimalios tautinės gyvybės. Dažnai organizacinis budrumas ir deramas prie klausimo priėjimas padeda tokį atšalimą panaikinti ir grąžinti naujosios imigracijos žmones į gyvą lietuvišką bendruomenę. **Taigi, pagrindiniu ir svarbiausiu organizaciniu uždaviniu naujosios imigracijos atžvilgiu ir turime laikyti deramo tautinio budrumo palaikymą.** Tau-

---

Kai kas taip pat kelia klausimą, kad lituanistinio švietimo ir patriotinio auklėjimo reikalui labai daug galėtų padėti specialus spaudos organas, skirtas šeimai ir mokyklai. Tačiau, mano giliu įsitikinimu, šitai galėtų atstoti ir bendrinė spauda, jei tik ji šiai sričiai ryžtųsi skirti daugiau dėmesio ir vietos savuosiuose leidiniuose. Tai gal būtų tikslingiausia. Šiaip jau dėl kalbamųjų pageidavimų sveikumo ginčytis, rodos, būtų beveik netikslu. Galėtų būti knibinėjama tik jų įgyvendinimo sąlygos ir būdai. Manau, kad prie šių klausimų įgyvendinimo taip pat labai daug prisidės artimiausioje ateityje pradėsianti veikti Švietimo Taryba.

Švietimo Taryba numatyta sušaukti pirmojo posėdžio šią vasarą — rugpjūčio 25 d. Į ją įeina mokymo bei auklėjimo darbą dirbančių keturių liet. vienuolijų atstovės — seselės, būtent, šv. Kazimiero, šv. Pranciškaus, Jėzaus Nukryžiuotojo ir N. Prasidėjimo; taip pat keturi Lietuvių Mokytojų Sąjungos atstovai ir Bendruomenės valdybos narys švietimo reikalams.

Keturios minėtosios vienuolijos jau sudaro Lietuvių Seselių Institutą, kuris savo posėdžius daro vasaromis. Tikėkimės, kad šis pirmasis švietimo tarybos posėdis išryškins pačią lituanistinio švietimo darbo kryptį ir nukaišios bent pagrindines šio darbo gaires. Taigi, nors gyvai, bet daugiau spontaniškai tebetekąs lituanistinio švietimo upelis įgaus raiškesnes bei stilingesnes formas ir neabejotinai užsitikrins didesnę sėkmę.

Baigdamas savo itin suglaustas pastabas apie lituanistinio švietimo būvį JAV, noriu pridėti, kad šiandien atsidūrę įvairių tremties rūpesčių bei ginčų sūkuriuose ir smulkiuosiuose kasdienos rūpesčiuose, mes dažnai beveik ir nepastebime to iš tikrųjų tylaus švietimo darbininkų triūso, formuojant priaugančiąją lietuvių kartą, tyliai, bet intensyviai pilant lietuvybės išlaikymo platformą. Juo džiugiau, jog visa tai daroma vien anais sumetimais, kad ir būsimosios mūsų kartos išliktų lietuviškos bei krikščioniškos ir nuo savo tėvų žemės, nuo savo kraujo brolių bei seserų ne tik nenusigręžusios, bet įsirikiavusios į jų eiles.

tiškas ir kantrus prie reikalo priėjimas dažnai duoda geresnius rezultatus, kaip perdėtas moralizavimas ar mėginimas gąsdinti. Turime skaitytis su faktu, kad ir naujosios imigracijos dalies atžvilgiu jau yra reikalas imtis tautinio apaštalavimo. Tai ir būtų bendruomenės vienas konkrečiausių uždavinių, prie kurių. deja, kiek tą reikalą pažįstu, dar beveik nėra prieita. Naujosios imigracijos lituanistinis švietimas ligi šiol beveik visiškai remiasi vien tėvų ir negausių dvasiniu požiūriu gyvais išlikusių lietuvių mokytojų pasiaukojimu bei senosios imigracijos švietimo darbuotojų nuoširdžia parama. Jeigu šis kongresas būtų akstinas išeiti bendruomenei iš pradedamojo taško ir konkrečiai imtis opių švietimo klausimų organizavimo bei platesnio visuomenės įjungimo į gyvybinius tautinio išsilaikymo darbus, rengėjų triūsas tokį kongresą suorganizuoti neliktų vien gražiomis pastangomis, bet duotų konkrečių, seniai laukiamų vaisių. Negalime išleisti iš akių vis didėjančio abejingumo ir tuo pačiu augančių sunkumų klausimui išjudinti.

Žymiai skirtingas yra lituanistinio švietimo reikalas tarp tų gausių lietuviukų, kurių seneliai atvyko iš Lietuvos, kurių tėvai išaugo šiame krašte ir vartoja kasdieniame gyvenime ne lietuvių kalbą. Tokie vaikai ateina į mokyklą, visai nemokėdami lietuvių kalbos ir mažai žinodami apie lietuviškus reikalus. Jeigu naujosios imigracijos prieauglis dar gali ir turi duoti jėgų grynai lietuviškojo gyvenimo pratęsimui, tai čia augusio prieauglio atžvilgiu yra neišvengiami didesni kompromisai. Vargu ar galime pasiekti, kad daugumas jų išmoktų stipriau vartoti lietuvių kalbą. Yra galimos gražios išimtys, bet prie daugumos tenka eiti jau su naujame krašte įsivyravusios kalbos pagalba ir žadinti juose Lietuvos interesą, teikti lituanistinių žinių. Pastangos tokius pramokyti lietuviškai jau kelia reikalą pasirengti dėstyti tą kalbą skirtingu metodu, daugiau naudojamu mokant iš mažens nežinomas kalbas. Mūsų pasirengimas toje srityje nedidelis ir patyrimas nedidesnis. Gal daugiausia patyrimo turi amerikiečių lietuvių vienuolynai, kurie yra išmokę ir išmoko lietuviškai eilę į juos atėjusių jaunų žmonių, nemokėjusių ar silpnai mokėjusių tą kalbą namuose. Lengviau yra kalbėti apie priėjimą prie tokio prieauglio ten, kur veikia iš seno organizuotos lietuviškųjų parapijų mokyklos. Žymiai sunkiau yra pasiekti daugybę lietuviško kraujo prieauglio, kuris yra įsimaišęs į kitas mokyklas, ir tąja prasme klausimo berods visai nesame nagrinėję. Ką nors konkretesnio pasiekti nelengva, nes tokio prieauglio tėvai dažnai turi tik tolimesnių sentimentų lietuviškumui ir nėra pasirengę aktyviau imtis lietuviško darbo. Numoti ranka į tą dalyką negalime, jei norime plačiau spręsti lietuvybės išlaikymo klausimą.

Mokyklos tipo klausimas

Vokietijoje likusios negausios lietuviškos mokyklos ir vienintelė lietuviška gimnazija tebetęsia Nepriklausomos Lietuvos mokyklų tradiciją ir linkėkime joms ištverti tame kelyje ligi grįžimo tėvynėn. Panašiai berods elgiamasi Italijoje, kur lietuviai saleziečiai turi sukūrę lietuviškojo auklėjimo židinį. Plačioji imigracija kituose kraštuose turi spręsti klausimus pagal vietos aplinkybes. Anglijoje, Australijoje, Kanadoje ir eilėj Lotynų Amerikos kraštų veikia ir gali veikti tik šeštadieninės ar sekmadieninės lietuviškos mokyklos. Brazilijoj ir Argentinoj būta ir tebėra bandymų išlaikyti platesnes lietuviškas mokyklas, daugiausia taip pat su parapijų pagalba. Berods, kad ten tautinio išsilaikymo reikalas ne lengvesnis, kaip anglosaksų kraštuose. Mažiau gausios kolonijos Australijoje ir N. Zelandijoje, kur esama gražios tautinės gyvybės, ir toliau turės, atrodo, tenkintis savaitgalių mokyklomis. Galima manyti, kad Kanadoje, kur susikūrė vienas kitas gausesnis lietuvių centras, besiremiąs naujosios imigracijos dauguma, pasiseks įsteigti nors nedidelį kiekį lietuviškų mokyklų prie parapijų.

Jungtinėse Amerikos Valstybėse dalykas yra ypač painus. Čia gyvena absoliuti ir naujosios ir senosios imigracijos dauguma ir pats tas daugumas bei išsibarstymas komplikuoja reikalą. Iš seno turime keliasdešimt lietuvių išlaikomų mokyklų prie parapijų, kuriose daugumoje dirba amerikietės lietuvaitės vienuolės ir vienuolišku pasišventimu atlieka darbą. Jų lituanistinis pasirengimas dažniausiai remiasi iš tėvų įgytomis negausiomis žiniomis ir vienuolyno rėmuose įgytu patyrimu. Praktinio pedagoginio parengimo atžvilgiu jos yra JAV mokyklinės sistemos dalis, ir kitaip sunku norėti. Lietuviškasis gyvenimas tuose vienuolynuose reikalingas didesnio dėmesio, atsargesnio priėjimo ir būtino lietuviško nuoširdumo. Pačios seselės yra išaugusios toli nuo Lietuvos. Neabejojame, kad didelė jų dalis įsijungs į būsimos Nepriklausomos Lietuvos švietimo ir dvasinio atgaivinimo darbą, bet dabarties kasdienybė stipriai riboja seselių lietuviško darbo galimybes. Šita prasme jų bendravimas su gyvomis naujosios imigracijos lietuviškomis institucijomis ir lietuviais mokytojais yra ir turi būti didelis veiksnys. Susidaręs lietuvaičių seserų institutas yra graži tolimesnių pastangų pradžia. Daugumoj parapijų mokyklų yra lietuviški pusvalandžiai kasdien ar vieną kitą kartą per savaitę. Tų mokyklų chorai gieda ir dainuoja lietuviškai, dažnai dar ir vaidinimus atlieka lietuvių kalba.

Buvo ir tebėra didelė problema, kaip suderinti naujosios imigracijos lituanistinio švietimo pastangas su esama tikrove. Šita prasme netrūksta diskusijų. Tos diskusijos gali ir turi būti atsargios, vengiančios priekaištavimo ir vedančios į realią pažangą. Iš kitos pusės naujosios imigracijos atstovai negali ir neturi eiti į nereikalingus kompromisus. **Vaikų katechizacija lietuviškai ir reikiamos lituanistinės programos išėjimas yra mūsų tikslas, nuo kurio negalime trauktis ir nesitrauksime.** Katechizacija yra kunigų ir vienuolių tiesioginė prievolė. Kitas lituanistinis švietimas yra bendras visų mūsų reikalas ir bendrai turim spręsti. Ligšiolinė patirtis jau gali būti kelrodžiu artimiausiai ateičiai.

Kadangi naujoji imigracija didele dalimi įsikūrė didžiausiuose lietuvių centruose, kuriuose iš seno veikia lietuvių parapijų mokyklos, todėl buvo natūralu ieškoti būdų, kaip normalioje pamokų lentelėje būtų galima įvesti lietuviškas pamokas naujų imigrantų vaikams ir tas pamokas pavesti dėstyti

švietimo sekcijos posėdžio dalyviai

prityrusiems lituanistams mokytojams. Eilėje vietų taip ir buvo padaryta. Pats Čikagos miestas, kuriame įsikūrė berods apie pusė naujosios imigracijos žmonių, yra išbandęs jau per kelerius metus tokį kelią. Neturėjau progos arčiau susipažinti su tais bandymais, bet kiek girdėti iš kolegų atsiliepimų, rodos, jau yra abejonių, ar ne šeštadieninė mokykla pasiekia daugiau, nekaip tos pridėtinės pamokos, kurios ir lieka pridėtinėmis. Šis konstatavimas neturi reikšti pasiūlymo pereiti į šeštadienines mokyklas, bet tai reiškia, kad vis iš naujo turime jieškoti būdų neužleisti pagrindinio siekimo — būtinai išeiti kasmet nustatytą lituanistinio švietimo programą taip, kad **mokinys, baigęs aštuonis skyrius, jau būtų pajėgus neblogai rašyti lietuviškai, o baigęs augštesniąją mokyklą, jau būtų išėjęs ir lietuvių literatūros bei Lietuvos istorijos kursą.** Praktiškąjį to tikslo įvykdymą tenka spręsti pagal vietos aplinkybes, bet jokiu atveju negalima trauktis nuo paties tikslo įvykdymo. Manau, kad šeštadieninė mokykla daugelyje vietų ilgesnį laiką liks tegul ir vargo, bet vis dėlto grynai lietuviška mokykla, kurioje galėsime atlikti lietuvišką mokymą. Be abejo, tai nėra normali mokykla, bet su šeimos pagalba ji kol kas padeda išspręsti bent minimaliai mūsų uždavinį. Lituanistinės klasės prie normalių mokyklų yra normalesnis dalykas už šeštadieninę mokyklą, bet tik tokiu atveju, jeigu tos klasės nėra nustelbiamos ir jeigu tose klasėse dirbą mokytojai yra pajėgūs atlikti savo darbą.

Centrinė institucija, programos, vadovėliai

Jungtinės Amerikos Valstybės nėra perdaug linkusios į centralizaciją. Švietimas čia didele dalimi decentralizuotas, nors praktiškai visur panašus. Ir mūsų švietimo įstaigos neturėjo ir neturi aiškesnio centro. Praktika rodo, kad ir kitų organizacijų centrai čia nedaug reiškia, daug daugiau reiškia atskirų miestų vietinės institucijos, betgi tam tikras ryšys yra reikalingas.

Kai stengiamės iškelti bendruomenės organizacijos reikšmę mūsų gyvenime, dažniausiai pirmoj eilėj traukiame švietimo organizacijos motyvą, bet kai pasižvalgome, praktikoj tą pirmumą sunkiai pastebime. Linkėtume Bendruomenės centro valdybai toliau eiti pradėtu keliu, kuris iš esmės yra teisingas— sukurti lituanistinio švietimo centrą, į kurį įeitų seserų instituto atstovės ir pasauliečiai lituanistai, švietimo darbuotojai. Būtina parinkti tokius žmones, kurie mokėtų dirbti ir norėtų dirbti organizacinį darbą ir gražiai derinti neišvengiamus nelygumus. Tas centras, pasiremdamas patyrimu, netrukus galėtų sudaryti pastovesnes ir ilgesniam laikui tinkančias lituanistinio švietimo programas. Vienokios programos turės būti tiems, kurie ateina į mokyklą mokėdami lietuviškai, kitokios tiems, kurie lietuviškai iš namų nemoka.

Žinoma, lengviau bus sudaryti programas, kaip jas įvykdyti. Betgi tai būtina. Lietuvaičių seserų institutas padarys didelį žingsnį į priekį, jeigu ras būdų **kontroliuoti tokių programų išėjimą.** Jeigu, pavyzdžiui, kiekvienas vienuolynas turės lituanistinių dalykų inspektores, parinktas iš pačių seselių tarpo, ir patvirtintas vienuolyno vadovybės, tada lituanistiniai dalykai įgys mokykloje daugiau formalias teises, kaip dabar yra, kai praktiškai visa remiasi daugiau atsitiktinumu. Ne seselių vedamos mokyklos taip pat reikalingos ryšio ir koordinacijos. Joms taip pat būtinos aiškesnės ir gyvenimiškesnės programos.

Čia susiduriame su klausimu, kaip toliau žiūrėti į augštesniosios mokyklos kurso išėjimą. Manau, kad dėl to neturėtų būti dviejų nuomonių. Kur tik gali-

ma — tokios mokyklos būtinos. Čikagoj aukštesnioji mokykla, veikianti savaitgaliais, yra didžiausia tokio tipo mokykla. Manau, kad reikia ieškoti naujų būdų pagausinti jos mokinių ir mokytojų skaičių, nes proporcijos atžvilgiu kyla neaiškumų, kai Bostone su nepilnu tūkstančiu naujų ateivių išleidžiama trylika abiturientų, o Čikagoj su daugybe tūkstančių vos dvigubai daugiau.

Turime ir seselių vedamas augštesniąsias mokyklas. Neturėjau progos jų arčiau pažinti, bet kiek iš toliau girdėti—jose yra reikalas kelti lituanistinio švietimo ir auklėjimo lygį. Kadangi žinau, kad vienuolynų vadovybės šiuo atžvilgiu turi gražių norų, manau, kad pažanga tikrai bus.

Labai aktualus buvo ir tebėra vadovėlių klausimas. Vienoje kitoje vietoje perspausdinome seną vadovėlį ar išleidome naują. Pradžia padaryta, bet reikia, kad kas planuotų abiejų tipų mokykloms vadovėlius, juos rengtų ir leistų. Lietuviškai iš mažens mokantiems mokiniams vadovėlių vienintelis autorius emigracijoje yra Antanas Rinkūnas. Jo vadovėliai jau plačiai pasklido ir leidžiami antra laida. Turime kiek gramatikos, sintaksės vadovėlių, ne visai pritaikytų dabarčiai. Mažiausiai gal turime lietuvių kalbos vadovėlių, skirtų lietuviškai nemokantiems mokiniams. Jeigu buvo galima konkurso būdu surasti lietuvaitę seselę, laimėjusią lietuviškos kompozicijos pirmenybę, neabejoju, kad jų tarpe yra daug būsimų gerų vadovėlių autorių, rengiančių tuos vadovėlius tiems, kurie ateina į mokyklą lietuviškai nemokėdami.

Mokytojų organizacijos ir prieauglio klausimas

Seselių mokytojų prieauglis atsiranda vienuoliško pašaukimo keliu. Per dešimtmečius turime šimtus tokių seselių ir iš šio krašto lietuvaičių jų vis naujų atsiranda. Daug mažesnį, net ir procentais imant, seselių prieauglį duoda naujoji imigracija. Didesne dalimi naująja imigracija besiremianti Nekalto Prasidėjimo lietuvaičių vienuolija Putname taip pat jungtųsi į mokyklinį darbą, jeigu į ją daugiau lietuvaičių stotų narėmis ir sustiprintų jį skaičiumi. Ten vedamos stovyklos yra garsios savo tautiniu atspalviu.

Didelę atsakomybę turi iš Lietuvos emigravęs lietuvis mokytojas. Būkime atviri dėl to mokytojo. Dažniausiai tas mokytojas ar mokytoja šiandien yra sunkaus fizinio darbo darbininkas ar darbininkė. Nemaža dalis jau ir amžiaus atžvilgiu nebėra pirmos jaunystės. Nuo 1944 m. nebeturime jokio mokytojų prieauglio. Iš galinčiųjų dirbti gyvenimas daug reikalauja. Mokinius daug sunkiau suinteresuoti lituanistiniais dalykais svetur, kaip savame krašte. Neįmanoma dirbti įprastu būdu, kai kasdien vaikai yra mokomi skirtingais metodais. Visa tai prieš mus, mokytojus, atsistoja visoje realybėje. Pragyventi iš savo profesijos, dirbant lituanistinį darbą, neįmanoma, o nedirbti jo taip pat negalima. Yra tokių, kurie labai sėkmingai įsitraukia į darbą ir pasiekia pasigėrėtinų vaisių.

Per eilę metų mokyklos vedėjo akimis turėjau progos stebėti kai kurių kolegų nuostabų ištvermingumą. Žinau gerai, kad mokytojas iš šeštadienio pamokų pareina labiau nuvargęs, kaip iš fabriko darbo. Taip pat žinau, kad ne visiems vienodai sekasi prisitaikyti prie dabarties situacijų. Sunkiausia yra tai, kad nemažas procentas mokytojų baigia užmiršti savo profesiją, traukiasi nuo šiandien misijiniu tapusio savo darbo. Neseniai dar kalbinau kolegą, kuris nei fiziškai nėra silpnas, nei pasirengimu negali skųstis, o stovyklinio gyvenimo metais dar buvo progimnazijos direktoriumi. Jis sakė, kad jau baigiąs užmiršti, jog kadaise buvęs mokytoju, kad nemanąs kada vėl tokiu būti, kad su juo esą baigta ir, žinoma, nesidavė prikalbinamas dabar imtis mokytojo darbo.

Kai tokio pasiaukojimo pristigs, pats švietimas šlubuos. Užtat yra labai aktualus dalykas organizacijos pagalba stiprinti mokytojų dvasinę gyvybę, padėti nukrapštyti kerpes, kurios ima augti ant palyginti dar neblogai išsilaikiusių eilės kolegų.

Bet tai nepadeda išspręsti klausimo ilgesniam laikui. Vistiek yra reikalingas mokytojų prieauglis. Reikia, kad jų duotų jaunieji akademikai. Sykiu su jaunųjų akademikų organizacijomis turime rasti būdų įtraukti reikiamą skaičių naujų akademikų į lituanistinį švietimą. Tam gal netrukus reikės imtis organizuoti kokius vasaros kursus ar ką panašaus. Be mokytojų prieauglio ištversime neilgai. Be pajėgesnių mokytojų kentės mokyklos prestižas ir tuo pačiu mažės joms dėmesys. Prie to neturime prieiti.

Pačią lietuvių mokytojų organizaciją darykime gyvą ir plėskime. Praktiškai toje organizacijoje reiškiasi daugiau naujosios imigracijos žmonės. Mūsų praktikoje Naujosios Anglijos ribose jau per eilę metų esame priėję prie bendros organizacijos su seselėmis lietuvaitėmis mokytojomis. Susirinkimus darome sykį per metus. Suvažiuojame iš visos Naujosios Anglijos. Būna pagrindinis referatas kokia pedagogine tema ir diskusijos dėl jo, o paskui pranešimai iš atskirų vietovių, kuriuos daro ir pasauliečiai, ir seselės. Dėl tų pranešimų taip pat būna diskusijos. Manau, kad visa tai padėjo mums pasiekti tam tikro susipratimo. Noriu pabrėžti, kad vienuolynų vadovybės rodo susirinkimams dėmesio. Daugiausia N. Anglijoj yra paplitusios Nukryžiuotojo Jėzaus seserys. Jų vadovybė ir eilė narių rodo labai didelio susidomėjimo lietuviškais reikalais. Vieną tokią konferenciją esame atlikę to vienuolyno patalpose. Poroj vietų yra Šv. Kazimiero seserys, o vienoje Šv. Pranciškaus. Žinau, kad tų vienuolynų vadovybės ir narės rodo dėmesio panašioms pastangoms sukurti bendrinę mokytojų organizaciją. Numatome, kad ateinantį rudenį būsiančioj konferencijoje vienas iš pasauliečių pedagogų nagrinės temą, kaip pagyvinti lietuviškas pamokas. Tai bus metodologinio pobūdžio nagrinėjimas ir koreferentu tam nagrinėjimui kviečiame vieną iš seselių Amerikos lietuvaičių. Siūlyčiau ir kitų vietovių kolegoms, kur įmanoma, tokį bendradarbiavimą pradėti. Jis tikrai duoda vilčių ir pragiedrina atmosferą.

Nėra abejonės, kad kelyje tenka sutikti kliūčių ir sunkumų dažnai ten, kur mažiausiai jų galima laukti. Bet visa tai turi nubėgti kaip tyras vanduo, palikdamas mus su giedriu pasiryžimu tvirtinti lietuvybės pagrindus, likti ištikimais savo kilniam lietuvio mokytojo pašaukimui.

LIETUVIŲ KALBOS SEKCIJA

MŪSŲ KALBININKŲ UŽDAVINIAI TREMTYJE

L. DAMBRIŪNAS

Mūsų kalbininkų darbo sritys visada būdavo dvi: grynai mokslinė ir praktinė — bendrinės kalbos ugdymas, jos tobulinimas. Aplamai imant, tie patys uždaviniai tebėra ir šiandien. Tik šiuos uždavinius specifikuojant, tenka kaikuriuos jų išskirti, nustatyti jų vykdymo pirmumo eilę, atsižvelgiant į faktą, kad tiek visa mūsų tauta, būdama svetimųjų pavergta, tiek dalis jos gyvenanti laisvuose kraštuose yra atsidūrę ypatingose sąlygose, kurios įpareigoja specialiems uždaviniams.

I. *Mokslinis darbas*

Panašiai kaip kitos humanitarinių mokslų sritys, taip ir kalba turi du pagrindinius objektus — savo sistemą ir savo istoriją. Jau senokai kalbama apie vadinamąją sinchroninę ir diachroninę kalbotyrą. Tik nevisada vienodai abiejomis sritimis domėtasi. Iki pirmojo pasaulinio karo vyravo domėjimasis lyginamąja bei istorine kalbotyra. Kaikurie kalbininkai net teigė, kad tikrasis kalbos mokslas tesąs jos istorijos tyrimas (Sprachwissenschaft ist Sprachgechichte, H. Paul). Po pirmojo pasaulinio karo imta daugiau domėtis ir kalbos struktūriniais klausimais, t. y. pačios kalbos apskritai ir atskirų jos kategorijų funkcijomis bei reikšmėmis.

Kadangi struktūrinė ir istorinė pusė sudaro pilną kalbotyros mokslo objektą, tai nė viena jų negali būti užmiršta. Mūsų kalbininkų iki šiol daugiau domėtasi klausimais, susijusiais su kalbos istorija, o mažiau dėmesio skirta kalbos struktūrinėms problemoms, nors dėl to fakto, kad mūsų kalbos istoriniai paminklai — rašytiniai dokumentai yra neseni, abu šie aspektai yra gana glaudžiai susiję. Istoriniame darbe dažnai tenka naudotis ir dabarties faktais, ir dėlto iš esmės istorinis darbas gali nušviesti ne vieną dabartinės kalbos problemą. Visdėlto istoriniai darbai dabarties kalbą paliečia netiesiogiai. Gi šių dienų kalbos sistemai bei su ja susijusioms problemoms nušviesti reikia specialių darbų, kurie gali tenkintis dabarties faktais. Tos rūšies darbai gali taip pat turėti grynai teorinės reikšmės, bet jie gali būti ir glaudžiai susiję su bendrinės kalbos praktika — gali padėti spręsti ne vieną bendrinės kalbos vartosenos problemą.

Iki šiol, t. y. per pirmą pokario dešimtmetį, mūsų kalbininkų darbas nebuvo labai našus, nes darbo sąlygos buvo labai nepalankios. Visdėlto ir tokiomis sąlygomis šis tas padaryta ir toliau dirbama. A. Salys nuo 1950 metų įsijungė į "Lietuvių rašomosios kalbos žodyno" redakciją, kurią dabar, N. Niedermannui mirus, sudaro A. Senn'as ir A. Salys. Šiemet pasirodė A. Salio paruoštas "Lietuvos žemėlapio vardynas". P. Jonikas išleido "Lietuvių kalbos istoriją". Pr. Skardžius su St. Barzduku ir J. M. Laurinaičiu paruošė "Lietuvių kalbos vadovą". Visi minėti kalbininkai bendradarbiauja ir moksliniuose užsienio bei vietiniuose žurnaluose. Be to, kiek iš spaudos žinoma, Pr. Skardžius baigia naują savo "Lietuvių kalbos žodžių darybos" pataisytą laidą vokiškai. P. Jonikas ruošia darbą apie lietuvių kalbos raidą ir likimą Amerikoje. P. Būtėnas tyrinėja mūsų istorinius vietovardžius. L. Dambriūnas turi paruošęs platesnį darbą apie lietuvių kalbos veiksmažodžių aspektus. Visi kalbininkai aktyviai bendradarbiauja ir Lietuvių Enciklopedijoj.

Visi šie darbai be abejo reikalingi ir naudingi. Tačiau šiuos darbus bedirbant ar bebaigiant, tenka iš anksto planuoti ir tolimesnius. Kiekvienas kalbininkas be abejo žino, ką jis norėtų ir galėtų parašyti, jei tik turėtų laiko. Šia proga norėčiau betgi kelti mintį, kad reikėtų pagalvoti ne tik apie tai, ką kas norėtų, bet ir apie tai, kas pirmoje eilėje reikėtų atlikti. Antra, yra svarstytinas šis klausimas: ar nevertėtų planuoti kolektyvinį darbą, kuris, jeigu būtų dirbamas vieno asmens, užtruktų perilgai ar ir visai būtų nebaigtas? Turiu galvoj mokslinę—istorinę lietuvių kalbos gramatiką, panašią į lenkų Krokuvos Mokslų Akademijos 1923 m. išleistąją, kurią paruošė penkių kalbininkų kolektyvas. Tiesa, neseniai iš Carl Winterio leidyklos biuletenio teko sužinoti, kad profesoriuis A. Sennas paruošė istorinę lietuvių kalbos gramatiką, kurią netrukus žadama išleisti.

Sekcijos posėdis 377 p.

Tačiau atrodo, kad ji daugiau taikoma vokiečių universitetų studentams ir, be to, parašyta vokiškai, tad lietuviškai parašytos gramatikos atstoti negalės. K. Korsakas "Tiesoje" rašė, kad naujame penkmety užplanuotų darbų tarpe yra ir mokslinė lietuvių kalbos gramatika. Tačiau kiek iš sovietinės spaudos galima patirti, Lietuvoj dar nėra pakankamai pasiruošusių kalbininkų, kurie tokį darbą kompententiškai galėtų atlikti. Tuo tarpu čia Amerikoje esantieji lietuviai kalbininkai yra visiškai tam darbui kvalifikuoti. Kiekvienas jų galėtų paruošti savo specialybinę dalį. A. Salys fonetiką ir dialektologiją, Pr. Skardžius žodžių darybą ir morfologiją, kiti sintaksę. Šis darbas nebūtų persunkus jau dėlto, kad minėti kalbininkai šiuos dalykus yra ilgą laiką dėstę universitetuose. Šitokių kvalifikacijų kalbininkų lietuviai negreit turbūt susilauks, ir dėlto būtų labai gaila, jei tas svarbus darbas nebūtų atliktas. Čia neturėtų būti pakartota klaida, kuri padaryta Lietuvoje. Nors prof. Gerulis paruošė kelias tarmių užrašinėtojų laidas, bet nebuvo kam to darbo organizuoti, ir darbas liko neatliktas. Čia tenka pasisakyti prieš lietuvių tarpe kartais palaikomą nuomonę, kad negalint atlikti darbo tobulai, geriau nė nepradėti. Šiuo metu mūsų nusistatymas turėtų būti toks: šis tas, kad ir nevisai tobulas darbas, yra geriau, negu nieko. Jeigu J. Balčikoniui su savo bendradarbiais pavyktų didįjį lietuvių kalbos žodyną bent įpusėti, o tremties kalbininkai paruoštų dar mokslinę lietuvių kalbos gramatiką, tai galima būtų sakyti, kad ši kalbininkų karta savo uždavinį yra atlikusi.

Nemažiau svarbūs yra ir tie mokslo darbai, kurie yra glaudžiau susiję su bendrinės kalbos vartosena. Turiu galvoj jau minėtus struktūrinius bei funkcinius klausimus, arba vad. sinchroninę kalbotyrą. Kaikas gal pasakys, kad kalbos struktūra, jos kategorijų funkcijos, yra jau išdėstytos praktinėse gramatikose ar vadovėliuose ir kad čia nieko naujo pasakyti negalima. Iš tikrųjų vadovėliuose turime tik bendrą kalbos struktūros apybraižą. Gramatinių kategorijų funkcijos čia aiškinamos dažnai iš analogijos pagal kitų kalbų gramatinių kategorijų funkcijų apibrėžimus. Tuo tarpu, kaip tai gerai žinoma, vienos kalbos gramatinės kategorijos reikšmė arba funkcija nevisada arba nepilnai atitinka kitos kalbos gramatinės kategorijos reikšmę. Yra skirtumų. Tačiau tie skirtumai vadovėliuose neišryškinti, nes visa medžiaga ten dėstoma tik bendrais bruožais. Tos gramatinių kategorijų bei kitų dalykų skirtybės kaip tik ir sudaro specifinį kalbos pobūdį, kurio tyrimas priklauso taip pat kalbininko mokslinio darbo sričiai. Tos rūšies tyrinėjimai turi betgi tiesioginės reikšmės ir bendrinės kalbos praktikai, nes jos normalizacija kaip tiktai remiasi dabarties kalbinių faktų nušvietimu bei išaiškinimu.

Imkime keletą konkrečių pavyzdžių. Apie mūsų linksnių bei prielinksnių vartojimą turime jau keletą veikalų. Puikūs darbai yra E. Fraenkelio "Syntax der litauichen Kasus" 1925 ir "Syntax der litauischen Postpositionen und Praepositionen" 1929 bei Rygiškių Jono "Linksniai ir prielinksniai" 1928. Tačiau kiek tai liečia mūsų linksnių vartosenos praktines problemas, nevisada šiuose veikaluose galima rasti atsakymą į iškilusį klausimą. O tai todėl, kad E. Fraenkelio veikaluose dalykas nagrinėjamas daugiau istoriniu nei struktūriniu požiūriu, o Rygiškių Jono knyga tėra gražus pavyzdžių rinkinys su bendra klasifikacija ir labai trumpais paaiškinimais. Tačiau praktikai viso to neužtenka. Neužtenka pvz. pasakyti, kad po neigiamo veiksmažodžio papildiniu eina kilmininkas (vad. neiginio kilmininkas) ir kad čia kartais gali būti vartojamas ir galininkas (vad. neiginio galininkas), bet reikia tiksliau pasakyti ir vieno bei antro linksnio vartojimo atvejus. Klausimas pasunkėja, kai reikia nuspręsti, kuris papildinio linksnis (kilmininkas ar galininkas) reikia vartoti po neigiamo veiksmažodžio, susijusio su bendratimi. Imkime pavyzdžiu kad ir šį sakinį: "Baimė mirti visiškai, be kito gyvenimo iliuzijos, verčia mus neapkęsti **šį gyvenimą".** Vienas taisytojas sakinį pataisė šitaip: "... verčia mus **šio gyvenimo** neapkęsti". Aš šitaip netaisyčiau. Galimas dalykas, kad nesutartume dėl linksnio vartojimo ir šiuose sakiniuose: Nespėjo **viską** (ar **visko**) pasakyti; poniškas **ligas** (ar **ligų**) kentėt neprivalom; laisvasis pasaulis neleis Sovietų Sąjungai **pasaulį** (ar **pasaulio**) pavergti; mes nemanome užpulti **Ameriką** (ar **Amerikos**) arba **kurią** nors **kitą valstybę** (ar **valstybės**); kaltinamiesiems neleista turėti savo **gynėjų**; bet: savo **gynėją** turėti kaltinamiesiems nebuvo leista; mes neturime teisės teisti **žmogų** (ar **žmogaus**).

Rygiškių Jonas savo knygoje sako, kad prūsų lietuvių kalboje "veiksmažodžio neigiamumas linksniui maža teturi, rodosi, paprastai reikšmės". Čia reikėtų betgi atsakyti į klausimą, kodėl maža? Reikėtų išaiškinti, ar tai yra tokia tarmės ypatybė, ar gal vokiečių kalbos įtakos reiškimasis. Ar gal tas kilmininko ir galininko "maišymas" rodo reiškinį, kurį aš vadinu kategorijų kolizija? Kadangi neigiamas veiksmažodis reikalauja kilmininko, o tranzityvinių veiksmažodžių bendratis galininko, tai abu šie žodžiai sudėtiniame tariny stoja į "rungtynes", ir priklausomai nuo kelių aplinkybių laimi vienas arba kitas linksnis — kilmininkas ar galininkas. Čia kaip tik ir tenka visas šias aplinkybes bei aplamai visą šių klausimų kompleksą specialiau panagrinėti. Iki šiol nevienas toks klausimas praktikoj buvo sprendžiamas intuicija, vadinamuoju kalbos jausmu, bet kadangi kalbos jausmas ne visų vienodas, tai ir sprendimai nevienodi. Patikimas, moksliškas sprendimas remiasi dalyko ištyrimu, o čia mums kaip tik ir trūksta darbų iš struktūrinės srities.

Gražus pavyzdys, kaip vad. kalbos jausmas klaidina, yra vadinamieji pradėtiniai laikai. Čia turime net dvigubą klaidą. Pirmiausia, sudėtinė forma **buvo bedirbąs** nereiškia veiksmo pradžios (tad nėra pradėtinė), bet veiksmo trukmę. Antra, esamojo pradėtinio laiko (**esu bedirbąs**), apie kurį kartais mūsų vadovėliuose kalbama, iš viso mūsų kalboje nėra. Tai tėra tik dirbtinis analoginis darinys.

Tokių problemų yra ir daugiau. Iki šiol tos rūšies tyrinėjimų trūkumą buvo stengiamasi užpildyti smulkiais straipsneliais, kurie betgi tik tiek buvo

naudingi, kad juose buvo pateikiama daugiau pavyzdžių vienam ar kitam praktinės gramatikos klausimui paaiškinti. Tokie straipsneliai būdavo spausdinami laikraščiuose, o vėliau kartais leidžiami atskiromis brošiūromis, pvz. Rygiškių Jono "Kalbos dalykai", vėliau kelios Pr. Meškausko brošiūros ir kt. Daugiausia tokių straipsnelių spausdinta "Gimtojoj Kalboj" ((1933-1940). Visos šios pastangos buvo naudingos, bet nepakankamos, nes, vaizdingai kalbant, tai buvo visdėlto tik skylių lopymas. GK straipsneliai nebuvo išsamesnių studijų rezultatas ar santrauka, bet reikalo iššauktas, dažnai trumpas ir skubus kurio nors klausimo paaiškinimas. Todėl suprantama, kad dėl to skubumo ir trumpumo pasitaikydavo visokių aiškinimų. Šalia geresnių pasitaikydavo ir netikslių ar net ir visai klaidingų, blogesnių nei vadovėlinių aiškinimų. Pvz. visiškai klaidingai aiškinami veikslai (GK 1936, 4, 50-53). Rygiškių Jono gramatikoj skiriamos "veiksmažodžių reikšmės" ir "veiksmažodžių veikslai" (vok. tai vadinama Aktionsart ir Aspekt), bet tie skirtingi dalykai visai neskiriami GK. Jeigu kas iš Rygiškių Jono gramatikos buvo neblogą susidaręs vaizdą, kas yra veikslai, tai GK jį visai sumaišė, nes pagal R. J. veiksmažodinės formos **skęsta, miršta** tegali būti eigos veikslo (ir visai teisingai), o GK moko, kad tai įvykio veikslą žyminčios formos. Tokia pat klaida daroma teigiant, kad sakiniuose **gera čia gyventi, nelengva alkanam būti** žodžiai **gera, nelengva** "gali būti veiksniai" (KG 1939, 3, 40). Be to, kaikurių savo aiškinimų jau nebe visi buvę GK redaktoriai šiandien ir besilaiko. Pvz. įvardžiuotinių būdvardžių šauksmininko vartosenos klausimu (**brangus Jonai** ar **brangusis Jonai**) Pr. Skardžius šiandien kitaip galvoja, negu tada, kai jis GK redagavo. Vadinas, kaikurie dalykai jau paseno. Yra ten ir daugiau tokių dalykų, teigimų ar draudimų, kurių vargu kas šiandien besilaiko, pvz. kad negalima esą sakyti **sekančią savaitę, išvažiavo visai dienai**, o reikią sakyti **kitą savaitę, išvažiavo visą dieną** (GK 1935, 3, 46). Pagaliau GK kaikurių dalykų nė nesprendė, o tik kėlė kaip svarstytinus bei studijuotinus klausimus, o kitus vėl sprendė gana nedrąsiai, netikrai, kas matyti iš tokių įterpimų, kaip "atrodo", "veikiausiai" ir kt. Toks elgesys visai suprantamas ir pateisinamas. Neturint kuriuo klausimu išsamesnių tyrinėjimų, atsakymas visada tegali būti rezervuotas. Bet visi minėti trūkumai kaip tik aiškiai parodo, kad jie niekuomet nebus pašalinti, kol neturėsime pilnesnių, išsamesnių tais klausimais tyrinėjimų. Ir čia yra ta antroji darbo sritis, kuri laukiau didesnio mūsų kalbininkų susidomėjimo.

Pagaliau manyčiau, kad jau laikas lituanistams leisti kokį nors periodinį leidinį, bent metraštį, jei nekitokį. Jis galėtų būti bendras kalbos, literatūros, tautosakos, o gal net ir istorijos mokslo darbams. Tai galėtų būti tokio pobūdžio leidinys, kaip laisvoje Lietuvoje buvo "Tauta ir žodis". Dabar mūsų mokslininkai savo darbus spausdina nelietuviškuose žurnaluose. Tai, žinoma, nėra bloga, bet būtų dar geriau, jei galėtume turėti ir savo tam reikalui periodinį leidinį. Malonu, kad Čikagos Lituanistikos Institutas prie to jau ruošiasi.

II. Praktiniai uždaviniai

Šie uždaviniai yra dvejopi: pozityvūs — ugdomasis darbas ir negatyvūs — apsauga nuo gedimo, nuo žalingų svetimų įtakų. Trečias uždavinys — rašybos sutvarkymas.

Kalbant pirmuoju klausimu, tenka pirmiausia paliesti terminologijos reikalą. Jau mūsų spaudoj buvo pastebėta, kad mums dažnai trūksta terminų — tiek bendro pobūdžio, tiek ir specialybinių. Kas yra turėjęs reikalo su vertimais (o kas jo čia nėra turėjęs?), tas žino, kaip reikia raitytis ties sakiniu, kuriame yra žodis **challenge, prejudice, hostility, complacency, emergency** ir pan. Arba kas nežino, kaip nelengva tiksliai išversti kad ir tokius posakius ar sakinius kaip **competitive enterprise system, opportunity system, observance of brotherhood week, he paid tribute to dignity and integrity of nation's workers** ir pan. Sunkenybių verčiant turime todėl, kad dar neturime tikslių lietuviškų atitikmenų kaikuriems žodžiams, kurie šiuo atveju anglų kalboje yra įprasti ir aiškūs. Todėl būtų naudinga, kad tos rūšies sunkenybėms nugalėti nebūtų paliktas vienas eilinis žurnalistas, bet kad čia ateitų pagelbon ir tie, kuriems rūpi mūsų bendrinės kalbos kultūra bei pažanga.

Su bendrąja terminologija yra susijęs ir tarptautinių žodžių vartojimas. Spaudoje nevieno buvo pasisakyta prieš pergausų tų svetimybių vartojimą mūsų kalboje. Jų daugiau turbūt pasitaiko kalboje mūsų jaunimo, kuris prie jų įpranta nelietuviškose mokyklose. Štai keletas sakinių iš studentų spaudos: Funkcine prasme žmogus skiriasi nuo kitų tuo, kad jis savyje yra inkorporavęs vertybių hierarchiją; logišku konsekventiškumu pasiremdami prieiname išvados, kad santariečių vertybinės hierarchijos viršūnėje vyrauja idėjinis aspektas (kontraste su grynai ekonominiu ar pragmatinės politikos elementu); jų vertybių sistematingumas sunkiau, jei iš viso, palenkiamas loginės dedukcijos analizei.

Galima sutikti, kad tų svetimybių čia galėtų būti mažiau. Visdėlto šis reikalas nėra toks paprastas, kaip iš paviršiaus atrodo. Kai net toks žurnalistas kaip Br. Raila pasisakė prieš jo nuomone nereikalingas tarptautines svetimybes mūsų spaudoj, tai A. J. Greimas jį visiškai teisingai kritikavo (Santarvė 1955, Nr. 7-8) nurodydamas, kad Br. R. siūlomieji lietuviški pakaitalai visai ką kita reiškia, kad jie negali atstoti pavartotųjų svetimybių. Pvz. **emocija, epocha, individas, konstruktyvus, dezorientuotas** nėra tas pats, kas **jausmas, laikotarpis, asmuo, kuriantis, suklaidintas.** Čia tenka sutikti su A. J. Greimu, kad "šitoks atitikmenų jieškojimas yra kalbos susinimas, o ne turtinimas, patarimas rašančiam eiti lengvumo, o ne minties griežtumo keliu". O kai Br. R. vietoj sakinio **žmonių prieauglis didėjo geometrine progresija** pataria vartoti **gyventojų skaičius sparčiai daugėjo**, tai A. J. Greimas atsako teisingu priekaištu: "lietuviškai kalbėsi, jeigu vengsi mokslinio tikslumo, o pasitenkinsi tik bendrybėmis; lietuviškai kalbėsi, jeigu aiškios sąvokos vietoje "gražiai" vartosi vaizdus ir metaforas".

Kultūros kongrese buvo galima užsiprenumeruoti Lietuvių Enciklopediją ir įsigyti Lietuvos žemėlapį. Viršuj (kairėje) LE leidėjas Juozas Kapočius.

Iš tikrųjų tarptautinių žodžių tenka skirti tris rūšis. Vieni yra tie, kurių nesame pakeitę lietuviškais ir nemanome jų keisti, pvz. **fizika, chemija, biologija, filosofija, psichologija.** Kitą rūšį sudaro tie, kuriuos galėtume vadinti sinonimais. Tos rūšies lotyniškos kilmės žodžiams turime panašios reikšmės lietuviškus atitikmenis. Tačiau panaši reikšmė nėra tapatinga reikšmė, ir dėlto šie lotyniškos ar graikiškos kilmės žodžiai negali būti pakeisti lietuviškais, jeigu norime savo kalboje būti tikslūs. Pavyzdžiais gali būti jau minėti **emocija** ir **jausmas, individas** ir **asmuo** ir kt. Čia mes turime panašų reiškinį, kuris yra labai ryškus anglų kalboj, turinčioj daug sinoniminių grupių, sudarytų iš germaniškos ir lotyniškos kilmės žodžių, pvz. **freedom** ir **liberty, meaning** ir **significance; faith, belief, creed; love, affection, charity,** ir kt. Pagaliau turime trečią rūšį tarptautinių žodžių, kuriems turime pilnus lietuviškus atitikmenis, pvz. **progresas** ir **pažanga, koncepcija** ir **samprata, tendencija** ir **polinkis,** ir kt. Kalbant apie tarptautinių svetimybių mažinimą mūsų kalboje, tenka turėti galvoje tik šią trečią jų rūšį, nors dažnu atveju nebus lengva nuspręsti, ar kuriam svetimam žodžiui turime pilną lietuvišką atitikmenį, ar ne.

Su bendrąja glaudžiai siejasi ir specialybinė terminologija, nes juk ir nėra įmanoma tiksliai vienus terminus atskirti nuo kitų. Nesu gerai susipažinęs su atskirų specialių sričių terminologiniais darbais, dirbdamas šiuo metu Amerikoje. Iš spaudos žinome, kad mūsų inžinieriai, medikai, miškininkai ir kiti šį

tą dirba šioje srityje. "Naujienose" buvo paskelbtas daktaro Gudaičio medicinos terminų pluoštas. Technikos terminų klausimu rašoma "Technikos žodyje". Pr. Šulaitis išleido "Darbo teisės terminus". Tai labai reikalingi darbai. Šių dienų gyvenime kasdien atsiranda naujų, ypač technikos srity, terminų, kurie vartojami kasdieninėj Amerikos spaudoj. Neišvengiamai jie turi būti vartojami ir mūsų spaudoj. Nesusikūrus gerų, mūsų kalbai tinkamų terminų, įsigalės blogi ar tiesiog angliški žodžiai. Todėl šis darbas negali būti atidėliojamas "geresniems laikams".

Su kaikuriais terminais galvosūkio nėra, nes **radaro** kitaip nevadinsime kaip **radaru. Atominis reaktorius** taip pat aiškus. Bet kaip sakysime lietuviškai: **airborne radar, elektronics, rocket propulsion, guided missiles, turbojet, thermonuclear energy, fissionable material** ir kt.? Nežinau, ar mes jau turime priimtus kad ir tokius kasdieninės apyvokos terminus kaip **air conditioning, fan, freezer** (šalia **refrigerator**—šaldytuvas), **Venetian blinds, window shades, screens** ir kt.

Reikia čia pastebėti, kad lietuviški terminai kuriami ir okupuotoje Lietuvoje. Aišku, nevisi jie geri (paprastai rusiški vertiniai), bet nevisi ir blogi, ir dėlto šičia kuriant naudinga palyginti su ten jau vartojamaisiais. Pvz. vietoj mūsų **sprausminio lėktuvo** (pagal vokiškąjį **Duesenflugzeug**, nes Duese verčiama **sprausme**, kitų **sprausle**) Lietuvoj vartojamas **reaktyvinis lėktuvas** (rus. reaktivnyj samolet). Inžinieriai čia turėtų spręsti, kuris geresnis. **Guided missiles** mūsų spaudoj verčiama **vairuojamomis raketomis** ir kitaip. Lietuvoj — **valdomieji sviediniai. Fissionable material** — Lietuvoj **skaidomosios medžiagos.**

Nemaža dalykų mūsų spaudoj vadinama įvairiais terminais, pvz. **Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja** (Lietuvoj pagal rusišką pavyzdį **Suvienytų Nacijų Generalinė Asamblėja**). Kiti mūsų spaudoj vartoja dar ir J. T. **visumos susirinkimas, pilnaties posėdis** ir kt. Šis pastarasis be abejo tegali reikšti **plenumą, plenarinę sesiją**, bet **visumos** ar **visuotinis susirinkimas** galėtų būti vartojamas svetimos **generalinės asamblėjos** vietoj. Tuo būdu galėtume sakyti: **Jungtinių Tautų Visumos Susirinkimo pilnaties posėdis** — Plenary session of The United Nations General Assembly. Nors tokių nevienodų, bet kasdien vartojamų terminų yra nemaža, bet nedaug kas į tai kreipia dėmesį. O jie betgi žymiai svarbesni, negu siauros specialybės terminai, tevartojami palyginti nedaugelio specialistų. Todėl siūlyčiau, kad ir kalbininkai bent savo "kalbos kertelėse' skirtų kartais ir tokiems dalykams vietos.

Apskritai manyčiau, kad visų sričių mūsų specialistai turėtų terminus rinkti, juos savo tarpe aptarti ir paskui pasiūlyti kalbininkams pat.krinti. Pirmoje eilėje galėtų būti atrinkti ir paskelbti bendrojo pobūdžio, kasdien vartojami terminai. Specialaus pobūdžio terminai galėtų būti skelbiami specialiuose leidiniuose. Šiuo būdu buvo ruošiami terminai Nepr. Lietuvoje, šitaip jie galėtų būti ruošiami ir čia. Į technines šios procedūros smulkmenas nesigilinsiu — čia gali būti įvairių pasiūlymų.

Kalbant apie preventyvinį, arba apsaugojamąjį, darbą, reikia pažymėti, kad tos rūšies uždaviniai visada yra svarbūs ir opūs kiekvienai tautai, kuri yra panašioje padėtyje kaip mūsų, t. y. kuri kultūriniu atžvilgiu yra jaunesnė už savo kaimynes. Taip kaip apskritai neįmanoma išvengti kitų tautų kultūrinės įtakos, taip lygiai sunku išvengti ir jų kalbų įtakos. Tie uždaviniai pasunkėja dvigubai, kai tauta atsiduria svetimųjų valdžioje, kaip dabar yra su Lietuva. Tokiu atveju kelias svetimoms kalbinėms įtakoms yra laisvesnis, negu tautai gyvenant nepriklausomą valstybinį gyvenimą. Juo sunkiau išvengti svetimos įtakos emigrantų kalbai, kuri lyg salelė plaunama svetimos kalbos vandenyno. Stebėdami lietuvių kalbos gyvenimą šiandien, matome, kad tos svetimybės veržte veržiasi lietuvių kalbon; Lietuvoje — rusybės, o čia anglybės.

Svetimybės be abejo labai plati sąvoka. Kiekvieną žodį, kiekvieną jo reikšmę bei žodžių grupės (posakio) reikšmę galime vadinti svetimybe, jeigu jų kilmė yra svetima. Tuo atžvilgiu visiškai grynų kalbų nėra. Mes žinome, kad ir mūsų kalba tų svetimybių turi nemaža, kad vienos jų labai senos **(amatas, bakūžė, pinigas, asilas)** kitos jaunesnės **(ponas, bažnyčia, Kalėdos, Velykos).** Mes esame ne tik "pasiskolinę" svetimų žodžių, bet ir svetimų žodžių bei posakių reikšmių, pvz. **prisiekti, priesaika, prasižengti, prasižengimas (nusižengimas), įsivaizduoti, įsivaizdavimas, įkvėpimas, pašaukimas, atsišaukimas, nusistatymas** ir kt. Visus šiuos žodžius bei žodžių reikšmes esame jau "įšipilietinę" savo kalboje, t. y. laikome juos lygiaverčiais su savaisiais autentiškais žodžiais ir dabartinei mūsų kalbai būtinais. Turėdami tokį istorinį patyrimą, galime sutikti, kad ir šiandien tam tikras kiekis svetimybių nėra išvengiamas. Tai yra, sakytume, neišvengiama būtinybė. Visdėlto mūsų principinis nusistatymas yra išlaikyti kiek galint didesnį savo kalbos savitumą, originalumą, ir dėlto juo mažesnė bus svetimybių priemaiša, juo tas originalus kalbos pobūdis bus pilnesnis ir ryškesnis. Jeigu praeityje pasisavinome kaikurių svetimybių **(bažnyčia, išganytojas, kambarys, ponas)** vien dėlto, kad mūsų protėviai nesugebėjo susikurti jų vietoj savų žodžių, tai šiandien toks savinimasis svetimybių būtų nepateisinamas. Dėlto kai jos nejučiomis, nesąmoningai mūsų kalbon įsibrauna, visų savo kalbos gerbėjų pareiga yra jų svetimumą bei nereikalingumą išaiškinti ir nurodyti, ką ir kaip jų vietoj turime vartoti.

Suprantama, kad mes negalime turėti tiesioginės įtakos dabartinės kalbos praktikai Lietuvoje, tačiau mes galime ir privalome rūpintis kultūra kalbos, kurią čia vartojame. Apie rusybes, kurios dabar nesąmoningai ar sąmoningai brukamos mūsų kalbon Lietuvoje, esu rašęs straipsny "Lietuvių kalbos sovietinimas" ("Lietuva" Nr. 8, 1956), tad apie tai čia nekalbėsiu. Norėčiau betgi keliais pavyzdžiais parodyti anglų kalbos įtaką bei kitas negeroves šių dienų mūsų kalboje.

Sprendžiant iš spaudos, mūsų kalba aplamai nėra dar bloga. Turiu galvoj, žinoma, tik geresnius, plačiai skaitomus laikraščius, o ne kokią "Saulę" ar "Laisvę". Visdėlto gedimo reiškinių yra, nors nevisuose vienodai. Jeigu nekreiptume į tai dėmesio, pa-

dėtis blogėtų. Daugiausia pasitaiko žodyno ir sintaksės svetimybių. Štai jos.

Žodynas. Čarteris bus patiektas 84 tautų konferencijai... jau dabar žinoma, kad agentūros **boardą** sudarys 23 tautų atstovai (trumpame straipsnely pavartota 4 kartus čarteris ir 3 kartus boardas). Viename ir tame pat straipsny rašoma **Tarybų Sąjunga, Sovietų Sąjunga** ir **Sovietų Rusija** vis apie tą patį dalyką kalbant. Vartojami tokie žodžiai kaip **taksos, šteitas, bilius, stuardė, investmentai.** Rašoma: **The American Federation of Labor** ir **Congress of Industrial Organizations** kovoja, kad... (tingėta išversti pavadinimas). Kitur verčiama labai nevykusiai, tiesiog juokingai: **populiarūs frontai** (vietoj **liaudies frontai**); Perono konstitucija pakeičiama 1853 m. **originalia** (!) konstitucija; savo **originaliniame** biudžete prezidentas paprašė... (=pradiniame); prezidento ūpas yra **augštas** (high spirits). Iki šiol vis dar nepajėgiama išsiaiškinti kuo skiriasi **nelaisvė** ir **belaisvė, pateikti** ir **patiekti** ir pan. "Petras Levickas dešimtį su puse metų išbuvęs Rusijos **belaisvėje**", rašoma pirmame dienraščio puslapy, pirmame pirmos skilties sakiny!

Sintaksė. Baisiai neskanūs tokie sakiniai: Ieškos **pastovią** taikos formulę Vidurio Rytams; atvažiavo atsiimti **laimėtą** šių metų Karolio Didžiojo **vardu** taikos premiją; jie skelbė melą, **būk** lietuvių tauta spiečiasi apie komunistų partiją, **būk** Lietuva atgavusi tikrą nepriklausomybę. Kalbos jausmas dažnai tiek jau atbukęs, kad nebejaučiama, kas lietuviška, kas ne, rašant pvz.: **sukelti** pustrečio milijono dolerių katalikų mokykloms; lėšos bus **sukeltos** naujais padidintais gazolino, padangų ir pan. mokesčiais; pagal išgalės dėjomės prie lėšų **sukėlimo** tam reikalui (tai jau vartoja kuone visi laikraščiai). Kiti visiškai nesijaudindami vartoja sovietinį žargoną, perkeldami jį iš sovietinės spaudos į mūsų, pvz. **plėšinių įsisavinimo** akcija vedama... (Šis sovietiškai rusiškas posakis reguliariai vartojamas visame straipsny).

Kaikurie laikraščiai be jokios tvarkos rašo svetimus tikrinius vardus, pvz. **Chicaga, Chicagoje,** bet ir **Chicago, New Yorkas** ir **New York, Washingtonas** ir **Washington,** bet **Paryžius** (ne **Parisas** ar **Paris**), **Varšuva** (ne **Warszawa**). Visa ši makalynė demonstruojama pirmame dienraščio puslapy. Nesuprantu, kodėl bijoma rašyti **Čikaga, Vašingtonas, Niujorkas** ir pan. Daugelis laikraščių dažnai rašo kaip kam pasitaiko — **Khruščevas, Kruščevas, Chruševas** ir tik retas pataiko **Chruščiovas.**

Visi šie pavyzdžiai rodo, kad mūsų spaudos kalboje nepageidaujamų svetimybių ir šiaip netvarkos yra nemaža. Nemanyčiau, kad būtų mūsų kalbos kultūrai sveika, jei į tai nereaguotume. Tik, nors čia kalbama apie kalbininkų uždavinius, nemanyčiau, kad tuo tik jie vieni turėtų rūpintis. Visiems kalbos vartotojams turėtų rūpėti savo kalbos kultūra, o ypač spaudos žmonėms. Tiesa, kaikurie laikraščiai net specialias skiltis skiria kalbos reikalams. Tai gerai. Tik kartais atrodo, kad tos skiltys skiriamos visiems, išskyrus spaudos žmones. Tokios mintys lenda galvon, kai matai seną žurnalistą, Lietuvoj mokslus baigusį, bet vis dar nepajėgiantį atskirti **belaisvės** nuo **nelaisvės** ar **pateikti** nuo **patiekti.**

Pasisakydamas prieš minėtas svetimybes, noriu pažymėti, kad nesu absoliutus svetimybių, šiuo atveju anglybių, priešas. Jeigu jau būdami Lietuvoje buvome kaikurias jų įsipilietinę, pvz. **biznis, piknikas, vajus,** tai šičia galėtume būti dar truputį nuolaidesni. Sunku būtų pvz. įrodyti, kodėl vokiškas **kurortas** Amerikoje turėtų būti geresnis už **resortą,** kurių vietoj turime lietuvišką **vasarvietę.** Nieko prieš neturiu, kad **autobusas** čia trumpinamas į **busą.** Šis žymiai patogesnis. Galėtume nesijaudinti ir dėl **boso, farmos, farmerio, pajaus,** nors **strytkarių, aiskrymų** ir pan. nevartosime. Suprantama, kad čia sunku pravesti ribą tarp to, kas leistina ir kas ne. Turėtume tai dar pasvarstyti ir susitarti.

Ta proga keletas žodžių apie tas specialias kalbos dalykų skiltis laikraščiuose. Neturint specialaus tiems dalykams laikraštėlio, jos yra naudingos, tik gal kiek modifikuotinos. Reikėtų taisyti tik labai svarbias spaudos klaidas, nekreipiant dėmesio į smulkmenas, nes tų smulkmenų aiškinimas šalia svarbių dalykų sudaro įspūdį, kad viskas, kas čia taisoma, yra smulkmenos. Laikraščiuose smulkios klaidos neišvengiamos, ir dėlto nėra ko jaudintis. Taip yra ne tik mūsų spaudoj. Aišku, kils klausimas, kas laikytina smulkmena, kas ne. Čia gali būti skirtingų nuomonių. Mano nuomone daugelis rašybinių klaidų šiuo metu tenka laikyti smulkmenom, pvz. kur dėtinas kablelis, kas rašytina kartu ir kas atskirai ir pan. Kalbos klaidų taisytojai kartais akis bado rašytojui, radę jo raštuose keletą nevienodybių, pvz. žodį vienur rašant su jotu, kitur be jo, arba vienur **kaikas,** kitur **kai kas** ir pan. (žr. "Mūsų Kalba", **Draugas** 1956. 1. 7). Bet tokiais straipsniais kalbininkai plaka kartu ir save, nes kas gi kaltas dėl tų nevienodybių, jeigu ne jie, skelbdami ir patys vartodami įvairias rašybas? Dabar, kai paplis plačiau Balčikonio "Lietuvių kalbos žodynas", toms nevienodybėms bus dar didesnė paskata. Ir dėlto kiekvieną tokį taisymą pradėdami, taisytojai turėtų muštis į krūtinę tardami: negerai, bet mes patys dėl to kalti.

Dėl to tiesiog apgailestauju, kad mano bičiulis St. Barzdukas peiktinų kalbos atžvilgiu knygų eilėn įrašė net ir tokią puikią knygą, kaip J. Jankaus "Namas geroj gatvėj", nors ir pats pripažindamas, kad "jo kalbai nedaug ką tegalima prikišti". Jeigu taip, tai kam blusinėti? Šitaip taisant, kažin ar negalima būtų ir pačius taisytojus kartais pataisyti? Pvz. minėto straipsnio klaidų sąraše yra ir **užduotis,** kurio aš negaliu laikyti kalbos klaida.

Pagaliau tenka paliesti ir rašybos klausimą, kuris pas mus diskutuojamas beveik su tokia egzaltacija, kaip ir politikos reikalai. Skirtumas tik toks, kad politikai ir dabar dar tebetęsia savitarpio apsispjaudymo karą, o kalbininkai yra pasiekę Korėjos paliaubų padėtį: šaudymasis liovėsi, kiekvienai pusei apsikasus savose pozicijose. Tad taikos dar nėra. Iš tikrųjų gi nėra čia dėl ko rimtai kautis, nes rašybos dalykai mažiausiai svarbūs iš visų kalbos dalykų. Bet kai jie pastatomi pirmon vieton, padaromi svarbiausiu praktinės kalbos klausimu, gal ir nesąmo-

ningai patenkama stabmeldybēn, nes pradedama garbinti rašybos stabą. Šitaip stabui teikiama garbē teigiant, kaip viename straipsny buvo parašyta, kad grįžę Lietuvon nebesusikalbēsime, jei čia imtume vartoti kiek kitokią rašybą. Žinoma, rašybos vienodumas, tvarka yra labai geri dalykai. To įrodinēti netenka. Bet iš kitos pusēs irgi yra aišku, kad rašyba nēra kalba, kad ji kalbos nei pataisys, nei pagadins. Ar mes rašysime **augštas** su **k** ar su **g**, kalbai tas pats, nes tarsime visada vienaip. Tas pats ir su kitais dalykais, pvz. ar rašysime **bet kas** ar **betkas**, kalbēsime vienodai. Tad šis argumentas, kad mes čia emigracijoj sudarom tautos mažumą ir dēlto negalim skirtis rašyba nuo visos tautos, yra labai silpnas. Kyla klausimas, kas bus, jei Lietuvoje ims ir pakeis rašybą? Ar ir mes tada iš paskos turēsime bēginēti?

Antra, prisimintina, kad vargu kada visi lietuviai yra vartoję vieną ir vienodą rašybą. Istoriškai žiūrint, mūsų rašyba buvo nuolatiniame keitimosi būvyje. Ji keitēsi nuo pat Mažvydo laikų iki pirmojo Kultūros kongreso Čikagoje. Ji keisis ir toliau. Ir čia kaip tik svarbu prisiminti to keitimosi akstinus ir būdus. Tenka konstatuoti, kad 1) rašybą keičia ne tautos dauguma, o mažuma, atskiri jos individai, ir 2) keitimasis vyko be jokio įsakymo ar dekreto iš viršaus. Kaip mūsų rašyba keitēsi, kaip atskirų rašybininkų ar tiesiog rašytojų rašybinēs naujovēs plito visuomenēje, galime matyti P. Joniko "Lietuvių kalbos istorijoje" (181-193). Daugiausia vieningumo buvo gal nepr. laikotarpy, bet ir tada toli gražu nebuvo viena rašyba visų vartojama. Vydūnas ir Mažosios Lietuvos lietuviai vartojo skirtingą rašybą, o Didžiojoj Lietuvoj iš bendros Švietimo Ministerijos patvirtintos rašybos skyrēsi kalbininkai, "Gimtojoj Kalboj" vartodami sureformuotą rašybą. Tai pradēta vartoti nuo 1935 m. (žr. GK Nr. 1-2, 1935). Paskui ir GK ji buvo kaitaliojama. Pagal tautos vado užgaidas įvesta **in** (=į), paskui vēl nuo jo atsisakyta. Matome, kad jau tada eita prieš "tautos daugumą", bet įdomu, kad tada nē vienas iš kalbininkų neprotestavo. Tad protestą prieš kaikuriuos rašybos pakeitimus sunku grįsti ir "istoriškai". Antra vertus, nēra ko bijoti rašybinių pakeitimų, turint galvoj ir grįžimo galimybes. Grįžus būtų labai gera proga visuotinai įsivesti patobulintą rašybą, nes tada iš karto būtų keičiami visi vadovēliai ir daugumas knygų, tad reikēs pradēti viską nuo pradžios. Tokia proga rašybai sutvarkyti kaip tik gera. Išvada iš to, kas pasakyta, yra ši: principinis nusistatymas nieko netobulinti, nieko nekeisti gyvenant emigracijoj, nēra tvirtai pagrįstas.

Iš kitos pusēs pakeitimai galētų būti naudingi, jei būtų sutarti. Kai nēra susitarimo, rezultatas yra tas, kad dabar turime daugiau nei dvi rašybas, nes daugelis laikraščių, žurnalų ar knygų autorių praktiškai nesilaiko griežtai nē vienos vadovēlinēs rašybos. Net ir tie, kurie laikosi Vadovo rašybos, nerašo **Beiknas, Dikinzas, Kvibekas**, bet **Bakonas, Dikensas, Kvebekas.** Tai tik rodo, kad rašybos evoliucija vyksta toliau. Patys rašybos vartotojai daro reformas ir susireformuos taip, kaip jiems patinka.

Visdēlto toks rašybos reformos kelias nēra visai praktiškas, nes jis trunka ilgesnį laiką, o vienos sutartinēs rašybos turējimas šiuo metu būtų labai pageidaujamas dalykas. To reikalavo visi Kultūros Kongreso Čikagoje kalbos sekcijos posēdžio dalyviai, o taip pat ir visi mokytojai, nes rašybos nevienodumas labai apsunkina ir taip jau nelengvą lituanistinio švietimo darbą. Todēl vien jau mūsų jaunosios kartos labui turētume liautis ožiavęsi dēl visai nesvarbių dalykų. Pagaliau rašybos vienybē būtų reikalinga, norint leisti praktinēs kalbos reikalams laikraštį kaip buvusi Gimtoji Kalba.

Dar svarbesniu reikalu tenka laikyti tuos kalbos dalykus, kurie yra susiję ne tik su rašyba, bet ir su tartimi. Turiu galvoj seną vartoseną **minusas,-o** ir naują Vadovo siūlymą **minus,-aus** (bet: **pliusas,o**), seną **omnibusas,o** ir naują **omnibus,aus** (bet: **autobusas,o**), seną **reguliarus, reliatyvus, Bakonas, Dikensas** ir naują **regularus, relatyvus, Beiknas, Dikinzas** ir kt.

Konkretus mano pasiūlymas būtų grįžti prie laisvoj Lietuvoj turētos praktikos — visus bendrinēs kalbos klausimus spręsti susitarimo (ne pritarimo) keliu, atseit demokratiškai, taip kaip buvo daroma Lietuvių Kalbos Draugijoj. Visai nesuprantama, kodēl čia, kur vieningumas dar reikalingesnis, nukrypsta nuo to gražaus sutartinio kelio, praminto Lietuvoje. Išeitį iš dabartinēs padēties siūlyčiau tokią: kas nors paruošia tebeginčijamų rašybinių bei su rašyba susijusių klausimų sąrašēlį ir jį multiplikavęs išdalina visiems kalbininkams bei rašybininkams (o gal ir platesniam būriui, pvz. visiems žurnalistams ir rašytojams) pasisakyti. Po kelių tokių pasisakymų nesutariamų dalykų, manau, liktų nedaug, o gal jie ir visai išnyktų.

TAUTINĖS KULTŪROS IŠLAIKYMAS VYRESNĖJE KARTOJE

LEONAS SABALIŪNAS

Su nuoširdumu lenkdamas galvą čia esantiems kultūrininkams, keliais žodžiais mėginsiu pasisakyti pavestu klausimu. Mano žvilgsnis bus kritiškas, o pasiūlymai — gana kuklūs.

Buvau prašytas pateikti konkrečių minčių — konkrečių, suprantu, įvykdomų. Kritiškas žvilgsnis jokiu būdu nereiškia smerkti tai, kas mus supa. O be to, smerkti, nors tai kartais daug lengviau, kaip išeities jieškoti, studentui ir netiktų.

Tinkamesniam vieni kitų supratimui randu reikalą trumpai priminti lietuvių tautinės kultūros sąvoką. Kiek minėta sąvoka bus šioje paskaitoje vartojama, ji reikš ne ką kitą, kaip vystymą bei saugojimą to, kas žodyje kultūra gali būti lietuviška. Norėčiau pastebėti, kad kultūra ir kultūrinė veikla čia turėtų būti suvokta plačia prasme. Mūsų veikla išeivijoje nėra tokia, kad ji galėtų vadintis grynai kultūrinė, grynai visuomeninė, grynai politinė. Neretai ji tampa šių elementų mišiniu. Tad atleiskite, jei ir čia vietomis bus kiek nukrypstama nuo grynai kultūrinių gairių.

Išvystymas gerai organizuotos kultūrinės veiklos išeivijoje — į tai noriu atkreipti ypatingą dėmesį — priklauso nuo vienų kitais pasitikėjimo ir lėšų sutelkimo. Kaip kiekviena organizuota veikla yra varoma tam tikrų vienetų, taip ir kultūrinei veiklai puoselėti turi būti vienetas, arba organizacija, kuris planuotų ir vykdytų visą šį darbą. Pradžia jau padaryta — mes turime Lietuvių Bendruomenę. Reikia tik, kad ji visus apjungtų ir įsigytų visų pasitikėjimą.

Mūsų tautinės kultūros išlaikymui labai reikalinga ir informacija apie Lietuvą. Nėra reikalo aiškinti panašios informacijos reikšmę. Mažos tautos atstovams tai beveik vienintelis ginklas rankose. Iš periodinių leidinių anglų kalba šiandien turime "Current News of Lithuanian Situation", kuris siuntinėjamas politinėms įstaigoms bei asmenims. Visiškai kito pobūdžio yra "Lietuvių Dienos". Šis žurnalas skiriamas daugiausia Amerikos lietuviams, kartais visai nebemokantiems tėvų kalbos ir, rodos, neplatinamas tarp svetimtaučių. Girdėti, jog ir Vlikas pradėjęs leisti anglų kalba biuletenį. Ypatingo dėmesio vertas Lietuvių Studentų Sąjungos leidžiamas kultūrinis — visuomeninis žurnalas "Lituanus", pasirodąs keturis sykius metuose ir platinamas tarp svetimtaučių šviesuomenės. Mano nuomone, kovojant už lietuviškos kultūros išlaikymą, labai naudinga būtų turėti anglų kalba leidinį, kuris išeitų mažiausia kas antrą mėnesį, būtų gausiai iliustruotas lietuviškos veiklos nuotraukomis, tą veiklą aprašytų, dėtų mūsų išeivijos veikėjų pasisakymus Lietuvos pavergimo bei jos laisvinimo klausimais ir būtų galimai plačiau skleidžiamas visoje amerikietiškoje visuomenėje. Tokiu būdu amerikiečiams jau turėtume du tvirtus leidinius — vieną gausiai iliustruotą visuomeninio pobūdžio ir vidutinio lygio, kitą (Lituanus) augštesnio lygio ir skirtą labiau rinktinei publikai.

Negeresnėje padėtyje yra ir informacija vienkartiniais leidiniais, arba knygomis. Paskutinių kokių dvejų metų bėgyje Studentų Sąjungos valdyba kai kuriems universitetams parūpino knygų apie Lietuvą anglų kalba, tačiau to nepakanka. Pastebėtina dar vienas dalykas — mūsų knygos apie Lietuvą dažniausiai apima beveik tūkstančio metų laikotarpį. Pro įvykius pralekiama, paliečiant juos tik bendrais bruožais. Mums labai trūksta išsamių studijų apie visą eilę įvykių — tiksliau: išsamesnių žinių apie kiekvieną mūsų istorijos laikotarpį. Jos būtinos mokslinių darbų parengimui. Svarbu atkreipti svetimtaučių dėmesį į mažiausiai nušviestus, tačiau mums gyvybiškai svarbius įvykius Lietuvos istorijoje. Šiuo metu turime lietuvių profesorių, turime studijas baigiančio jaunimo — jie, dalinai apmokami, dalinai pasiaukojimo vedami, galėtų rašyti tais klausimais.

Tokie yra mano siūlymai, liečią spaudą. Tektų dar paliesti filmų klausimą. Ne vienam iš mūsų kyla mintis, kad propagandos tikslams filmo pastatymas, vaizduojąs mūsų krašto gyvenimą bei kančias ir siekimus, būtų neįkainuojamos vertės.

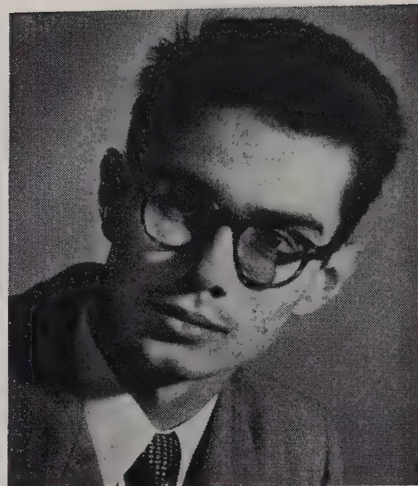
Palikę informacijos sritį, pereikime dar prie savo kultūrinių parengimų, skiriamų lietuviams ir svetimtaučiams. Tenka ypatingai iškelti didelių masinių parengimų vaidmenį mūsų kultūros išlaikymui. Čia paminėtinas Amerikos Lietuvių Tautinės Sąjungos šį pavasarį suruoštas sąskrydis Vašingtone lietuvių kultūrai svetimtaučiams pademonstruoti. Gaila tik, kad jis ne visų lietuvių buvo tinkamai įvertintas. Mums svarbu, kad parengimai, nors ir nedažnai ruošiami, būtų puošnūs, didingi ir įspūdingi. Tik tokie palieka gilų įspūdį. Turime jau išsimušti iš piknikų bei kitokių panašių pramogų ir savo energiją pašvęsti ryškesniems sumanymams.

Norėčiau dar kalbėti ir apie kultūrinių vertybių išsaugojimą, perduodant jas kitiems. Yra būtina kuo rimčiausiai pasvarstyti bent dviejų gimnazijų steigimo klausimą. Reikia susirūpinti, ar jau nėra jokių galimybių tokias mokslo įstaigas išlaikyti Čikagoje ir New Yorke. Sunku įsivaizduoti, kaip mūsų tautinės kultūrinės vertybės gali būti jaunimui perduodamos,

---

Sekcijos posėdis 379 p.

TAUTINĖS KULTŪROS IŠLAIKYMAS STUDENTIJOJE

ARVYDAS BARZDUKAS

Tautinės kultūros išlaikymo tema šiandien mūsų gyvenime yra bene populiariausia. Ja daug rašoma spaudoje, ji nuolat girdima susirinkimuose, ji gyva pokalbiuose.

Bet niekas, manau, neužginčys, kad lig šiol dar nėra surasta recepto lietuvių kultūrai išlaikyti tremtyje. Kas vienam atrodo priimtina, kitas, žiūrėk, tai jau atmeta. Ne paslaptis, kad ir studentų tarpe yra nesutarimų. Vieni sako, jog kuo daugiau jie su lietuviais bendrauja, kuo dažniau lietuviškoje visuomenėje maišosi, tuo labiau nusivilia lietuvybės ateitimi, krinta į nusiminimą ir nuo jos atitrūksta.

Iš kitos pusės vėl matome, jog nestinga ir tokių, kurie nuoširdžiai yra įsitikinę, kad tik lietuviškoje veikloje pasieks dvasinės pilnatvės. Šie laiko savo pareiga eiti į lietuvišką gyvenimą ir taisyti tai, kas jame yra negera.

Apie tuos gi, kurie "neapsisprendžia" ir jokios gyvybės nerodo, nekalbėsime. Mūsų žvilgsnis labiausiai krypsta į nusiviliančiuosius bei iš lietuviško gyvenimo bėgančiuosius, o taip pat ir į tą gyvenimą ateinančiuosius.

Pasitaiko ir visiškai nuošaliai besilaikančių, kuriems lietuvybė yra artima ir miela. Tačiau tokiose sąlygose studentiško amžiaus jaunuoliui lietuviu išlikti reikės daugiau pastangų ir valios, ypač jeigu jis jau tikrai nusivylė dabartine mūsų politika ir sava visuomene. Kas domisi lietuviška veikla, tam bus lengviau atsilaikyti nutautėjimo pavojuose.

Kalbėdami apie savo kultūrą, turime mintyje lietuvių tautos dvasinių vertybių reiškimosi visumą. Jon įeina tos vertybės, kurios, dr. J. Girniaus žodžiais tariant, yra "objektyvuotos moksliniais laimėjimais, literatūros veikalais, meno ir muzikos kūriniais". Jos kaip neginčijama žmogiškosios dvasios turinio dalis reiškiasi mūsų tautiškumo lytimis — savo kalba, savu stebėjimu bei suvokimu, savu pergyvenimu bei pažinimu. Suglaustai — tautinė lietuvių kultūra yra tai, kas sava mūsų tautai.

Lietuvių tauta tikrai turi savitų vertybių, kurios ją išskiria iš kitų. Iš to plaukia išvada, kad ir mes turime ką saugoti bei išlaikyti. Tų vertybių saugojimas bei išlaikymas padeda mums ir lietuviais išlikti. Kas moka prieiti prie mūsų tautinės kūrybos gelmių, tas turtėja moksliniais, literatūriniais ir meniniais laimėjimais, tas įžvelgia, kad tie laimėjimai yra tokie pat vertingi, kaip ir kitų tautų, tas pasuka Lietuvos keliu.

Ieškant žodžio išreikšti mūsų santykį su tauta ir jos kultūra, tenka sustoti prie patriotizmo. Patriotizmu suprantame tautinės lietuvių individualybės meilę. Jos pagrinde glūdi noras savo tautai kultūrinio klestėjimo. Ta meilė skatina duoti įnašą tautinės kultūros lobynui. Čia taipgi pravartu pastebėti, kad teisingai suprastas patriotizmas nelaiko tautybės nei tautiškumo gyvenimo tikslu. Gyvenimo tikslo reikia ieškoti kitur. Tačiau patriotizmas, skatindamas žmogų reikštis savo tautoje, padeda išsiskleisti jo dvasinėms jėgoms. Tai neįmanoma, kai atsižadama savo

---

jam nemokant ar tik truputį mokant lietuvių kalbos ir nežinant to, kas lietuviui būtina žinoti. Perduoti gi tautines vertybes geriausia galima tik mokyklos suole. Ten jos ne tik perteikiamos, bet ir naujai kuriamos. Mūsų augščiausi ir įtakingiausi sluogsniai tokiomis gimnazijomis būtinai turėtų susirūpinti, nes vis daugiau pasitaiko studentų, žymiai geriau šnekančių anglų, kaip lietuvių kalba.

Beprasmiai būtų čia padaryti pasiūlymai, jei nebūtų paliestas ir jų įgyvendinimas, ypač glaudžiai susijęs su finansiniais ištekliais. Yra lietuvių visuomenėje darbų (informacijų ugdymas, gimnazijų steigimas), kurie turėtų lygiai rūpėti kiekvienam lietuviui. Tokiems darbams turėtų būti surasta ir lėšų. Pradžioje minėjau organizaciją, turinčią mūsų visų pasitikėjimą. Sukeliant pinigus gi, matau tik vieną išeitį — kiekvienam lietuviui apsidėti garbės mokesčiu. Kiekvienas lietuviškos šeimos narys turėtų įsipareigoti sumokėti apie 10 dol. per metus. Tai būtų lietuvybės mokestis. Iš jo susidarytų nemaža pinigų suma.

Labai svarbu ir pagarba vienų kitiems. Meilė žmogui turėtų grįsti mūsų veiklą. Dabartinėje laikysenoje vieni kitų atžvilgiu rimtas darbas nebus įmanomas. Vieni kitais pradėsime visiškai nebepasitikėti.

Mūsų gyvenime ypatingai svarbų vaidmenį turi spauda. Kadangi dažnai jos laikymasis nėra pavyzdingas, tad ir įtaka į visuomenę dažnai nėra teigiama. Turint gerų norų ir švelninant laikraščių toną, būtų galima daug pasiekti.

Baigdamas savo žodį, suglaustai siūlysiu įsigilinti į dabarties sunkumus ir vieningai ieškoti išeities. Tokiems dideliems darbams atlikti vieninga veikla yra būtina. Įžvelgdami jos reikalą, turime patys save griežtai apvaldyti santykiuose su kitų pažiūrų žmonėmis. Akivaizdoje labai svarbių uždavinių privalome telktis į organizacinį vienetą, kuris turėdamas visuomenės pasitikėjimą, atliktų svarbiausius darbus lietuvybės išlaikymo srityje.

tautybės, o neprigyjama svetimos kultūros dirvoje. Ši aplinkybė ragina ir mus atkreipti dėmesį į tautinio išsilaikymo prasmę bei reikalą.

Tautos kultūra glūdi jau pačiame žmoguje. Šiuo atžvilgiu, kaip pastebi dr. J. Girnius, žmogus yra didesnis už valstybę ir net pačią kultūrą, nes jis yra kultūros kūrėjas, jos išlaikytojas bei saugotojas ir, žinoma, kartais jos griovėjas.

Mūsų tautos kelias yra sunkus. Jau žiloje senovėje nelengva buvo išlikti lietuviu. Iš vienos pusės jį kardu krikštijo vokiečiai, iš kitos — spaudė slavų tautos. Atrodo, jog Lietuva visą laiką stovėjo didiesiems ant kelio ir maišė jų planus. Tačiau visvien lietuvis palenkė gausius žemių plotus savo valdžiai. Tai padarė daugiausia tvarka, ramybe, pakanta. Senoji Lietuvos valstybė buvo didelės kultūrinės bei civilizacinės reikšmės ir didelio visuomeninio sugebėjimo pavyzdys. Jau 16 a. sukurtas Lietuvos statutas gražiai derino tvarkos ir laisvės principus. Lietuviai juo parodė neginčijamą sugebėjimą tvarkytis ir savo augštos kultūros laipsnį. Neįsivyravo Lietuvoje nė religinė neapykanta, kurios banga nusiaubė Europą reformacijos laikais. Pagaliau ir pačios nepriklausomybės atstatymas ar nerodo gilią lietuvio kultūros sampratą ir organizacinį talentą? Nepriklausomybės metai gi liudija, kad lietuvis yra kultūringas ir pajėgus kūrybai. Nepasiteisino svetimųjų baimė, kad Lietuva nepajėgs savarankiškai tvarkytis.

Tačiau tenka pažymėti, kad mūsų kultūra dar nėra pilnai išugdyta. Palyginus su kitomis tautomis, mes dar ne taip seniai pradėjome puoselėti savo literatūrą, meną ir muziką. To viso priežastys yra gerai žinomos. Užtenka pasakyti, kad dėl jų dar nesame, kuo turėtume būti. Užtai tikėdami lietuvių kultūros realumu bei gilumu, tikrai turėtume pajusti sąžinės graužimą, leisdami jai sunyti ir net mirti.

Kiekvienas iš mūsų nori būti lietuviu ir prisidėti prie savos kultūros išlaikymo. Tiesa, yra pasitaikę užmetimų, kodėl kalbama apie savaime aiškius dalykus, būtent apie reikalą išlaikyti lietuvybę. Buvo atsakyta, jog mes tam tikra prasme esame "mažiau lietuviai", kaip mūsų tėvai. Ir iš tikrųjų vyresniesiems Lietuva davė visą kultūrinį gyvenimą ir komunizmo antplūdis reiškė jiems netekimą visko, kas brangu. Mums išvykimas iš Lietuvos nesustabdė gyvenimo, nes jo dar beveik nebuvome pradėję. Daug dalykų, reikalingų asmenybei formuoti, mes gavome jau ne iš lietuviškos aplinkos. Lietuva jau ne vienam iš mūsų bėra gal tam tikra legenda, o ne išgyvenimas.

Tačiau ir mums Lietuva turi būti kas tai daugiau, kaip tie mažų dienų prisiminimai. Į Lietuvą mes einame tuo pačiu keliu su bendro likimo vyresniaisiais broliais. Tapome vienos bendruomenės nariais. Visi netekome namų, nors vieniems jie reiškia Nemuno krantą, kitiems — darbą, turtą, aplinką. Įgimtos tėvynės meilės jausmo dėka Lietuva glūdi ir mūsų sąmonėje. Tėvynės netekimą pergyvename panašiai, kaip ir mūsų vyresnieji, nors ryšys su Lietuva bei jos kultūra — mokslu, literatūra, menu — tėra tik dalinis — ne toks gilus, kaip vyresniuosiuose.

Lietuviškoji kultūra mums tik tiek reali, kiek jos aptinkame dainose, paskaitose, knygose bei laikraščiuose, mūsų lankomuose minėjimuose bei parengimuose. Ji tiek reali, kiek palaikoma ryšys su tais lietuviais, kurie patys tikrai gyvena Lietuvos kultūra.

Norint išlikti lietuviais ir išlaikyti bei ugdyti savo kultūrą, reikia trijų dalykų. Pirma — individualaus apsisprendimo. Čia yra svarbu susimąstymas, nes tik juo yra grindžiamas principinis nusistatymas. Išsiaiškinęs tiesą ir ją priėmęs, žmogus lengviau ras būdų jai įgyvendinti. Antra — daug reiškia aplinka. Ji tautinei kultūrai gali būti palanki ar nepalanki. Jaunimui reikia palankios aplinkos. Ją gali sudaryti sava šeima. Tik susipratusioje šeimoje galima suvokti, kodėl ir kaip reikia išlikti lietuviu. Pagaliau trečiasis veiksnys yra organizacinė atrama. Mes jau priklausome vienai ar kelioms lietuvių organizacijoms, taip pat esame Liet. Bendruomenės nariai. Mūsų organizacijų veikla remiasi lietuvišku turiniu. Tai matome ir akademinėje mūsų veikloje. Ir ateitininkai, ir santariečiai, ir akademikai skautai savo narius sąmoningai rengia tautinės kultūros darbui. Ideologines-akademines savo organizacijas iš dalies galime laikyti ir tautinio darbo mokyklomis. Panašiai pasakytina ir apie mūsų bendrąją organizaciją — Lietuvių Studentų Sąjungą JAV. Spauda, studijų dienos, kursai skatina domėtis tautine kultūra ir ją geriau pažinti. Dar daugiau — skatina mus įsitraukti į patį kultūros darbą.

Akademinio jaunimo sekcijos posėdis

TAUTINĖS KULTŪROS IŠLAIKYMAS PRIEŠMOKYKLINIO IR MOKYKLINIO AMŽIAUS JAUNIME

GABRIELĖ PRIALGAUSKAITĖ

Neturint tikslių statistinių davinių, sunku nustatyti, kokio amžiaus lietuviams šiuo metu gresia didžiausias nutautėjimo pavojus, tačiau, atrodo, kad dabar 25—30 metų sulaukusiems tautiečiams ši problema nėra labai svarbi. Maždaug prieš 25 metus gimusieji praktiškai visi galėjo baigti lietuvišką gimnaziją Lietuvoje ir Vokietijoje. Lietuvių kalbą jie laisviausiai ir geriausiai vartoja. Lietuvių literatūra, istorija ir geografija jiems yra daugiau ar mažiau žinomi dalykai, kurių svetimos kultūros įtaka negalės visiškai nustelbti. Lietuvišką gimnaziją baigęs ar kelis metus ją lankęs lietuvis savaime išlaikys daugumą savo tautinio charakterio bruožų. Jis nutautės tik daugiau iš noro dėl vienokios ar kitokios priežasties atsiskirti nuo savo tautiečių. Jis tai darys praktiškais sumetimais, slėpdamas savo kilmę po šio krašto išorinėmis gyvenimo formomis. Gal jis bus visiškai abejingas savo tautos reikalams, gal jis nebedalyvaus lietuviškame visuomeniniame gyvenime, nebendraus su lietuviais, tačiau jis noromis nenoromis liks lietuvis, jei ne dėl ištikimybės savo tautai, tai grynai dėl to, kad jam praktiškai nebuvo įmanoma patekti į kitos tautybės žmonių bendruomenę pilnateisiu ir visais atžvilgiais lygiu nariu.

Dėl to norėčiau apsiriboti ir kalbėti apie tą mūsų tautos dalį išeivijoje, kuriai daugiausia gresia svetimos įtakos pavojus, būtent, apie priešmokyklinio ir mokyklinio amžiaus jaunimą. Kadangi jis nėra subrendęs, kad iš jo būtų galima reikalauti domėjimosi lietuvių tautine kultūra, ypatingai reikalinga jam sudaryti socialines sąlygas palaipsniui eiti iki sąmoningo, individualaus tautinio apsisprendimo. Norėčiau pastebėti, kad lietuvybės išlaikymas yra vienodai svarbus visose mūsų bendruomenės amžiaus grupėse, nes tautinis susipratimas kiekvienoje jų turės lemiančios įtakos tautinio charakterio išlaikymui augančiose ir būsimose lietuvių kartose.

Kalbant apie tautinės kultūros išlaikymo būdus socialinėje plotmėje, reikia pradėti nuo šeimos, pirmiausio ir pagrindiniausio socialinio vieneto. Toje socialinėje celėje, į kurią žmogus ateina ir kurioje jis praleidžia didžiausios reikšmės jo gyvenimui turintį fizinio ir dvasinio brendimo laikotarpį, atsakomybė (tautinės kultūros atžvilgiu) yra tėvų rankose. Ji prasideda tada, kai vaikas yra pakankamai subrendęs ištarti pirmuosius žodžius. Nuo tėvų priklausys, ar vaikas pirmiausia išmoks sakyti "mama, tėte, taip, ne", ar "mummy, daddy, yes, no".

Mišriose šeimose svetimos kalbos vartojimas kai kada yra suprantamas ir gali būti pateisinamas, tačiau sustokime ties jaunomis lietuviškomis šeimomis su Amerikoje gimusiais vaikais. Pats paprasčiausias reikalavimas iš tėvų yra savo vaikus auklėti lietuviškoje dvasioje ir mokyti lietuvių kalbos. Deja, nepaslaptis, kad vidutiniškai po 6—7 metų gyvenimo Amerikoje jau daugelyje mūsų šeimų kalbos problema yra taip opi, jog tėvai nebepajėgia padėties pataisyti. Dažnai nugirstame jų nusiskundimų, jog vaikai atsisako namie vartoti lietuvių kalbą. Net ir tautiniai visais atžvilgiais susipratę tėvai prisipažįsta esą bejėgiai kovoti su vaikų užsispyrimu. Deja, dažniausiai susitaikoma su aplinkybėmis ir stengiamasi save įtikinti, kad, reikalui esant, vaikai išmoks lietuviškai per porą savaičių ar mėnesių. Užmirštama, jog lietuvių kalbos mokėjimas yra daugiau, negu sugebėjimas daiktus pavadinti lietuviškais vardais. Kalba yra pagrindinė žmogaus socialinio bendravimo priemonė. Be to, gimtoji kalba turi įtakos į žmogaus būdą, galvojimą, gyvenimą ir net laikymąsi.

Lietuviškos šeimos su nutautėjimo problema pradėjo susidurti tik prieš keletą metų, ir daugumas tėvų nėra tinkamai pasiruošę. Faktai rodo, kad reikėtų iš anksto tuo klausimu susirūpinti ir apsvarstyti, kaip ir kokiomis priemonėmis vaikai turėtų būti auklėjami lietuviškoje dvasioje. Tai yra per daug svarbi problema, kad būtų galima ramintis, jog ji išsispręs savaime. Kai vaikas dėl tėvų apsileidimo pradeda vartoti tik angliškus žodžius, sunku, o kartais ir visai nebeįmanoma, pereiti prie lietuvių kalbos. Kai vaikas pripranta būti šeimos centru ir kartais net savo tėvų valdovu, sunku jį perauklėti.

Pilni gerų norų tėvai turėtų neužmiršti, kad prievarta dažnai gaunami tik neigiami rezultatai, dėl to vaikams neturėtų būti sukeltas įspūdis, kad lietuvių kalba ir lietuviški papročiai yra kažkas, ko noromis nenoromis reikia mokytis ir laikytis, kai tuo tarpu palankesnis atsiliepimas apie kurią nors nelietuvišką instituciją ir kokį nors gražų kitos tautos paprotį yra baustinas. Tokie metodai vaikuose gali įdiegti tik neapykantos visam tam, kas turi ką nors bendra su lietuvybe.

Čia prieiname prie labai svarbaus klausimo, būtent, tėvų ir vaikų santykių, kurių pobūdis taip pat gali turėti daug įtakos tautinės kultūros išlaikymui tarp jaunimo. Yra žinoma, kad vaikas pirmiausia mokosi iš tėvų, pamėgdžiodamas jų kalbą, judesius ir net kai kurias būdo ypatybes. Laimingoje šeimoje, kurioje vaiko fiziniai ir dvasiniai reikalai yra paisomi, vaikas į tėvus žiūri kaip į meilės, saugumo ir harmonijos šaltinį. Jis nesąmoningai nori sekti tų jam bran-

gių žmonių pavyzdžiu, stengtis būti toks, kaip jo tėvai. Lietuviškas charakteris tokiose šeimose bus lengviau išlaikytas, negu ten, kur iš tėvų pusės jaučiama stoka autoriteto, o vaikuose nėra pagarbos vyresniam žmogui, ypač tėvui ir motinai. Ten, kur nėra dvasinių ryšių tarp vaikų ir tėvų, vaikai stengiasi išsivaduoti iš bet kokios tėvų įtakos, atmesti viską, kas iš jų gauta, taigi, ir lietuvišką auklėjimą. Dėl to lietuvių šeimos turėtų ypatingai stengtis išlaikyti darnumą vidaus gyvenime.

Bet šeimos dar neužtenka, kad vaikui susidarytų pakankamai įdomi lietuviška aplinka, kurioje jis galimai geriau bręsti protiniai ir dvasiniai. Vaikui reikalingi atitinkamo amžiaus draugai, nes suaugusieji į vaikišką žaidimų ir vaizduotės pasaulį įeiti negali. Dėl to labai svarbu, kad lietuvių šeimos stengtųsi gyventi vietovėse, kuriose yra galima draugauti su kitomis lietuvių šeimomis, kur vaikai žaistų ir augtų galimai lietuviškesnėje aplinkoje. Jauni lietuviai, kuriems dabar tiek daug progų įsikurti įvairiose Amerikos vietose, turėtų įsisąmoninti, kad, gyvendami atokiai nuo savo tautiečių, jie ir jų vaikai daug greičiau pasiduos svetimos kultūros įtakai.

Ryšyje su lietuviško auklėjimo problema norėtųsi išreikšti viltį, kad pagaliau atsiras atsakingų žmonių, kurie pasirūpins lietuviškų vaikų darželių reikalu. Nejaugi visiškai neįmanoma, ypač ten, kur yra didesnės lietuvių kolonijos, mažiesiems sudaryti sąlygas bent porą metų praleisti ne tik geroje pedagoginėje priežiūroje, bet ir gauti bent minimalų tautinį išauklėjimą? Čia yra puiki veiklos dirva iniciatyvos ir pedagoginių gabumų turinčioms studentėms, kurios Amerikos universitetuose įgytas žinias apie moderniškus auklėjimo metodus geriausiai galėtų derinti su lietuviškomis auklėjimo tradicijomis.

Mokyklinio amžiaus jaunimui nutautėjimo pavojus gal gresia labiau, negu bet kuriai kitai amžiaus grupei, ir tai svarbiausia dėl socialinių priežasčių. Vaikystės laiką pergyvenęs jaunuolis sąmoningai nori kokioje nors bendruomenėje sau išsikovoti tam tikrą vietą; jis geidžia tapti kokios nors jį interesuojančios grupės nariu, jis stengiasi būti vienu iš daugelio. Toks linkimas mokyklinio amžiaus jaunime jaučiamas visuose kraštuose, tačiau noras pasinerti masėn niekur nėra taip giliai įsišaknijęs, kaip šio krašto mokyklose. Tai įtakai pasiduoda ir lietuviai moksleiviai. Žinoma, čia nieko nepadės griežtas jų smerkimas už norą prisitaikyti prie kitų draugų svetimtaučių mokykloje, tačiau reikia stengtis, kad toks jų individualumo paneigimas nevirstų galutinu pasitraukimu iš lietuvių bendruomenės. Geriausia priemonė kovoje su tuo yra duoti jaunimui progų už mokyklos sienų gyventi lietuviškoje aplinkoje, draugauti su to paties amžiaus lietuviais moksleiviais, o ypač sudaryti sąlygas lankyti lietuviškas šeštadienines mokyklas ar kursus. Labai pageidautina praktiški užsiėmimai grupėmis, iškylos, vasaros stovyklos, šventės, vaidinimai vaikams ir jaunimui, lietuviškų meno studijų lankymas ir t.t.

Visa tai duoda progos jaunuoliams ugdyti ne tik asmenybę, bet ir įsisąmoninti, kad juos riša bendri reikalai, įspūdžiai ir prisiminimai su kitais to paties amžiaus lietuviukais. Tiesa, mes turime visokių būrelių, kursų ir daugybę parengimų, bet jie nėra populiarūs jaunimo tarpe, nes nepakankamai įdomūs. Tai yra viena iš priežasčių, dėl kurių daug pačių gabiausių lietuvių moksleivių mieliau dalyvauja amerikiečių bendrojo lavinimo būreliuose. Jie pasirenka tai, kas įdomu ir aktualu.

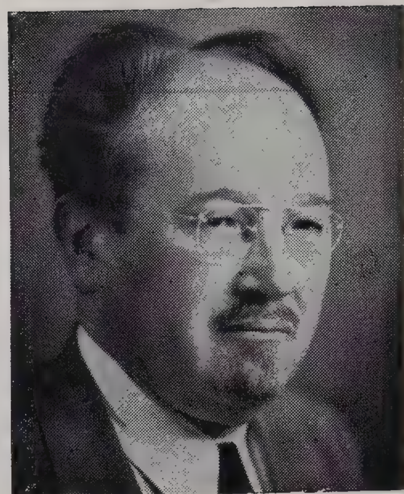
Čia iškyla ir tinkamų vadų klausimas. Jei norime jaunimą sudominti lietuviška kultūra, privalome turėti žmonių, kurie mokėtų patraukti jaunimą. Gal būt viena iš priežasčių, dėl kurios jaunimo abejingumas lietuviškam gyvenimui didėja, yra kaip tik ta, kad mes tokių vadų turime labai nedaug. Labai maža tėra lietuvių, kurie sutiktų su jaunimu dirbti organizacijose, vadovauti, pravesti ne tik lietuviškas, bet ir šiaip įdomias diskusijas. Toje srityje lietuviška visuomenė turi teisės laukti daugiau aktyvumo iš lietuvių akademikų. Norėtųsi, kad Amerikos mokyklų ir universitetų gyvenimą pažinę žmonės suprastų pareigą prisidėti prie lietuvybės išlaikymo žygio. To ypač lauktina iš tų akademikų, kurie mato lietuviškų parengimų trūkumus. Jie neturėtų pasitenkinti negerovių kritika, bet pasistengtų konkrečiai įrodyti, jog lietuviški susirinkimai gali būti įdomūs ir aktualūs, jog lietuviškos diskusijos gali suktis ne vien apie praeitį ir tai, kas buvo aktualu mūsų tėvams Lietuvoje, bet ir šiandien mus dominančius klausimus.

Jei studentai neįsisąmonins, kad jie jau šiuo metu turi įsitraukti į visuomeninę veiklą ir parodyti daugiau asmeniškos iniciatyvos, mūsų dabar dar veikiančios organizacijos ir tebegyvuojančios institucijos, laikui bėgant, nustos tikro ir gyvo pagrindo. Jos vegetuos gražių, bet jaunimui nieko nesakančių prisiminimų ženkle.

Kaip socialinę bendruomenę lietuvius riša tautinė kilmė, kalba ir iki tam tikro laipsnio religija. Priklausyti lietuviškai parapijai reiškia daugiau, negu būti tam tikros religinės bendruomenės nariu — tai reiškia norą į asmenišką religinį gyvenimą įnešti ir tautinį elementą. Kaip šeimoje, taip ir didesniuose socialiniuose vienetuose, bendras Dievo garbinimas turi jungiančios jėgos. Dievo garbinimas lietuviškose bažnyčiose tuo atžvilgiu turi daug teigiamos įtakos. Religija ir kultūra visose tautose turi labai daug bendra. Jau vien dėl to mūsų tautinės kultūros išlaikymo veikloje reikia kreipti tinkamą dėmesį į religinį gyvenimą, priklausymą lietuviškai religinei bendruomenei ir didžiųjų švenčių minėjimą pagal lietuviškas tradicijas.

Pabaigoje norėčiau pastebėti, kad, kaip ir visose srityse, taip ir socialinėje, daugiausia nuveikia ne minia, bet pavieniai asmenys. Tikėkimės, kad lietuviai neapsiribos dažnu dalyvavimu masinėse manifestacijose lietuviškai kultūrai pagerbti. Tikėkimės, kad bus daugiau individualaus susidomėjimo tuo, kas mus skiria nuo kitų, kas mus riša kaip vienos tautos narius, kas iš mūsų negali būti atimta. Jaunimo išauklėjimas lietuviškoje dvasioje yra vienas iš pačių svarbiausių uždavinių.

MUZIKOS SEKCIJA

AMERIKOS LIETUVIŲ ĮNAŠAS Į LIETUVIŲ MUZIKĄ

JUOZAS ŽILEVIČIUS, L. M.

Didžiosios lietuvių į JAV emigracijos pradžia laikoma 1869 metai. Nuo tų laikų prabėgo vos 87 metai, bet lietuviai visose srityse yra spėję daug nuveikti. Nesigilinsiu į pavienes veiklos sritis, o kalbėsiu vien tik apie muzikos — giesmės, dainos, orkestrų — veiklą.

Pirmieji išeiviai buvo išimtinai vyrai. Tik vėliau, kai kolonijose prasidėjo spiestis didesni išeivių būriai, buvo kviečiamos likusios žmonos, seserys, giminaičiai, merginos. Atvykusios turėjo didelį pasirinkimą vedyboms; sekmadieniais parapijoj būdavo po keliolika šliūbų. Nuo tada užsimezgė pirmųjų šeimų gyvenimas. Kur rasdavosi vedusi šeima, apie ją spiesdavosi viengungiai, prisiglausdami įnamiais-kampininkais. Kai ateidavo sekmadieniai ar šiaip laisvalaikiai, į tokių šeimų namus rinkdavosi būriai pašalinių asmenų. Prasidėdavo lietuviškos vakaruškos su šokiais, dainomis, muzikantais. Nuo tų vakaruškų skambėdavo ištisos gatvės. Svetimieji klausydavosi dainų ir šokių muzikos ir girdavo "polakus" (tais laikais niekas dar lietuvių nežinojo, o kadangi lietuviai neturėjo savų bažnyčių, lankydavosi į lenkų bažnyčias, savaime suprantama, tas pavadinimas dar daugiau prigijo).

Laikui bėgant, linkusieji prie verslo, susigalvojo atidaryti "saliūną" (karčiamą). Įvairūs asmenys, kurie netilpo prie šeimų pobūvių, spietėsi į saliūnus. Čia taipgi buvo šokama ir dainuojama, daug smarkiau ir drąsiau. Tose tik dviejose vietose lietuviams ir tebuvo galima laisvai savųjų tarpe lietuviškai pasilinksminti. Kitokių vietų savo suėjimams lietuviai ir neturėjo: savų bažnyčių, svetainių irgi dar nebuvo.

Muzikantai

Kiekviena tauta iš savo gimtojo krašto atsineša su savim įvairius papročius. Lietuviai atsigabeno į šią šalį mėgiamiausias giesmes, dainas, šokius ir jų melodijas ir smuikus, armonikas, klarnetus ar kitus pučiamuosius muzikos instrumentus. Išeivių tarpe nemažai radosi kaimo ar miestų muzikantų, nekartą vestuves tėvynėje apgriežusių ir buvusių caro armijoje muzikantais. Su malonumu tokie čia dėdavosi į būrelius ir apgriežiždavo saviškių vestuves. Jie griežiždavo minėtų šeimų namuose, saliūnuose ir bendrabučiuose. Savaime suprantama, ten kur "muzikantai" gyvendavo, jei vieta kiek erdvesnė, linksmindavosi beveik kas vakaras. Kitokių pramogų nebuvo, nes ir Lietuvoje tais laikais niekas nežinojo vaidinimų, chorų bažnyčioje ar pasaulietiškų. Apie tai niekas ir galvos nesuko. Vargiai ir vadų būtų susiradę. Šias išvardytas tris vietas — šeimų namus, saliūnus ir bendrabučius — ir tenka skaityti lietuviškojo garsų pasaulio pradžia, apskritai pradžia nors kokio lietuviškojo veikimo išeivijoje, jei tokiu galima pavadinti. Todėl jį tenka pavadinti **pirmuoju laikotarpiu.**

Vargonininkai

Ateivių skaičiui augant, sumaningesnieji ir kiek daugiau pasimokę, pradėjo sekti svetimtaučių veikimu ir pradėjo organizuoti medžiagines savišalpos, o kiek vėliau tikybines, kultūrines, tautines ir idėjines organizacijas. Tų organizacijų tarpe kilo mintis kviestis kunigus ir pradėti organizuoti savas parapijas, statyti bažnyčias, svetaines, mokyklas, klebonijas. Kai radosi sava pastogė, radosi noras organizuotai veikti. Iki kolonijos tikybiniu ir tautiniu atžvilgiu šiek tiek apsitvarkė, daug laiko praėjo. Ypatingas parapijų, svetainių, mokyklų statybos laikotarpis buvo XX amžiaus pradžia. Prieš tai visose JAV susikūrusių lietuviškų židinių rasime vos keliolika.

Kai bažnyčias pradėjo statyti, atsirado reikalas vargonų ir tuo pačiu vargonininkų. Vargonininkų buvo labai mažai ir tie patys pripuolamai patekę. Jie buvo dirbę fabrikuose ir vienas kitas vargonininkavo pas lenkus. Nors vargonininkai tuojau atsiliepė užimdami prie lietuviškų parapijų vietas, dažniausiai jie būdavo ir zakristijonai, o kur buvo mokyklos — mokytojavo. Bet jų toli gražu nepakako. Nesant užtektinai savųjų vargonininkų, parapijos kviesdavosi svetimtaučius, lietuviškas giesmes mokydavo iš klau-

---

Muzikos sekcijos posėdžio ir dainų šventės aprašymai 373—375 p.

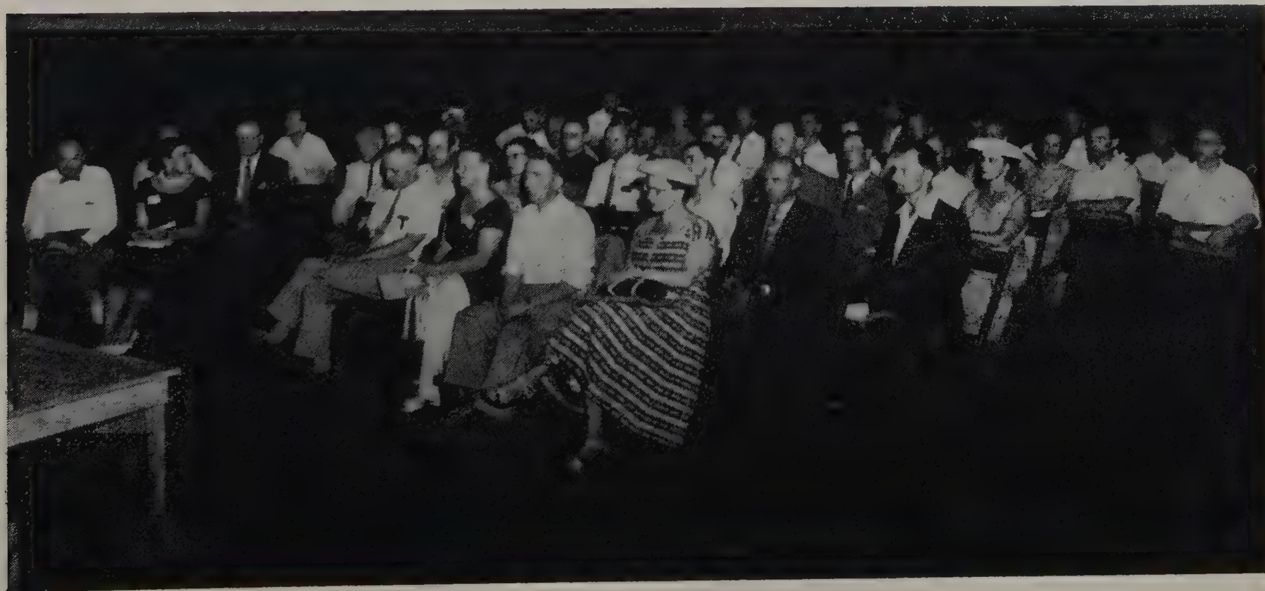
sos patys kunigai su pagalba gabesniųjų giesmininkų-parapijiečių.

Tai laikais ir Lietuvoje mažai tebuvo kiek geriau prasilavinusių vargonininkų, o ką kalbėti apie atsidūrusius išeivijoje. Apie tų laikų lietuvių vargonininkų šiame krašte išsilavinimą ir apskritai jų trūkumą gerą vaizdą duoda sekantis nuotykis: kai kun. M. Juodišius Freeland, Pa., pastatė naują bažnyčią 1888 m., savo draugui klebonui rašo: "Minėjai man apie kandidatą į vargonininkus. Imčiau jį su didele ukvata, tik parašyk man apie jį daugiau — ko jis vertas: **ar moka iš notų giedoti ir ar galėtų mokyt giedot"**. Kitame laiške rašo (gal tą vargonininką buvo gavęs): "Giedot jau pradėjau mokyt, ale bėda, kad nėra gero organistos". Panašios bėdos ir Lietuvoje tuo laikotarpiu buvo, ten irgi panašūs laiškai buvo rašomi. Kai tokia padėtis tęsėsi toliau, nepaisant jokių nepasirengimų, kvietėsi iš Lietuvos, iki trūkumas buvo pašalintas. Tas laikotarpis buvo keliolika metų. Kai vargonininkai prie parapijų pradėjo mokyti giedojimo ir dainavimo iš gaidų, tą laikotarpį tenka pavadinti **antruoju laikotarpiu.** Jis truko gana ilgai. Tada visą chorų judėjimą vedė ir tvarkė vien tik iš Lietuvos atvykę vargonininkai. Čia gimusių dar tuosyk nebuvo.

Jaunimas chorų organizavimą širdingai sutiko — giedoti bažnyčioje ir lietuviškai padainuoti svetainėse. Atvykusių iš Lietuvos buvo dauguma, o čia gimęs jaunimas dar menkai mokėjo angliškai. Todėl sugyvenimas buvo draugiškas. Į praktikas eidavo pėsčiomis 7-9 amerikoniškas mylias, kaip būdavo ir Lietuvoje. Giedojimas ir dainavimas pradžioje buvo dvibalsinis. Jei kur choras giedodavo ar dainuodavo keturiais balsais, apie tai buvo plačiai kalbama apylinkėje ir tolimose kolonijose.

Vargonininkai, patekę į šią šalį, atsidūrė keblioje padėtyje: neturėjo gaidų lietuviškoms giesmėms ir dainoms. Caro laikais tuo metu, jei ir būtų buvę kur chorai, negalėjo viešai dainuoti lietuviškai, o buvo daug atsitikimų, kad ir bažnyčioje giedoti lietuviškai nebuvo saugu. Šiame krašte laisvė: giedok ir dainuok lietuviškai, kiek pajėgi. Lietuvoje tais laikais irgi nebuvo lietuviškų gaidų; jos atsirado tik spaudai laisvę atgavus.

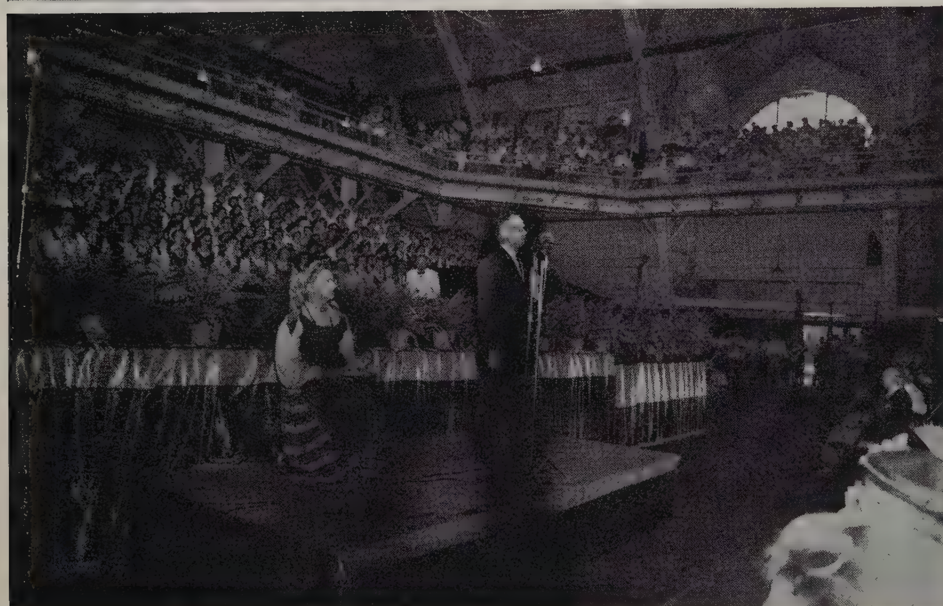
Vargonininkai surado išeitį: vieni lietuviškus tekstus pritaikė prie svetimųjų kūrinių, kiti bandė patys kokią "kompoziciją" pasirašyti. Tuo laikotarpiu prasideda rastis naujos rūšies giesmių ir dainų. Būta labai įdomių dalykų. Mano Liet. Muzikologijos Archyve yra nemažai rankraščių, kurie nušviečia tų laikų giesmių ir dainų padėtį. Kaip pirmiau minėta, bažnyčių ir kitų lietuvybės lizdų kūrimas daugiausia ėjo XX amžiaus pradžioje. Taip pat ir geresniųjų vargonininkų kvietimas atitinka tą laikotarpį Bet keleto dešimčių vargonininkų tarpe gerokai prasilavinusių buvo vos keli, atvykę anksčiau. Pvz.: Andrius Dičkauskas (1867-1924) atvyko į JAV 1892 ir Scrantone pradėjo vargonininkauti. Buvo tiek prasilavinęs pas Risauską Naujamiestyje, kad gražiai harmonizavo nemažai giesmių ir dainų, kurios rankraščiuose būdavo platinamos angliakasių rajone. Tais pat metais atvyko į Broklyną Stasys Rakauskas (1877 — 1950). Jis parašė dainų ir giesmių, puikiai vadovavo chorui. 1893 atvyko J. Žemaitis (1868-1932), gyvendamas visą laiką Shenandoah, Pa. Savo lėšomis išleido viso 26 sąsiuvinius. Iš jų kai kurie turi net 21 dainelę. Jis nebuvo muzikoje daug prasilavinęs, bet jam gimusią kokią muzikos melodiją jis užrašinėdavo su kitų, nusimanančių, pagalba. Tokia daina kaip "Vilniaus kalneliai" iki šių laikų plačiai liaudies dainuojama. Jis pirmutinis savo daineles įrašydino į pianolių juosteles, kurių buvo dešimtys tūkstančių išplatinta. Šie asmenys triūsė su parapijų chorais, padėdami jiems pagrindus. Prie jų tenka pridėti L. Ereminą (1863-1927), kuris 1891 m. atvyko į Brooklyną, N. Y. ir organizavo pirmąjį pasaulietinį chorą "Mildą" 1894 m. Padedamas V. Daukšio ir Stasio Malevskio (kaip vertėjų) jis sustatė dainų rinkinį "Dainos", kurį P. Mi-

Muzikos sekcijos posėdis

Lietuviai renkasi į dainų šventę šiemet Čikagoje.

Dainų šventės atidarymas. Kalba JAV LB pirm. St. Barzdukas. Sėdi programos vedėja Juzė Daužvardienė.

kolainis 1902 m. išleido ir kurios buvo plačiai žinomos visame lietuviškam pasaulyje.

Vėliau atvyko visa eilė jau gerokai prasilavinusių vargonininkų: A. Pocius — 1905 m., J. Čižauskas — 1907 m., A. Kaminskas irgi tais pat metais. Iškilo tokie vardai, kaip V. Daukšos, B. Jonušausko, V. Nickaus, A. Vismino, J. Brundzos, A. ir E. Šlapelių, Juozo ir Justo Kudirkų, J. Šaučiūno, K. Sabonio, Ks. Strumskio, M. Karbausko, J. Stulgaičio, V. Sorio, St. Sukadausko (vėliau pas lenkus baigė gyvenimą), Bujanauskó, A. Radzevičiaus, J. Banio ir eilės kitų. Vėliau pradėjo atsirasti čia gimusių vargonininkų, tai P. Sakas, R. Juška, Bulevičius, M. Karbauskas, L. Šimutis jr., Mickūnas, Burdulis, St. Rakauskas jr., broliai Saboniai, dr. Mikutavičius ir eilė kitų. Visi paskutinieji, su maža išimtimi, yra baigę specialias muzikos mokyklas, diplomuoti. Nemažai iš senųjų yra išleidę visą eilę veikalų: giesmių, dainų, operečių. Patys nuolat mokydami jaunimą skambinti, chorus dainuoti, yra organizavę net konservatoriją. Pvz. A. Pocius, pakvietęs tik baigusį Varšuvoje konservatoriją A. Aleksį ir V. Nickų, Čikagoje 1914 m. organizavo Beethoveno vardo konservatoriją, kuri keliolika metų sėkmingai veikė. Apskritai imant, kiekvienas choras yra lyg savotiška muzikos studija. Pradžioje scenoje geresnis choro narys užtraukdavo solo "Du broliukai kunigai", "Eina garsas nuo rubežiaus" ir pan. Solistais ūmai virtę, labai tuo didžiuodavosi. Nereikia pamiršti, kad ir mūsų didieji tikri solistai tose chorų "studijose" pradėjo pirmus žingsnius: A. Kaskas, Ap.

Stoska, Al. Brazis, Paraliūtė, B. Ramoškaitė ir eilė kitų.

Vargonininkai, susijungę 1911 m. į Vargonininkų Sąjungą, pradėjo, jos skatinami, ruošti rajonines dainų šventes, o 1939 m. Pasaulinėje Parodoje, New Yorke, per Lietuvos Dieną, sugebėjo beveik 3,000 dainininkų chorą sutraukti. Jei ne Varg. S-gos veikla, ši pirmoji dainų šventė nebūtų įvykusi su tokiu gausiu choru. Leidžia "Muzikos Žinias", kurios muzikos mėgėjų tarpe skleidžia žinias apie muziką. Priedais prie minėto žurnalo ir pavieniui išleista nemažai gaidų chorams: giesmių ir dainų. Vargonininkų Sąjunga savo moraline įtaka tiek veikė savo narius, kad retai kur begirdima bažnyčiose svetimos dvasios muzika ir giesmės.

Anksčiau buvo prisiminta, kad scenoje pradėjo rodytis pirmieji solistai su mažomis dainelėmis. Tie pasirodymai buvo labai teigiami, nes lietuviai tėvai, nusižiūrėję į svetimtaučius, kad jie savo vaikus lavina visokeriopose muzikos srityse, ėmė pirktis pradžioje fisharmonijėles, kaip darė vokiečiai. Atsiradus pianinams, pirkosi ir juos. Paskui atsirado pianolios ir galėjai gauti lietuviškų dainų volelių. Iki atsirado radijas, jaunimas reiškėsi pianino muzikoj ne tik šeimoje, bet ir per vakarus scenose. Taip pat ir smuikininkai, o vėliau pradėjo čiagimiai balsą studijuoti, atsirado jau gerokai pralavintų balsų, kurių jau vargonininkai nebepajėgė mokyti. Tuos darbus atlikdavo savo srities specialistai. Vargonininkui pasiliko ir toliau juodasis darbas — supažindinti su muzikos pradmenimis chore ir iš dalies su pianinu. Didesnes studijas nuo daug metų turi Al. Aleksis, Waterbury, Conn. ir eilė kitų, kurie pajėgia su gyvenimu žengti.

Ypatingai didelį judėjimą įvedė vargonininkai, pradėdami statyti scenose operetes, kurių daugiausia prirašė M. Petrauskas, St. Šimkus, A. Pocius, Al. Aleksis, J. Žilevičius ir kt. Čia buvo progos pasirodyti vaidyboje ir dainuojant. Kaip tik gabesniesiems dainininkams su geresniais balsais buvo progos gerai pasireikšti. Retas choras, kuris nebūtų pastatęs po kelias operetes. Eilinių chorų koncertų dėl jų vienalytumo visuomenė pradėjo nebelankyti. Tuo tarpu operetės, nors ir nekaip pastatytos, visus domino. Nemažai chorų statė ir lengvesnių komedijų. Dramos ir apskritai vaidybinius dalykus iš vargonininkų paveržė įvairios draugijos, surinkdamos iš savo tarpo artistus, pačios režisuodamos ir tuo papildydamos savo iždus. Reta kuri draugija ką nors nėra suvaidinusi. Susiorganizavo ilgainiui specialios draugijos scenos vaidinimams, leido periodinę spaudą ir veikalus.

Orkestrai

Pradžioje buvo prisiminta apie atvykusius iš Lietuvos "muzikantus", kurie linksmindavo savuosius. Vieni jų tenkindavosi pavieniui griežiami su armonikomis, kiti telkdavosi į būrius. Tai davė pradžią pirmiesiems lietuvių pučiamųjų muzikos instrumentų orkestrams. Tuosyk juos vadindavo "kapelija", "band" ar "benais". Kai kolonijoje atsirasdavo didesnis skaičius griežikų, tuoj buvo organizuojamos kapelijos. Griežikų tarpe rasdavosi pusėtinai gerų, nes buvo griežusių caro kariuomenės orkestruose. Tokie drąsiai imdavosi organizavimo ir vadovavimo darbo. Kur tokių nesirasdavo, į vedėjus samdydavosi svetimtaučius. Kapelijos būdavo paprastų kariškųjų orkestrų sudėties. Žmonės tas kapelijas mėgdavo ir samdydavosi vestuvėms, laidotuvėms, eisenoms, bažnyčiai. Kapelijos turėjo gražias uniformas.

Pirmoji tokia kapeliją susikūrė 1885 m. Shenandoah, Pa. Susiorganizavo šv. Juozapo blaivininkų pašalpinė draugija, kurios nariai sudarė "First Lithuanian Band". Kaip tik tais pačiais metais organizuotas ir pirmas pilnąja prasme parapijos choras prie šv. Kazimiero bažnyčios, Pittston, Pa. 1887 m. Shenandoah, Pa. (lietuviškai "Šenadoris") susiorganizavo kita kapelija iš 14 griežikų: "Lithuanian St. George Band Shenandoah". Ji mieste paveržė pirmenybę nuo airių ir vokiečių. Tais pat metais Mahanoy City, Pa. atsirado kapelija iš 12 griežikų; Scranton, Pa. 1897 iš 15 griežikų. Taip jos greit augo, kad sunku buvo rasti koloniją, kuri nebūtų turėjusi kapelijos, o Čikagoje buvo net kelios. 1909 m. susiorganizavus "Clevelando Lietuviškam Tautiškam Benui" iš 16 griežikų, greit jis turėjo 60! Visi jie buvo gerai išlavinti. Kai jau nebesutilpo į vieną, 1916 m. buvo organizuotas antras — "Lietuvių Sūnų Benas". Pirmutiniu to beno organizatorium buvo vietinis klebonas kun. Halaburda, įtaisęs ir uniformas. Kai jis apleido tą koloniją, iširo ir benas. Dabar Clevelande beliko tik maži šokiams griežti būreliai.

Besiorganizuojančios lietuviškos kapelijos savo narius buvo griežtai surišusios statuto nuostatais. Pvz., pirmasis Clevelando benas, tarp kitų dalykų, reikalavo, kad "kiekvienas beno narys ar naujas prisirašąs mokėtų per mėnesį po vieną dolerį ir 50c. kaip mėnesinį mokestį. Tais pinigais bus apmokėta beno mokytojas ir padengiami kiti bendri beno reikalai". Be to, visi beno nariai turėjo pasidėti užstato po 10 dol. su pažymėjimu, kad kuris iš narių atsimes nuo beno, to užstatas dings. Šalia to, statute yra ir toks įrašas: "ne vien dėl to, kad kelti muzikoje lietuvių tautą, kad budinti kiekvieno lietuvio išeivio tautiškus jausmus ir žadinti prie kilnių idėjų, bet ir dėl to, kad parodžius ir svetimtaučiams, jog lietuvių tauta yra muzikališka, kad jos sūnai myli muziką, pajėgia stovėti ant to laipsnio, ant kurio stovi muzikoje kitos civilizuotos tautos". Taip, jie to laikėsi. Nesant benams lietuviškų kūrinių, V. Nickus parašė keletą sąsiuvinių šokių, maršų, popuri, dainų lietuviškomis liaudies melodijomis. Vėliau tuos sąsiuvinius, pradedant 1914 m., pardavė dviems skirtingoms lenkų leidykloms Čikagoje — "Sajewski" ir "George Vitak". Jų buvo kelios laidos pakartotos. Panašiai yra padaręs L. Buinys.

Šios kapelijos kartą metuose rengdavo didelius koncertus, kurių programose būdavo ir suminėti veikalai ir įvairių instrumentalistų solo. Ne vienas jų ir grynai savus lietuviškus kūrinėlius susigalvodavo. Čia jie tikrai kėlė lietuviuose savo melodijomis Lietuvos prisiminimus.

Kapelijos suiro dėl dviejų priežasčių: 1. Partinės nesantaikos ir pavydas, atkalbant narius iš kapelijų, kad jai pakenkus, ypač jei kuriai gerai sekėsi; 2.

Jungtinis choras šių metų dainų šventėje čikagoje

Prasidėjęs pirmasis pasaulinis karas kapelijas galutinai pribaigė. Šiandien kolonijose dar rasi saliūnuose pakabintas dūdas, baigiančias rūdyti. Pastaruoju laiku visame krašte vos porą kapelijų beužtiksi, bet jos jau nebeaktyvios, kaip buvo seniau.

Operetė

Operetė išeivijoje užima ypatingą vietą, nes tarp JAV lietuvių ji vystėsi, klestėjo ir sunyko. Turbūt, bene pirmutinis čia buvo vargonininkas Domininkas T. Bačkauskas (1846-1909), atvykęs į JAV 1879 m. (vargonininkavo Shenandoah, Pa. ir pradėjęs vėliau leisti laikraštį "Saulę"), 1901 m. išvertęs iš lenkų kalbos jis išleido "dramą", iš tikrųjų operetę "Lobzowenaj, Paveikslas dramatiszkas wienam akte su dajnelem, perdejo D. T. B. Mahanoy City, Pa."

Tai pirmutinė šiame krašte spausdinta operetė; joje yra 10 vaidintojų ir "pulkas wesejlinis, muzikantaj" su aštuoniomis dainelėmis be jokio pritarimo, — vien tik lenkiškų "krakoviakų" ir šiaip "mazurkų" melodijos dainavimui. Nors visa persunkta lenkų dvasia, bet svarbu, kad tai lietuvių kalba. Nesant dar tais laikais kokių nors panašių į solistus dainininkų, šis veikaliukas neturėjo pasisekimo, nors po jos išleidimo "Saulėje" vienur kitur užtinkami pažymėjimai apie vaidinimą. Ši operetė lietuvių išeivijoje JAV yra lyg pirmoji kregždė.

Atvykus į JAV 1907 m. M. Petrauskui, prasideda operetės amžius. Tais pat metais jau Brooklyne, N. Y. buvo pastatytas "Malūnininkas ir Kaminakrėtis". Nuo čia, kur tik M. Petrauskas pasisuko, visur viena po kitos buvo statomos jojo paties pagamintos operetės, kai kurios net po kelis kartus. Jis operetes pradėjo lyg grybus kepti. Sekančiais metais Čikagoje jis pastato "Birutę". Štai sąrašas Miko Petrausko parašytų operečių: "Girių Karalius", "Birutė", "Vestuvės", "Apvesdinkite ir mane", "Consilium Facultatis", "Užburtas Kunigaikštis", "Lietuvių Milionierius", "Adomas ir Jieva", "Velnias Išradėjas", "Malūnininkas ir Kaminakrėtis", "Šienapjūtė", "Pirmoji Gegužės", "Prieglauda", "Elgetos Duktė Karalienė", "Eglė Žalčių Karalienė" (opera), "Vaikas ar Mergaitė" (farsas) ir "Šventoji Naktis" (kalėdinis pastatymas). Šis tik vienas pavyzdys jau įrodo, kad JAV yra lietuviškosios operetės lopšys, o M. Petrauskas — jos kūrėjas. Jis savo operetėmis tiek veikė visuomenę, kad sutraukdavo kai kada tūkstančius žiūrovų! 1917 m. Bostone statė "Velnią Išradėją", dalyvaujant A. Sodeikai ir dideliam velnių baletui, žiūrovų buvo 2,000, o pastatymas kainavo $1,000. 1924 m., pačiam autoriui dalyvaujant pagrindiniame vaidmenyje, statė operą "Eglę Žalčių Karalienę" Broadway Theatre.

Apie 10,000 žmonių dalyvavo šiemet dainų šventėje

Pastatymas kainavo $1,900. Orkestre buvo 32 griežikai, dirigavo prof. Mason. Pačios operos klaviro išleidimas kainavo $1,784. Žiūrovų suplaukė tūkstantinė minia ir netilpo į teatrą. Kai išeivijoje M. Petrauskas savo veiklą taip išplėtė, Lietuvoje dar apie tokius skaičius nė galvoti neteko.

Kitas labai daug pasidarbavęs operetės srityje išeivijos tarpe yra Pijus Bukšnaitis (g. 1881). Atvykęs į JAV 1905 m., jis pradėjo dalyvauti chorų vadovavime Brooklyne, N. Y. ir ėmės sudėtingesnių operečių vertimų, parengdamas M. Petrauskui libreto ("Velnias Išradėjas", "Šventoji Naktis"). Jo verstos operetės buvo plačiai, geresniųjų chorų vaidinamos visame krašte: "Silvija", "Kornevilio Varpai", "Raganius", "Laima", "Mieganti Karalienė", "Cukrinis Kareivis", "Bailus Daktaras", "Gražioji Galatėja", "Beprotnamis", "Paulina", "Kovotojai už Idėjas", "Grigutis", "Agurkai", "Pinafore".

A. Pocius yra parašęs šias originalias: "Nastutė", "Katriutės Gintarai", "Pabaigtuvės", o vaikams — "Pumpurėlis", "Grybai", "Musmerės". St. Šimkus — "Išeivis" ir "Čigonai" (parašytos JAV gyvenant). A. Vanagaitis — "Alenutė", J. Saurys — "Gražuolė", J. Žilevičius — "Lietuvaitė", "Už Vilnių" (muzikalinis perstatymas), "Artistai". J. Kovas (Čepukaitis) davė visą eilę misterijų "Žvaigždžių Kalba". A. Aleksis sukūrė "Į Tėvynę" ir eilę kitų. Jei sudėti krūvon rašytas ar verstas operetes čiagimių (iki šiol suminėjau vien tik ateivių darbus): E. Ratikevičiūtės — "Nebaigtą Kovą", B. Šalinaitės — "Alkį", "Inkviziciją" ir "Tamylą", Latvaičio — "Meilės Rykštę", D. Judzintavičienės — "Vestuves Pušyne", Ed. Gutoskio — "Rūtą", J. Steponaičio verstą "Gražuolių Karalaitę", Gluck ir eilę kitų, tai iki šio pirmojo kultūros kongreso drąsiai suskaitysime iki 100 įvairių operečių, kurios apėjo visų lietuvių kolonijų scenas, kur kiek daugiau gyveno lietuvių. Kulminaciniu operečių laikotarpiu nebuvo sezone sekmadienio, kad per visą kraštą nebūtų buvę po kelias operetes vaidinama vienu metu.

Prasidėjęs pirmasis pasaulinis karas sužlugdė operetės tęstinumą. Po karo buvo pradėta atsigauti, bet nebesisekė: lengvesnių operečių niekas neberašė, sunkesnių sumažėję chorai nepajėgė, o senosios operetės, prieinamos ir mažiems chorams, jau buvo nusidėvėjusios. Dabartiniu laiku apie operetės pastatymus retai kur begirdėti. O dar svarbesnė sunykimo priežastis ta, kad čia gimę nebepajėgė tinkamai išmokti, šalia dainavimo, operetės tekstų, o ateiviai paseno. Taip pat tenka pastebėti, kad daugumas operečių buvo gaminamos padauginamosiomis mašinomis (Bukšnaičio vertimai, Pociaus) ir lengvino jų vartojimą. Kai kurios buvo atmuštos ir spaustuvėse.

Premijos įteikimas ses. Bernardai ir J. Bertuliui už sukomponuotas dainas. Iš kairės: J. Daužvardienė, ses. Bernarda, J. Bertulis, Vytautas Radžius, A. Jasaitytė, A. Dzirvonas.

Dar reikia priminti, kad operetes daugiausia palydėdavo mažesni orkestrai, ypač Petrauskui jas statant. Didžiosios Petrausko operetės ("Birutė", "Velnias Išradėjas") buvo orkestruotos pilnam simfoniniam orkestrui, kuris pertraukomis griežbeing savo kūrybos "Lasas" (rapsodijas) susirinkusiems pasiklausyti ir lavintis. Visose minėtose operetėse ateivių iš Lietuvos dalyvavo 90%, tik vėliau pradėjo rastis čiagimių.

Mikas Petrauskas

M. Petrausko (1873-1937) atvykimas 1907 m. sudaro **trečiąjį laikotarpį**. Jis čia buvo pirmutinis, baigęs augštuosius mokslus Petrapilio Muzikos Konservatorijoje. Iki šiol buvo rašoma apie parapijų chorus, vedamus vargonininkų. Dabar pažiūrėsime, kokią "savo auditoriją" rado Mikas Petrauskas. Reikia žinoti, kad nevisi atvykę lietuviai priklausė prie parapijų. Nemažai buvo vadinamųjų "laisvųjų lietuvių". Dešimčiai metų praslinkus, Petrauskas savo atsiminimuose labai aiškiai nušviečia tų laikų lietuvių nusivokimą ne tik mene, bet ir apskritai kultūroje. Tegu dabar kalba pats Petrauskas savo atsiminimuose:

"Atvažiavus Amerikon, būvis pasirodė be galo sunkus: žmonės lietuviai tuomet buvo mažai apsišvietę; kiti, kurie šiek tiek prasitrynę, tai į viską žiūrėjo per partijos akinius; na, sunku buvo kad ir kultūrinį darbą dirbti. Norint ką nors daryti, reikėjo lenktis dviem "bosam": kunigui ir karčiamninkui. Buvo visgi keletas žmoniškų kunigų: Pėža, Varnagiris, broliai Skripkai, T. Žilinskas, Serafinas ir keli kiti. Kiti... Su nekuriais karčiamninkais ir buvo vargas, nors iš jų buvo keletas inteligentiškų žmonių. Šiandien kiti jų išėję iš to biznio. Užlaikytojus karčiamų labai žmoniškus tuomet radau Waterbury, New Britaine ir ypač Shenandoaryje... Padarai koncertą — turime omeny pirmutinius koncertus — ir būna arti lietuviška karčiama. Kartais vienas kitas karčiamninko klijentas irgi ateina koncertan. Karčiamninkui išrodo, kad tai jo bizniui negerai, žmonės mažiau begeria. Todėl buvo atsitikimų, kad karčiamninkas atsiunčia savo bernus ir tie pradeda daryt "koncertą" — triukšmą ir mano koncertą suardo. Kartais pasitaikydavo salė prie karčiamos, tai karčiamninkas per koncertą atsiunčia savo "bartenderius" ir tie nešioja gėrimus po salę, kuomet pildai programą.

"Vienoj vietoj su atsidėjimu giedu koncertinę Mozarto ariją, o "bartenderiai", be jokių atodairų, vaikščioja publikos tarpe ir šaukia: "ką gersi?" Aš dainavęs sustojau ir paprašiau p. Paltanavičiaus ("Amerikos Lietuvio" buvęs redaktorius-leidėjas, koncertuose Petrauską lydėjęs), kuris man 1907 m. padėjo Amerikoje koncertus rengti, kad "bartenderius" nors per koncertą nuo tokio biznio sustabdytų. Paltanavičius tai padarė, bet atėjo pats karčiamninkas su savo banda, pertraukė mano koncertą galutinai ir mes turėjome eit lauk. Tai dalelė nuotykių, su kuriais teko susitikti, kultūros darbą dirbant. (Kitoje vietoje karčiamninkas grąžino už salę sumokėtus pinigus ir paprašė užleisti salę bizniui, nes tie koncertai gadiną biznį... Ž.). Sutikdavau žmonių, kurie apie muziką visai nieko nežino, bet labai drąsiai "mokydavo" mane ir aš dėl to nepykdavau...

"Sustojus man Chicagoje 1907 m., susidarė choras, kurį vėliau pavadinome "Birute". Prie choro prisidėjo tų laikų bene visa inteligentija: pp. Balutis, dr. Žimontas, dr. Kasputis, dr. Kulis, advokatas Gugis, A. Olšauskas, I. Ilgaudas ir daug kitų. Chorą nekurį laiką mokiau veltui. Pagaliau paprašiau, kad būtų man mokama nors trys dol. už vakaro repeticiją. Prasidėjo chore lyg nepasitenkinimas ir, žinoma, tartasi, ar verta tiek mokėti. Vienas choro narys atsistoja ir sako: "Aš dirbu skalbykloje ir gerai gyvenu su skalbyklos savininku, tai paprašysiu šeimininko ir Petrauskui darbo skalbykloje, tai mums tuomet gal užteks mokėt jam vieną dol. už repeticiją". Aš supratau, kad tas žmogus ne kokiai mano asmens pajuokai tai sako, bet jam taip išrodo geriausiai, ir aš į tai atsakiau: "Vyrai, jei aš tą daryčiau, ką štai vienas iš choro narių sakė, aš būčiau daugel atžvilgių neteisingas ir nesąžiningas žmogus. Aš mokiaus muzikos apie 25 metus, leidau tai profesijai pinigus ir darbą įgijimui žinių, kurios tokios profesijos darbui reikalingos ir kas yra reikalinga žmonių lavinimui, — pagaliau eičiau skalbyklon atiminėti vietą iš tokio žmogaus, kurs kaip kartas tinka skalbyklai. Kur pastarasis rastų sau duoną, jeigu eičiau ne sulig savo profesijos atimdinėti kąsnio duonos nuo tikro, paprasto darbininko ir gal varguolio? Būtų mano nusižengimas prieš visuomenę, kad nedirbu to darbo, kurį mažiau kas gali dirbti, ir nusikalsčiau prieš tą patį varguolį, kuris neturi jokio amato". Mano atsakymas paveikė gerai ir "Birutės" mokymas prasidėjo su tridoliariniu apmokėjimu".

Senieji čikagiečiai dar šiandien atsimena pirmąjį Čikagoje Petrausko koncertą, o ypač tai, kad daugelis tarp savęs kalbėjosi per koncertą, kiti net ant visos salės vienas kitam rėkė: "Aš mislijau, kad čia kaži kas bus, o jis tik vienas visą vakarą dainuoja ir dainuoja"...

Sunku tais laikais jam buvo jaunimo patraukti choran, mat, jie nedrįsdavę. Tad jis vaišino merginas saldainiais. Viena pirmutiniojo pastatymo dalyvė (Marė Radzevičiūtė-Mockevičienė) man rašo, kad jis sakydavęs: "Ateikit visos į kitą repeticiją, turėsiu dar skanesnių". Tai smulkmena, bet ji pavaizduoja aplinkybes, kuriose pradžioje teko Mikui Petrauskui dirbti. Tarp kito ko, savo atsiminimuose jis rašo: "Buvimas mano Amerikoje tai buvo lyg kokia pasiuntinybė dirbti lietuvių tarpe tokį nedėkingą darbą, kaip muzikos menas, kokiu jis buvo apie 20 metų atgal (rašyta 1927 m. Ž.) Amerikos lietuviuose".

Petrauskas, būdamas taktingas, ištvermingas pasiryžimuose ir gerai suprantąs kaimo žmonelių psichologiją, dideliu atsargumu žengė žingsnis po žingsnio pirmyn, kol pradėjo rodytis darbo pasėkos. O jos pasirodė labai greitai. Priežastys buvo šios: šalia ruošiamų savo koncertų, kurie pradžioje nebuvo sėkmingi, Petrauskas pradėjo duoti dainavimo pamokas, kur tik kiek ilgėliau apsistodavo; organizavo chorus ir, padedamas mokinių ir choristų, statė operetes. Kadangi operetėse, šalia dainavimo, yra ir vaidinimas, žmoneliai su noru ateidavo, ypač jei sūnus ar duktė yra "artistu" — vaidina ir dainuoja. Su geresniais balsais atskirai solo pamokydavo. Be to, jis ir pats dalyvaudavo programoje kaip profesionalas dainininkas su arijomis iš operų. Tokiu būdu klausytojai turėjo gyvą pamoką — galėdavo skirti profesionalą nuo mokinio-mėgėjo. Tas davė progos patiems įsitikinti meninėje vertėje. Kai Petrauskas, tuo keliu eidamas, sutiktuosius savo bendradarbius sugebėjo įtraukti į veikimą, kartu su jais ėjo ir vietovės dainos ir muzikos mėgėjai. Tada ir prasidėjo Miko Petrausko tikrasis pasisekimas.

Jaunimas, pažinęs arčiau Petrauską, labai jį vertino ir gerbė. Pasakojama, kad kur tik buvo koks jaunimo susibūrimas, Mikas Petrauskas, su savim turėdamas smuiką, sugebėdavo savo autoritetu paveikti jaunimą ir jam vadovauti: lietuviškiems rateliams, tautiniams šokiams (gerai išplatino suktinį, klumpakojį, "Noriu miego"), liaudies dainelėms, pasakoms. Jis pasakodavo ir istorijas iš Lietuvos praeities. Pats būdamas blaivininkas, teigiamai toje srityje veikė ir jaunimą. Vasaros metu į maudynes nusiveždavo būrius jaunimo ir ten jiems aiškindavo iš visokių mokslo sričių: techniką, gamtą, literatūrą, meną ir visa kita, kas jaunimą domino. Pats buvo baigęs suaugusių gimnaziją ir, be to, buvo labai apsiskaitęs. Kokių vaisių buvo lamėta, taip jam veikiant su jaunimu, rodo šisai 1910 m. rengiamųjų koncertų vaizdas: sausio 16 d. Waterbury, 23 — S. Bostone, 25 — Lawrence, 27 — Worcestery, 30 — New Britain ir t.t. Visi šie koncertai jau davė moralinį ir materialinį pasitenkinimą. Prisimenant pirmuosius jo koncertus ir Bostone statytą "Eglę", susidaro aiškus vaizdas, kiek teko M. Petrauskui dirbti, kad pasiekus tokią didelę pažangą.

Gaidų leidėjai

Nors buvo kiek gaidų spausdinama "Tėvynės Sargo" prieduose, "Varpelyje" (daugiausia), "Žinyčioje", bet toli gražu iki to, kiek yra išleidę amerikiečiai lietuviai. Jau 1895 m. Petras Mikolainis (m. 1934 m.) Neveskio slapyvardžiu išleido dr. V. Kudirkos pianinui šokius: "Varpelį", "Nemuno Vilnis" ir kitus, viso šešis. 1905 m. jis panaujino antrąja laida, pasirašydamas tikra pavarde. 1902 m. tas pats Mikolainis išleido L. Eremino pirmiau prisimintą dainų rinkinį "Dainos" chorui. Buvo ir antra laida — abi po 1,000 egz.

1908 m. "Keleivis" išleido P. Bukšnaičio parengtas "Revoliucijos Giesmes", didelį rinkinį. 1910 m. J. Tananevičius Čikagoje išleido M. Petrausko pirmuosius kūrinius JAV — 11 liaudies dainų su solo pianinui. Pirmiau tai pasirodė priede prie "Kataliko", o 1913 m. skyrium. 1913 m. A.L.R.K. Vargonininkų Sąjunga išleido M. Petrausko "Skambančias Stygas", "Gamta Graži", o 1916 m. — "Šventąją Naktį". Vėliau — P. Čiurlionies "Kalėdų Giesmę" ir J. Žilevičiaus "Advento ir Kalėdų Giesmes", "Gavėnios Giesmes" ir "Giesmes laike šv. mišių". 1913 m. Ipolitas Vaitkus išleido M. Petrausko pirmą "Lietuviškų Dainų" sąsiuvinį chorams, 1914 m. kun. J. Židanavičius (Seirijų Juozas) — "Muzikos Aidus" (kita laida su anglišku užrašu) ir 1933 m. "Naują Giesmynėlį" chorui.

V. Nickus 1914 m. pradedant išleido kelis sąsiuvinius orkestrams — šokių, dainų, giesmių, mišparus, mišias. Kun. J. Čižauskas 1915 m. išleido chorui "Caecilia" ir 1921 — dainų rinkinį. A. Aleksis pradedant 1915 m. pats savo lėšomis išleido daugybę veikalų solo ir chorams, o taip pat ir įvairių laikraščių prieduose. St. Šimkus pradedant 1916 m. išleido žurnalo "Muzikos" du numerius su gaidų priedu. M. Petrausko įsteigtoji "Bostono Lietuvių Konservatorija" pradedant 1917 m. išleido daug įvairių M. Petrausko kūrinių, taip pat ir choro dr-ja "Gabija"; kiek vėliau leido ir pats M. Petrauskas. Jis buvo pradėjęs leisti mėnesinius, prenumeratos būdu, gaidų leidinius "Kankles", kurios buvo plačiai vartojamos visoje JAV išeivijoje. Ks. Strumskį galima vadinti profesionaliu gaidų leidėju (anot jo posakio, yra įdėjęs net $15,000 į gaidų leidimą). 1935 m. sandėlyje buvo (rinkos kaina) sukrauta $40,000 vertės jo gaidų. Jis pradėjo leisti nuo 1917 m. 1920 m. St. Šimkus su Strumskiu sudarė gaidų leidimo bendrovę: "S. Simkus & X. Strumskis Music Publ. Co., Brooklyn, N. Y." Ji išleido keletą St. Šimkaus veikalų. Po kiek laiko pasiliko tik vienas Strumskis. A. Pocius pradedant 1917 m. spausdino savo pirmąsias dainas, vėliau chorui ir operetes. J. Žemaitis pradedant 1919 m. išleido 26 sąsiuvinius įvairių dainų chorams ir solo. A. Bačiulis pradedant 1924 m. leido mėnesinius gaidų leidinius daugiau kaip metus laiko. Kun. K. Ambrozaitis 1925 m. išleido 5 įvairius veikalus, jų tarpe "Giesmių Lobyną" 816 psl. niekur nevartojama lietuvių tarme. Nuo 1927 m. A. Vanagaitis priedu prie "Margučio" ir paskirai yra išleidęs šimtus visokios rūšies dainų, plačiai išeivijoje pasklidusių. Yra dar visa eilė autorių, išleidusių didesnių ir mažesnių veikalų, pvz., "New York ir New Jersey Apylinkės Vytauto Didžiojo Komitetas" 1933 m. išleido J. Žilevičiaus didžiulę Vytauto garbei kantatą ir eilę kitų.

Visa tai suėmus krūvon, susidaro šimtai muzikos leidinių. Tokio skaičiaus neprisivyta ir nepriklausomoje Lietuvoje. Suprantama, visa leidžiamoji dainų literatūra buvo taikoma išimtinai savo išeivijos reikalams. Netenka pamiršti, kad čia suminėti tik spausdinti leidiniai, bet daug daugiau buvo padauginamomis mašinomis skleidžiama visame krašte. Yra labai įdomus rinkinys tokios literatūros, neišvydusios "šviesos". Amerikoj net ir pirmutinis, jei galima būtų taip pavadinti, muzikos teorijos vadovėlis — "Išsimokinimas Gaidų-Notų ant visokių instrumentų ir dainavimo"—1915 m. buvo J. Barono parašytas ir išleistas McKees Rocks, Pa. 16 psl. knygute.

Kai pradėjo laisvai ateiti iš Lietuvos gaidų leidiniai, parašyti išmokslintų muzikų, vietiniai leidėjai nutraukė savo darbą ir džiaugėsi jau galį susilaukti gaidų iš savojo krašto.

Plokštelės

Kai tik pasirodė Lietuvos žemėje gramofonai, pirmutines plokšteles lietuvių kalba parengė ir įdainavo 1907 m. Rygoje veikęs muzikas Aleksandras Kačanauskas. Jis pats solo ir kiti tuo laiku veikę "Kanklių" dr-jos vokalinėje grupėje (P. Pundzevičius, J. Linartas ir kiti — viso buvo šeši), sudarė įvairius vokalinius junginius ir džiugindavo lietuvius "Vilija mūsų", "Ar negaili, seserėle, rūtelių?", "Ant ežerėlio" ir kt. Greta šių į plokšteles įdainavo ir Valkininkų bažnytinis choras, B. Valušio vedamas. Paskui ilgesnį laiką naujesnių nebebuvo girdėti.

Amerikiečiai šioje srityje daugiau nuveikė. Didžiosios rekordavimo bendrovės "Victor", "Odeon" ir "Columbia" pamačiusios, kad pirkėjų bus užtektinai, tiesiog urmu pradėjo leisti visokio turinio lietuviškas plokšteles. Lietuviai 1920 m. irgi buvo sudarę plokštelių dirbimo bendrovę, paremtą akcijomis: "Lithuanian Record Corporation", Brooklyn, N. Y. Pradžioje buvo padaryta 10 plokštelių su J. Butėno, J. Krasnicko, O. Ličinskaitės įdainavimais ir P. Bukšnaičio (Lušnakojis) linksmo turinio monologais. Sunku pasakyti, kiek ta korporacija yra išleidusi, nes vėliau nebesimatė jos skelbimų. Užtat suminėtos bendrovės ("Victor" ir k.) turėjo specialius departamentus lietuvių plokštelėms. Rygoje įdainuotas plokšteles "Victor" lygiagrečiai platino ir JAV. Minėtos bendrovės pradėjo tarp savęs varžytynes: galėjai dainuoti ar griežti, jei tik bendrovės muzikos ekspertai pripažino tave muzikaliai pakankamu. Lietuviškoji bendrovė negalėjo atlaikyti konkurencijos ir turėjo likviduotis. Vėliau, kai bendrovių ekspertai susipažino su lietuvių "skoniu", jie pradėjo rinktis atlikėjus, ir čia kaip tik atsirado A. Vanagaitis su savo draugais J. Olšausku, Dikiniu ir kt. Šalia Vanagaičio pasirodė labai menkos vertės, vos galinčių dainuoti ar griežti — kai kada tiesiog ausį rėždavo. Bet kadangi tai buvo "linksma, juokinga savo turiniu", tai to ir pakakdavo: pirkėjai augštų reikalavimų nestatė, — svarbu, kad tik lietuviška ir juokinga.

Tokiomis plokštelėmis daugiausia maitino klausytojus ir pirmosios lietuviškos radijo valandos. Visi tais laikais buvę pasižymėję solistai bandė dainuoti. Vieni turėjo didesnę paklausą, kiti — mažesnę. Labai daug įdainavo J. Butėnas, M. Petrauskas, M. Strumskienė, Fr. Stankūnas, Česnavičiūtė, Menkeliūnaitė, St. Kažemėkas, S. Pauras, Justas Kudirka, M. Rakauskaitė ir eilė kitų. Visus plokštelių pardavime nugalėjo A. Vanagaičio ir jo draugų paruoštos plokštelės — savo muzikaliu, grynai lietuvišku ir lengvu stilium ir juokingumu. Jų buvo parduota dešimtys tūkstančių. Kai Lietuva atgavo nepriklausomybę, lietu-

Dainų šventės uždarymas. Kalba J. Kreivėnas.
Stovi J. Daužvardienė, J. žilevičius, J. Kudirka.

viuose kilo didelis savo krašto pasiilgimas. Tada naujų plokštelių, vadinamų vanagaitinėmis, jie ištisomis valandomis klausydavosi, ašaromis aplaistydami.

Greta su dainomis radosi ir bažnytinių giesmių, iš kurių ypatingą pasisekimą turėjo kun. Struckaus ir J. Butėno. Taip pat buvo ir chorinių giesmių.

Čia tik trumpai prisiminiau apie plokšteles. Norint nuodugniau apie jas kalbėti, tektų ištisą studiją parašyti.

Tautiniai chorai

Prasidėjus kolonijose partiniams nesutarimams, daugelis iš bažnytinių chorų dalyvių pasitraukė, išsivesdami su savim ir savo draugus. Prasidėjo bandymai šalia bažnytinių chorų steigti tautinius, bet čia susidurta su dirigentų, gaidų ir vietos praktikoms stoka. P. Bukšnaitis 1910 m. spaudoje kėlė balsą — "Tverkime Dainininkų Susivienijimą". Jis nurodė keletą kliūčių. 1. "Dirigentų stoka, kaip menko mūsų inteligentijos muzikališkumo vaisius... Jei kuriame mieste ir atsiranda ganėtinas chorui jaunuomenės skaitlius, tai pasirodo, kad negalima gauti dainavimo mokytojo. 2. Kartais mokytoją choras kad ir gauna (samdant galima imti ir svetimtautį), tai šis nenori ar laiko neturi atskiras balsų partijas kiekvienam dainininkui rašinėti, o iš partitūros dainuoti painu ir per didelios išlaidos... 3. Prikalbintieji choram dainininkai tankiai pradeda manyti, jog lankydamiesi lekcijosna, jie daro dirigentui didelę malonę..."

Nors ir keli šie pavyzdėliai nurodo sunkumus, besteigiant tautinius chorus. Beveik visose kolonijose, ypač didesnėse, buvo bandoma organizuoti tautinius chorus, bet jie greitai išnykdavo, vieną kitą parengimą suruošę. Iš tų laikų iki šiol yra likę vos keli chorai: "Birutės" Čikagoje, M. Petrausko organizuotas 1907 m., "Gabija" Bostone pradėjo veikti nuo 1914 m., "Pirmyn" — Čikagoje, "Operetės" choras Brooklyne, organizuotas apie 1919 m. "Dainos" choras Philadelphijoje, organizuotas St. Šimkaus apie 1916 m., per paskutinį karą išnyko. Dar vienas kitas choras pripuolamai ką nors pastato, bet jau mažai aktyvus bepasiliko. Apskritai minėtus chorus paėmus, jie yra daug nuveikę, statant operetes. Net ištisas operas statė "Birutės" ir "Pirmyn" chorai Čikagoje. Iš jų dalyvių tarpo yra išėję nemažai gerų solistų, nes tų chorų vedėjai buvo visada geri muzikai: A. Pocius, M. Petrauskas, A. Vanagaitis, Ks. Strumskis, Byanskas, K. Steponavičius. Nemažą vaidmenį lietuvybės darbe atliko Sasnausko vardo buvęs vyrų choras Čikagoje, A. Pociaus vadovybėje. Jis susidėjo iš vietinių vargonininkų, papildant geresniais choristais — viso 40 narių. Taip pat daug pasidarbavo prieš keliolika metų organizuotas merginų choras "Alice Stephens Singers", plačiai dalyvaudamas didesnėse JAV kolonijose ne tik lietuvių tarpe, bet ir svetimųjų.

Muzikos reikalai spaudoje

M. Petrauskas pavartojo savo gabią plunksną spaudoje, prieinama forma aiškindamas apie muziką. 1909 buvo jo išspausdinta atskira 24 psl. knygutė "Iš muzikos srities" (Čikagoje, A. Olševskio lėšomis). Panašiu vardu 1912-13 m. "Laisvojoj Lietuvoj" per keliolika numerių plačiai rašo ir net apie lietuvių muzikos pradus. 1915-16 m. keliolikoje numerių "Ateityje" ėjo raštas vardu "Daininінkams"; 1916 m. irgi "Ateityje" ir "Jaunojoj Lietuvoj" pasirodė ilgas raštas per keletą numerių "Iš dailės filosofijos". Lietuvos Muz. Konservatorija So. Bostone 1916 m. išleido "Mažą muzikos žodynėlį". Pasirodė ir šiaip visa eilė trumpesnių raštų įvairioje spaudoje JAV ir kai kada Lietuvoje.

St. Šimkus savo leidžiamojoje "Muzikoje" 1916 m. buvo pradėjęs šiek tiek aiškinti apie muziką. Teorijos pradmenis buvo pradėjęs aiškinti ir laiškais harmoniją dėstyti, bet išėjo vos tik du numeriai. Įdomų raštą per kelis numerius "Vytyje" 1919 m. ("Lietuvos intekmė į Chopino muziką") parašė J. E. Ašarutis (kun. J. Simonaitis). Tik gaila, kad jis nebuvo baigtas spausdinti. "Muzikos Žinios", pradėjusios eiti nuo 1934 rudens, iki šiol labai daug įdėjo apie muziką. "Margutis" irgi dėdavo rašinių apie muziką. Visa lietuviškoji spauda JAV su malonumu spausdindavo ilgus straipsnius muzikos reikalais ("Draugas", "Garsas", "Darbininkas", "Vienybė", "Lietuva", "Studentų Žodis" ir kiti). Nemažai rašė "Naujienose" Nora Gugienė. Ši sritis turi nemaža bibliografiją, net ir anglų spaudoje ("The Musical Quarterly" 1935 J. Žilevičiaus raštas apie lietuvių liaudies muz. instrumentus su iliustracijomis). Nemažai yra angliškų muzikos rinkinių, kur rasi vieną kitą ir lietuvišką dainą lietuvių ar anglų kalba.

Lietuvių radijo valandos

Kai svetimtaučiai pradėjo per radiją savo kalba garsintis, neatsiliko ir lietuviai. Pirmutinė lietuvių kalba radijo programa Čikagoje buvo pradėta 1921 m., Pittsburghe— 1923 m., Bostone — 1924 m. Juo didesnė kolonija, juo daugiau buvo radijo valandų, — net po kelias. Vienos jų buvo įdomios, kitos silpnos — priklausė nuo vedėjo inteligentiškumo ir meninio jausmo. Nuo pat pradžios lietuviai savo radijo programomis didžiuodavosi. Kiek kuri radijo valanda turi klausytojų, galima spręsti iš jų metinių parengimų, kur suvažiuoja tūkstantinės minios. Čikagoje visą laiką garsėjo A. Vanagaičio įsteigta "Margučio" valanda, Barkaus ir Budriko, o apie New Yorką — Jokūbo Stuko. Tos valandos nuo pat pradžios turėjo auklėjamąją galią dainos ir gražios lietuviškos kalbos srityje. Daugybė solistų, ansamblių, chorų pradžioje laikė garbe tose programose dalyvauti. Ten buvo duodama vaidinimų ir labai rimtų muzikos kūrinių. Bet daugiausia ten būta pigesnės paklausos menkaverčių įgrojimų. Reikia pripažinti, kad šiandien lietuviškasis radijo tinklas yra nuo seniai jau apjuosęs visas JAV lietuviškas kolonijas.

Dvasiškijos įnašas muzikoje

Kai muzika pradėjo kilti kolonijose, nepaliko nuošaly ir dvasiškių dalis. Po keletą tūkstančių dolerių ant giesmynų aukuro padėjo kun. J. Židanavičius ("Naujasis Giesmynėlis") ir kun. K. Ambrozaitis savo "Gijsmiu Lobynuj". Kun. L. Vaiciekauskas nesigailėjo tūkstančių atgabenti komp. Č. Sasnausko kūnui iš Petrapilio Kaunan, išleido jo kūrinius ir antrą jo biografijos laidą. Sasnausko leidiniai yra ypač didelis įnašas lietuvių muzikoje. Kun. Juozas Čižauskas parašė nemažai giesmių, dalį išleido ir, baigęs Detroite konservatoriją, gerai sugebėdavo vesti chorus, rengiant bažnytinius koncertus.

Pabaiga

Kiekvienam iš čia suminėtų skyrių tektų parašyti po ilgą studiją, norint smulkiau visa išdėstyti. Bet ir iš to, kas pasakyta, gaunamas vaizdas, kokį įnašą muzikos kultūroje lietuviai yra palikę. Lietuviai ateiviai, kaip matėme, pradėjo viską iš nieko, o kokią pažangą padarė! Ir tai neviskas dar suminėta. Nekalbėjau nors ir apie vargonų statytoją A. Radzevičių (1956 m. pavasarį mirė), kuris su sūnumis pastatė per 100 vargonų, jų tarpe gana didelių, beveik išimtinai svetimtaučiams. Neminėjome žymius brangių smuikų išdirbėjus Medonį ir Švitrą (atžymėtas medaliais parodose). Nekalbėjome ir apie Kalminą, kuris dirba virš $1,000 vertės akordeonus ir turi eilę patentų. Nutylėjome ir daug kitų. Nekalbėta ir apie čia gimusius, kurie pasiekė augštas vietas muzikos pasaulyje. Tai A. Kaskas-Katkauskaitė, P. Stoska-Stoškiūtė, Al. Brazis — Metropolitano buvę solistai. Varžybose laimėjo vietas į kitas operas, radijo stotis, operetes, koncertus ir kitur: H. Bartush, J. Gricaitė, H. Sada-Sadauskaitė, H. Brown-Bradūnaitė, Benderis, R. Juška, P. Petraitis ir dešimtys kitų, kurių vienas kitas taip pakeitė pavardę, kad sunku juos besurasti.

Yra vienuolių universitetuose ar kolegijose, pasiekusių augštus muzikos laipsnius. Pvz. kazimierietė sesuo M. Bernarda kompozicijos srityje spėjo pasižymėti, kun. Markaitis, S. J. — irgi kompozicijoje. Kiti muzikos dalykus dėsto svetimtaučių įstaigose: K. Steponavičius, L. Šimutis jr., Voverys ir eilė kitų. Žodžiu, lietuviai tiek pažengė, kad ne tik patys galėjo jaunomis jėgomis apsirūpinti muzikos dirvoje, bet didelį būrį darbininkų davė ir amerikiečių įstaigoms. Kai dabar atvyko naujakuriai, išsiauklėję Lietuvoje, muzikos gyvenimas prasiveržė už lietuviškųjų "sienų", pvz. Čiurlionio, Dainavos ansambliai, vyrų chorai ir kt. Toks kultūringas lietuvių reprezentavimas svetimiesiems teikia didelę garbę mūtų tautai.

Mano troškimas būtų vienas: kad būtų galimybė tą visą muzikos augimą išdėstyti gražiai paveiksluotoje studijoje — **"Amerikos lietuviai muzikos garsuose".**

JAV LB VALDYBOS PIRM. ST. BARZDUKO ŽODIS KULTŪROS KONGRESĄ UŽDARANT

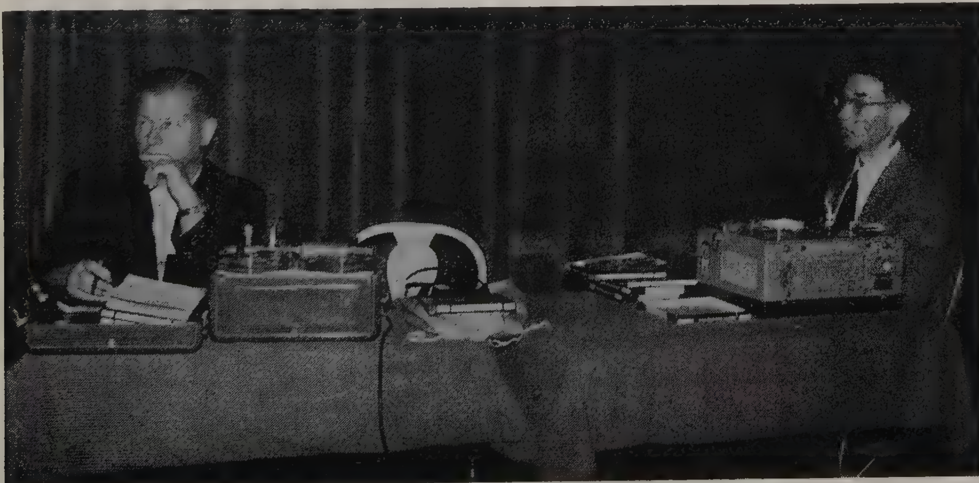
JAV LB centro valdyba laiko kultūros kongresą pavykus. Tai rodo toks didelis jo dalyvių skaičius. Tai rodo aktyvus mūsų dalyvavimas visuose jo darbuose. Tai rodo pagaliau ir priimtieji nutarimai, kurie duos naujų akstinų tiek pačiam kultūriniam, tiek bendruomeniniam darbui apskritai: juk mums rūpi, kad susidarytų reikiamos moralinės ir materialinės sąlygos tautinei mūsų kultūrai ugdyti ir plėsti. Tad šia proga malonu visiems padėkoti ir už tas aukas, kurios kultūros kongreso proga buvo sudėtos.

Centro valdybai taip pat didžiai rūpi, kad mūsų bendruomenė būtų gyvas organizmas. Mes turime žinoti vieni kitus. Mūsų gyvenimui reikia daugiau šilumos ir darnos. Mums reikia daugiau tarpusavio paramos. Dideliems darbams reikia talkos. Štai kodėl pasiteisino kultūros kongreso šaukimo mintis: buvo atsiliepta į pastangas susirinkti krūvon ir susitelkti prie kultūrinių mūsų rūpesčių. Lietuvių Bendruomenė šia proga jaučiasi esanti išdidi. Ji džiaugiasi, kad buvo išsklaidyta kaikuri baimė ir abejonės. Kultūros kongresas rodo, kad pasirinkome tikrą ir teisingą kelią. Todėl manome, kad šis kongresas nebebus paskutinis: kultūros kongresų organizavimas turi būti įtrauktas į pastovią Lietuvių Bendruomenės veiklos programą.

Kultūros kongresą reikėjo ne tik sumanyti, bet ir įvykdyti. Tad reikėjo rengėjų atsidėjimo, daug įtempto ir kieto darbo, daugybės susirašinėjimo, nuomonių derinimo, kompromisinių sprendimų ir t.t. Tad jaučiu malonią pareigą Lietuvių Bendruomenės vardu padėkoti visiems, kurie atliko parengiamuosius kultūros kongreso darbus, įvykdė jo programą ir į jį atvyko ir tuo prisidėjo prie jo pasisekimo. Atliktas didelis darbas ir savo užsimojimu, ir apimtimi, ir reikšme. Bet prašau atleisti mane nuo pareigos vardyti šiam kongresui dirbusiuosius pavardėmis. Didelę jų dalį rasite kultūros kongreso programoje. Tačiau su ypatingu dėkingumu prisimenu JAV Lietuvių Bendruomenės Čikagos apygardos valdybą, atlikusią visą juodąjį kultūros kongreso rengimo darbą, ir mūsų spaudą, parodžiusią kultūros kongresui didelio dėmesio ir jį sąžiningai bei uoliai garsinusią. Labai malonu taip pat pranešti, kad kultūros kongreso darbus sutinka išleisti mūsų kultūros žurnalas "Aidai".

Padarėme, ką galėjome. Bet taip pat gerai matome ir trūkumus. Vieni priklausė nuo mūsų pačių, kiti — nuo bendrųjų aplinkybių. Jos gerai žinomos: ne vieną iš tų, kurie norėjo dalyvauti kultūros kongrese, laiko pririšę darbai, sunkiai yra nugalimi amerikiniai atstumai, kultūrininkams judėti neleidžia jų neturtingumas ir t.t. Antai prof. Mykolas Biržiška iš Los Angeles mums rašo: deja, mano materialinės gyvenimo sąlygos neleidžia man atlikti perbrangios (dėl tolumo) kelionės.

Bet kultūros kongreso visumos vaizdas labai geras. Ar beturėjome kada vienoje vietoje tiek savo kultūrininkų ir tautine kultūra besisielojančių lietuvių? Pirmasis egzaminas yra išlaikytas. Esame patenkinti. Dirbsime ir toliau. Į darbą kviečiame ir visus, kad Lietuvių Bendruomenė pagaliau taptų ta tautine jėga, kurios mes iš jos laukiame, ir kad pateisintų tas viltis, kurias į ją dedame. Atlikime, kas yra mums likimo skirta: tebūna mūs dalis tautinės kultūros gyvenime ir svari, ir garbinga!

"Amerikos Balsas" užrašė kultūros kongreso kalbas.

LIETUVIŲ KULTŪROS KONGRESO
REZOLIUCIJOS

I. Bendroji:

JAV ir Kanados lietuvių kultūros kongresas, susirinkęs lietuvių tautai žūtbūtinio periodo metu, reiškia tikėjimą lietuvių tautos amžinybe ir šį savo tikėjimą remia įsipareigojimu kovoti dėl lietuvybės išlaikymo laisvajame pasaulyje išsisklaidžiusios tautos dalyje.

Deklaruodamas nenumaldomą protestą prieš nehumanišką religijos ir tautos kultūros traktavimą okupuotoje Lietuvoje, kongresas su pietistine pagarba lenkiasi prieš krašte likusius brolius, lietuvišku atsparumu kenčiančius fizinę ir moralinę prievartą ir laiko krašte likusios tautos rezistenciją prieš komunistinį okupantą kūrybinės inspiracijos šaltiniu vis aktyviau kovoti dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės atstatymo.

Deklaruodami ištikimybę bei lojalumą respektyviai JAV ir Kanados konstitucijoms ir valstybinei santvarkai, lietuviai laiko savo pareiga išsaugoti lietuviškąją sąmonę, suprasdami, kad jų nutautėjimas šiuo lietuvių tautai kritišku metu praktiškai reikštų tokį pat mirtiną pavojų Lietuvai, koks yra genocidinis pavergtųjų brolių naikinimas, vykdomas sovietinės okupacijos.

Kadangi tauta yra ne tik etninė, bet ir dvasinė bendruomenė, išugdymas tėvų žemei ištikimos jaunosios kartos neįmanomas kitaip, kaip jos įugdymu į lietuviškąją kultūrą. Tai suprasdama, lietuvių bendruomenė, ypač jos vyresnioji karta, laiko savo pareiga įvesdinti jaunąją kartą į lietuviškosios kultūros pasaulį ir būti tos kultūros židiniu, pajėgiančiu ne tik įdiegti jaunajai kartai dvasinius lietuvybės pagrindus, bet ir išlaikyti su ja negęstantį bendruomeninį ryšį.

Būdami įsitikinę, jog lietuvybės, gyvos jaunojoje kartoje, išlaikymas neįmanomas be atitinkamos platesnės lietuviškos aplinkos, kongreso dalyviai laiko pirminiu lietuviškosios sąmonės pagrindu bendruomeniškumo jausmą ir iš jo išplaukiantį bendruomeninį ryšį. Politinės ar pasaulėžiūrinės skirtybės jokiu atveju neturi lietuvių daryti vienų kitiems priešais. Organizacijos bei jų vadovybės ir spauda bei jos redaktoriai kviečiami budėti, kad esamosios skirtybės būtų reiškiamos būdu, nesunaikinančiu tarpusavio pagarbos ir pasitikėjimo. Lygiai tai galioja ir tų skirtybių atžvilgiu, kurios iškyla atskirose kultūrinio gyvenimo srityse tarp atskirų krypčių, srovių ar kartų.

Gyvendami pluralistinės kultūros kraštuose, lietuviai išeiviai savo įnašą tų kraštų kultūrai tikisi sėkmingai atliksią ne savo dvasinių pagrindų išsižadėjimu, o kaip tik jų plėtojimu dviejų kultūrų įtampoje.

Kad lietuviškoji kultūra gyvai klestėtų, lietuviškoji bendruomenė negali apsiriboti vien tik jos išlaikymo pastanga, nes ką nors gyvai išlaikyti galima tik nuolatine kūryba. Todėl kongresas kreipia specialaus dėmesio, kad lietuvių jaunimo kūrybinės pastangos rastų pripažinimo ir galimybės išsiskleisti lietuviškosios kultūros bare. Kadangi tautinė kultūra ypatingai susijusi su humanistiniais ir socialiniais mokslais, lietuviškasis jaunimas skatinamas domėtis ir tos rūšies studijomis.

Kongresas reiškia įsitikinimą, jog lietuviškosios kultūros išlaikymo svarbiausioji sąlyga yra naudojimasis kuriamomis lietuviškosios kultūros vertybėmis. Kultūrinėje srityje kiekvienas gali prisidėti asmeniniu naudojimusi visais kultūriniais atsiekimais bei pramogomis, kurios sukuriamos ar suorganizuojamos. Kongresas pabrėžia reikalą, kad ši pareiga būtų lygiai visų lietuvių suprasta.

Kultūros kongresas ypatingai atkreipia lietuviškosios visuomenės dėmesį į JAV ir Kanados lietuvių kultūros fondų veiklą ir ragina visuomenę tą veiklą visokeriopai remti. Kadangi yra uždavinių, kuriems, nesant valstybinės paramos, yra neišvengiama mecenatinė parama, kongresas kviečia visus tautiečius, ypač labiausiai pajėgias prekybininkų ir profesionalų grupes, laikyti lietuviškosios sažinės pareiga mecenatiškai įsipareigoti lietuviškosios kultūros globai. Mecenatinei paramai skatinti ir finansinei fondų veiklai sutikslinti kongresas siūlo kultūros fondams persiorganizuoti į teisines, valstybės pripažintas institucijas, atitinkamom sąlygom galinčias priimti donacijas, kurios aukotojus atleidžia nuo valstybinių mokesčių, ir tirti galimumus suorganizuoti Pasaulio Lietuvių Kultūros Fondą.

Kongresas taip pat siūlo fondų veiklą koncentruoti ne individualinėms patalpoms organizuoti, bet kultūrinėms vertybėms kurti, finansuojant individualinius studijinius ir kt. projektus. Todėl kongresas fondams sugestijonuoja suorganizuoti planingą bei tikslingą fondų išteklių administravimą. Kultūros fondai turėtų pasirūpinti, kad kiekvienais metais būtų sudaromos medžiaginės galimybės keliems studentams atsidėti vienokiom ar kitokiom lituanistinėm studijom tokiu keliu, koks dabarties sąlygomis yra įmanomas.

Kongresas su dideliu dėkingumu vertina privatinę iniciatyvą, kreipiamą į lietuviškosios kultūros tarnybą, leidžiant knygas, mokslinius veikalus, kaip Lietuviškąją Enciklopediją, ar kitiems kultūriniams žygiams ryžtantis. Kongresas ragina remti lietuviškąją grožinę, kultūrinę ir mokslinę literatūrą ir skatinti imtis iniciatyvos parūpinti leidinių apie Lietuvą svetimomis kalbomis.

II. Rašytojų sekcijos:

Rašytojams —

Išlaikyti lietuvių literatūros tęstinumą, plečiant jos akiratį, gilinant jos turinį, kūrybiniu žodžiu keliant ir puoselėjant tautinę, etninę savitą lietuvišką dvasią.

Skaitytojams —

Pamėgti savąją literatūrą, nes joje reiškiasi kūrybinė lietuvių dvasia ir per ją ryškėja savo tautos dvasiniai bruožai. Be to, lietuvių literatūra ugdo tautinį savitumą, kuris savo ruožtu kelia tautinį prestižą pasaulinėje tautų šeimoje.

III. Muzikos sekcijos:

1. Atsižvelgiant į auklėjamą dainos ir muzikos reikšmę, lietuvių dainą ir muziką reikia laikyti pirmo svarbumo sritimi greta kitų meno ir mokslo sričių.

2. Chorų veikla yra svarbus lietuvybės išlaikymo veiksnys. Todėl galimai platesnio ir kuo didesnį lietuvių skaičių apimančio chorų tinklo palaikymas turėtų būti visų lietuvių patriotinių organizacijų programos dalis.

3. Nors lietuvių administruojamose mokyklose bendras muzikinis auklėjimas yra patenkinamas, tačiau nėra tiek lietuviškas, kad tarnautų tautiniam išsilaikymui. Lituanistai turėtų skubiai parengti tinkamos medžiagos ir leidinių mokykloms, o mokyklų vadovybės turėtų daugiau dėmesio kreipti lietuviškai dainai ir muzikai.

4. Lietuviams muzikams reikia organizacijos, kuri ne tik apimtų lietuvių dainos ir muzikos reikalus, bet ir apjungtų visus lietuvius muzikus. Nesteigiant naujos organizacijos, tai galėtų atlikti jau daugiau kaip 40 m. JAV-se veikianti ALRK Vargonininkų Sąjunga, jei jos vadovai surastų būdą bendram darbui įjungti į ją ir kitus muzikus bei muzikos mėgėjus.

IV. Meno sekcijos:

Atsižvelgdami į gyvenamąjį metą, kai būtina sujungti visas mūsų kultūrines jėgas ir organizuotai stiprinti kūrybinį darbą tautinei gyvybei išlaikyti ir kraštui išlaisvinti, dailininkai rekomenduoja:

1. Rūpintis, kad menas tremtyje vaizduotų mūsų tautos buitį, dvasią ir charakterį, siekdamas užfiksuoti ir išlaikyti mūsų kultūros vertybes.

2. Siekti, kad lituanistikos mokyklose mūsų jaunimas būtų supažindinamas su lietuvių tautos menu ir tautodaile, nes įvairiarūšio techninio apipavidalinimo vaizduojamasis menas yra vienas pagrindinių paskatų ir reikšmingų priemonių lietuvybės sąmonei ugdyti, gilinti, stiprinti ir palaikyti.

3. Skatinti bendruomenėje didesnį domėjimąsi mūsų dailininkų menu ir moraline ir medžiagine mūsų kūrėjų parama.

4. Siekti, kad politikuojanti lietuvių visuomenės dalis prie savo kūrėjų eitų ne tik savo politinio intereso, bet ir kūrybinio būtinumo vedama.

Iš lietuviškų organizacijų ir pavienių asmenų lietuviai dailininkai laukia, kad jie ne tik žodžiu dailininkus skatins, bet ir ras reikalo suteikti jiems darbų ir užsakymų, per kuriuos atsiras geresnės sąlygos savajai kūrybai ugdyti ir jai puoselėti.

V. Teatro sekcijos:

A. — Kadangi teatras atliko ir atlieka didelį lietuvybės žadintojo vaidmenį, mes, lietuviškos scenos darbuotojai, siekdami ugdyti vitališką ir prasmingą lietuviškosios scenos veiklą, pareiškiame šiuos pageidavimus:

1. Norėdami išlaikyti meninį ir gyvą lietuvišką teatrą, turime jam suteikti minimaliausias darbo sąlygas, parūpindami pastovias scenos sambūriams patalpas bent didesnėse kolonijose.

2. Sudaryti JAV-se nors vieną stipresnio meninio pajėgumo teatrą, galintį aptarnauti ir kitas, mažesnes lietuvių kolonijas JAV ir Kanadoje.

3. Šalinti lietuviško scenos repertuaro badą, remiant mūsų dramaturgų pastangas ir spartinant vaidintinų veikalų leidimą.

4. Vengti bent kaimyninėse kolonijose statomų veikalų paralelizmo.

5. Kreiptis į lietuvišką spaudą, kad ji ateityje rodytų akylesnį dėmesį lietuviškam teatrui — keltų teatrinės kritikos lygį; skirtų daugiau vietos teatrinei ikonografijai; spausdintų pasikalbėjimus, prieš naujų ar rimtesnių veikalų pastatymus, su jų autoriais ir režisoriais; įvestų nuolatinį teatrinio meno skyrių, skirdami jam bent vieną puslapį per mėnesį.

6. Stengtis mūsų jaunojoje kartoje ugdyti susidomėjimą scenos menu ir skiepyti jai gilesnę meilę savajai scenai.

7. Užangažuoti bent vieną leidyklą "Lietuviškos dramaturgijos antalogijai" išleisti, kurioje būtų atstovaujami žymesnieji mūsų dramaturgai, ryškesnieji mūsų dramos veikalai.

8. Pagyvinti visų teatrinių sambūrių bendradarbiavimą, pasikeičiant patirtimi, režisoriais ir vaidintojais.

9. Rūpintis, kad būtų paisoma teatrinės etikos dėsnių.

B. — Tvirtai tikėdami lietuviškos scenos gajumu, mūsų teatro darbuotojų gera valia ir nuoširdžiu noru pasitarnauti lietuviškos scenos labui, kviečiame visus JAV ir Kanadoje gyvenančius lietuvių scenos darbuotojus burtis į vieną lietuviškos scenos darbuotojų organizaciją, kuri apjungtų visus mūsų scenos žmones gyvesniam ir prasmingesniam lietuviško teatro darbui.

C. — Norėdami pagyvinti lietuviško teatro veiklą JAV-se ir Kanadoje bei sudominti platesnius mūsų visuomenės sluogsnius su mūsų scenos menininkų darbais, kviečiame visas lietuvių kolonijas, kuriose yra gyvesnė teatrinė veikla, o taip pat mūsų kultūrai vadovaujančius asmenis, organizuoti lietuviškos scenos festivalius.

VI. Istorijos sekcijos:

1. Kviesti visus susirūpinti istorinėmis problemomis: objektyviu ir utilitariniu lietuvių tautos istorijos nušvietimu svetimtaučiams, mūsų istorinių faktų dinamiškumo ir herojiškumo iškėlimu jaunimui, istorinės medžiagos rinkimu visur, kur tik lietuviai gyvena, kad vėlesnėms kartoms paliktume Lietuvos istorijos šaltinį.

2. Įpareigoti kiekvieną istoriką panagrinėti, parašyti ir, jei galima, išleisti bent vieną problemą iš Lietuvos istorijos.

3. Skatinti jaunimą studijuoti istoriją, kad padidėtų istorikų prieauglis.

4. Susirūpinti istorinės medžiagos apsauga — Pasaulio Lietuvių Archyvu, Alkos ir kt. muzėjais ir kt.

5. Steigti Lietuvių Tautos Istorijos Draugiją.

6. Prašyti literatų, kad jie savo kūriniams temas imtų iš Lietuvos istorijos.

VII. Mokslo sekcijos:

Kuriant augštojo mokslo institucijas Lietuvoje, teko verstis be tinkamų patalpų, be pakankamos mokslinės lietuviškos literatūros, laboratorijų ir pagaliau be savų mokslo tradicijų. Bet dėka idealistinio nusiteikimo, vieningo pasiryžimo, ištvermės ir pasitikėjimo savomis jėgomis jau per pirmąjį nepriklausomo gyvenimo dešimtmetį suklestėjo augštosios mokyklos: jos prilygo Vakarų Europos tos rūšies mokykloms, o baigę Lietuvos augštasias mokyklas savo žiniomis ir išsilavinimu neatsiliko nuo baigusiųjų jas užsienyje, mūsų profesūra traktuojama lygia Vakarų Europos profesūrai, augštųjų mokyklų diplomai — lygiaverčiais kitų Europos šalių diplomams.

Kadangi mes šventai tikime, kad Lietuva ir vėl atgaus laisvę ir patí tvarkys savo gyvenimą, tad turime tam būti pasirengę: apsišarvavę mokslu, patyrimu ir tėvynės meile. Todėl buvusi Lietuvos, tiek griežtųjų, tiek humanitarinių mokslų profesūra, kad neatsiliktų ir išlaikytų turėtą mokslo autoritetą, turi stengtis tapti laisvojo pasaulio augštųjų mokyklų mokomojo personalo nariais arba bent tyrimo įstaigų darbuotojais, nors medžiagiškai jiems tai ir būtų nuostolinga.

Ypač turi būti lauktinas idealizmas ir Lietuvos ateičiai pasiaukojimas iš mūsų jaunosios kartos, kuri eina mokslus laisvajame pasaulyje, nes reikia parvežti tėvynėn gražiausias to pasaulio mokslo tradicijas ir jas panaudoti gražiai mokslo pažangai, kurią dabar iškraipo Lietuvos okupantai. Bet kad išmokslintas mūsų jaunimas būtų itin naudingas atkurtai laisvai tėvynei, jis ir svetur gyvendamas, neturi atitrūkti nuo savito lietuvio gyvenimo: jis turi pažinti Lietuvos istoriją, proistorę, geografiją, literatūrą, tautosaką su tautotyra ir visas kitas būdingasias lietuviškos kultūros šakas. O tai jis gali rasti lituanistinėse mokyklose, pradedant šeštadieninėmis ir baigiant lituanistikos kursais, kuriuos įsteigė Lituanistikos Institutas.

Šis institutas ypač brangintinas ir visų, tiek veiksnių, tiek visuomenės, moraliai ir medžiagiškai remtinas, nes tik jis vienas laisvajame pasaulyje gali paruošti lituanistinio mokslo prieauglį, papildyti retėjančias lituanistinių mokyklų mokytojų eiles.

VIII. Spaudos sekcijos:

1. Lietuviai laikraštininkai dėkoja lietuvių visuomenei už palankumą periodinei mūsų spaudai. Tikėdamiesi ir toliau to paties palankumo, laikraštininkai trokšta, kad nebūtų lietuviškos šeimos be lietuviško laikraščio.

2. Lietuviškus laikraščius kuriant ir tobulinant, turi reikštis visa visuomenė. Tenebūnie nei vienos organizacijos be savo korespondento ir nei vieno sugebančio valdyti plunksną, kuris liktų nuošaliai nuo lietuviškų laikraščių.

3. Džiaugdamiesi, kad lietuvių spauda ir lietuviškos radijo valandėlės laisvajame pasaulyje yra padarę gražią kultūrinę pažangą, reiškiame viltį, kad toliau ta pažanga ryškiau reikšis savitarpe tolerancija, vengiant grupinio antagonizmo ir anoniminės nekultūringos polemikos, stengiantis dalykus vertinti objektyviai, laikantis publicistinės etikos asmenų ir grupių atžvilgiu, pagerbiant taurias mūsų tautos tradicijas ir ugdant bendradarbiavimą Lietuvos laisvinimo kovoje.

4. Vertinant tarptautinę spaudos reikšmę, lietuviai laikraštininkai skatinami kelti mūsų tautos tragediją amerikiečių ir kitų tautų periodikoje, o visų kolonijų lietuviai veikėjai bei kultūrininkai prašomi siekti glaudesnio bendravimo su kitų tautų spaudos leidėjais ir laikraštininkais.

IX. Kalbos sekcijos:

Kalbos sekcija pripažįsta:

1. Kad lietuvių tautos, kaip ir kiekvienos tautos ar jos dalies, kur ji bebūtų, gyvybės pagrindą sudaro savoji kalba.

2. Kad lietuvių kalba dabar turi pakelti nykimo pavojų ne tik svetur dėl svetimų kalbų įtakos, bet ir savajame krašte, Lietuvoje, kur vėl brukama svetima kalba, dar grubios jėgos remiama.

3. Kad tos aplinkybės verčia laisvėje esančius lietuvius ypatingai pasiryžti budėti savo gimtosios kalbos išlaikymo ir stiprinimo sargyboje.

Todėl kongresas, dar prisimindamas senųjų kartų kovas dėl teisės viešai vartoti savąją kalbą, ir kalbos darbininkus, kurių darbais ir pasišventimu mūsų kalbos mokslas, raštas ir gyvasis žodis įžengė į augštesnį kultūros laipsnį, dabar kviečia ir akina:

1. Lietuvių kalbininkus, kad jie pavieniui, kolektyviai, per kalbines organizacijas ir spaudą toliau moksllintų, tobulintų ir gaivintų lietuvių kalba; jiems patiems pavedama susitarti ir nusistatyti, kas ir kaip pirmiausia turi būti daroma; lietuvių bendruomenė jiems pažada galimą paramą.

2. Lietuvius spaudos darbininkus, lietuvius kunigus, mokytojus ir lietuviškųjų organizacijų vadovus, kad jie daugiau rodytų meilės ir pagarbos lietuvių

kalbai savo darbuose ir veikloje; lietuvių visuomenė laukia iš jų pavyzdžio.

3. Visą lietuviškąją bendruomenę, kad ji ir toliau laikytųsi gimtosios kalbos šeimose ir lietuviškuose bendravimuose, kad visomis išgalėmis naudotųsi tomis priemonėmis (laikraščiais, knygomis, mokyklomis, organizacijomis), kurios palaiko ir gaivina lietuvių kalbą.

Gražiu lietuvišku žodžiu, sena ir garbinga lietuvių kalba kurkime naują tvirtą lietuvybę, tokią, kuri vėl įžengtų į pilnutinį visos tautos gyvenimą—į nepriklausomybę.

X. Akademinio jaunimo sekcijos:

1. Sustiprinti informaciją apie Lietuvą svetimomis kalbomis.
2. Atkreipti prezidento Eisenhowerio dėmesį į sukilimus Rytų Europos kraštuose.
3. Centralizuoti mūsų kultūrinių reikalų rūpinimą.

XI. Švietimo sekcijos:

JAV ir Kanados švietimo darbuotojai, įsijungdami į lietuvių tautos likiminę kovą dėl egzistencijos, laisvės bei politinės nepriklausomybės ir matydami svetimos įtakos pavojų lietuvių jaunimui, pripažįsta:

1. parapinių mokyklų seselių mokytojų svarbų vaidmenį mokymo ir auklėjimo srityje, o taip pat ir tų parapijų klebonų, kurie leido įvesti lituanistiką į reguliarių pamokų lentelę;
2. iš kitos pusės, apgailestaudami konstatuoja stiprią vietos sąlygų įtaką, mažinančią švietimo darbuotojų ir jų talkininkų pastangų rezultatus.

Gyvenamųjų sąlygų įtakoms atsverti lituanistinio švietimo darbuotojai bando ieškoti ir siūlyti naujų priemonių:

1. ugdyti idealistą lietuvį, sugebantį be atodairos kovoti dėl tautos idealų ir jiems aukotis;
2. suteikti vaikui pagrindinių žinių apie Lietuvą ir jos gamtos grožį, atskleisti jam gimtosios kalbos paslaptis ir sužadinti jame gražiosios lietuvių kalbos meilę.

Šių tikslų siekiant, reikia:

1. paruošti lietuvių mokykloms minimalinę tautinio švietimo ir auklėjimo programą;
2. sparčiau ruošti vadovėlius ir žodynėlius, pritaikytus dabarties sąlygoms;
3. aprūpinti mokyklas lituanistinėmis bibliotekomis, kuriose būtų jaunimui tinkamos lektūros ir priemonių, ypač Lietuvos istorijai ir geografijai dėstyti;
4. lituanistiniam švietimui derinti sudaryti centrinę instituciją;
5. bandyti organizuoti lituanistinį švietimą skirtingu metodu čia gimusiems lietuvių vaikams, kurie į mokyklą ateina jau nebemokėdami lietuviškai kalbėti;
6. mokytojų prieauglį sustiprinti į lituanistinio švietimo darbą įtraukiant akademinį jaunimą ir tremtines seseles, kurioms dar nepavyko į jį įsijungti;
7. lituanistinio švietimo ir tautinio auklėjimo metodams dabarties sąlygoms pritaikyti organizuoti bendrą seselių vienuolių mokytojų ir pasauliečių mokytojų sąjungą.

Siekiant vaikų lietuviškumą išlaikyti, lemiamas vaidmuo tenka šeimai. Todėl būtinas glaudus tėvų ir mokyklos bendradarbiavimas. Jam sustiprinti steigtina jungtinė tėvų ir mokytojų organizacija, kuri:

1. talkininkautų mokyklai drausmės, tvarkos, mokslo ir priemonių parūpinimo ir kt. reikaluose;
2. rūpintųsi, kad visi lietuviai vaikai lankytų lituanistines mokyklas;
3. planuotų užmokyklinį tautinį jaunuolių ugdymą kultūrinėmis pramogomis, vaidinimais, iškylomis, sporto varžybomis ir kt.;
4. stengtųsi suspiesti visą lietuviškąjį jaunimą į lietuviškas organizacijas ir budėtų, kad jose būtų vartojama lietuvių kalba ir puoselėjami taurūs papročiai;
5. ieškotų patrauklesnių priemonių jaunimui lituanistiniu švietimu sudominti ir jam skirtą spaudą ir tautinę dainą pamėgti;
6. budėtų, kad visose lietuvių šeimose pirmųjų žodžių tarimo ir pirmąjį skaitymo džiaugsmą vaikai išgyventų gimtąja tėvų kalba;
7. kad tėvai leistų vaikams dalyvauti organizacijų vasaros stovyklose;
8. kad prie pirmosios komunijos ir sutvirtinimo sakramento vaikai būtų ruošiami lietuvių kalba, o jiems skirtosios pamaldos būtų su lietuviška Evangelija, pamokslu ir giesmėmis.

Šios priemonės būtų sėkmingesnės:

1. jei lietuviai tėvai jaustų didžiąją pareigą ir atsakomybę Lietuvos prisikėlimui išauginti lietuvišką jaunąją kartą;
2. jei visi lietuviai mokytojai įsijungtų į Lietuvių Mokytojų Sąjungą, kurioje spręstų aktualiausias problemas, ir įsijungtų į lituanistinį švietimo darbą;
3. jei visos parapinės mokyklos, bažnyčios ir visi lietuviai kunigai degtų Lietuvos meile ir, drauge su lietuvių šeimomis bei mokyklomis dirbdami, Lietuvos meilės ugnį įžiebtų ir čionykštės lietuvių jaunuomenės širdyse.

Lietuvių Bendruomenei, kuri švietimo darbuotojams yra artimiausia moralinė talkininkė, priklauso pelnyta pagarba.

Kultūros kongresas ir dainų šventė baigėsi vaišėmis Shermano viešbutyje. Viršuje: kalba čikagos arkivyskupas kard. S. Stritchas. Apačioje: bendras vaišių vaizdas.

KŪRYBOS PASAULY

VISUOMENINIS GYVENIMAS

PIRMASIS KULTŪROS KONGRESAS

Pirmasis kultūros kongresas, birželio 30 d. suruoštas JAV ir Kanados Lietuvių Bendruomenių Čikagoje, atkreipė į save daugelio mūsų tautiečių dėmesį. Vieni domėjosi labiau, kiti mažiau, tačiau niekas neišdrįso neigti jo reikšmės ar šiaip nepalankiai išsitarti. Tai liudija, kad kultūros kongresui buvo prisiartinusi valanda. Po žiauraus komunistų smūgio lietuviškai kultūrai, po neramių tremties klajonių, po pirmųjų naujakūrystės vargų svetimose žemėse iš tiesų jau seniai buvo prinokęs metas ryžtingai sutelkti mintis į savo tautos nykstančius dvasinius lobius ir ieškoti jų ugdymui bei išsaugojimui naujų kelių. Tai kultūros kongreso pagrindinis uždavinys, pripažintas vertu paramos net ir tų, kurie pačiai Liet. Bendruomenei neturi palankios akies. Nustelbtas lietuvybės jausmas gal žybtelėjo ne vienoje atvėsusioje širdyje, kai ruošiantis kultūros kongresui, beveik visa patriotinė spauda priminė, jog pamažu dvasiniai mirštame. Staigus mūsų išeivijos, lyg skęstančio laivo, pasvirimas vienon pusėn su neapsakomu nuostoliu savai knygai bei laikraščiui, savam menui, saviems papročiams bei kalbai yra be galo tragiškas reiškinys, jaudinęs kultūros kongrese kiekvieną mąstantį lietuvį. Šio kongreso šūkis buvo: Tautinė kultūra — tautos išlikimo pagrindas.

Prieš sustojant prie kongreso eigos, pravartu pažiūrėti ir į jo organizavimo raidą. JAV Liet. Bendruomenės centro valdybos pirm. St. Barzdukas ją taip apibūdina:

"Centro valdyba, tik pradėjusi darbą, jau pirmajame savo posėdyje 1955 m. rugsėjo 3 d. nutarė: 'Ryšium su kitais metais Čikagoje ruošiama lietuvių dainų švente organizuoti ta proga ir lietuvių kultūros kongresą. Dėl galimybių ir sąlygų tartis su Bendruomenės Čikagos apygarda'.

"Čikagos apygardos valdybos rugsėjo 20 d. atsakyme rašoma: 'Apygardos valdyba tarėsi su dainų šventei ruošti komitetu. Valdyba ir komitetas sumanymą sveikina ir remia. Pageidaujama suderintos programos: dainų šventei įvykstant liepos 1 d., kultūros kongresą reikėtų rengti 1956 m. birželio 30 d. Apygardos valdyba atliks visą techniškąjį kultūros kongreso rengimo darbą ir kitus jai pavestus uždavinius. Kongresas turėtų įvykti viename iš geresniųjų Čikagos viešbučių ir baigtis bendru su dainų šventės dalyviais banketu, kuris įgalina gauti nemokamai viešbučio sales'.

"1955 m. spalio 9 d. posėdy centro valdyba ryšium su Čikagos apygardos valdybos atsakymu padarė tolimesnius nutarimus: į kongreso rengimo darbą traukti ir Kanados Lietuvių Bendruomenę ir jį vadinti JAV ir Kanados lietuvių kultūros kongresu; organizuoti du plenumo ir atskirų sekcijų posėdžius; plenumo posėdžių paskaitininkus — pirmojo kviečia JAV LB centro valdyba, antrojo — Kanados LB krašto valdyba; dėl sekcijų posėdžių organizavimo kreipiamasi į mūsų atitinkamų sričių kultūrines organizacijas arba paskirus menininkus.

"Gavus Kanados LB krašto valdybos sutikimą dėtis į kultūros kongreso rengimo darbą bei bendradarbiauti ir Čikagos apygardos valdybai pasiėmus taip pat sekcijų organizavimą bei programos koordinavimą, kongresas galutinai gavo tą pavidalą, kokiu mes jį išvydome 1956 m. birželio 30 d. Shermano viešbuty".

Į šią nepaprastą šventę skubėjo visi kultūros bičiuliai, kuriems nekliudė aplinkybės. Prie registracijos langelių birželio 30 d. jau nuo 8 val. galėjai matyti eiles mūsų kultūros veteranų, rašytojų, muzikų, profesorių, kunigų, visuomenės veikėjų, akademinio jaunimo ir netituluotų lietuviškos dirvos purentojų. Tenka pastebėti, kad neatsiliko ir mūsų polikai. Žvilgsnį traukė ir gausiai suvažiavęs tremties akademinis jaunimas. Atrodo, kad jis galėjo sudaryti apie penktadalį kongreso dalyvių. Bet su širdgėla tenka priminti, jog mažiausia buvo Amerikoje gimusiųjų mūsų brolių ir seserų.

Kongresas įvyko Shermano viešbutyje, kuris tą dieną lietuvių kultūros reikalams užleido savo erdvias ir puošnias sales. Jo patalpose turėjo būti padaryti gyvybiniai sprendimai mūsų ateičiai. Ypatingai įspūdingas buvo kongreso atidarymas, kai į veidrodžiais spindinčią didžiąją viešbučio salę susirinko iš visų JAV ir Kanados vietovių apie 600 lietuvių, susirūpinusių savo kultūros dalia. Centrinėje sienoje stambiomis raidėmis buvo išrašyta: "Sveikiname atvykusius į kultūros kongresą — Lietuvių Bendruomenė". Estrados šalyse stovėjo Amerikos ir Lietuvos vėliavos, ant prezidiumo stalo — Rimšos "Vargo mokyklos" medinė kopija, mūsų kovos už savo kultūrą simbolis.

Kongresas buvo pradėtas Čikagos Liet. Bendruomenės apygardos pirm. dr. J. Bajerčiaus žodžiu. Po jo prabilo Kanados LB pirm. B. Sakalauskas. Visų dalyvių nuotaika buvo pakili. Pagaliau kultūros kongresą atidarė St. Barzdukas, JAV LB centro valdybos pirm., pasakydamas ilgesnę kalbą. Sugiedota Amerikos ir Lietuvos himnai. Invokacines maldas sukalbėjo prel. Ig. Albavičius ir evangelikų dvasininkas A. Trakis. Tuo pačiu atsistojimu himnams bei maldai buvo pagerbti mūsų mirusieji ir

ištremtieji kultūros puoselėtojai. Į darbo prezidiumą St. Barzdukas pakvietė dr. K. Pakštą, dr. P. Joniką, dr. J. Puziną, Vl. Jakubėną ir A. Rinkūną; į sekretoriatą — studentus: V. Vygantą, V. Gaškaitę ir L. Maskeliūną. Šiame posėdyje pirmininkauti teko dr. K. Pakštui. Pradžioje trumpai sustota prie sveikinimų. Sveikintojų ir aukotojų pavardes bei pavadinimus suminėjo V. Gaškaitė. Sveikinimų gyvu žodžiu nebuvo. Tuojau eita prie šio posėdžio branduolio — dr. Juozo Girniaus paskaitos "Tautinė kultūra — tautos gyvybės pagrindas". Paskaita buvo išklausyta su didžiu dėmesiu. Klausimai, kuriuos prelegentas iškėlė ir ten pat atsakė, buvo aiškūs. Gal todėl po šios labai išsamios paskaitos neatsirado norinčių leistis į diskusijas. Dr. J. Girniaus žodis kongreso dalyvių buvo nuoširdžiai priimtas ilgais plojimais. Pirmasis posėdis baigėsi 12 val. Kongreso dalyviai išsiskirstė pietų. 2 val. tame pačiame viešbutyje turėjo prasidėti sekcijų posėdžiai. Prieš išsiskirstant dar buvo perskaityta sen. P. H. Douglas telegrama apie senato skyrimą 20 milijonų dol. pavergtųjų tautų kovai už laisvę.

Kongrese buvo suorganizuotos 8 sekcijos, būtent: literatūros sekcija, vadovaujant Ben. Babrauskui, su dr. Jono Griniaus paskaita "Lietuviams rašytojams aktualios problemos"; meno sekcija, vadovaujant J. Pilipauskui, su K. Žoromskio paskaita "Tautinis menas ir jo reikšmė išeivijoje"; lietuvių kalbos sekcija, vadovaujant A. Dunduliui, su L. Dambriūno paskaita "Mūsų kalbininkų uždaviniai tremtyje"; istorijos sekcija, vadovaujant V. Liulevičiui, su dr. A. Kučo paskaita "Aktualios mūsų istorijos problemos"; mokslo sekcija, vadovaujant M. Krikščiūnui, su S. Kolupailos paskaita "Augštojo mokslo raida nepriklausomoje Lietuvoje"; teatro sekcija, vadovaujant St. Pilkai, su G. Veličkos paskaita "Mūsų teatro ateitis" ir St. Pilkos paskaita "Mūsų teatras dabarties metu JAV ir Kanadoje"; švietimo sekcija, vadovaujant J. Ignatoniui, su A. Rinkūno, Ig. Malėno, K. Mockaus paskaitomis šiomis temomis: "Mokyklos lietuviškasis turinys", "Lituanistinis švietimas JAV", "Būdai ir priemonės lietuviškam švietimui stiprinti"; muzikos sekcija, vadovaujant J. Kreivėnui, kurios posėdis įvyko liepos 1 d. Koliziejaus patalpose prieš dainų šventę su Vl. Jakubėno paskaita "Tautiniai elementai lietuvių muzikoje" ir J. Žilevičiaus paskaita "Amerikos lietuvių indėlis Į lietuvių muziką"; akademinio jaunimo sekcija, vadovaujant Br. Juodeliui, su paskaita "Lietuvių tautinės kultūros išlaikymas". Paskaita buvo iš trijų dalių. Apie liet. kultūros išlaikymą vyresniojoje kartoje kalbėjo L. Sabaliūnas, apie išlaikymą studentijoje — A. Barzdukas ir apie išlaikymą priešmokyklinio bei mokyklinio amžiaus jaunime — G. Prialgauskaitė. Prie šių sekcijų dar tenka pridėti du posėdžius — Pabaltijo universiteto dešimtmečio minėjimą su dr. J. Puzino paskaita "Vilnius iki Vytauto laikų" ir žurnalistų susirinkimą, sukviestą J. Kardelio pastangomis.

Antrasis plenumo posėdis prasidėjo 6 val., į kurį dar gausiau prisirinko publikos, kaip į pirmąjį. Kongreso organizacinės komisijos pirm. T. Blinstrubas pranešė, kad užsiregistravusių dalyvių yra 700, o pajamų aukomis gauta 1826 dol. Taip pat pasitaikė ir neužsiregistravusių svečių. Šiam posėdžiui pirmininkavo dr. P. Jonikas ir dr. J. Puzinas. Programoje buvo Iz. Matusevičiūtės, Kanados LB Kultūros Fondo pirm., paskaita "Būdai ir priemonės tautinei kultūrai išlaikyti". Prelegentė iš visų pusių palietė lietuviškojo gyvenimo negalias, pateikdama visą eilę praktiškų nurodymų, kaip jas pašalinti.

Paskaitoje iškeltos kai kurios mintys vedė į diskusijas. Jose dar labiau išryškėjo mūsų kultūrinio gyvenimo padėtis. Kun. dr. J. Prunskis, pripažindamas paskaitoje iškeltą lietuviškų parapijų bei bažnyčių vaidmenį tautiniam išsigelbėjimui, pažymėjo, kad mažėja lietuviškų pamaldų lankytojai. Jis ragino eiti į parapijų komitetus, dėtis į organizacijas ir ten skleisti lietuvišką dvasią, kuri religinėje bendruomenėje gali sulaikyti angliškai kalbančiųjų amplūdį. Dail. A. Rūkštelė kalbėjo apie lietuviškumo ugdymą jaunojoje kartoje, ateisiančioje užimti kultūrinės veiklos barų. Jis siūlė kultūros fondui nesiriboti tik premijų teikimais už jau pasiektus laimėjimus kūryboje, o labiau remti naujai besiskleidžiančius talentus. Lietuvaičių vienuolių benediktinų vardu žodį tarė sesuo Rafaelė, išreikšdama tų seserų troškimą veikti lietuviškoje dirvoje, kuris dėl nepalankių aplinkybių iki šiol negalėjo būti įgyvendintas. Dail. V. K. Jonynas iškėlė pačią pagrindinę mūsų negerovę — per mažą visuomenės domėjimąsi sava kūryba. Priežastis — per daug didelis palinkimas į medžiaginę pusę, dėl kurios yra išduodama lietuvybė. Kalbėtojas palietė skaudžią mūsų kultūrinio gyvenimo apraišką — kai nykstame svetimose įtakose, dėl to nesidomėjimo sava kūryba dailininkai bei rašytojai net jaučiasi esą nereikalingi. V. Vygantas, studentijos atstovas, išreiškė jaunųjų ilgesį girdėti iš vyresniųjų daugiau apie lietuviškumo sąvoką bei jo išlaikymo būtinybę. Pagaliau dr. J. Pajaujis atkreipė kongreso dalyvių dėmesį, kad labai yra žalinga vaizduoti Lietuvą išnaikintą ir jos gyventojus išgabentus. Tai kliudo gelbėti pavergtą tautą, kurioje yra daug ryžtingų ir laisvės ištroškusių mūsų brolių. Visų čia kalbėjusių pasisakymai buvo labiau pastabinio pobūdžio. Į plačias diskusijas plenumo posėdžiuose nebuvo išeita greičiausia dėl to, kad paskaitų mintys nebuvo diskusinės, ir visi jas galėjo priimti. Ilgesnės diskusijos išsivystė paskirose sekcijose.

Neatsiradus daugiau norinčių kalbėti, eita prie rezoliucijų, kurias perskaitė dr. J. Paplėnas. Bendrosioms rezoliucijoms parengti jau anksčiau buvo sudaryta komisija iš dr. J. Girniaus, dr. J. Paplėno ir V. Vardžio.

Sekcijų rezoliucijas paruošė posėdžiuose išrinktos komisijos. Jos visos buvo vienbalsiai priimtos tik St. Barzduko pasiūlymu kai kurias reikėjo trumpinti.

Po rezoliucijų dar atsirado norinčių tarti žodį. St. Gabaliauskas išėjo su didingu sumanymu — lietuvių kultūros reikalams sutelkti milijono dolerių fondą, kurį sukeltų mūsų verslininkai bei pasiturinčios organizacijos, įmokėdami tam tikras sumas. Tuo būtų išeita iš elgetavimo padėties ir praskintas kelias mūsų kultūros rėmimui. Sumanymas buvo priimtas ir paliktas tolesniam tyrinėjimui. Vysk. V. Brizgys kvietė reikšti protestus Jungtinėse Tautose dėl Lietuvos žmonių naikinimo. Vliko pirm. J. Matulionis pažymėjo, kad mūsų kovoje už tautos gyvybę tremtyje turi darniai eiti kultūra ir politika. Kun. dr. J. Prunskis pranešė, kad kongreso proga skiria 500 dol. premiją religinės ir patriotinės dainos konkursui.

Kongresą uždarė LB centro valdybos pirm. St. Barzdukas, savo kalboje pasigėrėdamas jo pasisekimu ir kviesdamas sugiedoti Lietuvos himną.

Kultūros kongresas apėmė tik vieną dieną. Tai yra labai trumpas laikas, atsižvelgiant į gyvybinės reikšmės klausimus, kuriuos pasiimta gvildenti. Tačiau kultūros kongreso laikas, apspręstas didžių nuotolių ir amerikietiško gyvenimo skubėjimų, nepažeidė šio svarbaus lietuvių suvažiavimo esmės. Į tą vieną dieną buvo sutelkta tiek turinio, tiek ryžto

ir lūkesčių, kad ji mūsų tautinei gyvybei gali daugiau reikšti, kaip ilgi posėdžiavimai. Iš kitos pusės, kalbant apie šį įvykį, vargu iš viso būtų tikslu jį suvesti į vieną dieną. Pirmiausia jam buvo ilgai ruoštasi, keliant saulės švieson pagrindinius mūsų uždavinius ir juos kalant visuomenei. Be to, šio kongreso mintimis, polėkiais ir pasiryžimais visą tremties metą gyveno tūkstančiai susipratusių lietuvių, nuolat savo pastangas dėdami ant kultūros aukuro. Kongresas buvo didingas tų pastangų išskleidimas ir vienu sykiu parodymas, šaukiant visus apsnūdusius ir nutautusius brolius bei seseris į savo tautos dvasinių lobių gelbėjimo talką. Kiek tasai šauksmas bus išgirstas, tiek galėsime kalbėti apie kultūros kongreso pasisekimą. Iš kitos pusės ryžtingas balsas mūsų kūrybinio gyvenimo puoselėtojų bei palaikytojų, susirinkusių iš visos Amerikos ir Kanados birželio 30 d. Čikagon, paskaitose, o ypačiai rezoliucijose, ilgai skambės tarp lietuvių. Bent šiuo metu, mūsų emigracinė skeveldra, pasiduodama nutautėjimo vilnims, negalės sakyti, kad niekas neperspėjo ir neištiesė gelbėjimuisi rankos. Kultūros kongreso rezoliucijos, išmąstytos, pritaikytos pavojams ir dalyvių vienbalsiai priimtos, galės būti išsigelbėjimo priemonėmis. Reikia tik, kad iki ateinančio kultūros kongreso mūsų spauda jas nuolat keltų, gvildentų, o visuomenė nuoširdžiai priimtų ir stengtųsi įgyvendinti. Šias rezoliucijas galima vadinti lietuvių kultūrinės veiklos programa tremty.

O kad tas mūsų kultūrinio gyvenimo sargų šauksmas fabrikinio gyvenimo bildesy nenutiltų, Liet. Bendruomenė turėtų rūpintis, kad šis kongresas nebūtų paskutinis. Reikia, kad kultūrininkų balsas stiprėtų, dažnėtų ir pasiektų visų lietuvių širdis. Organizuojant antrą kultūros kongresą, jau bus galima panaudoti įsigytą patirtį.

Su šiuo kongresu buvo jungta ir mūsų tautos kultūrinių vertybių demonstravimas. Jį visomis išgalėmis reikėtų plėsti. Dainų šventė apėmė tik vieną sritį — garsinį meną ir tai nepilnai, neparodant operinių bei simfoninių jėgų. Ateityje su kultūros kongresais, kai jie taps mūsų visuotiniais pasirodymais, prisieis jungti ir kitų meno šakų demonstravimą, pagerbiant ne tik dainą, bet surengiant ir lietuvių dailininkų parodas, literatūros šventes. Tai bus įmanoma, jeigu augs solidarumas, meilė savai kultūrai, vienybė ir paskirų šakų menininkai rūpinsis savo srities iškėlimu.

Šiame kultūros kongrese tų gražių savybių jau apsčiai regėjome. Jis praėjo solidarioje dvasioje, su dideliu užsidegimu. Tai užtikrina ir kitų kongresų saulėtą ateitį.

L. Andriekus

ŠVIETIMO SEKCIJOS POSĖDIS

Lietuvių kultūros kongrese, tarp daugelio įvairių problemų, buvo svarstomi ir švietimo reikalai. Švietimo sekcijos vadovas Jer. Ignatonis įžanginiame žodyje pastebėjo, kad mūsų kultūrinis, visuomeninis ir politinis gyvenimas pradėjo riedėti, lyg ratai be vairo ir stabdžių, be aiškaus plano ir krypties. Kultūros kongresas yra tinkamiausia akimirka truputį stabtelti, atsipalaiduoti nuo galvotrūkinio bėgimo, rimtai pamąstyti bei apsvarstyti lietuvybės išlaikymo problemas, rasti kryptį ir aiškų veikimo planą.

Į darbo prezidiumą pakviesta Petras Balčiūnas, sesuo M. Perpetua ir Birutė Lesevičiūtė; rezoliucijų komisijon — Bernadeta Beleškienė, Ignas Serafinas ir A. P. Bagdonas. Darbotvarkėje buvo du referatai ir vienas pranešimas apie dabartinę lituanistinio švietimo padėtį.

Pagrindinį referatą "Lietuviškasis mokyklos turinys" skaitė Antanas Rinkūnas iš Toronto, žinomas pedagogas, praktikas ir vadovėlių autorius. Prelegentas savo referate išreiškė visą lituanistinio švietimo darbuotojų credo, todėl šis referatas buvo sutiktas beveik be kritikos ir pataisų.

Antruoju darbotvarkės punktu buvo Igno Malėno pranešimas apie dabartinę lituanistinių dalykų dėstymo mokyklose padėtį.

Kazys Mockus nesuspėjo atvykti į kongresą, tad jo referatą "Būdai ir priemonės lituanistiniams dalykams sustiprinti" perskaitė sekcijos vadovas Jer. Ignatonis. Kadangi pasitaikė daug pasikartojimų tarp anksčiau buvusio referato minčių, K. Mockaus referatas buvo perskaitytas tik dalinai.

Po referatų ir pranešimo prasidėjo gyvos diskusijos. Kun. dr. J. Gutauskas, papildydamas A. Rinkūno referatą, pastebėjo, kad Vokietijoje pirmajame gimnazijos direktorių suvažiavime buvo nutarta, jog lietuviškosios mokyklos pagrindinė kryptis yra puoselėti tautiškai krikščioniškojo doro žmogaus auklėjimą. Nuo šios krypties negalime nutolti ir išeivijoje. Toliau jis pažymėjo, kad ne visur galima įvesti lituanistinių dalykų dėstymą į bendrąjį pamokų tvarkaraštį, todėl rezoliucijose turėtų būti įrašyta, kad lituanistiniai dalykai jungiami į normalių pamokų tvarkaraštį ten, kur yra galima, o šeštadieninės mokyklos laikytinos ir steigtinos visur, kur tik yra lietuvių.

Motina Aloyza, Seserų Pranciškiečių Kongregacijos atstovė, palaikė K. Mockaus mintį, jog į lituanistinį švietimą būtinai reikalinga įjungti ir ne lietuviškai kalbančiųjų vaikus ir paruošti jiems anglų kalba lietuanistinę medžiagą. Ta linkme ji eina savose mokyklose ir pasiekė gerų rezultatų. Vaikai domisi Lietuva ir širdimi jaučiasi esą lietuviai. Ji pati renka lietuvių autorių lyrinius dalykus, prašo lietuvių kompozitorius jiems duoti lietuvišką muziką. Vaikai auklėjami lietuviškoje dvasioje, nors ir anglų kalba. Motina Aloyza siūlė daryti rajonines lietuvių vaikų šventes, suvažiavimus, kur būtų kalbama, žaidžiama, dainuojama tik lietuviškai, ir vaikai pasijustų kaip Lietuvoje. Taip pat ji prašė paramos leidiniams anglų kalba apie Lietuvą ir "Eglutėje" bent kelių puslapių angliškai kalbantiems lietuvių vaikams.

Toliau V. Galvydis patikslino kai kurias referatų mintis, būtent, kad pagrindinis vaikų lituanistinis švietimas turi būti namai, pagrindinis lituanistinių žinių šaltinis — tėvai, o mokykla tik pagelbininkė. Be to, jis paabejojo, ar reikalinga bendra, apjungianti visas lituanistines mokyklas programa.

A. Tamulionis perspėjo tėvus, kad lengvapėdiškai nepatikėtų kai kurių vaikų nusiskundimais dėl lietuvių kalbos mokymo. Vaikai kai kada sąmoningai, nenorėdami savęs apsisunkinti, nusiskundžia, jog nesupranta, ką jiems mokytojai dėsto ir dėl to jie negali lankyti lituanistinių pamokų.

Sesuo Felicija, Nekalto Prasidėjimo Seserų kongregacijos atstovė, abejojo, ar bus daug naudos iš akademikų įjungimo į lituanistinių dalykų dėstymą, nes daugelis jų yra išaugę jau be lietuviškos mokyklos ir jų lietuvių kalbos mokėjimas abejotinas. Vieton to ji siūlė steigti lituanistinius mokytojams kursus vasaros metu, be to, skatinti jaunimą, o ypač vyrus, kad jie stotų į humanitarinius fakultetus ir studijuotų pedagogiką.

Toliau dar savo mintimis diskusijas papildė ir kiti kalbėtojai. Balšaitytė ragino leisti ir tėvams informacinį laikraštėlį ir jį platinti, vel-

tui. Tēvai taip pat privalo domėtis pedagoginiais klausimais ir lituanistiniu švietimu. P. Grybinas pageidavo, kad Amerikos Lietuvių Mokytojų Sąjunga atkreiptų dėmesį į korespondencinį organizavimąsi; kad būtų daromi reguliarūs rinkimai bei šiaip susirašinėjimai ir tokiu būdu labiau įjungiami į mokytojų sąjungą pavieniui gyveną mokytojai. Kun. Steponaitis atkreipė dėmesį į vaikų vasaros stovyklas. Vasaros stovyklos vaikams turėtų būti ne mažesnio susidomėjimo vertos, kaip ir lituanistinės mokyklos bei klasės. Čia vaikai visiškai atitraukiami iš amerikietiškos aplinkos ir auklėjami lietuviškai. Tokios stovyklos daugiau gali reikšti vaikų lietuviškumui, kaip lituanistinės klasės.

Be to dar kalbėjo kun. Urbaitis, kun. B. Sugintas, A. Gulbinskas, J. Tumavičius, K. Grudzinskas, Šatas, Liūlevičiūtė, ir kiti. Posėdis truko keturias valandas.

Posėdžio pabaigoje buvo diskutuojama Amerikos Lietuvių Mokytojų Sąjungos reikalai. Nutarta korespondenciniu būdu nustatyti, kokioje lietuvių vietovėje turėtų būti renkami centriniai organai ir keleriems metams. Pasiryžta dar šiais metais korespondenciniu būdu išrinkti naują ALM Sąjungos centro valdybą.

Baigiant tenka pastebėti, kad švietimo sekcijos kultūros kongrese darbai pralenkė visas iš anksto turėtas viltis. Sekcijos posėdyje buvo per 80 kongreso dalyvių. Tai rodo didelį susidomėjimą švietimo problemomis. Matėsi pasauliečių, dvasiškių, vienuolių-mokytojų ir tėvų. Kongrese dalyvavo keturių kongregacijų seselių-vienuolių atstovės.

Švietimo sekcijos posėdyje buvo dalyvių iš įvairių lietuviškųjų vietovių — Hamiltono, Toronto, Montrealio, Detroito, Clevelando, Bostono, St. Louis, Wisconseno, Nebraskos ir kitur. Ypač daug reiškia vienuolijų atstovių dalyvavimas, kurių rankose praktiškai yra mūsų vaikų mokymas bei auklėjimas. Į diskusijas aktyviai jungėsi tėvai, parapijų atstovai, kunigai ir mokytojai, šiuo metu dirbantieji lituanistinėse mokyklose. Visa tai liudija švietimo sekcijos posėdžio pasisekimą ir skatina tikėtis, jog posėdyje svarstytieji klausimai ir priimtos rezoliucijos bus naudingos mūsų jaunajai kartai.

Jeronimas Ignatonis

SPAUDOS SEKCIJOS POSĖDIS

Plačiais užsimojimais ir dideliu mastu sudarytoje pirmojo JAV ir Kanados lietuvių kultūros kongreso programoje dalyvių buvo pasigesta dviems svarbiems dalykams sekcijų — greta Lietuvos istorijos sekcijos trūko Lietuvos geografijos sekcijos, kuri yra ypač svarbi savo aktualumu, atsižvelgiant į Lietuvos— turint galvoje būsimąją Lietuvą — ribas bei sienas ir Lietuvos geografijos dėstymą lietuviškosiose mokyklose (šeštadieninėse ir kursuose gimnazijos kursui papildyti lietuviškais dalykais). Trūko ir spaudos (periodinės) sekcijos, kuri kasdien aktuali kiekvienam lietuviui. Atrodė, kad be šių dviejų sekcijų kultūros kongreso programa nebus pilna — paliks dvi labai žymios spragos.

Organizatorių vardu dr. J. Bajerčius paaiškino, kad spaudos sekcijos nebuvę įmanoma sudaryti, nes į kongreso organizatorių raštus Žurnalistų S-gos valdyba nieko neatsakiusi.

Bet kadangi kongrese buvo žymus procentas žurnalistų bei publicistų, tai iniciatoriui J. Kardeliui iškėlus klausimą, spontaniškai susidarė spaudos sekcija, kuri posėdžiavo greta literatūros sekcijos, nors ir ekspromptu susidariusi dienotvarkę.

Dalyvaujant apie 25 periodinės spaudos darbuotojams, visų pirma buvo aptarti organizaciniai klausimai, kuriuos iššaukė nebuvimas kultūros kongrese spaudos sekcijos. Šiuo reikalu buvo griežtokų pasisakymų prieš dabartinę Žurnalistų Sąjungos valdybą. Sesijoje sekretoriavusi Sąjungos sekretorė S. Narkeliūnaitė aiškino, kad nariai neparodą gyvesnio susidomėjimo organizacijos veikla ir neatsaką į anketas. Dėl anketų gi daugelis dalyvių pasisakė labai neigiamai ir kaltino valdybą perdideliu nukrypimu į biurokratiškumą. Plačiau išsikalbėjus, S. Narkeliūnaitė paprašyta privačiai painformuoti centro valdybą, kas buvo aptariama, ir prašyti veiklą pagyvinti.

Spaudos kultūros bei etikos—objektyvumo, išsisakymų kultūringumo, rimties ir teisės į V. Kudirkos vadinamąją "altera pars" — klausimu skirtingų nuomonių nebuvo. Visi sutiko, kad tai yra būtinybė. Pirmininkavusiam J. Kardeliui pasiūlius, buvo susidaryta Spaudos sekcijos rezoliucijos komisija iš kun. dr. J. Prunskio, dr. J. Paplėno ir Jer. Cicėno, kuri suprojektavo spaudos ir lietuviškųjų radio valandėlių darbuotojams taikomą viešojo žodžio kultūros klausimu rezoliuciją, sekcijos priimtą vienbalsiai.

Sumanymų — buvo daug ir gražių, tiktai atsižvelgiant į esamas sąlygas, kai kurie jų rasti sunkiai arba ir visai neįmanomi realizuoti. Pav., Spaudos Archyvo leidimo klausimas. Realizuotinu rastas žurnalistų sekcijų — būrelių organizavimas, kur tiktai yra bent keli žurnalistai. Čia pat buvo sudaryta Čikagos spaudos veiklai pagyvinti grupė iš A. Gintnerio, S. Juškevičienės, kun. dr. Prunskio, dr. J. Paplėno ir A. Zailskio.

Kiti klausimai palikti Žurnalistų Sąjungos valdybai, kuri prašoma imtis didesnės iniciatyvos ir gyvesnės veiklos.

J. Kardelis

LB TARYBOS SVEIKINIMAS

Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių Bendruomenės tarybos prezidiumas širdingai sveikina pirmąjį lietuvių kultūros kongresą tremtyje ir linki darbingos nuotaikos bei reikšmingų nutarimų, kurie nusmaigstytų gaires tolimesniam sėkmingam kultūriniam darbui. Tik savosios kultūros puoselėjimu, jos laikymu ir kėlimu išliksime kitų kultūros tautų šeimos tarpe, prisidėsime prie laisvojo pasaulio kultūros pažangos ir tuo įamžinsime savo tautos vardą.

Pas. J. Šlepetys, pirm., ir J. Puzinas, vicepirm.

• Kultūros kongreso išlaidoms apmokėti iš aukų ir registracijos mokesčio surinkta $1961.50. 100 dol aukojo Liet. Fronto bičiuliai ir "Į Laisvę" žurnalas. 50 dol. — Am Liet. Inž. ir Archit. S-gos Čikagos skyrius, dr. P. Kisielius ir dr. A. Razma; 30 dol. — LB E. St. Louis apylinkė; 25 dol. — pranciškonai, "Aidai", Am. Liet. Dail. S-ga, Clevelando ateitininkai, Dantų Gyd. S-ga, Liet. Nepr. Talkos Čikagos K-tas, Liet. S-gos "Ramovė" Čikagos skyrius, statybos bendrovė "Mūras", Pabaltijos Univ. minėjimo komisija, dr. V. Tauras-Tupčiauskas, dr. A. Valis-Labokas, S. Velbasis ir jo studijos mokiniai, V. ir M. Šmulkščiai; 15 dol.— Am. Liet. Mokyt. S-ga, Čikagos Liet. Suvalkiečių D-ja, LB Clevelando apylinkė, SLA 134 moterų kuopa; 12.50 dol.— V. Marijošius; 11 dol. — dr. K. Pakštas, Br. Polikaitis. Kiti kongresą parėmė mažesnėmis aukomis.

MENAS

DAINŲ ŠVENTEI PRAĖJUS

Mintis surengti dainų šventę Amerikoje buvo kartu nauja, kartu ir nenauja. Dainų šventės didesniu ar mažesniu mastu buvo rengiamos Amerikos lietuvių jau nuo praeito šimtmečio galo. Lietuvoje gi pirmoji visuotinė šventė įvyko tik nepriklausomybę atgavus, 1924 m. Sunkios politinės sąlygos caro valdžioje neleido mums pasekti latvių ir estų pavyzdžiu, kurie dainų švenčių tradiciją buvo pradėję jau apie 19 amžiaus pusę. Lietuvoje surengus dar vieną dainų šventę 1930 m., buvo nepasitenkinimo dėl jos lygio. Kita dainų šventė buvo atidėta ilgesniam laikui ir jai ruoštasi nuodugniai ir sistemingai. Karo įvykiai sutrukdė jos įvykdymą.

Karo įvykiai įnešė sutrikimų ir į Amerikos lietuvių gyvenimą. Ankstesnei mūsų išeivių kartai senstant, o vėlesnei nutaustant, lietuviškas kultūrinis judėjimas buvo pradėjęs nusilpti. Atvykusių tremtinių banga įkvėpė naujo gyvenimo ir daug kur paėmė vadovavimą. Tai ypač yra jaučiama chorų srityje. Atsirado naujų sambūrių Amerikos gyvenime. Kai kur tremtiniai sudarė senųjų chorų daugumą, pakeisdami jų dvasią ir pobūdį. Kai kur gi senieji Amerikos lietuvių chorai išsilaikė savo ankstesnių dirigentų vadovybėje, gal tik papildyti vienu kitu tremtiniu.

Šia prasme idėja suruošti JAV ir Kanados lietuvių visuotinę dainų šventę 1956 m. Čikagoje buvo nauja ir drąsi. Projektas rėmėsi visai naujomis sąlygomis. Jo įvykdymas reiškė naujai įgytų jėgų patikrinimą, kartu gi ir lietuvių vienybės parodymą išeivijoje — vienybės,kuri galėtų pasireikšti, nepaisant ilgamečio sąlygų skirtumo tarp "senųjų" ir "naujųjų" emigrantų. Visuotinės dainų šventės suruošimas nebūtų galimas, jei nesusilietų į vieną visumą tiek jaunieji, tiek senieji ateiviai, tiek choristai, tiek ir dirigentai.

Idėjai užsimezgus, pradėta eiti prie vykdymo. Suprantama, kad organizacinis darbas centralizavosi "lietuvių sostinėje" Čikagoje. Paruošiamasis darbas buvo ypačiai svarbus. Žinoma, visuotinė dainų šventė negali įvykti, jei chorvedžiai ir chorai neišmoks repertuaro. Bet taip pat jos pravedimas nebus galimas, jei nebus planuojama ir kruopščiai ruošiamasi centre. Sunku čia suminėti visus darbininkus, kurie, sistemingu darbu nugalėdami sunkumus, paruošė dirvą šventei. Pagal paaukotą darbo laiką ir parodytą iniciatyvą čia gal pirmiausia paminėtinas naujas ateivis J. Kreivėnas, "Muzikos Žinių" redaktorius ir dabartinis Kultūros Fondo pirmininkas. Jo nominalinės pareigos buvo dainų šventės repertuaro knygutės ir dainų šventės vadovo redagavimas, tačiau bent pradžioje jo namuose Čikagos priemiestyje Cicere telkėsi visa dainų šventės rengimo iniciatyva ir jo adresu ėjo kone visas susirašinėjimas. Vėliau pareigos išsiskirstė. Oficialia dainų šventės rengėja ir finansuotoja buvo Čikagos LB apygarda. Į darbą įsijungė daugiau žmonių. Nepretenduojant į išsamumą, čia paminėtini bent šie darbuotojai: komiteto pirmininkė Alice Stephens-Steponavičienė ir jos pagelbininkė Juzė Daužvardienė. Joms teko legalaus atstovavimo darbas, samdant salę, viešbutį, orkestrą ir t.t. Paskutiniuoju laiku visi svarbesnieji klausimai subėgdavo į pirmininkę, kuriai tekdavo valandomis prasėdėti prie telefono. Tolimesni veikėjai — dirigentas J. Kudirka, vicepirm., Vyt. Radžius, apmokamas administratorius, turėjęs palikti visą kitą darbą, V. Būtėnas, propagavęs dainų šventę spaudoje; J. Paštukas, nakvynių komisijos pirm.; Dzirvonas, finansinės dalies vadovas; A. Jasaitytė, sekretorė, ir daug kitų.

Itin buvo svarbu ir visuomeniški pagelbininkai. Bankininkas J. Pakel atliko "antraeilį" vaidmenį — per pobūvį savo namuose jis iš pasiturinčių senųjų ateivių surinko dainų šventės reikalams keliolika šimtų dolerių. Jam aktyviai padėjo D. Kuraitis. Inž. A. Rudis su ponia tvarkė svečių priėmimą, ypač kontaktuodami žymius Amerikos asmenis. Meno srityje svarbų vaidmenį turėjo repertuaro komisija su (labiau nominaliniu) pirmininku komp. Vladu Jakubėnu. Pirmykštis dainų šventės repertuaro planas buvo nužymėtas, stengiantis aprėpti įvairius šio klausimo atžvilgius — tiek meniškai, tiek ir praktiškai. Deja, gyvenimo praktika vėliau įnešė kai kurių pakeitimų — kai kuriems ypač provincijos chorvedžiams reikalaujant, teko trumpinti programą. Tuo būdu netikėtai galutinėje programoje nebuvo atstovaujami kai kurie kompozitoriai visai prieš pirmykščius komisijos nutarimus. Ypač nemalonus buvo V. K. Banaičio dainų trūkumas programoje. Čia tačiau buvo susidurta su finansiniais jo "100 Dainų" leidėjo reikalavimais, kurių komisijos plenumas negalėjo patenkinti. Visumoje — galutinė dainų šventės programa nebuvo be priekaišto. Bet turint omenyje problemos sunkumą, pasiektas kompromisas nebuvo taip jau blogas.

Dabar, dainų šventei praėjus, galime drąsiai tarti, kad ji pavyko. Iš pasiskelbusių pusantro tūkstančio choristų atvyko truputį per tūkstantį. Programa išmokta buvo rūpestingai. Masinio choro dainos praskambėjo gryna intonacija, nevisuomet girdima mūsų chorų koncertuose. Per visą programą nepasitaikė nė vieno jaučiamo detonavimo. Būta tik vieno kito nedidelio ritminio netikslumo. Pasisekimas glūdi tame, kad karo audrų sukrėsti "vėtyti ir mėtyti" tremtiniai, sudarę masinio choro daugumą, yra nemažai pažengę muzikiškai naujose aplinkybėse. Dėl pirmaujančių Amerikos lietuvių chorų šiuo atžvilgiu ir anksčiau abejonių nebuvo. Palyginus su prieš porą metų Čikagoje įvykusia latvių dainų švente, atrodo, kad mūsiškės atlikimo lygis buvo kiek augštesnis, nors latvių masinio choro repertuaras buvo gal kiek sunkesnis. Atsimenant, kad latviai turi apie 100 metų dainų švenčių tradicijas, tai parodo gražią mūsų pažangą.

Dainų šventės programa buvo paskirstyta į masinio choro, rinktinio mišraus choro ir atskiro vien moterų ir vien vyrų choro grupes. Dainų šventę pradėjo mūsų nusipelnęs kompozitorius ir muzikologas J. Žilevičius. Toliau dirigentais buvo Stepas Sodeika, Alice Stephens-Steponavičienė, dainų šventės konkurso dainai parašyti laimėtoja sesuo Bernarda, Bronius Budriūnas, Vl. Baltrušaitis, A. Mikulskis, Kazys Steponavičius. Tam tikrų ginčų sukėlė nedidelio dūdų orkestro pavartojimas kai kuriom dainom palydėti; buvo iškelta spaudoje minčių, kad dainų šventė turi būti atliekama tik a capella. Neturint didesnių tradicijų iš Lietuvos, o susiduriant su įvairiomis

nuomonėmis iš dirigentų pusės, čia sunku duoti kategorišką sprendimą. Atrodo, kad dūdų orkestras save pateisino tik himno pobūdžio dainose ar giesmėse; jis mažiau tiko pvz. St. Šimkaus "Op, op, o Nemunėli". Esant tik keletui himno pobūdžio numerių, yra klausimas, ar pasimokėjo išlaidos; gal užtektų palydėjimo unisonu fanfaromis? Akompanimentas dviem fortepijonais, panaudotas kai kurioms dainoms, turi blogą pusę — yra labai sunku dviem pianistams, nematantiems vienas kito, pasiekti visiško ritminio tikslumo vien iš dirigento lazdelės. Tuo atveju dėkingesnis yra vieno fortepijono akompanimentas. Ir pagaliau dainos, dainuotos a capella visai be palydėjimo, irgi praskambėjo intonuotai ir ritmiškai. Neatrodo, kad muzikinis apipavidalinimo įvairumas būtų daug kenkęs dainų šventės programos vientisumui — koks bebūtų akompanimentas, ar visai be akompanimento — visvien paties masinio choro įspūdis nunešė viską. Taigi akompanimento klausimą reikėtų palikti ir toliau dirigentų nuožiūrai ir susilaikyti nuo dogmatinių pareiškimų.

Neabejotinai ši dainų šventė davė gražaus patyrimo tiek iš teigiamų, tiek iš kai kurių neigiamų pusių. Ruošiant kitą dainų šventę, bus galima panaudoti įgytą patyrimą ir daug ką padaryti geriau.

Koncerto dieną šiaip vėsi vasara staiga pasikeitė — termometras peržengė 100 laipsnių (apie 38 C.). Dirbtinio vėsinimo neturinčioje Koloziejaus salėje kaitra buvo neįsivaizduojama. Gal todėl dalis publikos milžiniškoje salėje neramiai laikėsi — vaikščiojo ir kalbėjo, trukdydama kitiems klausyti. Atminkime tačiau, kad devynių tūkstančių talpinančios salės visi bilietai buvo išparduoti. Daug turėjo stovėti balkonuose. Dainų šventė davė pelno — materialinio ir moralinio. Finansinis pelnas padės atlyginti dainų šventės dalyviams kelionės išlaidas ir galės sudaryti pagrindą kitai dainų šventei rengti. Moralinis pelnas — JAV ir Kanados lietuviai įvykdė didelį darbą, kurio pasisekimas sutvirtins mūsų pasitikėjimą savimi, pakels mūsų savigarbą, įkvėps mums daugiau noro palaikyti ir ugdyti tautinę kultūrą tremtyje. O jei kas buvo ne taip, kaip norėtųsi, tai šioje laisvo žodžio šalyje bus pakankamai vietos vaisingai ir naudingai kritikai.

Vladas Jakubėnas

DAINŲ ŠVENTĖS EIGA

Dainų šventė sujudino mūsų išeiviją, ypatingai Čikagą bei jos apylinkes. Labai retai kada pasiseka sutraukti tokias minias. Dainų šventėn atsilankė apie 10,000 žmonių. Šiam skaičiui erdviausia Koliziejaus salė buvo per ankšta. Mūsų dainai parodė pagarbos ir valdžia. Čikagos miesto galva J. Daley liepos 1 dieną paskelbė lietuvių tautine švente, savo rašte iškeldamas mūsų emigrantų nuopelnus šio krašto kultūrinei, ekonominei ir socialinei pažangai.

Dainų šventė buvo pradėta pamaldom už Lietuvą šv. Kryžiaus bažnyčioje. Mišias 10 val. laikė prel. Ig. Albavičius. Pamokslą pasakė vysk. V. Brizgys. Giedojo Dainavos ansamblis. Pamaldos už tėvynę buvo ir lietuvių evangelikų bažnyčioje. Jas laikė jų dvasininkas A. Trakis.

Koliziejuje programa prasidėjo 3 val. Gatvėje prie šio didžiulio pastato ilgai buvo sustabdytas judėjimas dėl gausiai iš visų pusių plaukiančios minios. Punktualiai įėjęs į vidų, žiūrovas erdvaus amfiteatro estradoje išvydo tvarkingai sustojusias choristų eiles. Dainininkai buvo labai kantrūs ir disciplinuoti. Jų čia iš įvairių Amerikos ir Kanados vietovių atvyko 1145, išsidalinę į 32 chorus. Virš dainininkų balkone buvo orkestrantai, palydėję giesmes ir dainas muzika. Šalyse sviro Amerikos ir Lietuvos vėliavos. Daugumas choristų buvo apsirengę lietuvių tautiniais drabužiais.

Prasidedant programai, iškilmingai įnešamos vėliavos, griežiant orkestrui. Tuojau pakviečiamas estradon prof. Juozas Žilevičius, pirmosios dainų šventės rengėjas 1924 m. Lietuvoje, kuriam šios dainų šventės komiteto pirm. A. Steponavičienė-Stephens įteikė dirigavimo lazdelę. Ją, klūpsčias pabučiavęs, šis mūsų muzikos veteranas pakėlė ir chorai sykiu su orkestru pradėjo giesmę "Dievas, mūsų prieglauda ir stiprybė". Ši taip artima lietuvio širdžiai psalmė visiems paliko nepamirštamą įspūdį. Minia pagarbiai stovėjo, apimta maldos jausmo. Klausant šios Naujalio giesmės, atrodė, jog girdi visą Lietuvą, šimtmečiais šaukiančią Viešpaties pagalbos. Ja buvo pradėtos ir visos dainų šventės Lietuvoje.

Po šios invokacinės psalmės suskambėjo Amerikos ir Lietuvos himnai. Tada sveikinimo žodį tarė dainų šventės rengimo komiteto pirm. A. Steponavičienė, programai vadovauti pakviesdama Juzę Daužvardienę. Dainų šventę gi oficialiai atidarė St. Barzdukas, LB JAV centro valdybos pirmininkas, augštai iškeldamas jos reikšmę. Savo kalbą jis užbaigė žodžiais: "Lietuvių Bendruomenei, kurios vardu turiu didelę garbę čia jums kalbėti, dainų šventė yra viena iš didžiausių, reikšmingiausių bei svarbiausių pergyvenimų, nes ji sustiprins mūsų dvasią lietuviais būti ir įkvėps eiti Lietuvos keliu. Tad pasididžiavimo, pasigėrėjimo jausmų kupinas, nuoširdžiai sveikinu visus šios dainų šventės dalyvius ir iš dvasios gelmių mūsų dainai ir giesmei linkiu: skambėk, kaip nuo amžių skambi, mūsų paguodai ir džiaugsmui, mūsų tėvynės Lietuvos garbei, laisvei, laimei ir ateičiai".

Pirmojoje programos dalyje mišrus jungtinis choras, diriguojant Stepui Sodeikai, padainavo Č. Sasnausko "Jau slavai sukilo" (Maironis), A. Kačanausko "Vai žydėk, žydėk" (liaudies daina) ir A. Aleksio "Berneli mūsų" (liaudies daina). Čia dar vieną liaudies dainelę — V. Jančio: "Ausk, dukrele, drobeles" — išpildė Marijos Augštesniosios Mokyklos Čikagoje mergaičių choras, diriguojant ses. Bernardai. Po to, vadovaujant A. Steponavičienei, jungtinis moterų choras dainavo: Br. Markaičio "Nedvelk, vėjeli" (J. Aistis), L. Šimučio, jr. "Pavasario rytas" (L. Šilelis), Vl. Jakubėno "Rugsėjis" (O. Jakubėnienė). Br. Budriūno "Šauksmas" (A. Nakaitė). Pagaliau chorų grupė, diriguojant Br. Budriūnui, išpildė 3 dainas — Vl. Jakubėno "Vai, eičiau" (Putinas), J. Kačinsko "Pjovėjas" (B. Sruoga) ir Br. Budriūno "O Nemune" (Bern. Brazdžionis). Tuo ir buvo baigta pirmoji programos dalis.

Antroji dalis prasidėjo premijos įteikimu už konkurse premijuotas dvi dainas. Pirmąją premiją (100 dol.) laimėjo ses. Bernarda, kazimierietė, už Bern. Brazdžionio eilėraščio "Vakaras tylus" kompoziciją, antroji premija (50 dol.) teko J. Bertuliui. Jiems buvo įteikta pažymėjimai ir gėlės.

Po pagerbimo, diriguojant Alfonsui Mikulskiui, chorų grupė išpildė pirmą premiją gavusią dainą ir St. Šimkaus "Oi, pasakyki" (L. Gira) ir J. Žilevičiaus "Anoj pusėj ežero" (liaudies daina). Ši paskutinė daina, publikai prašant, buvo pakartota. Dirigavimo lazdelę perėmus Vl. Baltrušaičiui, jungtinis vyrų choras sudainavo: J. Dambrausko "Jau žirgelis pabalnotas", J. Gaidelio "Tėviškės vakarai", Vl. Jakubėno "Kai aš jojau" ir Br. Budriūno "Tėvynei" (J. Mažeika). Po to mišrus jungti-

nis choras, diriguojant K. Steponavičiui, dar išpildė: J. Gruodžio "Op, op, o Nemunėli" (A. Vištelis), M. Petrausko "Motuš motuše" (liaudies daina) ir J. Žilevičiaus "Laisvės daina" (P. Vaičiūno), kurios ugningais garsais, budinančiais iš miego į aušrą įspūdingai buvo baigta šios dainų šventės programa.

Baigiamąjį žodį tarė J. Kreivėnas, dainų šventės komiteto gen. sekretorius. Dirigavimo lazdelė buvo įteikta J. Žilevičiui. Visus gaivino viltis greit sulaukti kitos dainų šventės.

Dainoms dviems pianais akompanavo Vl. Jakubėnas ir G. Aleksiūnaitė. Orkestrinę muziką pritaikė K. Steponavičius, išpildė Čikagos Simfoninio Orkestro nariai. Dainų šventės proga buvo atspausdintas 64 psl. leidinys su programa, sveikinimais, dirigentų, chorų ir rengėjų atvaizdais bei aprašymais.

Pasibaigus programai, 8 val. Sherman viešbutyje prasidėjo vaišės, sutraukusios apie 1000 svečių. Jas savo atsilankymu pagerbė Čikagos arkivysk. kard. S. Stritchas. Programai vadovavo kun. dr. J. Prunskis. Dainavo solistai St. Baranauskas ir Aldona Stempužienė. Labai paskatinančią kalbą apie Lietuvos kelią per vargus į laisvę pasakė Čikagos kardinolas. Po jo dar kalbėjo dr. J. Bajerčius ir St. Barzdukas.

L. A.

MUZIKOS SEKCIJOS POSĖDIS

Muzikos sekcijos posėdis įvyko liepos 1 d. Koliziejaus patalpose. Posėdį atidarė "Muzikos Žinių" redaktorius J. Kreivėnas ir pakvietė pirmininkauti JAV Lietuvių Bendruomenės kultūros reikalų vadovą A. Mikulskį, o sekretoriauti — A. Skridulį.

A. Mikulskis posėdžio dalyvius pasveikino Bendruomenės vardu ir paprašė didelio dėmesio meno reikalams.

Posėdyje buvo perskaityti du referatai: "Amerikos lietuvių įnašas į lietuvių muziką" — skaitė prof. J. Žilevičius ir "Tautiniai elementai mūsų muzikoje" — skaitė prof. Vl. Jakubėnas. Abu referatai, pasižymėję svariu turiniu, buvo išklausyti su didžiu dėmesiu.

Vl. Jakubėnas ilgiau sustojo ties tautiniais pradais muzikoje. Naujaisiais laikais kilusi tendencija į individualinę muziką įnešti tautinės dvasios. Tautinių elementų atsiradimas muzikoje teikia naujų kūrybinių galimybių. Įvairių tautų muzika sudaro visos žmonijos lobyną, kuriame saviti tautų dvasios bruožai pakelia jos vertę. Prelegentas taipgi pažymėjo, kad tautos turi gerų konmpozitorių, savo kūrybon neįjungusių tautinių elementų. Tautinis kompozitorius turi išaugti iš tautos dvasios. Muzika gi tampa tautinė ne tiek liaudies motyvų, kiek tautai įprastų nuotaikų ir jų išraiškos būdo panaudojimu.

Apie mūsų muzikos ir dainos būvį pranešė J. Kreivėnas. Paminėjęs chorų ir dainininkų veikimo sąlygas, apsistojo prie mūsų muzikinės spaudos ir organizacijos reikalų, o taip pat palietė jaunuomenės muzikinio auklėjimo problemas. Nors ir lietuviškais vardais, bet savo pobūdžiu nebūdamos tautinės, lietuvių mokyklos duoda patenkinamo lygio muzikinį auklėjimą. Tačiau tas auklėjimas nėra lietuviškas ir lietuviškai dainai bei muzikai beveik nieko neduoda.

Pirmoje eilėje kaltas muzikų neorganizuotumas, kad mokytojos negauna tinkamos lietuviškos medžiagos. Nekokią padėtį iliustruoja ir tas faktas, kad vien JAV yra daugiau kaip pusšimtis lietuviškų chorų, bet nauji kūriniai platinasi tik nuorašais. Spausdintų dainų paprastai išplatinama ne daugiau 20 ar 30 egz. Tokia padėtis stabdo pažangą. Reikia sukaupti jėgas ir organizuotis. Kitaip numirs ir tai, kas dabar dar šiaip taip gyvuoja.

Br. Budriūnas pageidavo, kad dalis dainų šventės pelno būtų skiriama muzikinėms premijoms ir kūrinių leidimui. Muzikinėn veiklon reikia traukti jaunimą, skatinti muziką studijuoti.

Vyt. Strolia pareiškė, kad didesnių kūrinių išleidimas užimponuotų ir lietuviškon veiklon patrauktų nuo lietuviško kamieno atitrūkstančius. Pr. Turūtai užklausus dainų rinkinio jaunimui reikalu, A. Mikulskis pranešė, kad yra rengiamas mokykloms lietuviškų dainų rinkinys.

Pasiūlyta prie Vargonininkų Sąjungos sujungti ir kitus muzikus. Po diskusijų nutarta tuo reikalu kreiptis į Vargonininkų Sąjungą.

Siūlyta sudaryti muzikos fondą. J. Zdanavičius siūlė daugiau išleisti instrumentinės muzikos.

Išrinkta rezoliucijų komisija: A. Aleksis, Pr. Turūta ir A. Skridulis, kurie įpareigoti susirinkimo nutarimus suformuluoti rezoliucijų formoje.

Posėdy dalyvavo 58 asmenys. Susirinkimas praėjo labai darbingoj ir gyvoj nuotaikoj su viltimis ir planais ateičiai.

A. Skridulis

TEATRO SEKCIJOS POSĖDIS

Teatro sekcijos posėdį atidarė aktorius-režisierius Stasys Pilka, pasveikindamas susirinkusius dalyvius. Savo kalboje jis išreiškė džiaugsmo ir vilčių, kad kultūros kongreso proga bus galima pasikeisti nuomonėmis ir nustatyti gaires tolimesnei teatrinei veiklai išeivijoje.

Po atidarymo kalbos buvo prisiminti ir pagerbti teatrui nusipelnę asmenys, kurie jau atsiskyrė su šiuo gyvenimu. Jų paminėjimo tekstą perskaitė akt. A. Brinka. Po to buvo susikaupimo minutė.

Gauta pluoštas sveikinimų, kuriuos perskaitė akt. I. Nivinskaitė. Sveikino Detroito lietuvių dramos sambūris "Alka", Kostas Ostrauskas, Algirdas Landsbergis, Henrikas Kačinskas, Vitalis Žukauskas, Rūta Lee — Kilmonytė, Jokūbas Šernas ir Juozas Kaributas. Po sveikinimų, žodį tarus akt. Stasiui Pilkai, sudarytas posėdžio prezidiumas. Pirmininku pakviestas Aleksas Kutkus, sekretoriumi — Elena Petrokaitė-Rukuižienė.

Darbotvarkėje buvo du referatai. Pirmąjį referatą, "Sceninė saviveikla JAV ir Kanadoje dabarties metu", paruoštą Stasio Pilkos, perskaitė Zigmas Moliejus. Antrasis referatas, "Išeivijos teatro ateitis", buvo paruoštas ir perskaitytas akt. režis. Gasparo Veličkos.

Po to buvo padaryta trumpa pertrauka. Prasidėjus antrajai posėdžio daliai, St. Pilka kalbėjo teatrinių sambūrių bei scenos darbuotojų vienijančio centro sudarymo klausimu. Jis pasiūlė apjungti visas menines scenos jėgas, įsteigti organizaciją, nustatyti veikimo gaires, leisti periodinį žurnalą, kuriame būtų galima pasisakyti rūpimais teatro klausimais, skatinti premijas už geriausią sezoninio veikalo pastatymą, rengti lietuviškus sceninius fe tivalius.

Posėdžio dalyviai buvo paprašyti pasisakyti dėl iškeltų pasiūlymų. Susilaukta įdomių pastabų bei sumanymų. Pasitaikė abejonių, ar tokia organizacija iš viso steigtina, žinant šio meto išeivijos sunkumus. Buvo atsakyta, jog turint gerų norų ir veikiant sutartinai, jos steigimas yra įmanomas. Klausta, ar ši organizacija apims tik profesionalus, ar ir scenos mėgėjus, ar jon įeis tik dramos, ar ir kitų teatrinių vienetų atstovai. Sumanytojo nuomone, tokia organizacija turėtų apimti profesionalus, mėgėjus ir visų šakų scenos darbuotojus.

Organizacijos steigimo klausimas išjudino ir daugiau kalbėtojų, kurie už ją pasisakydami, pateikė naudingų pastabų bei papildymų. Vincė Jonuškaitė siūlė tuojau išrinkti komisiją, kuri rūpintųsi ne vien kultūriniais reikalais, kaip spektaklių rengimais, bet ir nelaimių ištiktais nariais. Ji pasiūlė įsteigti artistų fondą. Broniaus Macevičiaus nuomone, sudarytinas laikinas organizacinis komitetas paruošti statutui. Į organizaciją skatino priimti ir menui prijaučiančius. Jie, ruošiant spektaklius, prisidėtų darbu, sumanymais, medžiagine parama. Vytautas Valiukas iškėlė mintį, kad organizacijos steigiamojon komisijon įeitų po vieną atstovą iš kiekvienos teatrinės grupės — operos, baleto ir dramos. Tuo pačiu reikalu kalbėjo K. B. Kriaučiūnas, G. Velička, A. Sprindys, B. Račkauskas.

Po gausių pasisakymų dėl organizacijos steigimo iškilo klausimas, ar ji turėtų būti laikina, ar nuolatinė. Čia žodį tarė Z. Adomaitienė ir C. Luth-Liutas. Balsų dauguma pasisakyta už laikiną organizaciją, kuri vienbalsiai pavadinta "Lietuvių Scenos Darbuotojų Sąjunga". Į valdybą pusiau slaptu balsavimu išrinkta St. Pilka ir V. Valiukas (drama), A. Kutkus ir A. Sprindys (opera), Velbasis (baletas). Į revizijos komisiją — A. Dikinis ir A. Dičiūtė-Trečiokienė. "Lietuvių Scenos Darbuotojų Sąjunga" įsteigta vieneriems metams. Valdybos uždavinys — per tą laiką paruošti statutą ir jį išsiuntinėti JAV ir Kanadoje veikiantiems scenos sambūriams, nustatyti planus ateities darbams ir pagaliau sušaukti visuotinį susirinkimą nuolatinei "Lietuvių Scenos Darbuotojų Sąjungai" įkurti.

Baigiantis teatro sekcijos posėdžiui, V. K. Dikinis perskaitė paruoštas rezoliucijas, kurios buvo dalyvių priimtos. Dar kalbėtasi smulkesniais organizacijos klausimais. Prezidiumo pirm. A. Kutkus dėkojo susirinkusiems už dėmesį. Posėdis baigtas šūkiu "Išeiti į ofensyvą".

Elena Petrokaitė-Rukuižienė

DAILĖS SEKCIJOS POSĖDIS

Dailės sekciją kultūros kongrese sudarė neseniai susiorganizavusi Amerikos Lietuvių Dailininkų Sąjungos Čikagos apygarda. Sekcijos posėdžio pirmininku buvo išrinktas dail. J. Pilipauskas, kuris, pradėdamas posėdį, pažymėjo, kad tai nėra eilinis lietuvių dailininkų susiėjimas ar pokalbis. Jis laikytinas nepaprastu — istoriniu. "Istorinis ir nepaprastas jis yra todėl, kad pirmas tokio pobūdžio ir kad šiandien turime pasėti pirmąją sėklą, iš kurios galėtų išdygti darnus ir našus lietuviško meno gyvenimas. Be santaikos ir nuoširdaus bendradarbiavimo paskęsime bendrajame Amerikos vandenyne, ir amžiais sodrios lietuviškos sielos gyvybe puoselėtas mūsų menas neišvengiamai žus. Nuo šios dienos tarp mūsų turi baigtis asmeniškumai, o likti lietuviškas menininkas, nežiūrint, kokia yra jo reiškimosi kryptis. Šiandien visos mūsų diskusijos, visi nutarimai turėtų liesti tiktai ateitį. Praeitis tepasilieka. Tai istorija. Mes esame ir turime būti tik dabarties ir ateities žmonės. Nekaskime iš kapų ir nekelkime praeities klaidų bei nesugyvenimų. Iš to, kas buvo, mes galime tik pasimokyti".

Po įžanginės kalbos pirmininkas kvietė prisiminti tremtyje užbaigusius gyvenimą dailininkus — Ig. Šlapelį, P. Kiaulėną ir Ad. Smetoną. Jie buvo pagerbti atsistojimu ir susitelkimu.

Dail. Kazys Žoromskis skaitė paskaitą tema "Tautinio meno esmė ir reikšmė išeivijoje", iškeldamas daug naujų minčių bei paliesdamas senas meno problemas. Kai kurios jų sukėlė gyvas diskusijas. Labiausiai buvo diskutuojama, ar rankdarbį visados galima laikyti menu. Kalbėtojas padarė ir kitą prielaidą, būtent, kad kryželių ir tautinių motyvų vaizdavimas neturi nieko bendro su menu. Čia reikia manyti, turėta galvoje tai, kad pakartojami religiniai ir tautiniai atributai esmėje yra jau tik kompiliacija. Šiuo klausimu diskutuojant, paaiškėjo ir priešingų nuomonių. Dail. V. K. Jonynas pareiškė, jog ne motyvas ar siužetas turi lemiamos reikšmės, o kūrėjo interesas. Jei dailininkas turi meninį užsimojimą, tai išeis meno kūrinys. Bet kai siužetas apvaldo kūrėją, nėra menas. Yra tik iliustracija, daryta ne sau, bet kitam, t. y. užsakytojui. Tautinių motyvų vaizdavimas gali būti taip pat menas, jeigu bus kurta iš širdies ir meniniu tikslu.

Dail. A. Rūkštelė pabrėžė, kad renesanso dailininkai dirbo tik pagal užsakymus, o sukūrė didingą meną. Negalima smerkti dailininko kaip amatininko. Ir gryname mene įsigali piktžolės.

Dail. ses. Rafaelė ir architektas Herbačiauskas pareiškė, jog visi lietuviai dailininkai turėtų jungtis ir parodyti daugiau pagarbos vieni kitiems. Be to, patarė ruošti bendras meno parodas, kaip daro kitų tautų dailininkai. Taip pat reikalingas glaudesnis ryšys tarp dailininkų ir visuomenės.

Dail. V. Vijeikis pastebėjo, kad mene mūsų visuomenė nori temos. Kai labiau ryškės tema, visuomenė galės geriau suprasti ir pačius dailininkus.

Prof. A. Varnas taip pat palietė dailininkų ir visuomenės santykį. Jis klausė, kiek dailininkai padarė, kad visuomenė jų meną ir juos suprastų bei įvertintų. "Ar mes galime", kalbėjo jis, "statyti visuomenei kokius reikalavimus? Gal mes patys esame kalti, kad ji mūsų nesupranta. Reikia rūpintis, kad prie visuomenės būtų galima prieiti lietuvybės išlaikymo keliu".

Rezoliucijų komisija buvo sudaryta iš trijų asmenų — A. Varno, K. Varnelio ir Br. Murino. Galutinai suredaguotoji rezoliucija priimta vienbalsiai. Buvo dar daug norinčių diskutuoti paskaitoje iškeltais meno klausimais bei naujais sumanymais, bet laikas vertė skubėti ir nevisiems beteko savo nuomones išsakyti.

Posėdyje sudarytas lituanistinės mokyklos komitetas, į kurį išrinkta A. Varnas, Br. Vaitiekūnas ir J. Dobkevičiūtė-Paukštienė. Šie dailininkai ves lituanistinėse mokyklose meno pamokas. Tokių pamokų numatyta per metus turėti ne mažiau, kaip 35.

Amerikos Lietuvių Dailininkų Sąjunga kultūros kongresą pasveikino raštu, įteikdama 25 dol. auką. Jos valdyboje yra šie dailininkai: Z. Kolba, pirm., Br. Murinas, vicepirm., J. Pilipauskas, ižd.-sekr., ir M. Šileikis, spaudos atstovas.

M. Šileikis

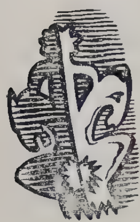
DIPL. ŠEFO MIN. ST. LOZORAIČIO SVEIKINIMAS

Nuoširdžiai sveikinu pirmojo JAV ir Kanados lietuvių kultūros kongresą ir linkiu, kad jo darbai sudarytų užsienio lietuvių kultūros pažangos etapą ir įnašą į Lietuvos laisvės veiklą.

VLIKO PIRM. J. MATULIONIO SVEIKINIMAS

Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto vardu sveikinu lietuvių kultūros kongresą ir linkiu geriausios sėkmės.

Lietuvių tauta šiuo metu kenčianti okupacijos kančias negali pasireikšti kultūros kūryboj, todėl šis lietuviškos išeivijos kultūros kongresas turi užpildyti visas spragas ugdant ir stiprinant lietuviškąją kultūrą

LITERATŪRA

LITERATŪROS SEKCIJOS POSĖDIS

Literatūros sekcijos posėdis kultūros kongrese buvo siejamas su Lietuvių Rašytojų Draugijos visuotiniu susirinkimu. Jį atidarė draugijos pirmininkas Benys Babrauskas, pažymėdamas, kad šis susirinkimas yra penktasis JAV. Dalyvavo 23 rašytojai, gausus būrys literatūros bei spaudos darbuotojų ir literatūrinio prieauglio — viso daugiau, kaip 50 asmenų. Pirmininkas susirinkusiuosius paprašė susikaupimu pagerbti mirusį garbės narį prof. Vaclovą Biržišką, o taip pat ir tuos rašytojus, kurie pastaraisiais metais yra mirę Lietuvoje ar Rusijoje. Į prezidiumą pakviesta Bernardas Brazdžionis (jis pirmininkavo), Leonardas Andriekus (sekretoriavo), Jeronimas Cicėnas, Alė Rūta ir Emilis Skujeniekas. Į rezoliucijų komisiją pakviesta P. Gaučys, P. Orintaitė ir St. Tamulaitis.

Dr. Jono Griniaus, gyvenančio Miunchene, Vokietijoje, paskaitą, specialiai parašytą šiam susirinkimui, skaitė B. Babrauskas. Paskaitos tema buvo "Lietuvių rašytojams aktualios problemos".

Paskaita sukėlė diskusijas, kuriose dalyvavo Kl. Jurgelionis, P. Gaučys, B. Brazdžionis, dr. P. Celiešius, A. Merkelis ir B. Babrauskas, iškeldami įdomių minčių, išplaukiančių iš paskaitos. Vienų kalbėtojų pažymėta, jog kai kurie paskaitoje iškeltieji reikalavimai praktiškai neįvykdomi, kitų pačioje paskaitoje įžvelgta prieštaravimų. Išeiti į plačias ir praktiškas diskusijas kliudė asmeniškas nebuvimas prelegento, kuris duotų paaiškinimų. Už paskaitą prelegentui padėkota nuoširdžiu plojimu.

Po paskaitos LRD pirm. B. Babrauskas pateikė dvejų metų veiklos apyskaitą, nurodydamas, kas padaryta, kas dar būtų darytina. Palaikyta artimi santykiai su kolegomis, pasklidusiais plačiame pasaulyje; parašyta daugiau kaip du tūkstančiai laiškų. Laikas neleidžia detalizuoti visos veiklos. Baigdamas pirmininkas priminė, kad 1957 metais sukaks 25 metai nuo LRD įkūrimo. Prasminga būtų atspausdinti leidinį, kuriame reiktų išdėstyti LRD istoriją ir atvaizdais bei trumpais apibūdinimais sužymėti buvusieji ir esamieji LRD nariai.

Revizijos komisijos aktą, pasirašytą B. Gražulio, M. Bavarsko ir Alės Rūtos, paskaitė Alė Rūta. Akte konstatuota, kad visos LRD knygos vedamos tvarkingai. Išlaidų 1954. IX. 10 — 1956. VI. 24 padaryta $1,659.15, pajamų tuo pat metu turėta $1,495.75. LRD kasoje šiuo metu yra $163.40 deficito. Išlaidos rastos reikalingos ir remtinos. Visuotinis susirinkimas priėmė valdybos ir revizijos komisijos pranešimus, nepareikšdamas jokių priekaištų. Valdybai buvo išreikšta padėka. Teigiamai pasisakyta ir dėl numatomo LRD 25 metų sukakties leidinio.

Balsavimo komisija (P. Orintaitė, St. Tamulaitis ir Gr. Tulauskaitė), 1956. VI. 30 patikrinusi slaptojo korespondencinio balsavimo duomenis, paskelbė, kad LRD valdybos ateinančiam dvimečiui rinkimuose dalyvavo 57 nariai. Benys Babrauskas gavo 52 balsus, Aloyzas Baronas — 40, Sofija Tomarienė — 40, Povilas Gaučys — 36, Vincas Ramonas — 35. Šie penki išrinkti į valdybą. Kandidatais liko Kleofas Jurgelionis, gavęs 32 balsus, ir Albinas Valentinas — 27 balsus. Vienas vokas rastas tuščias. Naujos valdybos vardu susirinkimui, kaip visų rašytojų reprezentantui, už pasitikėjimą padėkojo B. Babrauskas.

Gauta keturių rašytojų pareiškimai su reikiamomis trijų narių rekomendacijomis. Valdyba siūlė visus keturis priimti LRD nariais. Slaptu balsavimu, dalyvaujant penkiolikai narių, priimti šie nauji nariai: Leonardas Andriekus, Aldona Irena Nasvytytė, Kostas Ostrauskas ir Birutė Pūkelevičiūtė. Susirinkimo pirm. Bern. Brazdžionis pasveikino naujus narius. Priimtųjų vardu pareiškė padėką L. Andriekus.

P. Gaučys paskaitė rezoliucijų komisijos teikiamas rezoliucijas. Jos priimtos visuotiniu susirinkimo pritarimu.

B. Babrauskas

LIETUVIŲ KALBOS SEKCIJOS POSĖDIS

Lietuvių kalbos sekcijos posėdį JAV ir Kanados kultūros kongrese organizavo Lietuvių Kalbos Draugijos Čikagoje skyrius. Posėdį atidarė ir jam pirmininkavo Aleksandras Dundulis, o sekretoriavo G. Sirutienė. Sekcijos posėdy dalyvavo apie 30 asmenų.

Referatą tema "Lietuvių kalbininkų uždaviniai tremtyje" skaitė L. Dambriūnas. Diskusijose dėl referato kalbėjo dr. P. Jonikas, dr. K. Gudaitis, St. Barzdukas, dr. Matusas, A. Dundulis, J. M. Laurinaitis ir kt. Visi diskusijų dalyviai pabrėžė reikalą daugiau rūpintis bendrine kalba — tiek jos rašybos suvienodinimu, tiek ir apsauga nuo svetimų įtakų.

L. D.

-o-

• Pirmąjį Amerikos ir Kanados lietuvių kultūros kongresą sveikino 78 asmenys bei organizacijos. LB Čikagos apygardos valdybos nutarimu visi sveikinimai tegalėjo būti įteikti raštu. Sveikino vysk. V. Brizgys, Liet. dipl. šefas min. St. Lozoraitis, Vliko pirm. J. Matulionis, Liet. kariuomenės kūrėjai-savanoriai. Jų visų sveikinimai buvo kongrese perskaityti. Kitų sveikinimai dėl laiko stokos buvo tik paminėti. Kongresą sveikino: Liet. Agronomų S-ga, "Aidai", ateitininkai, Am. Liet. Dail. S-ga, konsulas Čikagoje P. Daužvardis savo ir min. P. Žadeikio vardu, "Darbininko" red. ir leid., Dem. Darbo Talka, Am. Liet. Fronto bičiuliai ir "Į Laisvę" žurnalas, Am. Liet. Inž. ir Archit. S-ga, jėzuitai, Liet. Kalbos D-jos Čikagos skyrius, Liet. Atgim. Sąjūdis, Savanorių S-ga Čikagos skyrius, kazimierietės, Kun. Birutės Moterų D-ja, "Laiškai Lietuviams", Latvių-Liet. Vienybė, Londono Liet. K-tas Kanadoje, Am. Liet. Mokyt. S-ga, Maž. Liet. Bičiulių D-jos Londono skyrius, Liet. Nepríkl. Talka Čikagos k-tas ir Europos sektorius, pranciškonai, Liet. Prof. D-ja, Liet. S-ga "Ramovė", Liet. Rašyt. D-ja, L. S. "Ramovė, skautai, Liet. Stud. S-ga, Susivien. Liet. Amerikoje ir jo 134 moterų kuopa Čikagoje, Liet. Šaulių S-gos Čikagos skyrius, ir Wisconsino klubas, Am. Liet. Taut. S-ga, Liet. Teis. D-ja, Liet. Ūkio Atstatymo komisija, Am. Leg. Dariaus-Girėno Postas, Velbasio baleto stud., Vilniaus Liet. S-gos Čikagos skyriaus ir kiti.

MOKSLAS

MOKSLO SEKCIJOS POSĖDIS

Mokslo sekcijos posėdį atidarė Lietuvių Profesorių Draugijos Amerikoje pirm. M. Krikščiūnas, pasveikindamas dalyvius bei išreikšdamas viltį, kad jos organizuotas mokslo sekcijos darbas bus pozityvus įnašas į kultūros kongresą ir prisidės prie mūsų kultūros puoselėjimo išeivijoje.

Šios sekcijos pirmininku pakviestas prof. A. Liaugminas, sekretoriumi — inž. V. Petraitis. Prof. A. Liaugminui pavėlavus, jį laikinai pavadavo M. Krikščiūnas, perskaitydamas raštu atsiųstą prof. J. Čiurlio sveikinimą.

Po to buvo prof. Step. Kolupailos paskaita "Augštojo mokslo raida nepriklausomoje Lietuvoje", sekcijos dalyvių išklausyta su dideliu dėmesiu.

Po jos posėdžio pirm. M. Krikščiūnas pasidžiaugė įdomiu prof. S. Kolupailos žodžiu, pažymėdamas, kad prelegentas yra nuolatinis Lietuvių Profesorių Draugijos Amerikoje ramstis, niekuomet neatsisakąs jai padėti.

Prof. P. Jonikas atkreipė dėmesį į paskaitoje paminėtą Lituanistikos Institutą. Jis paaiškino, kad Lituanistikos Institutas yra mokslo įstaiga, kuri stengiasi iškelti būdingas lietuvių kultūros apraiškas ir jas tirti, visus kviesdamas jį remti. Čia posėdžiui vadovauti pradėjo atvykęs prof. A. Liaugminas.

Prof. J. Šimoliūnas papildė prof. S. Kolupailos paskaitą pažymėdamas, jog Augštieji Kursai pradėjo veikti 1920. I. 20 su medicinos, gamtos-matematikos, teisių ir technikos skyriais. Jie buvo būtini, nes trūko išmokslintų žmonių. Manyta juos pavadinti universitetu, bet tai pasirodė perdrąsu. Be to, prof. J. Šimoliūnas pasveikino posėdžio dalyvius Pasaulinės Inžinierių ir Architektų Sąjungos (PLIAS) centro valdybos vardu.

Prof. dr. K. Alminas sustojo prie Veterinarijos Akademijos, iškeldamas jos augštą lygį. Profesoriai buvo išsimokslinę įvairiose vakarų šalyse — Švedijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Šveicarijoje, Čekoslovakijoje ir kitur. Akademija galėjo lygintis su bet kurio krašto panašia mokslo įstaiga. Tai pripažino net mūsų okupantai vokiečiai, pareikšdami: "Mes turime daug tokios rūšies įstaigų, tačiau nė vienos tokios geros, kaip jūsų". Akademija buvo vieninga ir atspari okupantams: nebuvo nei studento nei profesoriaus, kuris būtų bendradarbiavęs su priešu.

Vysk. V. Brizgys pasidžiaugė, kad prof. S. Kolupailos paskaita yra miela ir sukelianti praeities prisiminimus, o tie prisiminimai gali būti naudingi ateičiai. Reikėtų juos nukreipti į spaudą. Vysk. V. Brizgys apgailestavo, kad per mažas augštųjų mokyklų dėstytojų procentas tęsia išeivijoje savo tiesioginį darbą, ypač humanitarai. Jiems trūksta drąsos. Bet tai daro blogą įspūdį svetimiesiems, kuriems gali atrodyti, kad mūsų dėstytojai neturi tinkamo pasiruošimo. Reikia tokius drąsinti, kad išeitų iš juodo darbo. Svarbu taip pat užimponuoti ir savajam lietuviškam jaunimui. Kas pasiryžo ir turėjo drąsos, fabrike nedirba. Nereikia bijoti kalbos sunkumų, nes jie yra nugalimi.

Taip pat prof. A. Liaugminas, pritardamas vysk. V. Brizgiui, skatino nenustoti veržlumo, pasitikėti savimi ir eiti ieškoti tokio darbo, kuriam žmogus yra pasirengęs. Universiteto profesoriaus darbas fabrike mažina jaunimo pasitikėjimą sava kultūra ir lietuviškų mokslo įstaigų lygiu.

Prof. M. Krikščiūnas nusiskundė, kad profesorių draugijai nesiseka sueiti į kontaktą su mūsų akademiniu jaunimu.

Prof. V. Manelis nurodė, kad Amerikoje yra dvi mokslo šakos: mokymas ir tyrimas. Stambios bendrovės, General Motors, Dupont, Harvester Co. ir kitos turi plačias tyrimo laboratorijas, kuriose anglų kalbos mokėjimas mažiau reikšmingas negu mokyklose. Be to, siūlė susidomėti ir ateities laisvos Lietuvos mokyklomis. Reikia pasirengti sukurti Lietuvoje visais atžvilgiais tinkamą augštųjų mokyklų sistemą. Turint galvoje ateities mokyklas Lietuvoje, negalima remtis tik praeitimi — šį klausimą reikia plačiau išdiskutuoti.

Dr. Palaitis ragino nesigailėti pastangų, kad mūsų studijuojąs jaunimas į viską žvelgtų lietuviškomis akimis. Jei jis neišslys iš lietuviškos bendruomenės, galės daug gero padaryti mūsų kraštui ir lietuvybės išlaikymui. Reikia daugiau kreipti dėmesio į tai, kad akademinis jaunimas neatitrūktų nuo lietuviško kamieno ir palankiau žiūrėtų į lietuvybę; reikia mažiau gvildenti praeitį, kuri jam gal ne taip įdomi, o daugiau akis kreipti į ateitį.

Prof. A. Rukuiža pažymėjo, kad jam teko sueiti į kontaktą su akademiniu jaunimu, kad su juo galima dirbti ir susilaukti paramos. Jaunimas labai užverstas tiesioginiu darbu. Net susipratę tėvai dažnai kliudo jam plačiau pasireikšti visuomeniškai, nes nenori, kad jų vaikai būtų atitraukti nuo mokslo, kuris reikalauja įtempto darbo ir už kurį tėvai apmoka sunkiomis darbo valandomis. Senajai kartai, užuot traukus jaunimą į savo draugijų darbą, reiktų eiti pas jį, dalyvauti jaunimo organizacijose, tapti jų mecenatais. Kviesti jaunimą tik į savo draugijų posėdžius nepakanka. Prof. A. Rukuiža dar priminė, kad mūsų mokslininkai turi parašę veikalų, kurie nespausdinami. Jų išleidimas vis tik yra galimas. Atrodo, kad nesunku būtų išleisti tuos veikalus, turint tokias organizacijas kaip daktarų, inžinierių ir kitas. O jei tam reikalui kiekvienas organizacijos narys skirtų bent po vieną dolerį, Lituanistikos Institutas tikrai galėtų atspausdinti mokslo veikalus, kurie dabar guli spintose.

Z. Smilga skatino rūpestingiau žiūrėti į ateitį. Jis priminė, kad jau turime tris kartas: baigusius mokslus Lietuvoje, Vokietijoje ir šiame krašte. Tos trys kartos neturi glaudaus ryšio. Jaunoji karta, čia baigusi mokslus, nesiriša su Vokietijoje baigusiais ir juo labiau — su baigusiais Lietuvoje. Nesant ryšio, kiekviena karta eina savais keliais. Kongresas turėtų surasti būdus tam ryšiui sutvirtinti. Reikia, kad vyresnioji karta padiskutuotų šį klausimą. Jaunimas prašo vyresniųjų draugiško patarimo. Tas tarp trijų kartų skirtumas turi būti nugalėtas ir atrastas bendras kelias atkurtos Lietuvos gerovei.

Vliko pirm. J. Matulionis patarė be reikalo nebarti mūsų jaunimo. Jei nemokame prie jo prieiti, tai esame patys kalti. Jaunimas parodė iniciatyvos ir darbo, surinkdamas 40,000 parašų peticijai, įteiktai JAV prezidentui. Jaunimui reikia nurodyti konkrečius uždavinius ir jis dirbs su entuziazmu. J. Matulionis pasidžiau-

gē, kad jaunimas yra labai susirūpinęs moksle propaganda svetimųjų tarpe, būtent, leidiniais svetimomis kalbomis. Tuo tarpu mažai kas šioje srityje padaryta, nes nesurandama pakankamai bendradarbių, ypač Rytų komisijai. Šiais klausimais specialistai ypač bus reikalingi. Prof. Šapokos "Vilnius" verčiamas į anglų kalbą, bet šiaip mažai tėra žurnalų ir knygų politiniais ir socialiniais klausimais. Neturime sudarę net socialinio draudimo bei nemokamo gydymo plano. Vliko pirmininkas linkėjo susirūpinti daugiau šiais darbais ir išreiškė viltį, kad profesorių draugija konkrečiai prisidės prie šių klausimų išgvildenimo.

Prof. St. Kolupaila dėkojo už dalyvių pasisakymus ir papildymus, padarydamas kelias pastabas. Į vysk. V. Brizgio pageidavimą imtis dėstymo, kad pakėlus savo ir savo krašto autoritetą, atsakė, jog šioje šalyje sutinkamos kai kurios kliūtys, pvz., vyresnis amžius, mažas atlyginimas. Kalba tikrai nėra nenugalima kliūtis. Tie, kurie pralaužė ledus, dabar sėkmingai dirba. Prelegentas nenusiskundė ir mūsų jaunimu. Jis pažymėjo, kad dalyvaudamas skautų organizacijoj, turi progų Jaunimą pažinti. Pasigėrėjo jo gabumais, kuriais pralenkiami svetimtaučiai. Tai liudija prelegento darbas su jaunimu įvairiuose universitetuose. Priežastis, kuri atitolina kai kuriuos jaunuolius nuo lietuvybės, prof. S. Kolupailos manymu, yra lietuviškos spaudos neskaitymas. O jie neskaito jos todėl, kad ten dažnai randa rietenas, barnius ir šmeižtus. Prelegentas išreiškė viltį, kad atgavę nepriklausomybę, grįšime ne į dykumas. Lietuvoje taip pat yra žmonių, kurie dirba. Netinka manyti, kad ten išmokslintieji būtų labai žemo lygio. Darbas varomas, nors sąlygos yra labai žiaurios. Pagaliau prof. S. Kolupaila pastebėjo, kad mūsų leidžiama enciklopedija yra didelis laimėjimas ir pajėgumo įrodymas. Iš enciklopedijos bendradarbių sąrašo matyti, jog jaunimas dalyvauja ir tame darbe. Pamatę mūsų enciklopediją, svetimtaučiai stebisi. Baigdamas savo pastabas, profesorius ragino jaunimą eiti į mokslinį darbą ir neužmiršti lietuviškų idealų.

Posėdžio pirmininkas prof. A. Liaugminas padėkojo prelegentui už pastabas ir siūlė nenustoti pasitikėjimo savimi. M. Krikščiūnas gi perskaitė pasiūlytą rezoliuciją, kuri buvo susirinkimo vienbalsiai priimta. Savo baigiamajame žodyje jis pasidžiaugė pilna dalyvių auditorija, o ypač jų aktyvumu, svarstant prof. S. Kolupailos paskaitoje iškilusius klausimus.

V. Petraitis

ISTORIJOS SEKCIJOS POSĖDIS

Istorijos sekcijos posėdžiui suorganizuoti JAV Liet. Bendruomenės centro valdyba įpareigojo Vincentą Liulevičių, Pasaulio Lietuvių Archyvo direktorių.

Buvo pasiryžta į posėdį sukviesti istorikus, istorijos mokytojus, istoriją studijuojančius ir istorijos mėgėjus. Apie įvykstantį posėdį buvo paskelbta spaudoje ir laiškais klausinėta minėtos srities asmenų adresų. Pavyko surinkti 75 asmenų adresus, kurie ir pakviesti į posėdį. Tuo reikalu išsiųta 201 laiškas. Į posėdį atvyko apie pusę numatytų dalyvių.

Posėdį pradėjo šios sekcijos organizatorius, pasiūlydamas šešių punktų dienotvarkę, kurion įėjo: rezoliucijų komisijos sudarymas, prezidiumo sudarymas, dr. A. Kučo paskaita "Aktualios mūsų istorijos problemos", diskusijos, Lietuvių Tautos Istorijos Draugijos steigimo klausimas ir rezoliucijų priėmimas.

Rezoliucijų komisija sudaryta iš A. Rūgytės ir dr. A. Juškos. Į prezidiumą pakviesti Julius Staniškis— pirmininku ir Aleksandras Plateris — sekretoriumi. Posėdžiui patvirtimus pateiktąją dienotvarkę, pakviestas dr. A. Kučas su paskaita, kurią dalyviai labai atidžiai išklausė. Po jos tuoj pereita prie diskusijų, kuriose dalyvavo būrys asmenų, būtent: Jonas Karys, dr. K. Matulaitis, Martinkėnas, A. Mažiulis, V. Liulevičius ir Al. Plateris. Diskusijos pradėtos klausimu: kaip seniai lietuviai gyvena prie Baltijos jūros? Jonas Karys siūlė istorikams daugiau susidomėti numizmatika, nes čia esą daug istorinės medžiagos, faktų priežastingumo ir t.t. Dr. K. Matulaitis išėjo į diskusijas, plaukiančias iš paskaitos. Jis nurodė lietuvių kalbos ryšius su hititų, etruskų ir lotynų kalbomis. Ta puikiai parašyta ir gražiai iliustruota paskaita prijungta prie protokolo. Martinkėnas pastebėjo, kad reiktų parašyti knygą apie lietuvių tautos būdą, apie jos skirtingumą nuo kitų tautų. A. Mažiulis siūlė nerišti lietuvių kalbos su sanskrito kalba, bet iškelti ją kaip savaimingą ir skirtingą nuo visų kitų, ieškoti ryšio su vakarais ir ten pastebėti savo kultūros daigus, sekti sovietinius mūsų istorijos falsifikatus. V. Liulevičius iškėlė reikalą susirūpinti istorikų prieaugliu. Taip pat pajudino istorinės medžiagos rinkimo ir Pasaulio Lietuvių Archyvo rėmimo reikalą. Al. Plateris siūlė nagrinėti pirmąją rusų okupaciją, nuo kurios neseniai suėjo 300 metų. Diskusijas baigė dr. A. Kučas, kviesdamas eiti prie konkrečių dalykų — susiburti į kokią nors organizaciją, kad iškeltos idėjos neliktų neįgyvendintos.

Lietuvių Tautos Istorijos Draugijos steigimo reikalą nušvietė V. Liulevičius, pateikdamas statuto pagrindinius metmenis. Ją steigti, ar nesteigti, sukėlė dideles ir gyvas diskusijas, kuriose dalyvavo arti dešimties asmenų. Galop prieita prie nutarimo steigti draugiją. Tam reikalui išrinkta komisija, susidedanti iš V. Liulevičiaus, A. Rūgytės ir dr. K. Matulaičio.

Sekcijos baigiamąją kalbą pasakė istorikas J. Jakštas, kviesdamas dalyvius rinkti istorinę medžiagą, studijuoti ją ir rašyti monografijas iš mūsų tremties laikotarpio, kad ateities istorikas turėtų puikų šaltinį.

Istorijos sekcijos posėdžio kalbos buvo užrekorduotos į kaspinus, kurie saugomi Pasaulio Lietuvių Archyve. Šis rašinys sudarytas iš minėtų kaspinų ir protokolo.

V. Liulevičius

AKADEMINIO JAUNIMO SEKCIJOS POSĖDIS

Neseniai palikusi universiteto klases ir laboratorijas, tik prieš porą savaičių sukrovusi knygas į lentynas, lietuviškoji studentija susirinko į kultūros kongresą Čikagoje, lyg prisimindama, kad visų metų darbas angliškos knygos ženkle reikalingas šio to linksmesnio, savesnio, lyg tų pabaigtuvių vaišių, kurias šiuo atveju atstoja lietuviškas žodis ir daina.

Atvėsinto viešbučio salėn prisirinko akademinio jaunimo ne tik iš Čikagos, bet iš Los Angeles, New Yorko, Philadelphijos, Bostono, Clevelando, Detroito ir kaimyninės Kanados. Nesitikėjo nė kongreso rengėjai tiek studentijos, nes jai skirtoje salėje nebeužteko vietų ir teko persikelti į dvigubai didesnę, kad sutalpinus dalyvius ir svečius. Čia buvo galima sutikti jaunutę, tik vidurinę mokyklą baigusią mergaitę, čia sukinėjosi studentų sąjungos veteranai su magistrų ir doktoratų laips-

niais. Užklydo čia ir buvę Kauno universiteto auklėtiniai bei kiti su diplomais ar profesūros pažymėjimais, atsigabentais iš Europos.

Akademinio jaunimo sekcijos posėdį atidarė ir diskusijoms vadovavo Liet. Studentų Sąjungos JAV centro valdybos vicepirmininkas Bronius Juodelis, pakviesdamas kalbėtojais A. Barzduką, G. Prialgauskait ir L. Sabaliūną. Sekretoriavo Vida Tautvydaitė. Posėdžio tema: "Lietuvių tautinės kultūros išlaikymas".

Posėdžio pirmininkui sutelkus visų prelegentų iškeltas mintis, išsivystė gyvos diskusijos, kuriose įdomių pastabų pateikė Liet. Bendruomenės centro valdybos narys kultūros reikalams A. Stempužis, o taip pat A. Vedeckas, J. Šoliūnas, R. Šomkaitė ir kiti.

Tarp nemažo būrio svečių akademinio jaunimo sekcijos posėdyje dalyvavo ir šį pavasarį išrinkti ir pakviesti Liet. Stud. Sąjungos JAV pirmieji garbės nariai — dr. A. Mačiukienė, O. Talalienė ir J. J. Bačiūnas. Stengiantis įvertinti jų nuolatinį rūpestį ir didelę ne tik moralinę, bet ir materialinę paramą akademiniam jaunimui, sąjungos vardu jiems buvo įteikti garbės diplomai. Garbės nariai tarė po trumpą padėkos žodį ir pasidžiaugė darniais studentų darbais.

Šio didelio akademinio jaunimo susirinkimo proga (dalyvavo virš dviejų šimtų asmenų) buvo perduota ir centro valdybos pareigos naujai išrinktai vadovybei. Darbą baigiančios valdybos vardu, pirm. Pr. Jogai negalint kongrese dalyvauti, atsisveikinimo žodį tarė vicepirmininkas. Naujos centro valdybos vardu visus pasveikino pirmininkas J. Karklys.

Labai sklandžiai ir entuziastiškoje nuotaikoje praėjęs akademinio jaunimo sekcijos posėdis, buvo užbaigtas Lietuvos himnu.

Br. Juodelis

PABALTIJO UNIVERSITETO DEŠIMTMEČIO MINĖJIMAS

Kultūros kongrese tarp įvairių sekcijų posėdžių įvyko ir Pabaltijo Universiteto dešimtmečio paminėjimas. Prieš jį aprašant, tenką tarti keletą žodžių ir apie šią mokslo įstaigą, turėjusią daug reikšmės mūsų švietimui.

1946 m. pavasarį sunkiomis pokario dienomis Hamburge, Vokietijoje, pradėjo veikti Pabaltijo Universitetas. Visa eilė šiandien jau baigusių studijas, jas pradėjo toje pabaltiečių augštojo mokslo įstaigoje. Taip pat, gausus būrys mokomojo personalo narių tenai turėjo puikią progą gilintis ir tobulintis moksliniame darbe, o kartu auklėti emigracinę pabaltiečių kartą. Šis Universitetas yra atlikęs ir tam tikrą visuomeninį vaidmenį — jis ugdė ir gerino trijų tautų santykius. Be to, jis pakankamai gražiai parodė užsieniečiams lietuvių, latvių ir estų kultūrinį — mokslinį nusiteikimą bei tų tautų subrendimą laisvam ir nepriklausomam gyvenimui. Vertinant šio universiteto darbą, būtina prisiminti, jog jame lituanistines paskaitas klausė pora dešimčių studentų, kurių dalis, kad ir nespėjusi baigti studijas, vis dėlto ir šiuo metu gražiai bando reikštis kultūriniai visuomeniniame lietuvių gyvenime. Dar svarbiau, kad keletas ryžosi tęsti ir baigti studijas Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Tai, be abejo, praturtins retas mūsų lituanistų eiles.

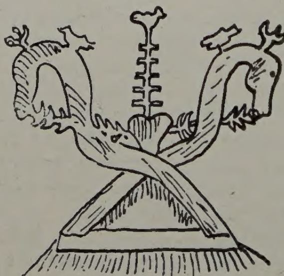
Jei Pabaltijo Universiteto sukaktis buvo įtraukta į kultūros kongresą kaip atskiros sekcijos posėdis, tuo ypatingai dar kartą buvo iškeltas jo vaidmuo lietuviškąjame gyvenime. Į dešimtmečio minėjimą gausiai atsilankė buvę studentai ir profesoriai ne vien tik iš Čikagos, bet ir iš tolimesniųjų vietų — Detroito, Clevelando, Philadelphijos, Toronto, Hamiltono, net Winnipego. Posėdžiui pirmininkavo Irena Kairienė, sekretoriavo — Donatas Šatas. Be jų, prezidiume sėdėjo buvę lietuvių rektoriai: dr. V. Manelis ir dr. J. Puzinas, estų studentų atstovas ir pirmosios lietuvių Studentų Atstovybės Pabaltijo Universitete pirmininkas V. Bildušas. Susikaupimo minute buvo pagerbti per pastarąjį dešimtmetį miręs mokomojo personalo nariai ir studentai. Perskaityta sveikinimai, gauti iš visos eilės negalėjusių asmeniškai atvykti profesorių bei studentų. Kalbėjo dr. V. Manelis ir dr. J. Puzinas, kuris buvo paruošęs ir paskaitą "Vilnius iki Vytauto laikų", visų išklausyta su dideliu susidomėjimu.

Baigiant minėjimo posėdį, pasiūlyta ir priimta eilė rezoliucijų. Jų svarbiausios pasiųstos vokiečių Hamburgo universitetui, savo laiku daug padėjusiam Pabaltijo Universitetui, kai kurioms amerikiečių augštojo mokslo įstaigoms ir tarptautiniams politiniams veiksniams.

Vakare, jau kitoje vietoje, buvo jaukus akademinis pobūvis su šokiais bei žaidimais, dalyvaujant apie 100 jaunimo ir senimo atstovų kartu su šeimų nariais. Labai maloniai visus nuteikė gana ilgo filmo parodymas, kuris dar kartą visus nukėlė į Hamburgo barakus ir Pinnebergo kareivines, auditorijas, mokslinį darbą, laisvalaikį, stovyklas bei iškylas, sporto šventes ir pobūvius.

Ši estų, latvių ir lietuvių mokslo įstaiga šiandien jau nebeveikia, bet ir dabar jaučiama jos įtaka tų tautų emigraciniame gyvenime.

Al. Gimantas

MOKSLAS

V. Petraitis — Mokslo sekcijos posėdis 378
V. Liulevičius — Istorijos sekcijos posėdis 379
Al. Gimantas — Pabaltijo universiteto dešimtmečio minėjimas 390

ILIUSTRACIJOS

Šis numeris iliustruotas kultūros kongreso ir dainų šventės nuotraukomis.

Visos nuotraukos, išskyrus autorių atvaizdus ir viršelius, Vac. Noreikos.

Stoginis kryžius (J. Muloko projektas) pranciškonų vienuolyne Kennebunkporte, viršelių 1 pusl. — V. Augustino nuotrauka

Šv. Kazimieras (liaudies menas) — viršelių 4 pusl.

ŠIS "AIDŲ" NUMERIS APIMA RUGSĖJO IR SPALIO MĖNESIUS

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — T. Leonardas Andriekus, O. F. M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Administracijos adresas — Aidai 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis, 304 Anacostia Rd. S. E., Washington 19, D. C.

šv. Kazimieras (liaudies menas)